

AGRIA

The image is a complex collage. The background is a vibrant, fiery orange and yellow texture that resembles flames or a dense forest of autumn leaves. Overlaid on this are several layers of paper. On the left, a piece of blue patterned paper is torn, revealing Hungarian text: 'atölele', 'biztos', 'ledbet', 'halott', 'hoz életet ad', 'mindig csatla', and 'nem leszün'. Below this, a large piece of brown, textured paper is layered, featuring embossed circular and floral patterns. In the bottom right corner, another piece of blue patterned paper is visible, with text including 'CS NO' and 'veridde'.

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA
BARABÁS ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN
SERFŐZŐ SIMON
SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA
Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁS NÉ
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN
Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Eszterházy tér 1.
Tel.: (36) 520-450/2064
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00
www.agriafolyoirat.hu
E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: B.V.B. Nyomda és Kiadó Kft., 3300 Eger, Fadrusz u. 4.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbéféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

Lipcsey Emőke

hangokká izzik	11
tabularáza	12

ARTériák

Sebestény-Jáger Orsolya

Virágvasárnap	13
Péter	13
Emmaus	14
A harmadik nap	14
A gerlék	15

Seléndy Balázs

Sóhaj	16
Pillanat	17
Ha csak...	18

Serfőző Simon

Nap se kell (<i>Vasy Gézának</i>)	19
Mindig másnak	20

Anga Mária

A túlélők	21
Mindig boldog	21

Suhai Pál

Húsvéti himnusz	22
Digitális versek	23
Enrico Scrovegni látomása	24

Boros Edit

Elégia	25
Időtlen kérdőjel	25

Bozók Ferenc

Magyarok Symphoniája	26
Sátánjárás	26
Téltánc	26
Májusi rokokó	27
Anakreóni bordal a sörről	27

Tamás Tímea

Vakondvilág (<i>a számkivetett vakond; töprengés</i>)	28
---	----

Fecske Csaba

Záróra	30
Fűzfapoéta szomorú dala	30
Episztola	31
(H)írek	31
Kis helynévtár 2.	32

<i>Madár János</i>	
Szemedbe tűz a Nap – <i>Fecske Csabához</i>	33
<i>Hutvágner Éva</i>	
Protest song	34
<i>Nagy Zita</i>	
Rövidsánc	35
Ma minden	37
<i>Antal Attila</i>	
Februári búcsú	38
PARSIFAL	38
<i>Csontos Márta</i>	
Finish előtt	39
Erősödik a szél	40
A hallgatás elégiája	40
Dialógus	
Bozók Ferenc beszélgetése Rózsássy Barbarával	41
ARTÉRIÁK	
<i>Konczek József</i>	
Az almát evő lány (<i>Mártival egy Renoir-festményen; Talizmán Mártinak; És egy másik fénykép Mártival; Mártinak a húsvétról</i>)	51
Az indigó rózsza	55
Fényzenék	55
<i>Balázs Tibor</i>	
Netuddki, valahol (I–XV.)	56
Pápai palackposta	
<i>Mátyus Aliz</i>	
Bevezető a <i>Pápai palackpostához</i>	60
<i>Vathy Zsuzsa</i>	
Benzinkút és akasztófák (<i>részlet</i>)	62
<i>Stankovics Mariann</i>	
Angyal a pápai Fő téren	65
Csönd	66
Árnyék	66
Stein	66
<i>Mátyus Aliz</i>	
Ha tudtam volna tarpán lovakról...	67
<i>Katona Zsanett</i>	
Őszi fények	69
<i>Czirók Viktória</i>	
Téli piac	72
Őszi reggelen	72

Hudi József		
Ház, ember nélkül		73
Horváthné Molnár Terézia		
Amikor Vaszaron szól a harang		77
Nagy Franciska		
Tél volt		78
Nyikolaj Karamzin		
Egy orosz utazó levelei (1789–1790) – Horváth Iván fordítása		79
Iványi Tibor		
„Hé, paraszt!... Hé, cseléd!” (részlet)		83
Horváth Eszter		
A gyönyörű Szív meséi		87
Csukárdi Tibor		
Ott lakom én		92
Hova tűnt?		93
Áldozó Tamás		
Bevezetés a pápai világba...		94
Takács Géza		
A Vurm-ház		96
Kerpel Péterné Borisz Beatrix		
Villanások		100
Magyaróvári Zsófia		
kétséges itt minden		103
Sirokai Mátyás		
A beat tanúinak könyve		104
Mozgai Márk		
Fekete angyal		105
Baloghné Uracs Marianna		
Barokk forgatag		106
Hubert Ildikó		
Mozaikok, monológok, képek (Mátyus Aliz tizedik prózakötetéről)		108
Suhai Pál		
„Megkésett tavasz, el se jött tél”		
(Levél Mátyus Aliznak legújabb kötete bemutatójának alkalmából)		110

ARTériák

Vitéz Ferenc		
Holló László Aktot fest (A „fogadott onokának”, Ujváry Zoltánnak)		113
Egy kép – két egyszerű (Holló László grafikájához)		115
Festő a kertben		116
Fény, fekete fény		116
Ezt a csokrot festeném (Vencsellei István fotósorozatához)		117

<i>Marosi Lajos</i>	
Cseh Károly karácsonyi folyósója	118
<i>Leonyid Volodarszkij</i>	
Fényfürdő (<i>Cseh Károly magyar poéta emlékére</i>) – Marosi Lajos fordítása	122
<i>Szabó Bogár Imre</i>	
Ne mondd! (<i>Cseh Károlyra emlékezve</i>)	131

Lengyel–magyar műhely

<i>Szentmártoni Szabó Géza</i>	
Vitézek, hol lehet? – <i>Balassi katonaénekének lengyel forrása</i>	133
<i>Zsille Gábor</i>	
Néhány mondat Balassiék lengyel váráról	143
<i>Aleksander Fredro</i>	
Bosszú (<i>részlet</i>) – Zsille Gábor fordítása	146

Műhely

<i>Kusper Judit</i>	
A nyelv metaforikus lehetőségei – Különbség és elkülönülés Gárdonyi Géza <i>Az én falum</i> című kötetében	149

ARTériák

<i>Csender Levente</i>	
Kisisti a kirakatban (<i>Gárdonyi Géza Tanácskérés című novellájának parafrázisa</i>)	154

Műhely

<i>Ondrejcsák Eszter</i>	
Panteisztikus természetszemlélet Gárdonyi <i>Az én falum</i> című művében	158

ARTériák

<i>Lőrincz György</i>	
A várakozás balladája...	165
Az öregasszony	166
<i>Csáky Károly</i>	
Körforgás II.	167
Égi kép	167
Evilági látomás	167
Körforgás III.	168
Gyónás kéressel	168
<i>Fellinger Károly</i>	
Műterem	169
Micsoda	169
Parafrázisok	169
Agglegény	169

Kegyelet és emlékezet

Bertha Zoltán

Hallani a félrevert harangok jajszavát (*Sigmond István emlékére*) 170

ARTériák

Varga Tibor

Haldokló csillag 176

Fekete Angyal 176

Látomás 176

Kiáltás a hóviharba 177

Aknay Tibor

Arany eső permeteg 178

Tüzes kút az éjszaka 178

Magamra gombolom 178

Karácsonyi vers 178

Bárdos Attila

Decemberi reggel 179

Játék a semmivel 179

Ha meghalok 179

Színek a palettán

Szakolczay Lajos

Mi lakozik a kerámiában? (*Petrás Mária kiállítása a békásmegyeri Közösségi Házban*)

180

ARTériák

Holló József

Virradatüzenet 182

Tavaszmágia 182

Oláh András

valahol örökre 183

gyilkolni indultál 184

bordal helyett (*Vörösmarty Mihály A vén cigány című versére*) 185

P. Maklári Éva

Szokeresz bácsi 186

Műhely

Sz. Tóth Gyula

A kultúra hálójában – *Iskola a világ/hálóban (személyes határainkon túl és innen)*

188

ARTériák

Fazekas József

Csak őt (*Lillának*) 193

Szárnyam szabad 194

Úgy legyenek 194

<i>Nyíri Erzsébet</i>	
A Szigeten	195
Beduin obelisz	195
<i>Bárdos József</i>	
Mikor a szerelem elfogyott	196
A kikötő dala	196
<i>Borbély László</i>	
Tárcahősök és ködlovagok <i>(Posztmodern ujjgyakornokok; A jelöletlen sír; Barátom, Esti Kornél)</i>	197
<i>Csatáné Bartha Irénke</i>	
Utak <i>(Cseh Károly emlékének)</i>	205
Köves dombok énekese <i>(In memoriam Páll Lajos)</i>	205
Szél zsong	206
Jázmin illatod	206
<i>Demeter József</i>	
Unokám címere	207
Az utolsó tél után	207
Ez az út	208
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Tanári notesz 8. <i>(Részlet – kézirat)</i>	209
Váradai mozaik	
<hr/>	
<i>Pataki István</i>	
a társadalmi változásokról és az új világrendről	212
az utolsó	212
baráti köszöntő László frigyére	212
helycsere	213
úgy kellene	213
<i>Lipcsei Márta</i>	
A fehér madár	214
Az eső éneke	214
Halál angyala	215
Ültetek	215
<i>Oláh József</i>	
Apámé	216
kivert kutya	216
kívül	217
<i>Barabás Zoltán</i>	
Felmentés nélkül	218
Szótlanságom kiált feléd	218
Bartók és a hazaút utópiája	219
A nagy posványon át	220

ARTériák

- Bárány László**
A nagy pillanat 221
- Saitos Lajos**
Mire megvirrad (48/52; 49/52; 50/52) 229

Könyvjelző

- Sziki Károly**
Döbrentei Kornél: *Ajánlások könyve* 230
- Némethi Lajos**
Fecske Csaba: *Árnyas kertben* 235
- Kántás Balázs**
Korpa Tamás: *Egy hid térfogatáról* 242
- Madarász Imre**
Havasréti József: *Szerb Antal* 246
- Csontos Márta**
Lőrincz György: *Isten köve* 248
- Szoviár János**
Zsidó Ferenc: *Laska Lajos* 252

ARTériák

- Sipos Erzsébet**
(Az ős) Kajám (*Ady után*) 255
A vadkan 256
A lótetű 256
Állásinterjú 256
A tuskó 256
A bagoly 256
- Bene Zoltán**
C. C. első tiszt néhány titkos bejegyzése 257
- Molnár József**
Szemében fekete hattyú 262
Arcom 263
Beszélő kövek 263

Könyvjelző

- Verók Attila**
Tüskés Gábor: Hagyomány és kritika. *Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez* 264
- Lengyel János**
Ferenczi Tihamér: *Tölgyből gerincet* 270

<i>Petercsák Tivadar</i>	
Agria – az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XVIII.	273
<i>Zsirai László</i>	
L. Burda Zsuzsanna: <i>Ella könyve</i>	276
<i>Petrőczy Éva</i>	
Szirtes Gábor: <i>Ötnegyed</i>	278
<i>Kaló Béla</i>	
Saitos Lajos: <i>Eleven fény</i>	281
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Tamási Orosz János</i>	
Dyptichon hegyre menet (<i>Vízesés; Közelítő</i>)	283
<i>Szűk Balázs</i>	
Szurokisten gyermekei	284
Szurokisten gyermekei II.	284
Malom	284
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>H. Barbócz Ildikó</i>	
Az utazás filozófiája	285
ARTÉRIÁK	
<hr/>	
<i>Szekeres Mária</i>	
Adventem	287
Jöttöd	287
<i>Dombi Tinódy László</i>	
Titok	288
Létünk ára	288
A szellő álma	288
Színek üzenete	288

Lipcsey Emőke

hangokká izzik

mindent úgy tegyél
mintha az első
vagy az utolsó alkalom lenne az;
amikor világitanak a felhők
mikor a levegő szikrát szór
mikor beleájulsz a ragyogásba
mikor megsemmisít az első mozdulat
mikor az, ami te voltál, valami mást jelent
mindent úgy tegyél
mintha először vagy utoljára tennéd
mikor az első mozdulat után minden mozdulat
azt a ragyogást jelenti
melybe beleájulsz ha megérint.
mintha először vagy utoljára tennéd
mikor hangokká izzik minden mozdulat
hogy kitarja azt ami akkor létezett
mikor létezni fog legbelül.
hangokká izzik minden mozdulat
hogy szárnyát lebbentse minden pillangó
csillogó bogár
hogy megismerd a virágok illatát;
ez rózsza az jázmin ez kakukkfű
hogy ne legyen hiába a símogatás
hogy érezz minden kavicsot a lábad alatt
mikor lépkedsz az úton
hogy csillagok sziporkázzanak ágyékodban
ha magasba emeled tekinteted,
hogy tenyereddel érezd mi sötét mi világos.
mindent úgy tegyél
mintha először vagy utoljára tennéd
mikor felemeled a kezed
mikor az első mozdulat után
minden mozdulat azt a ragyogást jelenti
melybe beleájulsz ha megérint.

tabularája

Szólni készül a trónörökös.
Sötét leveleket hullat
majd világosakat,
torkaszakadtából üvölt
szakasztott vöröscsillag.
Harcos népből való
de nem vagdalkozik hiába
szája szóra nyílik ha feje fáj,
ha szó szót követ
és árnyékot az árnyék.
Sötét leveleket hullat
majd világosakat
Árnyéka elfogy
rázendít egy rokonértelmű szóra
kétértelmű mozdulatokkal kíséri
Hazáig
Szólni készül
de mégsem szól
torkaszakadtából üvölt
méltósággal viseli árnyékát.
Nyelvet vált.
rázendít egy rokonértelmű szóra
Hazáig
ködszitalás és futóhomok
szája szóra nyílik ha feje fáj
Árnyéka elfogy
míg nő a ragyogás
trónörökös
jól tudjuk,
hogy árnyéka felülnézetből is csak árnyék.
Csillagát követik
mely nem vörös,
hazáig szó szót követ,
fényre árnyék
árnyékra fény.

Sebestény-Jáger Orsolya

Virágvasárnap

(Lukács 19, 28–40)

Nem tudom ki vagy, de testem kölcsönadom,
hátamon viszlek, így hordozlak tovább.
Az út göröngyös s átlépem Helyetted,
ha elénk sodródik egy szúrós palmaág.

Tudom, hogy ki vagy, mert körülvettelek
bölcstől a sírig, hulljon fény vagy salak,
bár göröngyös az út és két talpam sebes
nem engedlek már – mindvégig tartalak.

Péter

(Lukács 22, 54–62)

Hamuszín holt napok egén írva volt,
hogy elkerülhetetlen tagadásom,
sebem nem oldja csend. S nem olthatja forrás
magába fúló, forrongó világom.

Kőfalra dőlve sírok ott, hogy homlokomra
hadd ejtsen száz érdes pórús mély sebet,
vagy pörölycsapásként boruljon rám az ég,
s törjön százezer szilánkká az emlékezet.

Mert ott voltam én is, bús tűznél vacogva,
azon a szélmarta, pőre éjszakán,
három kérdés koppant kavicsként a csendben,
és megfagyott a szívem, és csonttá forrt a szám.

Ám hamuszín holt napok egén ez írva volt:
utam örök útja lett – mindnek ki vétkezett,
sebem nem oldja csend, s nem olthatja forrás,
csak Te adod múlhatatlan kegyelmedet.

Emmaus

(Lk 24, 13–35)

A térképen nem találsz már.
Elrejtőzött, mint fény a lombokon,
árnyékos alkonyon hűs homokba írva,
csak szívek rejtekén követheted nyomon.

De mellénk lép ma is, hogy mindvégig kísérsen,
Ki kenyérben nyújtva végül önmagát,
mert éhező szívünk asztalához ül le,
hogy morzsányi hiteddel átéld a csodát.

A harmadik nap

Átadták Őt a Templom főterén.
Némán állt ott, fejét szórtan lehajtva,
és penésszé porladt fölöttünk a fény,
talán mert Ő is így akarta.

S láttuk a Golgotán a döbbséget bitófákat,
megannyi temetetlen, vérbe fagyott óra.
Szemünk ezután csak árnyékokat láthat,
a csillagporos ígélet nem válhat valóra.

Majd szórtan lapultunk az árkádok szobájában,
mint ki már mindenről számot adott
majd megállt közöttünk e múlhatatlan percben
– Ki harmadnapon feltámadott.

A gerlék

Nap mint nap csapatostól szállnak el
ablakom alatt a gerlék.

Szállnak szabadon, s nem tudhatom
mily égi nyomot követnek.

Itt éltek, haltak és szerettek,
szerették a fényt, s a felhőket a gerlék.

Ha nézem őket, szinte érzem is létük
tündöklő fény-záporát:

miként elsuhan alattuk időtlenül
e műremekbe öntött, teremtett világ.

Szárnyaló boldogság

(Paulik Tímea – rézkarc, akvatinta)

Seléndy Balázs

Sóhaj

Ó Kicsi Kedves

Ebben a két és fél évben
amikor együtt voltunk
lassacskán ötven éve

mielőtt indulnod kellett
a nagy Ismeretlen felé

nekem adtad mindened amid volt
és én mindenemből neked adtam amit tudtam

a két ajándék nem volt egyenlő

a tiéd Mont Everest
az enyém a kis domb a forrás mögött

az enyém neked elég volt a mi parányi időnkre
a tiéd még mindig tart

és én adok belőle ennek a kiéhezett világnak
amely téged csak rajtam keresztül ismer
szegény ablaküveg
visszatartva tétovázás nélkül
mindazt amit homályossága
természetének lényeges része
csak eltakarni tud

de a világ mégis

néha
mosolyog

Pillanat

A bölcs mondta, nézve a rózsát:
„Ha őt megértem, megértetek
mindent.”

És így töltötte el életét
figyelve rá, ezer kérdéssel szemében,
amikor ideje betelt
eltűnt.

A rozsa maradt a barlang előtt
önmagának kicsit szomorúan
mosolyogva,
titokzatos, mint mindig,
magányos, mint mindig,

s amikor számára ütött az óra,
gyengéden
a csendes mozdulatlanság
nyakába borúlt.

Az illat lebeg
a táj felett.

Ha csak...

Ő, ha csak a *Fennkölt*, a *Méltóságos*, a *Komoly*
NEVETNI tudna!

Aggszűz Szomorúság mosolyogna himzett szőttesén,
Fennkölt, lóbuszban ülve, csendben nevetne kerek hasán,
Méltóságos harsonázná oriási HA-HÁ-ját a hegyek felett, meleget hullámozva,
olvastva a tavaszi havat,
Komoly küldené fel lanyha légsugarait, hogy a táncoló nevetésekhez csatlakozzanak,

és a hang, örömteli gőz, emelkedne, hogy találkozzon a gyülekező viharral,
szegélyezve a szigorú felhőket rózsaszínnel,

akkor, gondolod, a jégeső találna magának
puszta földet a virágok között?

Hlavács Éva grafikája

Serfőző Simon
Nap se kell

Vasy Gézának

Innen már,
magasából a szívnek,
szétlátni az időben,
mint láttam régen
otthon a szénakazalról
az eget, földet.
Szememnek sarkig kitárulnak a világtájak,
s csak nézem,
ahogy a fehér felhőpapírlapokat
a léghuzat sodorja, szórja széjjel,
úgy kell mindet összeszedni
úton-útfélen.

Látom a rejtélyek hol fészkelnek,
hol a titkok,
mint szarkák a fákon.
A neszeket észreveszem,
ahogy bújnának félre,
észrevétlenségbe,
mint a kerti békák
elásva magukat télre.
A valamikori szerelmek föléreznek
bennem.

Innen már,
Nap se kell,
tekintetem lámpája besugarazza
a mindenséget.
Legyintek az utánam dobott lasszókra,
kanyaríthatják a levegőt,
ide már nem érnek el.
Meghúzom a szelek varkocsát,
hadd sikongassanak!
Sudarasodjanak,
felserkentem égig a lelombozódott fákat.
Zablával üstököst vezetek
át az idő-dombokon,
árkon.
Lépem felemelt fejjel
a világot.

Mindig másnak

Nincs bennem a jól értesültek
fölnye,
a kíváncsiság fölnézne rám,
mint az égre.

Nem járom a titkok
szivárgó résű bozótosait,
ahol az alkuk
és árulások főnek.

A fintorgó szagot érzem csak,
az álnokságok bűzét
terjengeni a szélben.
Csak az egyezkedő önérdékek
acsarkodását hallom,
mintha ádáz kutyák
marakodnának valahol.

Hátrányok hányatottja,
tapasztalt ismerője
a kijátszottságnak vagyok.
S amitől a Nap
vöröslő düh az égen,
vagyok tehetetlen nézője,
földbe vetett erőnk
mindig másoknak zöldell.

Anga Mária

A túlélők

Már azt hiszed elmarad az áldás,
pedig csak a túlélők menekülnek,
félelemtől kicserepesedett a szájuk,
az ő sóhajtásaikat hallod, felriadnak
az erdőben telelő madarak,
azok is elindulnak, csonthártyáik
mögé feszül a repülés, amíg
egyszerre csapódó szárnyukkal
menetelnek az égen.

A túlélők éjszaka is a Napba néznek
összeszorított szájjal és szívvel,
görnyedve, lefelé figyelnek,
de mindig csak a lepraarcú földet látják.

Ki tudja hányszor járták meg a Golgotát,
kezükben kereszttel, virággal,
télben térdig, ruhátlanul.
Névtelen sírjaik fölött
zokognak az árvák.

Mindig boldog

A gyermeket az Isten a tenyerén tartja,
aki onnan láthatja az idők kezdetét,
ha játszik, körülötte tünemények járnak,
a szivárványt hajának fonja,
szobája ablakán ki-be jár az ég.

A gyermek, ha sír, források fakadnak,
nevetésétől újra kezdődik a teremtés,
ha lefelé néz, belelát a földbe,
tekintetével átkarolja az ősök lelkét.
A gyermek mindig boldog, mert
egyszerre járja az ég, és a föld peremét.

Suhai Pál

Húsvéti himnusz

Böjt hava, Nagyhét,
 kereplők, vérző szögek:
 rám mutat,
 morajlik, ámul,
 zúg a tömeg:
 most tépik
 húsom, szaggatják
 köntösömet.

Virág-kék zászló: az égnek selyme suhog, *Zuhanjon* alatt a tülekvő csordák, bikák, kosok.
 Pásztorol nyájat is, népet szikár idő, *le az egekből* pucéran áll még a kertben a rózsatő.
 Böjti szél fagyosra csíp még arcot, kezét, *lovascsapat*, de már a szívben a Húsvét elérkezett.
 Azúrból zuhog le zápor, világnyi fény, *Úristen*, az Úr jó föltámadásom nagy ünnepén.

nézz rám, én vagyok,
 a Te fiad.
 Hajolj le
 hozzám, ne engedd
 szégyenemet,
 világnyi
 címer ne legyen
 már a keresztnél.
 Testem a
 földé, esendő,
 hagyd meg neki,
 aki majd
 becézi, s végül
 eltemeti.
 Nyugtalan
 lelkem e körből
 úgyis kiszáll,
 pihenni
 nem tud, csak trónod
 lábainál.

Digitális versek

Csúszkál a kép s a hang, a szem s a fül között a szó:
a gép művi inerciája gyakran bizarr megoldásokra
kényszerít: betűt s vargabetűt egyszerre írat. Nem fa
a fa, csak „ef” plusz „a” – képlet a kép helyén, két
makacs betű. Sortörés után, sorkezdeten a kis „ef” pl.
magától nagyra változik (magától: a szóköz leütésekor
s anélkül, hogy akarhatnám). Ha mégis kis „efet” írnék,
új szót kell kezdenem, a nagybetűt pedig törölnöm –
újabb leütés: kis „ef”, kisbetű. A nagyhalat így falja föl
a kishal. Tabula rasát így csinál: öl, s a holt helyébe áll!
(A változó a változat helyébe.) Létezik program ugyan
e baj elhárítására is, de én ezt már nem ismerem.
Mindent én se tudhatok. Kibámulok az ablakon, vagy
(feledve célt s a fát) megyek tovább. Repülök vakon.

*

A mai írások többségének nincsen, gyanítom, egyáltalán
nincsen kézirata. Egy idő óta az én „szövegeim” is
egyenesen a gépbe mennek – a csapból mindjárt bor folyik.
(Csak a szüret illata, íze megmaradjon!) „Immateriális
javak”, virtuális létezők manapság sűrűn röpködnek
körüöttünk. Támasztékuk annyi csupán, vagy annyi se,
mint a költöző madaraknak. Így szállnak, így repülnek,
így énekelnek. Vannak még ugyan, de nem aspirálnak
dicsőségre, legföljebb múltó részvételre, figyelemre
számíthatnak. Bármikor letörölheti őket egy digitális
katasztrófa. E hazardjáték nem esetem, de megkockázatom:
próbálok önsajnálattal és félelem nélkül járni az úton, tűnt
árnyak nyomába eredni, vagy egyszerűen csak megállni
a helyemen: e híg latyakban vagy a pusztá levegőben.

Enrico Scrovegni látomása

ÉN
vagyok
AZ. Ezennel
kijelentem. A meszelt
falak, e koravén csupaszság,
Enrico fiam, itt mind ezt sugallják:
ha nem tartod keresztemet, atyáid bűne
eltemet. Példád vezesse hát a népemet: emeld
helyére a megbillent eget, ragyogtasd föl az interaktív
termet, festesd csak ki e szemnek néma vermet, a neutrális falat,
legyen színes valamennyi. Szümtükhel fessétek, fiam, *Enrico, Scrovegni*.

Boros Edit

Elégia

Megjött a május a Kövespartra
és egyik napról a másikra
észrevétlen, kíséret nélkül
megszülettek a tekergő szélből
a hajnali ködbe öltözött lovak.

Csöndesek voltak,
kármentő mezőt kerestek
és vándoroltak messze-messze
a fényes, fekete lovak.
A csönd kertjébe is elértek
a feketébe öltöztetett,
alkonypiros lovak.

Szemük – szemcsés kövek
tűzhányó kavicsa –
lovak után kutat
a túlon túl nagy égbolt alatt
földcsuszamlás
előtt...

Időtlen kérdőjel

Száll a tavasz, jó a nyár...
Minden évszak téged vár.
Kikerics, hangszál...
A te időd hova száll?

Bozók Ferenc

Magyarok Symphoniája

Érezted-e, Szent Gerardus,
Imre jó tanára, magnus,
még az írott vers előtt,

hogy te ott egy ősnyában,
s kézimalma dallamában
felfedtél egy verselőt?

Miként az íj, füledbe lőtt
még a „Volék sirolm” előtt
egy „pre-vers”, egy „vers-előd”.

Ősvilági munkadalban,
szinte testtelen morajban
ím, a versnek teste nőtt.

Sátánjárás

Minden napra jut egy patás.
Szarva, farka csak ráadás.
Minden napra jut egy démon.
Áramlik belém a vénom.
Minden napon jön egy ördög.
Olykor ölel, máskor föllök.
S minden éjjel jön egy szellem,
nyomja és szorítja mellem.
Bárhová megyek, kíséretet.
Hú lidérc, makacs kísértet.
Minden napra jut egy sátán.
Naptár szerint. Egymás hátán.

Téltánc

Lazult cserép fel és lejár,
jojózik.

Metál zenét süvölt a szél,
s pogózik.

A téli szél forog veled
ezerrel.

Karod ragadja, táncba ránt
december.

Nem óv kabát, se bőr: A szív
a célja.

Szívedbe fut miként a tőr
acélja.

Fogódzanál akármibe,
hiába.

Felöklel, és a mellkasod
cibálja.

Májusi rokokó

Csikland, késztet csupa kacagásra
bököd a nagyujjad,
mézzel, lázzal pici kanalanként
itat a kisujjad.

Melled puttony, tele piros ízzel,
tenyered aranytál,
meggytől rúzsos mosolyod a méz, és
ajakad a kaptár.

Anakreóni bordal a sörről

Anakreón, bocsásd meg,
de most sörök levével
derék baráti körben
sörök dicséretével

s ma nem borok hevével
köszönt reám a mámor,
pedig hegyek levével
telítve pince, gádor.

Idézni is tömérdek
a borban lelt örömről
hogy mennyi verset írtak,
de itt e vers sörömről.

Hideg söröm! Te gerjeszd
habos, derűs vigalmam!
Lehetne sört dicsérni
anakreóni dalban?

Tamás Tímea

Vakondvilág

– részletek –

a számkivetett vakond

valahol egy messzi
titkos listáról
kihúztak
gondolta a vakond
kivették kivetették
a számomat
ott van a szemétben
férges rágcsláják
én meg itt vagyok jel nélkül
szám nélkül
egyedül

ha jelölt vagyok
tartozom valahova
jeltelenül
nem is létezem
pedig én valóságosan
vagyok
1 pátróhai földkupacon
a sínek mellett

[az ősz jár erre
ő ismer
ember alig]

így jeltelenül
foszló bundámat
vakargatva várom
az éjszakai
vagy nappali
álmom
mert az van nekem
hímzett báli topánkában
és sárga ruhában
járom a táncom
lány vagyok
kivilágított bálterem
forog velem
a topánka
visz kopog suhan
s az idő sarkaiból
valakik figyelnek
érezem

nem akarják a létem
[de nem tehetnek semmit
a tánc örök]

töprengés

befejezni a legnehezebb
elvásik addig a gondolat
nem a gondolat
az érzés vásik el
és nem jönnek elő a szavak

ismered
amíg megy-megy a lendület
írod – íratják veled
valamilyen hatalmak

aztán megtorpan elakad
mint az utolsó korty sör
ami már keserű
ami után nem jön a többi

vajon mi kellene ahhoz
hogy kitartsion a lendület
egészen a végéig
Compostelláig Finisterréig

Fecske Csaba

Záróra

azt hittem hogy már hazamentem
mégis itt vagyok de hol vagyok
és főleg ki vagyok szememben
a pokol kemenceajtaja izzik
vagy a telihold ragyog
cipőmet nedves fű csutakolja
gyomromat a rum
tücsök hangoskodik kései fáradt villamos
van még annyi erőm hogy rád gondoljak
kedvesem elbódít az éjszaka szesz szaga
elnyel a sötétség ingoványos öle
álmos szárnyaimon verdesek haza
vigyázz lépcső
de már késő ez hétfő

Fűzfapoéta szomorú dala

Fogaink közt szitokszó barangol
Odavan a nyár a szerelem
Nekünk már végünk kevesebb vagy
Velem mint nélkülem

Zizegő szép zabkéve hajadat
Dühödt őszi szél cibálja
Mint lyukas fogat őrized magad
Nem érzés fűt csupán a kályha

Ide jutottunk szegény Jeszenyin
Ide kedves Rab Zsuzsa
Hiába kokettál sor végén a rím
Belőlem nem lesz költő már soha

Episztola

Megírom e-mailben:
Ím éltem.

Két emberöltő
óta vagyok költő,
rímét rímbe öltő.
Szalad a töltő-
toll a papíron,
versemet írom.
Remélem a síron
túl is lesz papírom,
hogy verset írjak.
Ügyel az Úr,
– ki mindent felülír –
szegény költőre,
ha lemerülne,
hát töltőre
teszi, s megírja sms-ben,
mikor lesz a mennyben
költői estem.
Tán nem kell előtte hasra esnem,
és lesz mód halálom
célját megkeresnem.

(H)írek

Gyorsan telik a papír,
Az író mindennap ír.
Egy ír is mindennap ír,
– úgy, hogy közben persze brit –
úgy ír, hogy egy sort sem ír.
Neki másra kell papír!

*

Az írja az írünk:
„Mi csak írül írunk,
ami rész ránk hárul,
írül adjuk hírül.
Nagyon jó a hírünk,
örül minden írünk,
hogy szépeket írunk.”

Kis helynévtár 2.

Van egy falu, neve Pereszteg,
hol számos híve van a szesznek.
Azt mondja a sógor:
Istenem, de jó bor,
egy lityit magamba ereszték!”

*

Szép nevű kis falu Galambok,
ha megkondítják a harangot
az öreg toronyban,
föllebbennek nyomban
menyecske-szoknyák és galambok.

*

Ez a szép, kies falu Parasznya,
földet művel minden parasztja.
Felmordul egy bácsi:
„Meguntam már, ácsi,
megyek az Istenhez panaszra!”

*

Van egy falu, neve Radostyán,
így prédikál a pap: „Van ostyám,
áldozatok gyertek,
feloldozást nyertek,
éljetez Jézus Krisztus kosztján!”

Borsodi falucska Alacska,
küszöbön dorombol a macska.
Egész nap heverész
e lusta egerész.
Ki fog hát egeret? A gazda!

*

Van egy falu, úgy hívják Vének,
élnek ott fiatalok, vének.
A vének nem értik,
hát egymástól kérdik:
mért van két púpja a tevének?

*

Az Alföld szélén áll Bábolna,
szép hely, elkerülni kár volna.
Jót ígér a holnap,
a tyúkok csak tojnak,
kakasuk a jércét búbolja.

*

Rizlinget termő hely Abasár,
ha esik az eső, nagy a sár.
Kocsmában a férfi
már a vesztét érzi:
az asszony – seprűvel – hazavár.

Madár János

Szemedbe tűz a Nap

Fecske Csabához

Mennyi zug, gyalogösvények
rejteke, szög, liget. Hát tudd meg,
Csaba királyfi: a gyermekkor
labirintusában nem hiányzol már

senkinek. Csak te csinálsz akkora
csinnadrattát cumisüvegedből,
kinőtt gatyádból. Az emlékek is
fölnevetnek, ahogyan állsz meztelen

a kanális partján; és a visszhang is
reád szól. Hiszed mégis – – ,
hogy téged hívnak a bokrok
mögött vetkőző nyarak. Pedig

a lombok sűrűjében gazdátlan
évszakok hangzanak. Az idő már
nem a tiéd, de megyünk mankód
árva nyomában. Mert minden

koppanás zeng, fölzeng az égig,
a ki nem mondható fények
igazában. Elhagyott tájak fölé,
megroggyant falvakra hajolsz.

Ócska kavicsokat és kacatot újra
és újra a világra csiholsz. Csillagaid
a mi csillagaink, lombkoronád
a fánk. Fénnel megrakott

ágak közül huncut kölyökként
nézel reánk. Tekintetünk elkísér
sűrű mézekig és ifjú tüzekre hevít.
Csak nézzük és csodáljuk tenyered

meggörbült szegeit. Nem kértünk,
de keresztre feszítetted magad.
Most viselj boldogan hatvanöt sebet,
mert szemedbe tűz a Nap!

Hutvágner Éva

Protest song

Reggel

vonulni látszik felhők alatt
egy raj madár
a nevüket egyáltalán nem
ismerem de nem is érdemes
tanulni is teljesen fölösleges
egyszer használatos neveket
az árnyék préselődik a felhőkre
vetül erős városi fény sugárzik lentről
csak a levegőket kapkodom
ez a véleményem összegezve
és három légfalatnyira vagyok
attól hogy ezt a pillanatot se érezzem
különösnek másnak
a madarak tovább mennek délre
tisztá egy íze van a kiábrándulásnak
ez egy pocsékba ment perc
a fene vinné vagy a raj
csak félreértett jelek
már a megtörténtekor csak emlékezek
rá madarak jönnek némi fényjelenség
ha nem lett volna se hiányozna
holnapra már csak nem is emlék
nem vagyok hajlandó többet adni
nem szorulnak a dolgok a dicséretemre
Igyál pohár idd meg a számat

a madarak az éghez préselve
száraz levélként összeporlanak
a tekintettől (mégiscsak különös?)
és peregnek peregnek
egy diadalmas város széltelen reggelén

És este

szűz fenyők vagy nyárfák zúgják
elmennek a nappalok aludni
jöjj még éppenifjúság szerelmem
temess be penészes vakolattal
halott madár halott dallal
lehullni vágyom fessd magad fehérre
elmegyek éjszakára remegő ágon
végigtipegve a fal alól elődörzsöli
a hátam és a számba kerül a méz
letörni vágyom

Nagy Zita

Rövidsánc

betonvastag szavakat
lélegzünk be,
meg-meglapulnak
– hangködök homályos
– tompa barázdáiban –

használhatók ugyan,
de mind megreped
a tél szől belőlük:
amit mondunk
mindig lesózza az,
amit végül cselekszünk
– valahol –
bennem
elbújnak az évek
– sűrű okokban –
a megoldás elhasal:
cementrétegmély a
magamra lapátolt
– tegnap –
nem tér ki vízszintesre
– fel s le –
liften közlekedünk az életben:

szeretem, mikor a lép-
– cső –
– házak –
sárga fénye
átvált néma kékekre
és a zöld valóság bezárul
a hosszú-mély aknába
vonókötelek elképzelt lángja:

csak az élet közben fellépő komplikáció
minden ballépésem
szeretem, a vacogó pókokat
puha sarkaikban

– mi –
mit hagyunk megragadni
láthatatlan hálónk feszítéseire
– mi-t-űzünk –
homályos kupoláink tetejére:

nem más, mélyhideg árny
– rajtam –
– a lerajzolt lelkiismeret-furdalás –
csörög a zárban:
ajtót hasít a félelem
szemembe szálkát szűr
a mégsem
addig rohanni, amíg
– a sehol sincsen –
fikciók kergetőznek:
horizontális hasadásokban
felbukik a valóság
elszalad a reggel és
az este marad velem
nyársbotjára dőf
felidézett tekinteted
újból sóhajtanak a
megmotozott éjszakák:
csak egy tünet a realitás
egy az idő, itt van minden!:

csak lehunyom, szemhéjjammal
összetöröm a fényt
vagyok pengék paradoxonja
mi önmagába hasít,
hogymást ne bántsak
a kint leretusálja
a messze, a messze
távolról vagyunk a legszebbek:

csak azt szeretem, ami
tőlem független:
a villamos kanyarban meghajló
derekát
a hídpilléreken átsuttogó
szeleket
az útpadkán sodródó
papírgalacsint
szeretem, amikor a felhők
mosolyalakká gyűlnek
szeretem az embert,
aki idegen
a dolgot, ami
csak közvetett
elégé ahhoz,
hogy soha ne nagyon
csak kicsit
– fájhasson –
a megfigyelés,
ha többet láttam
mint amennyit néztem:
feltelepített élet fut
– az emberlényen –
beprogramozott minden:
a gondolat, a vélemény

– hamis –
harapássá kódolták
az értékek fogsorát
eldobható, akár
– ki –
pótolható
működik a funkcionált létezés
már követeljük a butítást
– kivívtuk, megkaptuk –
sokaság futószalag-szabadságában
az egyén fogságát
– legbelül –
– egyedül –

tekergek egy sakktáblán
elvesztem, s tudom-e mondani,
– hogy örökre –
féltett mezőmre szögez a várakozás:
Godot szakállán az idő türelmeskedik
tudom-e mondani, hogy elvesztem,
vesztettem végleg,
az élet zugzwang-je faggat:
bátor-e vagy gyáva,
aki folyton valami végét várja?

Ma minden

egy fej a tömeg, szürkébe olvadt
teste, mozdulatlanságban a tánc:
üres kesztyűk ujjaira sorvadt
érintést lehel a meg nem állás

ma minden olyan...
sok
de talán semmi
fontos

ember! csak játszik valóságot, fonnyadt
komolysággal hazudik világot: már
betörte a mindennapot, kullog a
senki a minden-KI- járta útján

ma minden olyan...
kevés
de talán lesz még
kevesebb

különleges! ki közös életekbe
nem rekedhet, magának maga felel
akkor is, ha köré válaszai

majd romokat könnyeznek, tétedet
ha az önvégzet lovára föltetted
a rajt követve már ne féltsd álmaid

Antal Attila

Februári búcsú

Roppan a hó
roppan a remény

a veled-való
már: nincs-költemény

február könnye
fut a busz ablakán

zötyög a ködbe
bennem a hiány

PARSIFAL

Páncéltalan vagyok s már szinte testtelen
arcom árkaiban másfélezer év ül
csak undorom hízott míg idáig értem
sohase szokom meg útjaitok bűzét
pezsgés leplezte sivatag magányát
mégse szűnök meg kutatni a túnt Grált
a töltő kutaknál elbeszélgetek a
gépkocsik népével és szóra bírom
a vaspályákon száguldozókat...
higgyétek el ha széttárta fölöttem
szárnyait az este jobban alszom az
egyedül ismerős erdők ölén mint ti
városaitokban hol papagájtarka
fényekkel virraszt fölöttetek és
uralja álmotok az új újabb legújabb

autószalon
ruházati áruház
tapétabolt
utazási és
reklámiroda

Csontos Márta

Finish előtt

Kezed hegycsúcsokat érint Atyám,
s magához inti az égi madarat,
Te sziklából fakasztottál vizet,
s leszakítottad a fákról az árnyékokat.
Csak az én torkomban maradt farkasüvöltés,
csak én lettem kőszobor angyalaid között,
csak én nem tudok teredbe simulni,
nem találok helyem a Földön.
Mint megfáradt hontalan lehajtott
fővel ballagok, felnézni nem merek,
tükrömben arcodból faragott körmenet.

*De te ugyanaz maradsz,
és éveid nem érnek véget.*

Tegnap még volt értékem a piacon,
s a hamuszín felhőkbe felnyúlt fényem.
Ma már úgy fekszem a közelgő alkonyat
küszöbén, mint megnyúzott állat.
Mert kialvatlan szörny bennem az álom,
mert már szédülök, ha körhintába ülök,
mert még mindig Godot érkezését várom.
Múlnak lassan fölöttem a napok,
s mire magamra találok a homályban,
valaki kiszakítja naptáromból az utolsó lapot.

*De te ugyanaz maradsz,
és éveid nem érnek véget.*

Erősödik a szél

homályosabb a házak körvonala,
a porszemek nem térnek vissza az origóba,
tenyerem lenyomata ott marad az
ablakpárkány nyirkos falécén,
kapumból nem nyílnak sugárutak.
Tükröt tart elém a Hold, s látom
én vagyok benne Quasimodo arca.

Már az almák sem kapaszkodnak
az ágakon , nincs aki visszahelyezze őket
a fénybe, az égre feljött a napfogyatkozás.

Én is csak nekidőlök a kőkerítésnek, mert
tudom, szél ellen nem lehet, nincs más
választásom, nincs lehetőségem újjászületésre.
Már csak árnyékom mérete valós, meggyengült
önmagam reménytelenül próbál begyökeresedni a
térbe.

Isten csak a súlytalanság állapotában
emelhet magához mennybéli vendégseregébe.

A hallgatás elégiája

Túl sok a gondolat, nem tudok
szelektálni, nem tudom kinek
fogjam a kezét. Az arcok csak távoli
rokonok, a csend árnyéka szembenéz
velem, lassan rám dől a hallgatás
súlya. Már nem vesznek körül égbe
sóhajtó madarak, kidőlt fák között
ballagok, s nem tudok kire támaszkodni,
nem érzem a szavak érintését, csak vagyok.

Még nincs rólam utolsó fotó az albumban,
de már zsugorodik a különbség lét és nemlét
között. Alig merek megmozdulni a széttört
perspektíva körvonalán. Túl sok a halott.

Kevés a hely Isten udvarán, s a temető-
kertekből megszöktek az angyalok.

Bozók Ferenc

Beszélgetés Rózsássy Barbarával Budapesten, az Írószövetségben

Rózsássy Barbara költő, kritikus 1979-ben született Budapesten. Az 1990-es években a Stádium Fiatal Írók Körében indult. Kötetei a Stádium Kiadónál jelentek meg: *A suttogással telt szoba* (versek, 1998), *Barlangnyi álom* (versek, 1999), *Pater noster, Dante* (versek, 2007), *Éjszakai tárlat* (versek, 2009), *Túl a sivatagon* (versek, 2011), *Termékeny függőség* (esszék, tanulmányok, 2012). Gérecz Attila- és Bella István-díjas. Tanulmányait művelődésszervező és olasz szakon végezte.

– *Gyermekkorában milyen volt a kapcsolata a szépirodalommal?*

– A meséken és mindazokon az irodalmi emlékeken túl, melyeken a legtöbb gyermek átesik, az első intenzív és meghatározó élményem Weöres Sándor úgynevezett „gyermekverseinek” varázslatos ritmusa volt. Szüleim, anyukám és apukám egyaránt mondogatták nekem a Weöres-verseket, és azok zeneisége már kicsi gyermekként intenzíven hatott rám. Ezeknek a Weöres-verseknek a legjavát kívülről tudtam anélkül, hogy tanultam volna őket. Ragadtak rám. Nem a tartalmuk, hanem a zenéjük hatott. Ez azonban még az óvodáskorom élménye.

– *Rózsássy Barbara egyik versének címe: Paprika Janka szerenádja. Egyértelmű az allúzió Weöres Sándor Paprikajancsi szerenádja című versére, mely az én egyik kedvenc Weöres-versem, talán ezért is akadt meg a szemem Paprika Jankán...*

– Ennek a versnek a címe egyértelműen ezt a Weöres-hatást mutatja, ám maga a vers tartalmilag és formailag nem hasonlít a szóban forgó Weöres-versre.

– *Weöres ritmikus versei óvodáskorában hatottak önre. Aztán jött az iskola, amikor már olvasni is megtanult.*

– Amikor elkezdtem olvasni tanulni, azzal szórakoztam, hogy a szüleim hatalmas könyvespolcán a könyvek címeit betűzgettem.

– *Ilyen élményem nekem is van. Kibetűztem Sütő András Anyám könnyű álmot ígér című könyvének a címét, és valahogy már kicsi gyermekként éreztem, hogy ez egy nagyon jó könyvcím. Hogyan született az első verse?*

– Ugyanígy. Oriana Fallacinak a *Ha meghal a Nap* című riportregényének a címe nagyon megfogott. Nyolcéves voltam, amikor papírra vettem első versemet, amelynek ugyanez a címe: *Ha meghal a Nap*. Négysoros, rímes kis „mutatvány” volt ez a versike.

– *Emlékszik rá?*

Igen, szívesen el is mondom önnek, de ne írjuk bele az interjúba! Még meg is

van az A/4-es papír, amelyre ráróttam nyolcévésen, nagy „lóbetűkkel” ezt a verset. Az alkotás igénye már ekkor megvolt bennem, nyilván még ösztönösen.

– *Ezt az első versikét követték még további általános iskolásként írt versek?*

– Igen, viszonylag gyakran vettem papírra gondolataimat, és nemritkán rímes, verses formában, olykor alkalomhoz kötődően.

– *Hová járt általános iskolába?*

– Csepelen jártam a helyi általános iskolába.

– *Gimnáziumba?*

– Gimnáziumba szintén Csepelen, a Jedlik Ányos Gimnáziumba.

– *Egyetemre?*

– Az egyetem az egyetlen olyan iskolám, amit nem Csepelen, sőt nem is Budapesten végeztem. Művelődésszervező szakra jártam Győrbe, majd három évig néprajz szakra is jártam Debrecenbe. Az olasz szakot a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen végeztem el.

– *Életének legfőbb helyszínei mégiscsak budapesti helyszínek. Hogyan éli meg ön ezt a várost? Milyen Rózsássy Barbara Budapestje?*

– Külvárosi lány vagyok. Csepelen születtem, ott nőttem fel, és most is ott élek.

– *Nem tudom megállni, hogy ne idézzem a Dinamit együttesnek azt a dalszövegét, hogy: „Külvárosban születtem én, ahol a gyárkémények füstje tömény.”*

– Valóban, éreztem a gyárkémények tömény füstjét gyermekkoromban. Valóban volt egy jellegzetes „gyárszag”, a papírgyár füstjének szaga. Mostanában már nem érezni, de azt a szagot még most is fel tudom idézni. Csepelről és általában a külvárosokról az a sztereotip kép, hogy lepusztult, poros, sivár. Azért azt tegyük hozzá, hogy már nem olyan, mint húsz éve, van azért pozitív fejlődés, Csepel képe is átalakult valamelyest, de a külvárosi jelleg az külvárosi jelleg, vitathatatlan. Valahogy mégis lehet hozzá kötődni. Panelben nőttem fel, a 9. emeleten. A szüleim ma is abban a lakásban laknak. Őrzök arról a lakásról egy belső képet. Amikor kinéztem az ablakon, a Gellért-hegyig el lehetett látni. Budapestet én nem dicsérem és nem szidom. Megszoktam és kötődök is hozzá, helyileg főként a kerületemhez.

– *Emlékszik az első publikációjára?*

– A Stádium Kiadónál megjelent, *Lépcsőnk a csend* című, 1996-os antológiában publikáltam először. Tizenhét éves voltam ekkor.

– *Mi a Stádium Kiadó főprofilja?*

– Kárpáti Kamil neve fémjelzi a kiadót. Elsősorban kortárs szépirodalmat adnak ki. Egyebek közt Szakonyi Károly életművét is gondozza. Felvállal tehetségesnek tartott első kötetes szerzőket.

– *Első önálló kötete tizenkilenc éves korában jelent meg, szintén a Stádium Kiadónál. Címe: A suttogással telt szoba. Irigylésre méltóan igényes kiadású, artistikusan szép borítójú könyv.*

– A Stádium Kiadó mindig nagyon ügyel arra, hogy kiadványaik igényes kivitelezésűek legyenek.

– *Ritkaság, hogy egy első kötetes szerző tizenkilenc esztendő. Am ha valaki megkérdezné, hogy nem korai-e önálló kötetrel útra bocsátani egy tizenéves lányt, annak ajánlom, olvassa el a kötet verseit. Kérlelt, egyenletes színvonalú verseket tartalmazó kötet ez.*

– Köszönöm a dicséretet. Valóban igen fiatalon, 19 éves koromban jelent meg ez az első kötet, ám előtte már voltak évek, amely évek alatt sokat és tudatosan foglalkoztam költéssel, készültem a költői mesterségre. Sok verset írtam, és az első kötetem válogatáskötet. Persze minden kötet válogatáskötet.

– *Adott a tehetség, de a költészet végső soron mégis egy mesterség, csúnya szóval szakma, amelynek a mesterfogásait el kell sajátítanunk.*

– Igen, én is így gondolom.

– *Mi a Stádium Kiadóval való kapcsolatának a története?*

– Tizenöt éves voltam, amikor bekerültem a Stádium Fiatal Írók Körébe. Ezeket a fiatalokat Kárpáti Kamil vette szárnyai alá. Szentmártoni János ekkor már járt Kárpáti Kamilhoz fiatal költőként. Kamil megkérte őt, járjon végig néhány középiskolát, és mondjon valamit a diákoknak arról, mi is ez a Fiatal Írók Köre, és hogyan lehet ehhez csatlakozni. Fiatal tehetségeket kívánt felfedezni Kamil. Aki tehetséget érez, jöjjön Pesterzsébetre, hozza a műveit, és majd meglátjuk, „miből lesz a cserebogár”. Én erről a megbeszélésről egyébként lemaradtam, néhány osztálytársamtól véletlenül értesültem róla, hogy van egy ilyen lehetőség, és ők elmennek. Csatlakoztam hozzájuk.

– *Így találkozott tehát Kárpáti Kamillal...*

– Az első találkozás olyan alkalom volt, amikor körülbelül negyvenen lehettünk egy szűk szerkesztőségben. Kialakult egy beszélgetés, melyen én nagyon visszahúzódtam. Kamilnak feltűnt az a csendes lány a sarokban. Odajött hozzám és kérte, hogy mutassam meg az írásaimat, amelyeket hoztam. Elkezdtem tehát járni ebbe a csoportba. Először nagyon sokan voltunk, aztán ennek a jó része lemorzsolódott. Maradtunk néhányan, akiknek az írásaiból megjelent a már említett *Lépcsők a csendbe* antológia. Hetente összejöttünk, meghallgattuk egymás írásait, figyeltünk Kamil véleményére, tanácsaira. Nem iskolai jellegű dolog volt ez, inkább baráti, emberi kapcsolatot próbált Kamil kialakítani velünk. Kamaszokkal mondjuk nem könnyű, ezt mondanom sem kell. Nagyon dicséretes, amit Kamil csinált. Nem tudom, van-e rajta kívül még egy ilyen idősebb költő Magyarországon, aki így odafigyel a fiatalokra, pályakezdőkre.

– *Említette, hogy sokan lemorzsolódtak, és maradtak néhányan. Kik maradtak önön kívül?*

– Oravecz Péter, Szentmártoni János, Nagy Cili. Ők hárman az ismerősebb ne-

vek. Pacziga Andrea hosszú időre eltűnt, de tavaly neki is megjelent az első kötete. Benyovszky Anita, Iván Ivett, Sinkó Kriszta és Reintz Cili, akinek szintén megjelent néhány kötete. Ha jól mondom, ez a teljes lista. Egy második antológiáig is eljutottunk, ebben is szerepeltem egy komplett ciklusnyi verssel, és aztán jött egy év, amikor kezdtem egyre tudatosabb versolvasó és versíró lenni. Ekkoriban kezdtem el falni elsősorban a francia lírát. Ekkor került a képbe Arthur Rimbaud, akinek a személye és költészete akkora hatással volt rám, hogy ciklust írtam róla.

– *Beszéljünk az első kötet ciklusairól...*

– Az első kötet első ciklusa a *Hallomások* címet viseli. Ezek a legrégebbi verseim. A már említett Rimbaud-ciklus is az első kötetemben szerepel. Rómával kapcsolatos verseim is önálló ciklust alkotnak. Ezek a kötet zárókövei.

– *Kitüntetett helyen és terjedelemben szerepel első, szinte kamaszként megjelent kötetében a kamasz zseninek, Rimbaud-nak alakja, aki verseit 15 és 19 éves kora közt írta. Rimbaud költészete, személye vagy kamasz mivolta vonzotta Rózsássy Barbarát Rimbaud-hoz?*

– Tudatosan elkezdtem sokat olvasni, amint már említettem, főleg a francia lírikusokat. Biztosan fontos volt a Rimbaud-hoz vonzódásomban az, hogy magam is tizenéves voltam. Rimbaud lírájában olyan világgal szembesültem, amelyet aktuálisan nagyon a magaménak éreztem. Egy kamasz számára nagyon vonzó az a szabadságélmény, amely a Rimbaud-versekben van. Természetesen a legtöbb költőnek vannak kamaszkori versei, de Rimbaud-nak csak kamaszversei vannak, és ezekkel a kamaszversekkel ott van a világlíra élvonalában. Olyan hőfokon és mesterségbeli fokon írt, amit a kortársai nem érthettek, mert előttük járt, megelőzve saját korát. Egy kamasznak, aki verseket ír, azzal szembesülni, hogy élt valaki, aki vele azonos életkorú volt, és éteri magasságban szárnyalt a költészete, nos ez fantasztikus találkozás két azonos életkorú, noha eltérő korban élő költő találkozása volt. Talán ha 30 éves koromban találkozom először Rimbaud lírájával, kevésbé intenzív az élmény. Tanultam franciát, és megvásároltam a Rimbaud-kötetet francia eredetiben is, de a magyar fordításokat is szenzációsnak tartom. Annyira azonban nyilván nem tudtam franciául, hogy költészetet olvassak.

– *Rimbaud verseihez talán még középfokú nyelvvizsga is kevés... Az idegen nyelvből magyarra fordított vers kapcsán mindig van bennünk valami bizalmatlanság, gyanakvás, hogy sikerült-e átadnia a fordítónak az úgynevezett „üzenetet”. A prózánál ez kevésbé van bennünk.*

– Igen. A vers természete és prózától eltérő jellege miatt van ez így. De hát mit tudunk tenni? Mindamellet az vallom, hogy ha egy jó vers születik mondjuk Kosztolányi, Tóth Árpád vagy bárki más tollából az úgynevezett fordított szövegnél, akkor a létrejövő szöveg önmagában érték, függetlenül attól, hogy nem tükrözi teljesen adekvát módon az eredeti verset textuálisan vagy hangulatilag. Az

létrejött, értékes önálló alkotás. Ha van egy eredeti szöveg, és mellette elolvasom a fordítást is, egymással párhuzamosan vagy egymástól függetlenül mindkettőt tudom élvezni. Kizárólag az olasz nyelvű versekkel kapcsolatban engedem meg magamnak, hogy teljesen átadjam magam az eredeti szövegnek.

– *Rimbaud-ra visszatérve... Ritka, hogy egy kamasz költő mesterien bánik a versformákkal. Rimbaud a költői mesterségnek is zsenije volt. Rózsássy Barbara kamaszkori verseiben is kiválóan és magabiztosan bánik a versformákkal. Versei eminens verstani tudásról és rutinról árulkodnak.*

– Pedig tizenévesen nem tanulmányoztam verstan könyveket, nem hallgattam verstan kurzusokat. Az első kötetben már vannak szonettek. Épp a Rimbaud-ciklusban írtam a legelső szonettet. Volt bennem egy tudatosság, hogy Rimbaud egyik versét szeretném lekottázni. Mintakövetési szándék volt ez. Az viszont, hogy később lett egy kizárólag szonettek tartalmazó kötetem, ez inkább ösztönös volt. A szonetre, mint öntőformára ösztönösen éreztem rá. Különös, hogy a szonett igen zárt struktúra, én mégis ösztönös és szabad tudtam benne maradni. Sosem éreztem kényszerzubbonynak a kötött formát, a szonettet sem.

– *A második kötete kizárólag szonettek tartalmaz...*

– Megtapasztaltam, hogy mondjuk a 45. szonetem után, tetszőlegesen mondtam ezt a számot, már annyira enyém ez a forma, hogy nem is tudtam mást elképzelni. Szonettkötetem megírása után sokáig továbbra is szonettek írtam. Szinte csak szonettet tudtam írni. Ennyire sajátommá vált, hozzám nőtt ez a forma és hogy ezek a határait, a 14 sor és az öntőforma többi eleme. Később lassan oldódott ez a szonethez kötöttségem, és nagyon jó érzés volt ebből kitörni.

– *Harmadik kötetének címe: Pater noster, Dante. Ezt a kötetet is jó kézbe venni. Igényes, esztétikus, „tartós” könyv, artisztikus illusztrációkkal. Dante Alighieri személyiségének, valamint az Isteni színjátéknak a hatása a jelek szerint igen jelentős, sőt egzisztenciális hatás volt. „Szenteltessék meg a te neved, költő” – írja egyik versében, tehát a Pater noster egyértelműen Dante személyére vonatkozik. Ennek a kötetnek a versei már az ön padovai tartózkodása utánra tehetők?*

– Nem. Amikor Padovában voltam, akkor jelent meg ez a kötet. De a verseket előtte írtam. Olasz szakosként az ember kapcsolatba kerül Dantéval, ha akar, ha nem. Hasonlóan elemi erővel találtam rá Dantéra, mint ahogyan az korábban Rimbaud esetében történt. Volt néhány Dantéval kapcsolatos versem, ezek egészültek ki egész köteté. Tematikailag ez bele is passzolt a Stádium Kiadó Holdudvar sorozatába.

– *Mit vállalt fel a Holdudvar sorozat a Stádium Kiadón belül?*

– Valamiképp előtérbe helyezte a nagy elődökkel való szellemi párbeszédet, vagy a rájuk történő valamilyen reflexiót. Folinus Anna volt a sorozat szerkesztője, és néhány kötet jelent meg belőle. Rékasy Ildikónak volt például olyan könyve, melyben kedvenc költőire, kedvenc verseire reflektált.

– Ön pedig Dantével folytatott párbeszédet... Erről árulkodik sok egyéb vers mellett a Verum non novi című vers. Rózsássy Barbara a jelenből üzen Danténak, és azt mondja neki: „Csalódni fogsz, mert azóta a Föld is forogni kezdett.” Azt is kifejti, hogy „különb Beatricéje” lenne Danténak, mint amilyen az eredeti volt. A Vedlik az ördög című versben Budapesten szólítja meg Dantét. Azt is írja, hogy: „Dante velem volt, amíg e könyvet írtam, én azonban szeretnék kortársakat is.”

– Amikor azt írtam, hogy „szeretnék kortársakat is”, olyasmire gondoltam, hogy milyen jó lenne, ha „csoportos vagy közös repülések” alakulnának ki a költők között. Olyasmire gondolok, mint amilyen a Stádium Fiatal Írók köre talán tudott lenni. De talán ennél még régebbre kellene visszamennünk, hogy igazi, termékeny szellemi műhelyeket találjunk. Ma, amikor a világ nagyon elfordult a művészetektől, és az olvasó nagyon elfordult a verstől, különösen fontos lenne, hogy a „hasonló tollú madarak” egymásra leljenek.

– Cseh Tamás éneklte az Egy világnézeti klub című dalában, hogy „egy világnézeti klub tág teret nyit ki és nyújt, a feje tetejére állítjuk Hegelt, passzolj még egy cigarettát...”

– Nem feltétlenül a hetvenes évek ifjúsági klubéletére vagy ahhoz hasonló társaságokra gondolok. Amire komolyan szükség lenne inkább az, hogy fiatal, tehetséges költők komolyan kezdjenek el gondolkodni az őket és műfajukat érintő kérdésekről, együtt gondolkodva az értékek mentén. Lehetünk ultramodernek, akár meg is tagadhatjuk az elődöket, de ne feledjük, hogy ők elképesztő értékeket képviseltek, és mi sem lennénk nélkülük.

– „Hol vagyok akkor, ha láncszemként nem kapcsolódhatok sem múltba, sem jövőbe.” Ezt a mondatot éppen öntől idézem, és talán illik ahhoz, amit az imént mondtott.

– Igen, Babits gondolata, hogy a költők egymásnak nyújtják a kezüket az évszázadokon át. Igen, erre gondoltam. Nem kizárólag egyedül vagyok, ha akarom, ha nem, valaminek, szellemi folyamatoknak és közösségeknek a részeként is vagyok. Az lenne szerintem a helyes viszonyulás, ha kellő alázattal akár ezeknek a folyamatoknak a része is lehetnék. Ez a szemlélet felemelő lenne. Valahol itt tévedtünk el, hogy ezt elfelejtjük végiggondolni. Valamiképp talajtalan hozzáállással szembesülök. Mintha nem lennének gyökereink, nem akarunk tudomást venni róluk. Mintha nem lennének elődeink.

– Rimbaud után tehát Dante volt a nagy előd, a nagy hatás...

– Egyszerűsítve igen, de természetesen Rimbaud és Dante között számos olyan irodalmi hatás ért, amely igen komolyan alakította gondolkodásom és tájékozódásom, és mindenképp tegyük hozzá Babitsot is, az Isteni színjáték első magyar tolmácsolóját, aki szintén igen nagy hatással volt rám. Az *Éjszakai tárlat* kötetem tartalmaz Babitsnak ajánlott verset is. Címe: *Credo*. Rám az egész Babits-életmű

nagy hatással volt. Az *Isteni színjáték* lefordítása elképesztő szakmai teljesítmény, ezen kívül engem Babits költészete, regényei és irodalomtörténeti munkái is megszólítanak.

– *Babits regényei közül melyiket tartja legjobbnak?*

– A *Gólyakalifát*. Furcsa, egyedi könyv, és szépen van megírva. Az igényesség és a műgond Babitsnál minden műfajban jelen van, még akkor is, ha a versei némelyike talán „túlcsiszolt.”

– *Rimbaud, Dante vagy Babits hatásáról beszéltünk. Kik voltak még hatással önre a magyar és a világirodalomból?*

– Kárpáti Kamil fedezett fel engem, őt valamiképp mesteremnek tekintem. Mi-vel személyes kapcsolatom is volt vele, így a hatás talán még jobban érvényesült. A világirodalomból mindenképp említenem kell Thomas Mannt. Volt időszak, amikor kizárólag Thomas Mann-regényeket olvastam. A *Varázshegy* az abszolút kedvencem. A *Halál Velencében* című regényt többször is olvastam, és most idejövöt, az Írószövetségbe tartva az autóban hangos könyv változatban épp ezt hallgattam. A magyar prózairók közül Móricz Zsigmondot mindenképp meg kell említenem. Első kötetemben van Dsida Jenőnek ajánlott vers is. Ő volt az első, még Rimbaud előtti nagy hatás. Talán Dsida volt a legelső költő, aki igazán a szívemhez nőtt. Szüleimtől kaptam egy Dsida-kötetet, és bejelölgettem bennük 15 éves koromban a kedvenc verseimet. Ma újra kezembe került ez a kötet, és ma már nem ugyanazokra a versekre mondanám, hogy megérintenek. Füst Milánt említhetem még, akinek a költészete szintén igen korai találkozás, továbbá Nemes Nagy Ágnes. Ők azok, akiknek a kötetei mindig valamiféle otthonosságot jelentenek számomra. Wirginia Wolf írásait nem mondanám hatásnak, ám nagyon szeretem olvasni őket. Elméleti világa, esszéiben kifejtett gondolatai jobban vonzanak, mint a prózai művei. Világról, irodalomról, „nőirodalomról” alkotott felfogása, gondolatai inspirálóak számomra.

– *Legkedvesebb költőmet, Nemes Nagy Ágnes is említette azok közt, akik hatottak önre. Szeretők című versében is idézi Nemes Nagy Ágnes: „Gyere, ültess az öledbe, Ágnes.”*

– Fontos missziónak tartom, hogy Nemes Nagy Ágnes életműve az irodalmi köztudatban maradjon. Szerveztem itt, az Írószövetségben egy Nemes Nagy Ágnes-konferenciát is, ebből a célból. Természetesen ott van az irodalmi kánonunkban, de megítélésem szerint mégsem eléggé. A női költészetnek is valamiképp szimbóluma ő a magyar lírában, hisz ő az első igazán nagy magyar költőnő.

– *Kétszer is utalt a „nőirodalomra”. Eszembe jutnak még jelentős költőnők Nemes Nagy Ágnes előtt, például Czóbel Minka, Kaffka Margit, Lesznai Anna, Várnai Zseni, ám a megállapításával maradéktalanul egyet kell értenem. Bár Nemes Nagy Ágnes kevésbé örült annak, ha költőnőnek nevezték, inkább a költő megne-*

vezést szerette. Nem a költőnők közt akart nagy lenni, hanem általában, a költők közt.

– Természetesen magam is így értem, nemcsak a költőnők közt, hanem az egész magyar lírában különlegesen magas színvonalat képvisel Nemes Nagy Ágnes.

– *Dante és az Isteni színjáték kapcsán már említettük Itáliát. Mit talált meg Itáliában, ami ekkora hatással volt önre?*

– Az Itália-élmény többszörösen összetett valóság bennem. Kárpáti Kamil költészete és prózája tele van Olaszországgal, olasz élményekkel. Kamaszként nyilván ez is hatott rám. Amikor először ténylegesen is eljutottam Olaszországba, 19 évesen, azonnal olyan érzésem támadt, mintha ez a második otthonom lenne, noha ekkor még nem tudtam olaszul. Első olaszországi látogatásom azonban nagy hatással volt arra, hogy olasz szakra jelentkeztem. Az olasz életérzés, szellemiség, kultúra, irodalom annyira rabul ejtett, hogy elvégeztem az olasz szakot.

– *Padovában is élt egy évig...*

– Voltam olyan szerencsés, hogy kaptam egy Erasmus ösztöndíjat Padovába. Eredetileg fél évre szólt, ám a fél év letelte után volt még kedvem maradni, és sikerült még egy fél évet hosszabbítani. Padovában az ottani egyetem hallgatója lehettem. Életem egyik legszebb éve volt ez a padovai esztendő. Nyilván Padova ízig-vérig olasz város, ám van egy erőteljes internacionalitása is, mivel egyetemi város, és sokféle nemzetiségű diák megfordul itt. A „Padova-élmény” az *Éjszakai tárlat* című kötetben jelenik meg. Ebben a kötetben szereplő verseim Padovában születtek, vagy utána, Padova hatása alatt. Padovában kialakított életem nagyon sokáig hiányzott még a Padovából való hazatérésem után. Volt bennem egyfajta veszteségérzés.

– *Mindig nagyon szépek a kötetek illusztrációi. Például Rossetti szénrajzai Dante Isteni színjátékához.*

– Rossetti különleges módon kapcsolódik Dantéhoz. Egyfelől neki is Dante a keresztnéve, másfelől az ő preraffaelita világa nagyon illik Dantéhoz.

– *A Túl a sivatagon kötet költői szemléletváltásához illeszkedik az illusztráció is, ahol Salvador Dali alkotása jelenik meg?*

– Dalinak több sivataggal kapcsolatos festménye van. Egyik versem címe: *Dali*. Közel áll hozzám Dali művészete. Szemléletváltás? Nem tudom. Talán abban az értelemben igen, hogy az *Éjszakai tárlat* versei időben nagyon közeli a padovai tartozáshoz és élményekhez, a *Túl a sivatagon* pedig távolabbi, és ez a verseken is, meglátszik. A korábbi, körülményekből fakadó élmények után ebben a kötetben inkább a bennem zajló folyamatokra terelődött át a hangsúly. Annak a sivatagán is kezdtem túltenni magam, amit Padova hiánya, a Padova utáni úr jelentett bennem.

– *Beszélgetésünk elején említette, hogy a kulturális tradíciókat, szellemi gyökere-*

ket is rendkívül fontosnak tartja ahhoz, hogy a kor embere önmagára tudjon reflektálni. Ennek fényében teljesen érthető az olasz kultúra iránti rajongása. Az jutott eszembe, hogy milyen különleges, hogy éppen a kulturális örökségben és műemlékekben gazdag Olaszországban jelent meg a 20. század első felében a futurizmus, a hagyományok, az akadémiák és a múlt örökségét teljesen megtagadó izmus. A szintén tradicionális Oroszországban pedig hasonlóan a futurizmus és a szuprematizmus.

– A minden hagyományt és kulturális örökséget teljességgel elvető futurizmus egy nagy lufi volt a 20. század elején, és hamar ki is pukkadtt, mivel nem vezetett sehová. Olyasmíhez tudnám hasonlítani, amikor a képzőművészetben eljutunk a fehér vászonig mint műalkotásig. Onnan hová vezet az út? Eljutottunk a nullpontra, rendben van, csak mintha nem akarnánk felfogni, hogy tényleg eljutottunk odáig. Onnan már nincs hová menni.

– *Mi a véleménye a kortárs költészetről?*

– Hiányolom az eredeti és a saját költői hangokat, megszólalásokat. Ha egymás mellé tesz Pilinszky, Kormos, Juhász Ferenc vagy Nemes Nagy Ágnes verseket, a szerző megnevezése nélkül, kitalálható, hogy melyiket ki írta. A mai kultúra uniformizálódik és sajnos a líra is.

– *Én minden évben elejétől végig elolvasom a Szép versek antológiát, és az a benyomásom, mintha szinte minden verset ugyanaz a személy írta volna. Kialakult egyfajta megszólalási mód a költészetben, amely trend, amit a folyóiratok is várnak, és elurál mindent.*

– Márpedig kihagyhatatlan lenne a sajátosság, az egyedi jelleg, kurta szóval az én.

– *Sok olyan vers van napjainkban, amelyben valamit érez az ember, valami ötletet vagy szikrát, de eleje, vége nincs, és vezérmotívuma sincs a versnek, olyan, mintha valami egészről lenne kiillózza valami töredék.*

– Egyet kell értenem az észrevételével, sok ilyen vers születik. Szerkesztőként és olvasóként egyaránt hiányérzete támad az embernek. Én nagyon sajnálom az egyszerű olvasót, aki nem költő, nem irodalmár, csak igényes szépirodalomra vágyik. Belelapoz a mai szépirodalmi folyóiratokba, és ezekkel a versekkel szembe-sül. Elveszik. Nincs támpontja, viszonyulási pontja. Legrosszabb esetben végképp elfordul a kortárs versek olvasásától.

– *Én abban vagyok konzervatív, hogy van olyasféle elvárásom a verstől, hogy szóljon valamiről, vagy fejezzen ki valamit.*

– Igen, vagy legalább legyen benne valami belső kohézió, vagy fusson végig a versen valami vezérfonál vagy összetartó erő, akárhány sok kis képből is áll. Az egészret rántsa össze valami.

– *Rózsássy Barbara azonban úgy modern, hogy „klasszikus formákkal igyekszik újat mondani” – írja egyik kritikusa.*

- Törekszem erre. Remélem, sikerül.
- *Hogyan születik a Rózsássy Barbara-vers?*

– Vannak hónapok, amikor nem írok semmit. Vannak olyan időszakok is, amikor napi szinten írok. Legtöbb könyvem néhány hónapos lázas munka eredménye. Effektíve maga a vers úgy születik, hogy tudom, hogy van az a pont, amikor azt érzem, hogy most muszáj írni, mert már rég írtam verset. Leülök és szenvedek, áthúzom, újraírom rengetegszer. Van, amikor fogcsikorgatva születik a vers, van, amikor gördülékenyen. A vers minőségét ez nem befolyásolja. Születtek már „fogcsikorgatásból”, kínkeservesen is olyan versek, amelyeket sikerülteknek érzek. Van, amikor a légies könnyedséggel születő vers lesz jobb. Nincsenek különösebb rituáléim. Fehér géppapír és toll. Szeretek olyan környezetben írni, ami számomra megszokott, otthonos, ahol jól érzem magam. Van, hogy előre tudom, mit akarok írni, máskor viszont a vers „írja magát”. Van, hogy előre eltervezem a versformát, van, hogy maga a vers kényszeríti ki saját formáját írás közben. Időnként előfordul, hogy álmomban verset írok. Amikor felébredek, nagyon kíváncsi lennék rá, hogy mit írtam álmomban, de sajnos nem emlékszem. Különleges írások lehetnek pedig.

– *Legújabb, 2012-ben megjelent kötete esszékötet. Mit tudhatunk meg az új Rózsássy Barbara-könyvről?*

– Esszékötetem címe *Termékeny függőség*. Esszét is elsősorban költészetéről írok, bár a kötet címe *Móriczhoz*, vagyis egy prózaíróhoz köthető. Klasszikusokról, a huszadik századiakról és kortársakról egyaránt esik szó ebben a kötetben, de a költészettel kapcsolatos általánosabb és elméletibb kérdésekről is. Esszéim igen gyakran nem elemzések, egy szerző vagy egy mű inkább kiindulópont ahhoz, hogy saját mondanivalómat kifejtsem. Azokat a gondolatokat igyekszem az esszéből adódó szabadság segítségével közölni, amelyek engem aktuálisan megérintenek, foglalkoztatnak.

Koncsek József

Az almát evő lány

(versciklus)

Mártival egy Renoir-festményen

Azért szeretem a Mestert, Renoirt,
mert a legfontosabbról tudott,
tudta azt a Szajna-parti friss hangulatot,
melyben mindenki merengve várt

a vágyott másokra – íme, a festmény,
melyen az arcok, őrző nézések
úgy vennék birtokba az egésznek
lényegét, a társat, kinek testén

az érzékek elnyugodhatnának,
egy szerelem-illatú tavaszban
ám az másfelé, jobbra, az asztal
végén ülő nőre figyel, szemhéján alázat,

...de egy másik lány? Nem is néz a fiúra?
Vagy talán csak a szeme sarkával
érinti? Ám könnyedsége rávall,
amint törzse, válla, melle súlya

magabiztos. Kalapban, kezével állát feltámasztva, ez a Lány
(az ő személye a szép talány),
két vasrúd közül hová is néz el?

Mert ő felénk fordul? Bár a képből
az égre tekintve vár?
Hogy valami történhetne már.
És ha nem? Hisz május van,
annyi mindent ígérő.

Talizmán Mártinak

Van egy tó. A tükrén fodros szélű
vázililiom-levelek nyüzsgő
népsége tolong – egy cipőfűző
sem férne közéjük.

Ott várnálak, ködökés hajnalban
sétálnál felém Párizsból jöve,
milyen jó, hogy két hete előre
megbeszéltük találkánkat. Én nyugton maradtam

egész délelőtt, mert jó rád várni,
békák brekegésznek, s elmélyülten
figyelem őket: emlékszem, tuskón ültem,
ilyenkor aztán történhet bármi,

mert már érzem, el fogsz jutni hozzám,
most hagytad el a Saint Michel hídját,
fölbukkannak hódok, vidám vidrák,
nem hiszem, hogy rozmár...

Ragyogóra sikálom a csizmám,
most jössz el a Notre Dame előtt
azután a széles Mars-mezőt
kerülöd, és megvéd egy talizmán,
amit még majd később kapsz meg tőlem,
csavaros csigácska, tengeri,
tenyeredbe el kell rejteni,
különösen szerelmes időben,

amikor már Toulon körül járhatsz,
talán a tengerben? Nem tudom.
Hát fordulj vissza. Félúton.
Besançonban várlak.

És egy másik fénykép Mártival

...de hisz előbb nyúltam feléd. Itt a másik képen
egy megilletődött csoport
készülődik felverni a port,
lapáttal meg ásóval kezében.

Hajadat kívántam simogatni,
mikor váratlan ránkcsattant a blende,
belépnünk a nem hozzánk illő történelembe,
... s ni, a szöghajadban nincsen masni ...

Hát még én! Bőnyakú ingben, Petőfi gallérral,
vagyis nyakkendő nélkül, talán még
meztelen szívvel, hisz' felettünk a tárt ég,
igaz, zsebemben pár bémallérral.

Én – Apollinaire-rajongó. Kikericses rétek
kesergője. Jó fiú, ki rendre
megoldottam képleteket, pedig értőbb értelemre
vágytam, s amikor elszéledt

korosztályom, csak a szívre szítt füst, fáradt
idegzettel, megzavart
lélekkel a monoton ricsajt
bámultam, és szerettem hazámat.

Hogyan tudná fénykép azt mutatni,
hogy a bűdös lélekbérlet, melyből
csak annyi telt? Közösségi hakni.
S tán egy mosoly. Magában merengő.

Mártinak a húsvétról

Húsvét van. A hús vétele, élet.
Rügyek bizsergése, fény, feltámadás.
S én magamban morzsolgatom ezt a számadást.
Engedelmesen de nem az emberit tiltó igének.

Almát evő Lány, a tudás almájából ettél,
s felém nyújthattad volna? Én az eget figyeltem,
Én minden akartam, csak egyet nem,
én nem választhatom ketté

az életet és a tudást, elvéve az almát,
eget és Napot nem lehet elfelezni,
felkél a Nap, ezüst fényét veszti
a fogyatkozó hold, s ébredés fakad

kívül a mindenhatónak kertjén,
s én nem fogom fejem csüggeszteni,
innen kardos angyal vagy ördög sem űzne ki,
ne vérezzünk el fia keresztjén.

Derű, kikelet és vágy az ég,
vele fogunk élni, s kézen fog törvényem,
boron és kenyéren
élő húst élni, a megtisztuló örök asszonyét.

S most, hogy hajnali köd borítja az erdőt,
tudom, hogy bürzsönyös lombjai a torlódó avarban
elcsitulnak nemsokára, mint kilökött barna
testnedvek, amikor a Nap feljött.

Az indigó rózsa

Összegyűrt fekete rózsa.

Labdáztaál vele,
beléfejtél,

lábra vetted, majd magasba íveltél,
körbe fordultál mélyen alatta,
megint dekázgattál, –

Összegyűrt fekete rózsa,

nincs több másolat.

Fényzenék

Éjszakai folyosón, jaj, könnyű angyalok
lebegnek, suhannak el a kockaköveken,
s a halvány villanyfényben körbe' lenn,
mint in aeternam, hulló egy vagyok.

Mint szimmetriát vesztett lepkeszárny,
mint juharfáról elpörgő levél,
úgy leppenek hús kezek elé,
rebke árny-

Talán örökre megadtam magam?
S mi létem által elvégeztetted,
a dús befejezetlenségeket
számon tartottam minduntalan?

Magyaráztam, játszottam, öröklő
erővel. S mitha nyakam köré
szoruló kötél –
kibújni a körből...

Élni a lélek lélegzetét,
nem halni az elhalni valóval,
mint a sóhaj.

Fehér léptek, fényzenék.

Irgalmasrendi Kórház, 2013. január

Balázs Tibor

Netuddki, valahol

I.

Netuddki, kerti törpénk
a lábadozó szélben
meglódul, s lopva, lassan,
egy látatlan ösvényen

körbejárja a képzelt
kertet, s többedmagával
játszana őrsváltást
az égbezsüngő fákkal –

falevél-erezetek,
mint finomívú ujjak,
egyszercsak bezárulnak

egy kortnyi harmatcseppért,
s üszkösödnek a fényben
egy láthatatlan estért.

II.

Ébenfák közt, vigyázzban,
őreg kőkerítések
mozdulatait lesni:
omlásban összeérnek,

kinyúl a kő a kőért,
koccannak, megszólalnak -
hallgatni kihunyását
e töredelmes hangnak

és tanulni – vigyázzban! –
néhány mozdulatot
amivel hibátlan

még összerakhatod,
amit egy kőkerítés,
omlásban, rádhagyott.

III.

Süketet, némát játszik
hogy tudd, egy kerti törpe –
a harangtalan kongás
a delet kettétörte;

két idő medre úszik
folyótlanul, s az árba
nem rekedt csak a zúgás,
nem léphetsz, kétszer, másba –

két idő viszi hangod,
hátra viszi s előre,
emettől távolodsz, az

elsodródik tőled,
emez emlékezik rád,
az emlékszik tevéled.

IV.

Ne kérdejem, kiért árva,
ne kérdejem, ki maradt
csalán csipkézte háttal
repülő gyepszőnyeg alatt,

barlangok beleiben
milyen bujdokoló
fulladt bomladó tápok
örvénylésébe (ó),
minő patetikus
zárójelek ölelték
„szerelmes halálra”,

milyen örvénylő estvék
lesnek arra, ki árva,
s milyen fényes elesték?

V.

Tekintetén az ösvény
most mindent kiszorít,
szinte már vége sincsen
úgy várja lépteit,

itt-ott még visszafordul,
meglesni, hogy jön-e,
meleg testén a por is
már bizsereg bele,

hogyan formája lehet,
egy finom érintésre,
a lábai nyomának –

porból vétegett táj vagy
te is, s idegen tájak
ösvényei bejárnak.

VI.

Gazul végigszalad
egy áporodott évszak
a fülledt kert alatt,
s letört cseresznyeágak

szétdobált karjai
elharapódzó tűzben
tárulnak ki még egyszer,
s mintha szüreti mezben
a bent alvó gyümölcsök,
ha néhány év alatt
gyűjtöttak volna fel

májusi ágakat,
éretten menekülnek –
Van, aki nem mozdulhat.

VII.

Netudddki nem mozdulhat,
úttalan utakon
megszédült forgószelebe
kapaszkodik vakon,

repcébe, porba, árba,
mederbe, törbe, kézbe,
magába a sodrásba,
s végül: a messzeségbe –

Hajókötél szakadjon,
a tengely roppanhat szét,
és holmi ultrahangon

a legszebb naplementét
közvetíthetik érted,
mégis, míg el nem érted –

VIII.

Útja így lesz szabad,
amíg egy rezdülés
a testben annyi kint-
rekedt hegyomlást idéz,

míglen a karavánok
csöndesen élik át,
amit egy vizes árok
költött, azt a csodát,

amíg a szürkületbe
rekedő mozdulat
még felmutathatja

az egyetlen utat,
míg emlékezik a kéz
és kapásból idéz.

IX.

Ha most a bénát játssza,
egy mozdulat szelíd
bizsergése járja
átal vérköreit,

telítődik a vére
alvadt harmatcseppekkel,
benne ébred rá egyszer
múltjára ez a reggel,

hogy nem volt és nem is lesz
soha ily koraérett,
mint amikor vele

játszatta az egészet,
hogy valami zarándok,
már nem lát, s még nem látnok.

X.

S ha a setét kivágja
a rezgő almafákat,
nem terem megkísértés
és nem jöhet bocsánat,

nincs *a lét és a semmi*
határán féktelen
sodrásban messzerántó
folyamatos jelen –

Vissza, visszafelé
jár óra és idő
s a múltad, mint egy magzat,

egy gyermek, egyre nő,
alig gagyog, s már kérdez –
Milyen visszaélés ez?

XI.

Az ébenfák árnyékát
sóvárogja az estve,
a „hajnal szárnya” elől
ide húzódik, teste

már egy görcsös vonaglás,
így, összekucorodva
tán átvészselheti,
ha önmagának odva –

az ébenfák a szélben
lehajolnának, sejtik,
hogy egyszer elveszejtik,

ám szinte észrevétlen,
az alkonyatkor fölszáll
lábaiktól egy madár.

XII.

Megjátssza a vakot
és mégsem lehet távol
estvéink szavát halló,
szürkülő evilágtól,

mikor a rög s az égbolt
csöndben összeborul –
Egy becsukódó könyvben
élhet ily konokul

frissen vetett betűk
rögvest érett vetése –
ha kinyitják a könyvet

földi szemfényvesztésre
nyílnak, avagy tán másra,
máglyafény-szemrontásra?

XIII.

Kinek álom e játék,
 áruló bábjait
 nem az löki az éjbe,
 hol a csönd is vakít –

Marad a díszletek
 árnytalan hűvösében,
 sajog, sajog a bábu
 hiánya a kezében,

mintha amputált testrészt
 lenne, s visszanzöldben
 sugározná, hogy ez volt

a szürkülődő csöndben
 hunyó, lelkedző álom:
 árulóm s árulásom.

XIV.

Sosem álmodhatott
 és nem lehet közel,
 kinek megannyi holmi
 útjában térdepel –

A tárgyak moccanatlan
 sodrása is követ
 palackpostázni vágyó
 sekély képzeletet,

talán a lángok mása
 játszik ily csöndben el
 a dolgaiddal, míglen

te épp nem vagy közel –
 lángokban állhat valami
 és te ne tudd kimondani...

XV.

Netuddki, kerti törpénk,
 ébenfák közt, vigyázzban,
 süketet, némát játszik,
 ne kérjdem, kiért árva,

tekintetén az ösvény
 gazul végigszalad,
 Netuddki nem mozdulhat,
 útja így lesz szabad,

ha most a bénát játssza.
 S ha a setét kivágja
 az ébenfák árnyékát,

megjátssza a vakot.
 Kinek álom e játék,
 sosem álmodhatott.

Mátyus Aliz

Bevezető a Pápai palackpostához

A Pallas Nagylexikon szerint a palackposta vagy Neptun-posta nem más, mint hírek közvetítése a tengeren, légmentesen elzárt palackok által, melyek a hajóról a vízbe dobván, a tengeráramlatok által mint úszó tárgyak tova sodortatnak, míg végre valakinek a kezébe kerülnek, ki az üvegben levő papiroست elolvastván, azt közhírré teszi. Híreknek, üzeneteknek ily módon való közvetítését 1802-ben kísérlettek meg először és pedig azon célból, hogy a víz által magával sodort üvegek feltalálási helyét és időpontját azok vízbe vetési helye és időpontjával összehasonlítva, a Golf-áram minőségére nézve adatokat nyerjenek. Több ilyen feltalált palack által nyújtott adatok alapján egész tengertérképeket állítottak össze, mely térképek az egyes tengereken uralkodó vízáramlatok minősége és irányának ismertetése által a hajózásnak igen használható eszközévé bizonyultak.

Pápat és Eger városát víz nem köti össze, össze se köthetné, de ha valami csoda folytán mégis összekötné, palackunk akkor se sodródhatna Pápáról Eger felé (legfeljebb az imént emlegetett csoda folytán). Ilyen erős meghatározó tényező a domborzat. Palackpostánk tehát az eszközként rendelkezésére álló internetes úton jut el Egerbe, egyenesen az *Agria* folyóirat főszerkesztőjének, Ködöböcz Gábornak a címére. Híreink, amelyek Pápa város és környékének lakói és a magukat pápaiaknak valló elszármazottak írásai – s amelyek vallanak róla, mit is jelent gondolkodásban, teremtésben, hangban és az embert leginkább jellemző viszonyokban a pápaiság –, a lap főszerkesztőjének jóvoltából, az *Agria* folyóirat által közhírré lesznek. A palackposta írásainak gyűjteménye bemutat egy kis csapat írástudót, írástudóvá lenni készült, s ez mindennél fontosabb egy olyan városban, amelyiknek még nincs folyóirata. Most megmutatjuk magunkat együtt, s mert hogy már egy ilyen összeállítás elkészítése is megengedte, hogy műhely jelleget vegyen fel a szerzőkkel folytatott párbeszéd. Esélyét látom annak, hogy – az *Agriának*, Eger város folyóiratának köszönhetően – műhelyként állandósulunk, s alkalmanként, de rendszeresen városunk keretei között is megmutatjuk magunkat. *Pápai palackpostánkkal* egyben megindulhatnak azok a mozgások, amelyek a térképen újra bejelölhetnek utakat Eger és Pápa városa között. Ahogy legkézenfekvőbb volt ez már Eszterházy Károly püspök esetében – az ő városainkat összekötő személye miatt. A mi földesurunk és építőnk Pápa után Eger város püspöke és építője. (Akiről ugyan elmondják, hogy jobban alkalmazkodva több célját is elérhette volna, de megnézve az eldölt helyzeteket s abban Bécs érdekeit és szerepét, nem biztos, hogy hinnünk kell az állításnak.)

A *Pápai palackposta* írásai közé sorolom a már korábban (*Agria* 4. évf. 1. szám

– 2010. tavasz) a lapban megjelent Disputámat – Disputa Eszterházy Károlyról, a magyarról, a katolikusról, az építőről –, amelyet, ahogy Eszterházy Károly és társai Rómában tanultak – disputázva/disputálva írtam végig. Állító, tagadó és a többiek, megadott szerepük szerint vették végig a megtanulandókat, így rögzítve mélyen és egy életre minden tételt. A Disputát Mail József apát úrnak, annak a templomnak a papja felkérésére írtam, amelyet Eszterházy Károly építtetett (egyedülálló jelenség, hogy klasszicista templomot és abban a barokkot meghaladó festést kért, tehát ő, az építtető akart tovább lépni, s az építő, a festő akart megmaradni a korábbi stílus, a barokk mellett!). E templomban adták elő a veszprémi színház színészei disputámat, a püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója alkalmából, a tiszteletére rendezett tudományos konferencia reggelén, 1999. szeptember 11-én.

Mi – így víz híján – nem palackunk áramlásából vonjuk le következtetéseinket, hanem a hívásból, hogy vegyünk részt a lapszámban: az *Agria* 2014-es tavaszi száma által Eger városa fordul városunk felé. Mi pedig szeretettel várjuk folyóirata bemutatására Ködöböcz Gábor irodalomtörténészt, az Eszterházy Károly Főiskola tanárát, akinek tanítványa is akad városunkban, Kerpel Péterné – palackpostánk összeállításában is jeleskedő – magyartanár nő személyében, akinek lánykori nevééről – Borisz Beatrix – Tanár úr is emlékezni fog rá, írásából pedig még lényét is felidézheti.

Vathy Zsuzsa

Benzinkút és akasztófák

(Részlet)

Következő nap, amikor a reggeli után Gáspár kimegy a teraszra, nem ő szólítja meg a teraszon gyülekező társaságot, hanem fordítva. Jössz velünk? – kérdezik. Hova? Tajcsizni. „Még soha nem tajcsiztam”, mondja, és megy utánuk. A tajcsi a harcművészet olyan változata, világosítja fel Emőke, amelyik ártalmatlanná teszi az ellenfelet, de nem támadja meg.

Míg hátra mennek a kert végébe, Gáspárnak ott zakatol a fejében, hogy az idősebb és tapasztaltabb Klapka szeptemberben feladta Komáromot. Katonái – a megegyezés értelmében – élve hagyhatták el a várat, ő pedig külföldre ment, hogy az európai országok segítségével próbálja megmenteni a szabadságharcot. Noszlopy, a nemzetőrőrnagy pedig katonáival bevonul a Bakonyba. Legalább hatezren vannak, vagy annál is többen. A telet azonban nehezen vészeli át, sokan elhagyják társaikat és a Bakonyt, akik maradnak, azokban az tartja a lelket, hogy tavasszal újra kitör a forradalom.

Az utolsó fejezet, amit még Gáspár elolvasott, arról szól, hogy április 1-jén – nem a Bakonyban, hanem Tiszabón – elfogják Noszlopyt. Az Új épületbe viszik, ahonét lehetetlen a szökés. A harmincéves fiatalember, mert okos és leleményes, túljár a letartóztatók eszén! Betegséget színlel, az Új épületből a Ludoviceum kórházába szállítják, ahonét, semmi kétség, könnyebben megszökhet. Hogyan? Először is összebarátkozik az őrével, egy székely szanitéckatonával, kölcsönösen megkedvelik egymást, és az őr elvállalja, hogy segít a szökésben. Ruhát csempész be, és mert Gáspár cellája rácsos ablakán nem tudna kiugrani, kinyitja neki a halottőri szobát. A harmincéves fiatal rab – ezer forintos vérdíj van kitűzve a fejére – a halottőri szoba ablakán könnyedén kiugrik. Egy csónakkal átkelnek a Dunán, ő és a székely szanitéc, azután a két szökevény elválik egymástól. – Eddig olvasta ma reggel Gazsi, és jó is, hogy itt abbahagyta, mert idő kell, míg feldolgozza az ember ezt a vakmerő fordulatot.

Közben odaérnek a kert végébe, és ki-ki elhelyezkedik a neki legmegfelelőbb helyen. Kabátban vannak valamennyien, csak Gáspáron nincs kabát. – Széttárt karok, terpesz – mondja Enikő, aki spanyol költőket fordít, és a tajcsi beavatott tornásza. – Most két karját felemeli, mélyeket lélegzik. – A többiek nézik, utánozzák.

Magunkhoz öleljük a természetet, mosolyog a finn lány. – És felszabadítjuk a bennünk lakozó tigrist – vágja rá valaki. – Közben a halhatatlanságot keressük – bólint Sálini. A szócsata nem maradhat abba, valaki, aki eddig még nem szólalt meg, azt

mondja: tanulunk az égtől, a földtől, a természettől. – Gazsi nem szól, Enikőt nézi, aki ökölbe szorított két kezével a bal combjára csap, aztán a jobbra. Egyszer egyikre, azután a másikra. Nyolcszor-tízszer.

Megállnak, egy kis szünetet tartanak. – Függőleges testhelyzet – mondja Enikő. – Lassú, nyugodt mozdulatok, egyenletes légzés. Tízszer egymás után. A folytatás: terpeszállás, terpeszben guggolás, egyik kéz az egyik térden, másik a másikon. Majd összekulcsolt két kezüket felemelik, kifordítják, így guggolnak le. Ki kétszer, ki tízszer.

Még két gyakorlat, mondja a tajcsiedző. A többiek nézik. Enikő a felemelt, összekulcsolt két keze közül az egyiket behajlítja, és megérinti vele a vállát, a másikkal a koponyáját, hátul, ahol a nyakával összetalálkozik. – Hosszan szorítjuk az ujjainkkal a koponyánkat, mondja, így távol tudjuk tartani a fejfájást. – Befejezésül a kéz és a láb is másfajta mozgásba kezd. – Ringatom magam, hajlítom magam – éneklük valamennyien – és a kezük után néznek. Végül lassú, tánchoz hasonlító mozdulatokat tesznek, megfordulnak, lehajolnak, felemelik a lábukat, a kezüket kinyújtják, mindenki utánanéző a kezének, úgy nézi saját kezét, mint valami csodát.

Ez a tajcsizás, vagyis taj-chi vége. Gazsi, aki először végzett hasonló tornát, azon töpreng: ha ez tényleg harcművészet, hol volt az ellenfél? Hogy tettük ártalmatlan-ná? Egyetlen mozdulat se utalt arra, hogy ellenfél is van a közelünkben.

Szétoszlanak, mindenki megy a szobájába, Enikő azzal búcsúzik el, hogy ő minden nap tajcsizik, reggel tízkor a teraszon várja azokat, akik kedvet kaptak hozzá. Gáspár visszamegy az emeletre, a könyvtárba, mert eszébe jut, hogy volt osztálytársa, Baróti Béla ebéd után meglátogatja, addig még olvashat néhány órát.

A sikeres szökés után Gáspár az ország legkülönfélébb helyein tűnik fel. Békésben, Hevesen, Fülöpzálláson, Kecskeméten, korábbi nemzetőrököt mozgósít, újoncokat szervez, hogyha Kossuth Magyarországra jön, és forradalmat robbant ki, azonnal támogatni tudja. Járja az országot, gerillái száma egyre nő, börtönből kiszabadult embereket, volt fegyenceket is besoroz. Ez árt a hírnevének. Testvére, Antal nem vesz részt az új szervezésben, nem hisz a nemzetközi segítségben, nem hiszi, hogy Európán újra végigsöpör a forradalom. Mellesleg, a bécsi katonai bíróság – távollétükben – halálra ítéli a két Noszlopyt, kötél általi halálra. Az ítéletben rablóknak, köztörvényes bűnözőknek nevezi őket.

1852-t írunk, ahogy telik az idő, egyre több besúgó épül be az ellenállók közé, egyre több lesz a letartóztatás. Az elfogottaknak – ahogy ez a gyakorlatban oly sokszor bevált – kegyelmet ígérnek, majd amikor a kegyelem reményében megteszik valamásukat, felakasztják őket. Kivégzések és újabb kivégzések, százával tartóztatják le a volt honvédeket, és nemcsak a szabadságharc résztvevőit, támogatóit is kivégzik. Igazi rémuralom. A halálos ítélettől nem menekülnek meg a papok, lelkészek se, Perczel volt táborig papját is felakasztják. Sok nőt is elítélnek, mindenki börtönt kap, aki „a megghiúsult forradalom emléké” ébren akarja tartani. Tíz évet Teleki Blanka.

Noszlopy Gáspárt 1952. november 16-án, ezúttal Pesten, a Bástya utcai Vay-házban újra elfogják.

Gazsi itt becsukja a könyvet, fölveszi kabátját, lemegy a teraszra. Megdöbben a felismerésen, hogy száz évvel később, az 1956-os magyar forradalom megtorlása mennyire hasonlít az 1848-aséhoz. Vagy mindegyik ilyen? Csak elég bérgyilkos, besúgó, hamis tanú legyen hozzá? Mert nemcsak besúgók kellene, hanem a besúgókat figyelő besúgók is, és a mindegyiküket felügyelő főbesúgó?

Noszlopy Gáspár névrokona behunyt szemmel felidézi a könyv utolsó mondatát – már a legelső napon megtalálta, azóta minden nap elolvassa. – „Azt óhajtom, hogy az osztrák házon teljesüljön be azon átok, amely Dávid egyik zsoltárában olvasható: tagjai legyenek számkivetettek és földönfutók.” A mondatot az akasztófa alatt mondta el, egykori csurgói osztálytársa jegyezte fel, a református lelkész.

*Radnóti Miklós: Negyedik ecloga – illusztráció
(Kiss Attila linómetszete)*

Stankovics Mariann

Angyal a pápai Fő téren

a Vár előtti régi kőgolyón
ül a zöldruhás angyal
áll a tenyerében
a térdén könyököl
nézi Kerekes Karcsi házát
a megmaradt fákat
átlát az óriás gödrökön
látja a bódékkal
ragasztott régi kőkerítést
a föld alatt üldögélő holtat
a sok halott gyereket
felpróbálja az eltemetett pártát
kancsóba zárja az áldozatra szánt galamb sírását
rég hazzal takarja a cölöphelyeket
látja Gyuri bácsit novíciusruhában
szeptemberben az új osztálytársak között
kútból kihúzott dédanyámat
amint az irgalmas kórházban
tekintete hónapokra egy pontra költözött
a passióképet az Anna-templomban
a kútba ugráson kívül
vajon mit engesztelhetett
három fia az egyházé
a negyedik a háborúban
egy tífuszban elveszett
talán a lányainak kellett volna a pénz
de a drága kép most is megvan
mi fontosabb
a tűző napba néz az angyal
a szépséget látja
de izzadni néki nem szabad
elindul a tér fölött két arasszal
a munkások dicsérik
a hirtelen szelet
felszáll a nyitott templomtetőre

a lába nem mocskos a lenti portól
 a freskókon ügyesen átlibeg
 simítja Szent István vértanú-arcát
 meggyújt egy gyertyát
 visszarakja a Maurer-kép hiányzó szélét
 tágítja a keretet
 játszik kicsit még az orgonán csenget
 Borromei Károllyal beszélget
 Szent László bárdjának élet
 ujjával próbálgatja meg
 végül az oltárról egy kézzel
 felveszi a koronát
 s ismét a Város fölött lebeg

Árnyék

Árnyékom üvegből van.
 Törékeny ágak nőnek benne.
 Vízparton.
 Ahol a jég kilép.

Csönd

Az erdő néma.
 Csönd-almák a földön.
 Csillagkávájú kút
 a téli fényben.
 Mélyén Oszlopos Simeon
 prédikál a víznek.

Az égszőnyeget széttekerik.

Ki gurít csöndet?

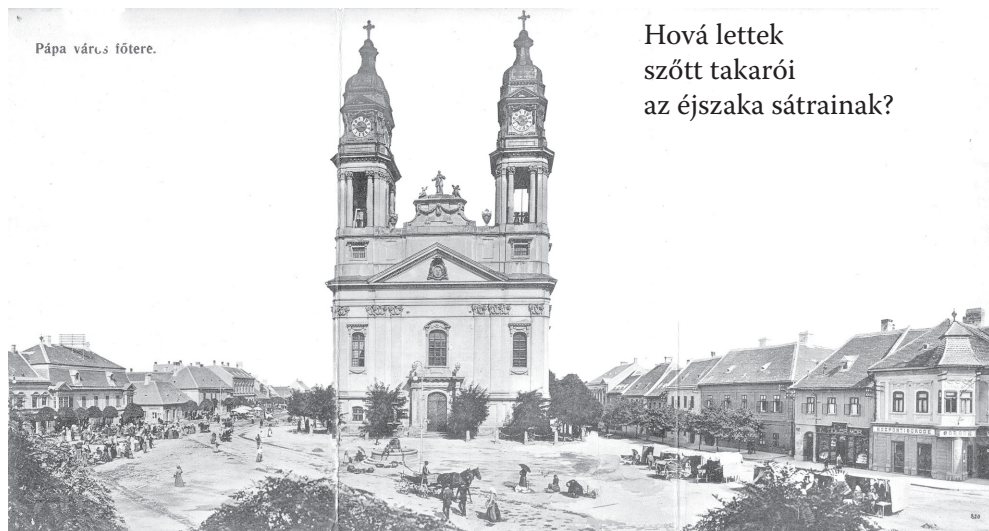
Stein

Egy kő.

Fekszik a tér porondján.
 Becsavart lábú lovak
 rohannak körbe-körbe.

Száll a fűrészpor...

Hová lettek
 szótt takarói
 az éjszaka sátrainak?

Forrás: Digitális Képtárház (dka.oszk.hu)

Mátyus Aliz

Ha tudtam volna tarpán lovakról...

Ha tudtam volna tarpán lovakról – miért is nem –, amikor anyám a legbiztatóbban rám nézett, mit sem óhajtva jobban, mint hogy én is felszálljak a lóra, egy épp olyanra, mint amilyennek ő a hátán, mindennél egyenesebb derékkel, térdével szorítva az állatot, jobbában lovaglópálca, csak a dísz kedvéért, ó, ha tudtam volna, nem kellett volna éreznem a ló fokozódó türelmetlenségét, hisz ő csak indulni akart volna már. Ha tudtam volna a tarpán lovakról, megmentőim lehettek volna. Megmentői helyzetemnek. Anyám a lovon. Aki nem csak a lovon gyönyörű látvány. S akinek a kérése bennem vágyat nem, csak félelmet gerjeszt. A tarpán lovak mire lettek volna jók? Viccel üthettem volna el velük a helyzetet. Anya, én tarpán lovon követnélek! Anya, ott fent a magasságban, nekem a tarpán ló lenne jó. Mennék utánad, földig érne lábam. Nevethetnék. Nevetnék. Nevethetne ő is. Tudod, a te lovad olyan magas! Mit kezdenék az én téniszonyommal a te lovad hátán! A tarpánnal? Poroszkálnék-ügetnék utánad ménemen. Ha tudtam volna tarpán lovakról, anyám úgy indíthatta volna trappban a nóniuszát, úgy mehetett volna át belőle vágatába, hisz az volt az ő világa, hogy lelki szemei előtt, ha megjelentem volna, lehettem volna az ő Sancho Panzája. Hogy szerettem volna lenni! Akkor anya nem lett volna velem elégedetlen. És nem maradt volna fájdalom a szívében, hogy nem olyan vagyok, mint amilyennek szeretné. Neki képtelenségeket csak velem kellett megélnie. A fiai szentek lehettek. Az ő képtelenségérzése, anyának a lányával, olyasmi volt, amit ő lányként nem is ismerhetett. Zalalövön, hogy a nővére után ő is lánynak született, fiúsította az apja. Vadásztak, lovagoltak. Anya egyedül autózhatott. És Londonba is egyedül utazott a barátnőjéhez. A fiúk nálunk? Könnyű volt nekik. Mehettek a maguk feje után, eléjük nem tornyosultak legyőzhetetlen kedvezmények. A lovaglás, teniszezés, tornák, nálunk mind-mind csak nekem járt. A teniszezéshez nem volt elég erős csuklóm, nem voltam képes megtartani az ütőt. És mintha mégse lett volna elég, hogy elkísértem anyát a pápai tanítóképző vörös salakos tenispályájára. Beültem a konyhaablakba, a jól megerősített dróthálónak dőlve, belekönyököltem az ölembe, rá a térdemre, s csodáltam anyát. Nadrágszoknyáját átmentette az újvilágba, lánykorából őrizte meg. A hangját is abban az úri világban találta meg, azon adta tudtára partnerének, egyáltalán nem kiabálva, pedig milyen messzire álltak egymástól, a fifti-fiftit. Anya úgy szervált, hogy egyik pillanatban átnézett a másik térfélre, a másikban rám. Mosolygott és indította a labdát. A konyhás asszonyok, a szakácsnő is, nagyra tartották állhatatosságomat. Látták, hogy anya játszik, én őrzöm. Csak azt nem tudták, hogy anyával az együtt tornászás sem megy. Feküdtünk egymás mellett,

ő egyenesen a feje fölé emelte a lábát, én pedig csak erőlködtem. De jó volt, hogy ennek nem volt szemtanúja. A szemtanú hiánya sokat számított! Ültem a tanítóképző konyhájának ablakában, hátam mögött készült a vacsora. Meghallottam a szakácsnő hangján pápai tájszólásban a nevemet, *a* helyett *o*-val kezdte, szerettem öblös hangját hallani, körbe szaladtam az épületet, be a konyhába. Elmondtam gyorsan, anya hogy áll, a lekváros pitét melegen ettem, sose volt tőle bajom. A konyhai asszonyok minden családtagunkról név szerint kérdeztek, nem csak ötünkéről, anya családjáról is, róluk főképp és apáéről is. Én akármit mondtam, összenéztek. S mint egy szolgálatért kaptam tőlük az újabb pitét.

*Búsuló**(Szabó Klára Petra linómetsze)*

Katona Zsanett
Őszi fények

Az őszi hajnal első sugaraitól aranyfényben úszott a pompás táj, ő mégis visszavágyódott az álmait őrző ködbe. A csillogó pára azonban már felszívódott, eltűnt, mint minden reggelen, elmúlt a tegnappal, az előző évvel, az étellel. Igen, elég idős volt már.

Nem messze tőle vad ugrálás törte meg a csendet, majd emberek léptek az istálló erős deszkafalai közé. A széles kapu szárnyait kitárták, s a beáradó fényességben aranylóporszemek szálltak mindenfelé. Odakint elröppent néhány madár.

Halkan felhorkant. Talán őt is kivezetik. Talán. Csak még egyszer.

Az élénk csikó fel-felkapta nemes vonalú fejét, patái hangja dobogássá szelídült a puha szalmában, inas lábait emelgette, majd végre kiszabadult. Örömmel vette a szíjakat, érintésük jelentette számára a szabad futkározás ígérését. Ezt már korán megtanulta. Puha orrával megbökdöste gazdája vállát, és engedelmesen követte a világosba. Patáinak kopogása lassan elhalkult.

Ő pedig egyedül maradt egy vödör zab társaságában. Ma már nem kantározzák fel, hogy friss levegőt szívhasson a kék ég alatt, talán majd holnap. Megőszült, sűrű orra békésen mozgott a takarmányban.

Néhány felhő úszott tova az istálló felett, akár a vattacsomók. A habos réteg aligha állhatta útját a napfénynek.

Apró, színes madarak kergetőztek a magasban, és szálltak le az ágakra. Vidáman csiviteltek, mint az ajtó fölé akasztott kis csengettyűk, melyek ide-oda lengedeznek a szélben.

A fiatal csikó, mint egy könnyű madár, tele energiával, boldogan ficáinkolt, amint érezni vélte az apró jelzést az oldalán, megugrott, és vágatni kezdett.

Az istállóban teljes nyugalom maradt hátra. A nap felfelé kúszott, melegsége enyhítette a csípős szelet.

Az idős mén tovább szénázgatott, s közben meglegyintette egy kis szellő. Emlékezett. Valamikor lobogott a sörénye, miközben a réteket szelte át. Patái nyomán vízcseppek repültek szerteszét a friss, harmatos fűről, az ösvényen kavargott utána a rozsdaszínű avar. A hó kristályporként örvénylett lábai alatt, amikor vágta.

Mélyen beszívta a friss levegőt. Felhorkant. – Talán majd holnap.

A csikó szárnyalt lovasával. Erős izmok jól összehangolt játéka volt ez, akár a zongorabillentyűké, melyeknek dallama a patadobbanások lendületes egymásutánja, a ló mozgásának természetes üteme, mely a végtelenségig ismétlődik – mert ez a száguldás gyorsabb, mint az idő.

Az istállóban múltak a percek, s a nap a tetőpontra hágott. A madarak ugyanúgy

csiviteltek tovább a kopaszodó faágakon, melyeknek levelei lassan a színes avarba hullottak, meleg takaróként védve a földet. Néhányuk betévedt a deszkafalak közé.

Úgy tűnt, az öreg mén boldog. Vastag, puha fekhelyéből kellemes melegség áradt, és éppen erre volt szüksége. A sarokba húzódott, egyik hátsó lábát pihentetve fejét lehajtotta, és elszunyókált. Alsó ajka lebiggyedt álmában, s nem hallotta már a kinti zajokat, csak végtelen nyugalmat érzett. Meg egy kis magányt.

(Talán majd holnap.)

A csikó lábai lendületesen csapódtak a nyirkos földhöz.

(Minden)

Testének minden izma hullámszórt a mozgásban.

(olyan)

Akár a selyem, sörénye úszott utána a hűvös levegőben.

(távolinak)

Látta maga előtt az akadályt.

(tűnt.)

Majd szinte átrepült a kis patak felett, melynek vize kristálytisztán csobogott a kövek között. Nem került különösebb erőfeszítésébe, könnyedén győzte le a kihívást. A dobbanástól – mellyel megérkezett a túlsó partra – megriadt néhány kis állat, visszahúzódtak, vissza a tarka bokrok alá.

Megzizzent a szalma is az istállóban, miközben az öreg mén helyezkedett. Álmosan nyitotta ki szemét, és homályos tekintettel követte a fáktól elszakadó leveleket. Halk nyihogása köszönésként hatott. Elköszönésként. A levelektől, a lenyugvó nap fényétől, mely átszűrődött az ágakon, aranyló ragyogásba mártva körvonalait. Az élettől.

A horizont csillogó rózsaszínbe burkolózott a narancsos sávok között. A természet az ősz minden árnyalatában pompázott. Az istálló falán felkúszó mélyzöld borostyán a magasba nyújtózkodott, hogy láthassa az égi csodát, melyben lángoló felhők foszlottak szét, és mögöttük vörös lidércfény játszott.

Aznap éjjel a telihold is narancsszínre festi majd a tájat. Bizonytalan, halovány fénye ott reszket majd a csontvázszerű ágak mögött, hidegen és távolian. Szellő sem fog rezdülni, a föld levélbundája mozdulatlanul hever. Sötéten, élettelenül.

Az öreg mén felhorkant. Váratlan hangja messziről érkezett mennydörgésként hatott. Felkapta markáns vonalú fejét, mélyet szippantott a friss levegőből, mely a még kitarva maradt kapukon át áramlott be hozzá, és az ősz fanyar, édes illatát hozta.

Nyerített. Talán valaki meghallja. Vezessék ki még egyszer, hogy érezhesse a sörényébe markoló szelet, hadd vágtsason vele versenyt! Nem... a fáradtság visszahúzta.

Talán majd holnap.

Közben az utolsó rozsdás levél lágy könnyedséggel vált el az istálló előtt álló fától, hogy lassan útnak induljon a puha avar felé.

Patadobogás, repültek a falevelek, törtek az ágak, a csikó, mint valami földöntúli, vágatott hazafelé a lombok rejtekében. Szállt, mint a szél, mint az örök fenyvesek hófehér szelleme.

Az utolsó falevél pedig, akár egy rózsaszírom, csak hullott tovább csendesen.

Prüszkölés. A kora esti pára szétröppent a csípős őszi levegőben, hogy világgá kürtölje: el az utamból, jövök! Ropogtak az ágak, a felkavart levelek együtt szálltak a lóval. Hosszú farka selyemzuhatagként úszott utána a levegőben. Szárnyalt.

A magányos levél még mindig hullt, nem akart földet érni. Valami visszafordíthatatlan erőt próbált legyőzni, ami körülöleli és végül elnyeli.

Az öreg mén megnyugodott. Elhomályosult szeme a távolba révedt, akár az álmodóké, tekintete az eltűnt napkorong helyén időzött, és emlékezett.

Szívdobbanás. A levélke lehullott a piros avarba. Hűvös melegség járta át, amely ellen menekülni próbált – hiába. Magával marta az ősz.

A szél zúgva énekelt, a madarak elhalkultak a szürkületben, a száraz lombok zizegtek és susogtak, néhány gally reccsent.

Az öreg mén csak a saját lélegzetét hallgatta, mely ezüstös foszlányként gomolygott felfelé, és olvadt bele a ködbe. Sóhajtott, feje lassan lekonyult, majd maga alá szedte megfáradt lábait, lerogyott a meleg szalmaágyra, és boldogan elaludt.

És akkor, a hirtelen érkező sötétségben minden elhalkult.

Csend lett.

Csend, béke és végtelen nyugalom.

Nem ébredt fel többé.

November elseje volt.

Czirók Viktória

Téli piac

Sárga tökök lustán terebélyes
Gömbölyűsége.
Előkelő spárgák, s avokádók
fennen hirdetett
exkluzív asztali élvezete.
Fürge uborkák zöld halmai mellett
tornyosuló káposztahegyek.
Rozmaring, menta, kakukkfű
bazsalikommal vetekszik,
de a nagy csokor koriander
illetgeti legjobban magát.
Gránátalmák magvai áttetsző
üveggyöngyökként feleselnek
lilás olívbogyókkal,
s a mézédés datolyával.
Úszva, repülve vagy lefelészve
készült ideérni a mostanra
nyersanyaggá lett
ízés ígéret a jó vacsorához.
Földanya kincseiben dúskáló
asszonyok nagy kosarában
fokhagymára várnak a tintahalak,
s a tengeri rákok páncélja
pirulva húzódik félre
a terpeszkedő marhanyelv előtt.
Tepsik és serpenyők sokadalma után
vár a terített asztal, míg
a kredenc tetejéről sorba rakott
birsalmák átható illata árad.

Algír

Őszi reggelen

Szürke őszi reggelen
pára áll a réteken

köd szítál a víz felett
takarja a felleget

zajos csapat kánya száll
éhesen ebédre vár

szél támad a domb mögül
tép, cibál, megint elül...

Szürke őszi reggelen
pára száll a tengeren

köd szítál a partokon
homály ül a gátakon

sirálycsapat kiabál
halat fogna nem talál

vihar jelez messziről
villan-dörren, fa kidől...

Szegény ember magában
télre gondol bajában

minden tájon szükségben
szomorú szegénységben.

Hudi József

Ház, ember nélkül

Nagyanyám a prэшházhoz vezető kocsit mellett álló körtefa legalsó ágán ül. Az augusztus végi szellő meglebbenti szoknyáját, elővillan rózsaszín bugyogója. Alatta a fának támasztott ötfokú tyúklétra, rajta levágni való jércék gubbasztanak. Nagyanyám kezében pemet – akáckaró végére erősített szalmacsutak –, melyet jobbra-balra lenget. Tekintete a somogyi part enyhén emelkedő lankáin pihen.

A Balaton a hegyről mozdulatlanak tűnik, égszínkékel felületét csak ritkán tarkítja egy-egy átfutó bárányfelhőárnyék. A parti strandok zaja ide nem hallik, csak a Badacsonyból félóránként kiinduló és beérkező kirándulóhajók valamelyike tülköl néha. Torrajról időnként kőszállító uszály indul Révfülöp felé. A vontatóhajó dízelmotorjának zakatolását elnyomják a lehullott, érett körtén döngicsélő legyek és darazsak.

Nagyapám oldalára fordulva, behúzott lábakkal, hortyogva alszik a körtefa alatt. Ebéd után, régi szokása szerint, avitt kabátokat terít a fa alá – melyet még ifjú házas korában ültetett –, és ledől egy órácskára pihenni, mielőtt folytatná munkáját a szőlőben vagy a gyümölcsösben. Nem zavarja a tördemici kőbányából a torraji kikötőbe igyekvő csillék tompa moraja. Nemcsak azért, mert néhány éve még maga is a kőbányában dolgozott – előbb a fejtőknél, majd a rakodóknál csillésként –, s megszokta a zajt, hanem inkább azért, mert egy idő óta nagyothall, de ezt nem mondja senkinek. Túlságosan is sokat köszönhet a bányának. Ha nem nyilvánítják a második világháború idején hadiüzemmé, akkor talán most nem itt feküdne, ezen a barátságos szegleten, hanem egy jeltelen tömegsírban valahol a Don mentén.

Az udvar közepéről, a diófa alól, jól látni mindkettőjüket. De nincs időm szemlélődésre. Káromkodva aprítom a rücskös akácgyökereket, melyeket nagyapám még tavaly ősszel termelt ki a felső vágó feletti akácospól, s félretette, hogy szükség esetén majd jó lesz tüzelőnek. Már bánom, hogy öcséim kímélése érdekében olyan könnyelmű ígéretet tettem reggel, hogy először csépelni segíték, ebéd után meg fát vágni. Öcséim reggeli után jókedvűen indultak a badacsonyi strandra, mi pedig nagyapámmal előhoztuk a fészerből a gabonakévéket, s miután szétterítettük a prэшház előtti udvaron, hozzáálltunk a gabonaszemek kipergetéséhez. Először nagyapám vette kézbe a cséphadarót, és megmutatta az alapfogásokat. Mikor meggyőződött arról, hogy önállóan is képes vagyok dolgozni, magamra hagyott. Cipőt foltozni ment a pince előtti hálósobába, s csak időnként nézett ki hozzám, hogy teljesítményemet ellenőrizze.

Nagy lendülettel láttam munkához. Szerettem volna kitenni magamért. Az

erőlködésnek az lett a következménye, hogy az egyik csép bőrszóját fél órán belül elszakítottam. A másikat fogtam kézbe, és fogcsikorgatva folytattam a munkát ebédig. Sikerült is három vékára való búzaszemet kipörgetnem. Ebéd közben már hullafáradtnak éreztem magam, de jó képet vágtam az egészhez. A nagyapám észrevehetett valamit, mert egyszer csak megjegyezte. – Tudod, fiam, ide föl cséplőgép nem járhat. Ez Hegymög, ahol az ember csak nyig-nyög, amíg él.

Míg nagyanyám a konyhában bíbelődött, mi „elszaladtunk” friss vízért a legelői kúthoz. Nagyapám naponta kétszer tette meg ezt a fél kilométeres utat a háztól a kútig. Hajnali ötkor indult a bányába, délben hazakerekezett, s míg nagyanyám terített, ő „elszaladt” a kútra vízért. Nagyanyám tréfásan szokta a munkautasítást kiadni: „Míg pihensz, elszaladhatnál a kútra vízért!” Ebből született meg aztán a sokat emlegetett családi mondás. Ezt azonban estefelé, az újabb parancskihirdetésekor, már nem volt kedve nagyanyámnak megismételni.

Nagyapám még a háború előtt kihívta a tapolcai kútfúrót, aki egyheti próbálkozás után föladta, mondván, itt a hegy tetején csak az Úristen tud vizet fakasztani a sziklából.

A kútfúró visszakocsikázott Tapolcára, s vele eltűnt a remény, hogy valaha is saját kútjuk lesz. Visszaállt az eredeti rend. Kútvíz csak embernek jár, ivásra és főzésre. Mosakodásra, fürdésre, mosásra megteszi az esővíz is, amelyet az ereszcsonnak alatti betonkádakban gyűjtöttek össze. Ha év közben hiányoztunk a biológiaórákról, azt most esténként pótolhattuk, amikor a víz felszínén nyüzsgő apró állatkákkal megismerkedhettünk.

De nemcsak a vízzel takarékoskodtak e házban – ami legfeljebb nekünk, a bakonyi fiúknak volt furcsa –, hanem szinte mindennel, amiért pénzt kellett kiadni. Nagyapámon sosem láttam új ruhát. Mindig használt, agyonfoltozott ingben, nadrágban járt. Én szentül meg voltam győződve, hogy mindez nagyanyám kapzsiságának köszönhető. Aki pecázásra csak zsákvarrómadzagvégeket és rozsdás gombostűket volt hajlandó feláldozni, ami otthon elképzelhetetlennek tűnt.

Az egyetlen komoly érték, amit középiskolásként tőlük kaptunk, nagyapám ki-selejtezett Johnson kerékpárja volt, amelyet apám javításra sem tartott érdemesnek, így hamarosan padlásra került a többi limlom mellé.

Lehetséges, hogy van abban csipetnyi sajnálat is, hogy most itt vágom a fát, de még több a férfias büszkeség, hogy nem adom fel. A keményebb görcsökhöz először a balaskát helyezem oda, s mikor néhány erőteljes ütés után beszorult, kimért ütésekkel mélyítem az éket, egészen addig, míg szét nem nyílik. Aztán hasonló módszerrel a gyökércsonkokat szabdalom szét. A nagy művelet után diadalmas képet vágok, és sietek elújságotni a győzelem hírért.

Fölpillantok, s csodálkozva veszem észre, hogy – bár augusztus vége van – zöld gaz veri fel az udvart. A présház bejáratán rozsdás lakat, az öreg kulcsot nem tu-

dom elfordítani benne. Szemben, a nyári konyha ablakát idegen kezek bevették, a tűzhelyet vastag por lepi, a vizesfazékban madár csontváza. Rohanok az udvaron át. Most látom csak, hogy a présház nádfedele itt-ott beomlott, a tartógerendák mohásan meredeznek elő.

Az udvar kerítése kidőlt. A vizeskád előtti eperfára valaki pléhkrisztust szegezett fel. Nyakában rózsafüzér lóg. A körtefa alatt rothadt szalmacsutak, ruhafosz-lányok. Az egykori vágó helyén növendék akácerdő. A körtefa száradásnak indult, de a lombok közül itt-ott elővillannak az érett gyümölcsök. Jó lenne hazavinni belőle. De nem érem el a szélső ágakat. Miért nem hoztam létrát magammal?

Anyám levele

Kedves Fiam!

Tegnap kaptam meg leveled, melyben azt kéred, írjam le emlékeimet a tóti szülői házról. Esténként, miután az állatokat megettettem, s befűtöttem a cserépkályhába (a kevése nyugdíjból nem telik az egész napi tüzelőre), van időm elgondolkodni a régmúlt dolgainkról.

Te is tudod, hogy több mint tíz éve már, hogy nagyanyád odaajándékozta a házat és a birtokot Nusinak, pesti nővérenek, aki hamarosan túladott rajta. Valami nevetséges összegért, negyvenezer forintért vette meg tőle egy pesti ügyvéd a fiának, aki akkor főiskolára vagy egyetemre járt. Szegény nagyapád biztos forgolódott a sírjában, ha mindezt megtudta!

Tavaly augusztusban, amikor Árpi öcséddel arra jártunk, megnéztük a hajdani birtokot. Majdnem sírva fakadtam, olyan elhanyagolt állapotban volt. A háznak már nem sok kell és összedől. A konyhának szintén beszakadt a teteje. A cserép egy részét ellopták. A kecskeólnak csak a kőfalai állnak. A partoldalba épített disznóól bedőlt, ma már senki sem tudná megállapítani, milyen célokat szolgált régen.

Szóval, szomorúan kellett megállapítanom, hogy a szülői ház története véget ért. Másként történt volna minden, ha apátok 1979-ben, a nagypapa halála után nem olyan ellenséges, s azon van, hogy tartsuk meg a birtokot. Így mi is el tudtuk volna adni! De hát, tudod, ő sosem szerette a tóti hegyet, mindig csak itt, a bakonyi szülőfalujában érezte jól magát. Itt született, itt nevelkedett, itt is akar meghalni, mondogatta sokszor. Akkor is, mikor arról volt szó a hatvanas évek végén, hogy jó lenne letelepedni Veszprémben, ahol még olcsóbban hozzá lehetett jutni családi háznak való telekhez. Ez az akarata tökéletesen megvalósult, mert most már ott fekszik ő is ősei mellett a temetőben. Én pedig ittmaradtam magamra a családi házban.

Ha most visszagondolok, milyen nehezen éltünk a hegyen a háború előtt, alatt és után, kicsit haragszom nagyapádra. Miért is nem költöztünk be a faluba? Hiszen

kaptunk házhelyet a földreform során, csak nem építettük be. Persze, az nem is lett volna olyan könnyű, mert a világháború után nagy szegénység volt erre felé.

Bennem, ki gyerek voltam ekkor, csak a szép emlékek jönnek elő inkább. Mert nagy élet volt a hegyen. Sok család elszórtan élt ugyan, de összejárrogattak. Tárogató szólt csendes estéken, a szomszédok dolog végeztével felkeresték egymást, nyáron pedig jöttek a pesti rokonok.

Szinte észrevétlenül, az ötvenes években kezdtek elszivárogni a hegyről az emberek. Az öregek kihaltak, a fiatalok, akik tanultak, már nem költöztek vissza. Maradtak Pesten, Tapolcán vagy valamelyik közeli faluban.

Talán nem szerencsés korban születtem. Ha nem itt nővök fel, ki tudja, talán orvos is lehettem volna vagy tanítónő. De csak hat elemit végeztem. Naponta 3 kilométert gyalogoltam, míg beértem az iskolába. Az őszi-téli napokon, ha egyáltalán el lehetett indulni, apám szokott elkísérni. Jó időben biciklivel indultunk el, nagyon korán. Ő letett a keresztanyáméknál, s ment tovább a bányába. Szegények voltunk, de az öcsémet azért taníttatták. Kőműves lett belőle, de letette a traktorosvizsgát is. Egy évet még a gimnáziumba is járt, kitűnő tanuló volt, de abba kellett hagynia, mert kellett a keresete.

Én 1952-ben kerültem az arácsi szőlészeti szakiskolába, ahol elvégeztem egy brigádfőnöki tanfolyamot, mert azt mondták, hogy „népi demokráciánknak szüksége van a mezőgazdaságban is a szakértő munkáskezerekre”. A Badacsonyi Állami Gazdaság Riza-pusztai üzemegységében helyezkedtem el. Innen kerültem el apátok szülőfalujába. A többit már te is tudod.

Ha a ház és környéke elpusztult is, él még az emlékezetben minden. És talán újjáéled egyszer valóságosan is. Mikor ott jártunk, a Némethéktől hallottam, hogy a hegybirtokosok nemrég aszfaltos utat építettek, felvezették a villanyt, egészen a legfelső telkekig. Az utolsó villanyoszlop a szülői ház előtti akácospálán áll. Onnan tovább már nem vezet út.

A régi fényképek, melyekből küldök egy párat, felidézhetik az elsüllyedt múltat. Mutasd majd meg a gyerekeidnek is!

Mindnyájatokat csókol szerető anyád,

Ilus mama

Pénzesgyőr, 1993. március 29.

Horváthné Molnár Terézia

Amikor Vaszaron szól a harang

A hajnali harangszó felkelésre késztet: giling-galang, térj be hozzánk jóság, szívünknek, lelkünknek békesség, orvosság. A vasárnapi harangszó szentmisére hív. Ha napközben harangoznak, tudjuk, hogy valaki meghalt a faluban.

Gyermekkoromban, amikor nyáron arattunk, én voltam a kötélfeszítő. A nagy tikkasztó hőségben éhes is, szomjas is voltam: csodálatos hangja volt a déli harangszónak, mert jelezte, hogy mindjárt itt lesz a finom ebéd. Édesanyám alakja feltűnt a poros dűlőúton kosárral a fején, amiben hozta az aratóknak az ebédet. Ha vihar közeledett, dörgött, villámlott, a felhők elé harangoztak. Ha valahol tűz ütött ki, kongattak és az emberek vödörrel siettek segíteni.

Szilveszter éjszakáján a telihold beragyogta a házakat, az árnyéka olyan volt, mintha híd kötötte volna össze őket. Fiatal szerelmesekként együtt hallgattuk, amint éjfélkor megszólal a harang, jelezve az új esztendő. Egymásra néztünk, mint összenéző csillagok. Kívántuk, hogy jók és boldogok legyünk.

Házasságkötésünkkor, amikor a templomhoz értünk, megszólalt a harang, zengett-zúgott boldogan a giling-galang, és két sorsot összekötött Isten a vaszari templomban.

Legszomorúbban 1989 februárjában szólt a harang, édesanyámért.

Este, munkából hazafelé menet, ha gondok gyötörtek, és megkondukt az „est-harang” csengése-bongása, bezúgta a dombot, a völgyet, és az Isten megölelte az embert.

Nagy Franciska

Tél volt

Tél volt. Enyhe tél. Zord időben az emberek napfényért, napsütésben hóért kiállottak. Kevesen értették a tél másik oldalát. Változó megjelenésével rátelepedett az emberre.

Szeretem a telet. Kisgyerekként mindig nagy hóért imádkoztam, s ha reggelre belepte a tájat, csodálattal bámultam hosszú percekig. Most már a saját házam ablakán nézem, de hiányzik valami. Talán a társaság, talán a gyermeki lelkesedés, nem tudom. Ez nem ugyanaz a tél.

Az életben kell valami, ami előrehajt minket. Egy cél, ami értelmet ad a reggeli felkelésnek. Hiányzik a tűz, de még a parázs is. Céltalanul bolyongok horizontomon, mely így egyszerre csapda és a lehetőségek földje. Felkelek, monoton órák, napok, hetek. Lefekszem. Örökké tartó, végeláthatatlan álomnak tűnik ez. Lehet, hogy ez a sorsom, hogy mindennap létezésem értelmét keressem, és talpra álljak. Hiszen erre tanítanak minket a szüleink. Küzdeni, majd az esésből felállni. De mi van, ha nincs erőm küzdeni? Mi van, ha én a földön akarok maradni? Ismét hatalmába keríti a végtelen álom. Egy óra egy fehér tér közepén, melynek mutatói csak percenként moccannak kicsit. Csak az óra kattogását hallom. Vajon mi lehet ez? A végtelenben egy óra. De hát a természet is ilyen. Tél, tavasz, nyár, ősz. Ez az állandó körforgás. Telik az idő. Hull a hó, majd elolvad. Hull és olvad... Az álmodozásból egy jégvirág ébreszt fel. Ő is elolvad majd tökéletes külleme ellenére, mégis megjelenik és ragyog, míg módjában áll. Ez az. Az idő múlni fog, mégis örök. Mi viszont biztosan elmúlunk. Választhatunk, hogy álmodunk vagy jégvirágként élünk. Én döntöttem. Felkapom a kabátom, sapkám, és gyerekként ugrok bele a hóba. Azzal a céllal, hogy túléljem a mai napot. Holnap pedig a holnapit.

Nyikolaj Karamzin

Egy orosz utazó levelei (1789–1790)

Königsberg, 1789. június 19.

Tegnap ebéd után a híres Kantnál jártam, a mélyen gondolkozó, finom érzékű metafizikusnál, aki cáfolja Malebranche-t, Leibnizet, Hume-ot és Bonnetet is. Kantot a júdeai Szókratész, az elhunyt Mendelssohn másként nem nevezte, mint der alles zermalmende Kant, vagyis a mindent szétzúzó Kant. Nem volt hozzá ajánlólevelem, de a bátorság nem ismer határokat – és kinyílt előttem a dolgozó-szobája ajtaja. Egy kicsi, sovány, rendkívül fehér hajú és finom öregember fogadott. Első szavaim ezek voltak: „Orosz nemes vagyok, szeretem a nagy férfiakat, és szeretném tiszteletemet tenni Kantnál.” Azonnal hellyel kínált, és azt mondta: „Olyat írtam, ami nem nyerheti el mindenki tetszését; nem mindenki szereti a metafizikai finomságokat.” Vagy fél órát beszélgettünk különböző dolgokról: utazásokról, Kínáról, új földrészek felfedezéséről. Történelmi és földrajzi ismereteit csak csodálni lehetett, amelyek közül, nekem úgy tűnt, akár egy is, teletömhetné az emberi emlékezet bugyrait; de számára ez, ahogy a németek mondják, mellékes dolog. Aztán, nem minden átmenet nélkül a beszélgetést az emberi természetre és erkölcsre tereltem; és az elmélkedéseiből a következőket tudtam megjegyezni.

„A tevékenység határoz meg bennünket. Az ember soha nem lehet tökéletesen elégedett azzal, amit birtokol, és mindig a szerzésre törekszik. A halál azon az úton talál bennünket, ami valami olyanhoz vezet, amit birtokolni szeretnénk. Adjanak meg az embernek mindent, amit csak kíván, de ő abban a percben úgy érzi, hogy ez a minden nem minden. Mivel nem látjuk itteni életünk törekvéseinek célját vagy végét, olyan jövőt képzelünk el, ahol a dolgoknak meg kell oldódniuk. Ez a gondolat már azért is kellemesebb az ember számára, mivel itt nincs semmi arányosság az örömök és bánatok, a gyönyör és szenvedés között. Azzal vigasztalom magam, hogy már hatvanéves vagyok, és hamarosan elérkezik életem vége, mert remélem, hogy egy másikba, egy jobb életbe léphetek. Ha azokra az élvezetekre gondolok, melyekben az életem során részem volt, nem érzek gyönyörűséget, de ha azokat az eseteket idézem fel, amikor a szívemben lakozó erkölcsi törvénnyel összhangban cselekedtem, örülök. Az erkölcsi törvényről beszélek: nevezük ezt lelkiismeretnek, a jó és a rossz érzésének, mert ezek léteznek. Ha hazudtam, és bár senki sem tud hazugságomról, én mégis szégyeltem magam. – Amikor az eljövendő életről beszélünk, a valószínűség nem nyilvánvalóság; de, miután mindent mérlegre tettünk, az értelem azt parancsolja, hogy higgyünk benne. De mi is lenne velünk, ha, úgymond, a saját szemünkkel látnánk eljövendő életünket? Ha nagyon beleélnénk magunkat, már nem tudnánk a jelenlegi életünkkel foglalkoz-

ni, és állandó kínlásban lenne részünk; ellenkező esetben pedig nem találnánk vigaszt itteni életünk bánataiban: talán ott jobb lesz! – De, a mi meghatározásunkról, a jövővéletről beszélve stb., definíciókkal feltételezzük az Örökkévaló Alkotó elme létét, minden valami célból létezik, és minden jó az alkotótól ered. Mi? Hogyan? De itt a legnagyobb bölcs is beismeri a tudatlanságát. Az értelem itt kioltja a világitó fáklyáját, és mi sötétségben maradunk; egyedül a fantázia szárnyal ebben a sötétségben, és teremti meg az irreális dolgot is.” Két munkájának a címét írta fel nekem, melyeket nem olvastam: *A gyakorlati ész kritikája* és *Az erkölcsök metafizikája* – keze írását szent emlékként fogom őrizni.

Miután beírta nevemet a jegyzetfüzetébe, azt kívánta, hogy oldódjon meg minden kételyem; azután elváltunk.

Íme hát, barátaim, ez a rövid leírása annak a számomra rendkívül érdekes beszélgetésnek, amely körülbelül három óra hosszat tartott. – Kant gyorsan beszél, túlságosan halkán és homályosan; ezért aztán minden hallóidegem megfeszítésével kellett rá figyelnem. A háza kicsi, és a berendezése is egyszerű. Minden egyszerű, a... metafizikáján kívül.

Eglisau, 1789. augusztus 14.

Tegnap reggel nyolckor indultunk el B*-vel Zürichből. Eleinte elég fürgén haladtam, de erőm hamarosan kezdett elhagyni – fényesen sütött a nap – a hőség egyre fokozódott –, és végül, amikor vagy két mérföldet megtettünk, a fáradtságtól az út menti fűre rogytam, B*-m nagy bosszúságára, aki mielőbb szeretett volna a rajnai vízeséshez érni. A fogadóból vizet és bort hoztak, ezektől erőre kaptam, és egy óra múlva ismét útnak eredtünk. De Schaffhausenig még vagy háromszor megálltam pihenni. Végül, este hét órakor meghallottuk a Rajna zúgását. Megszaporáztuk lépteinket, a magas part szélére mentünk, és megláttuk a vízesést. Talán azt gondolják, hogy erre a látványra felkiáltottunk, elámultunk, fellelkesültünk. Nem, barátaim! Nagyon csendesén és komolyan álldogáltunk, vagy öt percig egy szót sem szoltunk, és még egymásra nézni sem mertünk. Végül vettem a bátorságot, s megkérdeztem a társamtól, mit gondol erről a jelenségről. „Úgy gondolom – felelte B* –, túlságosan is feldicsérik az utazók.” – „Egyet gondolunk – mondtam –, a kövekről habosan és nagy robajjal lezúduló folyót természetesen érdemes megnézni, de azért hol van az a dübörgő, szörnyűséges vízesés, amely reszketéssel tölti el az emberi szívet?” – Így beszélgettünk egymással, és attól félve, hogy Schaffhausenben bezárják a kapukat, a következő napra halasztottuk a közeli vízesés megtekintését. Alig tudtam magam elvonszolni a városig: annyira elfáradtak a lábaim! Egyenesen a *Korona* fogadóba mentünk, ahol rendszerint megszállnak az utazók, és ahol, függetlenül attól, hogy gyalogosan voltunk, és tetőtől talpig porosak lettünk, nagyon udvariasan fogadtak bennünket. Ez a fogadó Svájc egyik

legjobbjának számít, és több mint két évszázada működik. Montaigne megemlékezik róla útleírásában, még hozzá nagyon dicsérően. Ő 1581-ben járt Schaffhausenben... Másnap reggel, vagyis ma Miller kandidátusnál jártam, a *Philosophische Aufsätze* című, nagyon jól fogadtatott könyv szerzőjénél és Hauptnál, a gazdag kereskedőnél, akikhez Lavater ajánlóleveleket adott. Mindketten nagyon kedvesen fogadtak, és mindketten azon csodálkoztak, hogy a Rajnai vízesés nem gyakorolt rám nagy hatást. Amikor azonban megtudták, hogy a hegyről, Zürich felől láttam, már nem csodálkoztak, és biztosítottak, hogy okvetlenül meg fogom változtatni a véleményemet, ha megnézem a túloldalról és közléről. ... Ebéd után bérelt kocsival a vízeséshez mentünk, amely a várostól kétversztányira van... Most pedig, barátaim, képzeljenek el egy nagy folyót, amely haladása közben leküzd minden, óriási kövekből álló akadályt, iszonyú dühvel száguld, és végül elér a legmagasabb gránit akadályhoz, és mivel nem talál utat magának a szilárd fal alatt, leírhatatlan lármával, bögve zúdul lefelé, és zuhanása közben forrongó fehér habbá változik. A különféle hullámok apró cseppjei, amelyek egyik a másik után példátlan gyorsasággal repülnek lefelé, miriád számra szállnak felfelé, és a szem számára áthatolhatatlan tejfehér, nedves felhőket képeznek. A deszkák, amelyeken álltunk, állandóan remegtek. A vízcseppek egészen eláztattak, szóltanul néztem és hallgattam a lehulló hullámok különféle hangjait: a lelket kábító, bömbölő koncertet! Valóban fenséges! Képzetelemben megelevenítettem a hideg őserőt, érzékelést és hangot adtam neki, és ő valami kifejezhetetlen dologról beszélt nekem! Gyönyörködtem, és kész voltam térden állva bocsánatot kérni a Rajnától, amiért tegnap olyan tiszteletlenül beszéltem a vízesésről. Több mint egy órát álltunk ebben a galériában, de ez az idő egy percnek tűnt számomra. Amikor ismét átkeltünk a Rajnán, számtalan szivárványt láttunk, melyeket a napsugarak hoztak létre a vízcseppekben, és az nagyszerű, csodálatos volt.

Ermenonville, 1790

Rousseau 1778. május 20-án költözött át Ermenonville-be, és július 2-án meghalt, tehát csak rövid ideig élvezhette az itteni csendes magányt; csak annyi ideje volt, hogy kedvességével, nyájasságával elnyerje az ermenonville-i lakosok szeretetét, akik mind a mai napig nem tudnak könnyek nélkül beszélni róla. A világ, az irodalom, a hírnév – minden terhére lett; csak a természethez húzott a szíve, mindvégig arra reagált érzékenyen. Jean-Jacques Ermenonville-ben nem fogott tolat. A szegényeknek alamizsnát osztott. Legnagyobb élvezetet a sétákban lelt, a földművesekkel folytatott baráti beszélgetésekben és a gyerekekkel való ártatlan játékokban. Halála előtt egy nappal még elment füvet gyűjteni; július 2-án, reggel 7 órakor hirtelen gyengeséget érzett és szédülést, Teresájával kinyitatta az ablakot, a rétre pillantott, és azt mondta: „Comme la Nature est belle!” (Milyen

szép a természet!) – és örökre becsukta szemeit... Ritka, mint ember, egyedülálló szerző, lobbanékony, szenvedélyes a stílusa is, tévedéseiben is meggyőző, kedves a gyengeségeiben! Öregkoráig gyermeki szíve maradt! Szeretettel teli mizantróp volt! Jelleméből következően balszerencsés az emberek között és lelki finomságánál fogva irigylésre méltóan boldog a természet ölén, a láthatatlan istenség jelenlétében, amikor isten kegyelmét és a teremtés szépségeit érzékelt! Hamvait egy szép kis szigeten őrzik, île des peupliers, amelyet magas nyárfák árnyékolnak. Át kell menni a szigetre – és Jean-Jacques-ról Kharon mesél; elmondja, hogy az ermenonville-i borbély megvásárolta a sétabotját, és azután 100 écu-ért sem akarta eladni; a molnár felesége senkinek sem engedi meg, hogy arra a székre üljön, amelyen Rousseau üldögélt a malom mellett, és nézte a tajtékos vizet; az iskola-mester két tollát őrzik; Rousseau mindig elgondolkozva, egyenetlen léptekkel járt, de mindenkit kedvesen üdvözölt. ... Az emlékmű régi áldozati oltárra emlékeztet; az egyik oldalra ez van felírva: „Ici repose l' homme de la Nature et de la vérité” – „Itt nyugszik az igazság és a természet embere”; a másik oldalon pedig anyjokkal játszó gyerekeket látni, az anya az Emil-t tartja a kezében; fent Jean-Jacques jelmondata: „Vitam impendere vero” – „az életet az igazságnak szentelni”.

Horváth Iván fordítása

Iványi Tibor

„Hé, paraszt!... Hé, cseléd!”*

(Részlet)

Mottó:

„– Kik vattok?

– Hát tik mek kik vattok?”

„Annyid dúgosztunk, minda marha dereka...”

Ha Arany János *Toldijának* nádora a mi vidékünkön, a Bakonyalján valamelyik uradalom cselédjét találta volna így szólítani: „Hé, paraszt!” – talán nem túlzás azt feltételezni, hogy a megszólított nem annyira „füstölgött”, hanem inkább örült volna magában, nem ám, mint a tényleg nem paraszt, hanem csak a „rókalelkű” bátyja által paraszti sorban tartott, valójában született nemes Toldi Miklós.

„Hé, cseléd!” – így már inkább fájt volna a megszólítás, mert ez igaz lett volna ugyan, de azért mégse szerették ezt a szegény cselédek mástól hallani...

Paraszt, zsellér, summás, napszámos, cseléd kívülről-felülről nézve talán édes mindegy, pedig óriási különbségek vannak közöttük... De a két végletesen különböző közösségen, a falusi parasztságon és az uradalmi cselédségen belül is elképesztő különbségek voltak. Elég, ha csak néhány példát veszünk a parasztságon belül: mondjuk a nagyszászok, zsírosparasztok, „kulákok” egyrészről – a szegény-parasztok, nadrágszíjparcellás zsellérsorsúak másrészről. A puszták, majorok, uradalmak népének is létezett egyrészről az uraság felől nézve egyformán cselédnek tekintett (vagyis alkalmazott, kiszolgáltatott: lásd Fekete István, az egykori uradalmi főintéző műveit!) gazdák, ispánok, intézők, főintézők, akik a „tényleges” cselédek felől nézve természetesen „urak” – másrészről ott voltak az uradalmak „páriái”: a gyalogmunkások, ellető kanászok. Benne is vagyunk a téma sűrűjében...

Nem könnyű eligazodnunk a falusi, majori, tanyai („tanyasi”?) – szóval paraszti(?) élet bonyolult világában.

* Ajánlom szerény dolgozatomat áldott emlékü béres-kosárfonó Öregapámnak s lovász-kocsis-gazdász vejének, az én drága jó Apámnak – továbbá azoknak a tiszteletreméltó, derék népművészeknek, képzőművészeknek, zenészeknek, táncosoknak, akik évről évre összegyűlnek sokunk végtelen örömeire a Budai Várban a „Mesterségek ünnepén”. (Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében: az Oktatási és Kulturális Minisztérium és az Anyanyelvpolók Szövetsége 2009. évi közös anyanyelvi pályázata.)

A magam eddigi életében is jó fél évszázados visszatekintést kell elvégeznem, hát még, ha az Öregapám, Apám életútját vizsgáljuk...

Kezdjük az Öregapámmal: az Anyám apja, Fodor Ferenc 1895-ben született, Bakonytamásiban, tehát faluban, ami valami paraszti háttérrel feltételez. Voltak még ott rokonok, akik falusi parasztok maradtak (A családi legendárium szerint – állítólag – a falu szülötte híres író, Tatay Sándor családja is rokon szegről-végről). Öregapám szintén Ferenc nevű apja, aki ugyan falusi lányt, szóval parasztlányt vett el (Farkas Juliannát, Csótról) – úgy látta, biztosabb kenyere lesz neki és a családjának, ha elszegődnek valami jó uradalomba, ahol ne adj’ Isten, még tehéntartást is enged az uraság! S lón! Lehet, hogy igaza volt? Bizony, meglehet, mert nemcsak Bakonytamásin, hanem más falvakban is ínséges idők járhattak azokra a szegényparasztra, akik már alig tudtak földet, telket, szóval megélhetést juttatni a gyerekeiknek. Az öreg Fodor, vagyis a Dédöregapám jó eséllyel indult „akarmellik” uradalomban, mert végül is négy derék fiút adott neki és kardos (de még milyen kardos, a neve is mutatja: Farkas Julianna) feleségének a teremtő. Volt egy leány is, de az szegény fiatalon elhalálozott tifuszban. Szóval az öreg Fodor Ferenc többnyire hol urasági, hol meg ellető kanász szokott lenni az uradalmakban, ott, ahova éppen elszegődött. Tudott azonban még valamit, de nagyon: már-már mesteri, sőt, művészi (?) – fokon kosarat, szakajtót, zsomport, burittót, „kerített”, söprút kötni, fonni, sodorni, pödörni vesszőből, szalmából, csuhéból – szinte bármiből, bármit. Legidősebb fia, Ferkó Öregapám követte az apjukat úgy a kanázmesterségben, mint a kosárfonásban. Az előbbit, a kanászságot aztán idővel felváltotta a jóval „előkelőbb” mesterséggel, a béreességgel – de a kosárfonástól nem tágított élete végéig.

Nem nehéz megérteni, miért is váltott át az ifjabb Fodor Ferenc apja kanászi mesterségéből a béreességbe. Elég, ha tudjuk azt a rangsort, ami íratlan törvény a háziállatok között, ennél fogva a velük foglalkozó emberek között is. Az igazi kenyérkereső foglalkozás természetesen az öreg Fodornál a kanászság volt, mint a hogy a fiánál meg a béreesség lesz majd később. Miért? Mert egyikük és másikuk esetében is csak a maradék idejükben köthettek-fonhattak. Kosarat, söprút, bármilyen ebet, még ha mégannyira szerették is ezt a mesterséget.

Fodor Öregapám az uradalom béreseként járta a határt, ismert minden „düllöt”, árkot, bokrot, erdőt, ligettest, bozótost, vizenyős, „vesszőtermő heleket”, akár a tenyerít... „Fejhajtó ember vót”, már csak ezért is „megböcsütik”, „mer nem vót ám pecsovcis”, nem járatta a száját fölöslegesen – de hát ellenségei se igen „vótak”. Na meg aztán fonta ő a kosarat az uradalomnak is, nemcsak a béreseknek („bíreseknek”), de a „fejögulásoknak” is.

Kanász–béres–kosárfonó Öregapámról mesél a lánya („lénya”), az én Drága Jó Idesanyám: „Vót kítű tanúnyi nekíjje, mer a zapytok, avvó tám a zigazi kosárfonyó,

a zöreg Fodorferkó, a mi Őregapánk! Uristee, micsoda kosarakat tudotta fonni, Ides Jó Istenem... Asz megníszhette akarki is... A zurak is mind, a zintíző ur, demég a zuraság is rendűt tülö mindenféle díszes kosarakat, ajje... Mesétik, hogy Idesapám annakidejin együtt szógát a gici gróffaa, Jankovics-Bésáa Elemérree, még a zesó háboruba, asztáa gyüttek haza szabaccságra, ugye persze a grófur avvalami tisztféle vótt, Idesapánk, szegí meg eccerü baka...Vasárnap reggee a gici kápónábú gyüvet még tisztelektek is egymásnak. Szóvaa, Idesapánk aptya, a Zöregapánk enneka gici grófnak is fonyogatta a szebnészebb kosarakat...Ajis lehet, hogy Idesapánk akkó kapo tigazán kedveta kosárfonyásra, amikó látta, hogy a szegí eccerü kanász Apt yok gyönyörü kosarai még a kínyesf inyes gerófoknak is teccenek...

Hunszokott Idesapánk kosarat fonni? Hun, hát téllenna konyhába, nyárommega zudvaronna favágító környíkin. Ha a konyhába kötöttö a kosarat, zsomport, söprüt, televóta zegisz konyha, alig fértünkee, de azér csakkibírta a zember gyereke, merazé nemvóta zojjanrossz. Annaka vesszőnek ojjanjó szagavótt, Istenem, még mostis érzema zóromba. Aztámmeg szegíny Idesapánk mindig danulászott közbe, megasztá főleg fütyüriszett, meg eemeségette, hogy a muszkakozákok hogyan próbáták agyonszurnyi a hosszi pikájukkaa a szegí magyar huszárokat... Nadehála a Jóistennek, a mi huszárgyainkaccse köllöttám fíttényi, me azokcsak egyget pördütek- ordútak, asztáa mi lovaink röktőő eeharapták a muszka lúnaka torkát, a huszármeg ódaavást kerűta muszkának. Asztáa egybűú elintísztee.

Szóvaa, Idesapánk máá gyerekkorátú tanúhatta a zapt yoktú a kosárfonyást, söprükötíst, ezérasztáa, szegí minket, a lejányajitis noszogatott, hot tanújukmeg mi is... De jába, mer nekünk nemigen feslett valamér se a kosárfonyás, se a söprükötís...”

Nem bizony, nem „feslett”, de nemcsak a lányainak nem, hanem még az unokáinak sem „feslett” a kosárfonás. Még nekem se, sajnos, de most már hiába bánom. Pedig „szegí” Őregapám milyen szépen magyarázta a kosárfonás titkait: „Ides gyerekem, eccerü a kosárfonyás mind a pofon, mer csak foks z két erös vesszőt, ugye, aztán az egyiket bicskávaa bevágod a közepin, asztánn maj azonna likon áddugod a másik vesszőt. Lesz belüllök ekkereszt, ládde, má meg is csinyátam, ninde! Csak arra kő vigyázni az ember gyerekinek, hogy enne messe a kezit. Mer a vessző, abbizon mutattya maga-magát, mit is kő vele csinányi. Vesszőt meg talányi mindenfelé, amere csak jár-kél az ember. De jó vessző köll ám a jó kosárho, meg be is köll ám aszt íkerókor ásztatnyi, hogy eene törgyön, ha dúgozik vele a zember.” Édes jó Istenem, szegény Őregapám milyen egyszerűen, világosan magyarázott: Ott van mindjárt a kosárfonás gyönyörü szimbóluma, a kereszt. Ugye milyen egyszerű? Az ember csinál egy keresztet vesszőből, és körbefonja. Amúgy meg tényleg igaz, hogy Őregapám valóban nem használt túl sok szerszámot, s

azokat a vágó-szűrő eszközöket többnyire a nadrág- vagy „dómáá” zsebeiben tartotta. Ahol persze mindig ott volt Öregapám csodafegyvere: a csúzli, amivel minden létező állatra lehetett vadászni. Ez már afféle „rabsicc” volt, amit még gyerekkorában tanult meg.

Mit jelent nekem ma a vesszőfonás, egyáltalán bármifajta összefonó nyaláb: az egymásba simuló, sikló, ölelkező vesszők „tyúkanyó kend” fészekmelege, „Morzsa kutyám” kutyaólmelege, Philemon és Baucisz síron túl is tartó örök hűsége, Mózes kosara, a bőség kosara, egy kosár tojás, egy zsonpor pirostojás, krumpliskosár, abrakoskosár, fáskosár, kenyereskosár, szakajtókosár, ruháskosár...

A béres-kosárfonó, de inkább a kosárfonó-béres Öregapám, illetve a lovász-kocsis-gazdász Apám teljesen különböző típusú emberek voltak. Az Öregapám nagyon egyszerűen megfogalmazta, hogy miért lett Ő inkább béres, mint kocsis: „A lovak igen kényesek...” Persze van ebben valami, meg talán abban is, hogy az ökrök is, meg a lovak is szinte kiválasztják a nekik leginkább megfelelő embert. Hajjaj, de még mennyire!

Tompa Mihály: Ősszel – illusztráció

(Bozó Kriszta linómetszete)

Horváth Eszter

A gyönyörű Szív meséi

Szőke, keszekusza hajtincsek kandikálnak ki a pamlagon fekvő, vékony anyaggal takarózó fiú hajából, ki ezekben a percekben az igazak álmát alussza édesdeden, ám a következő pillanatban már a melengető, nyári napsugarak ölelő anyai kezekként nyúlnak pokróca felé, hogy kicsalogassák álmából a fényes formákat, s lassan, mintegy kavargó, szállni nem akaró ködként földerengjen előtte a szoba képe, melyben elaludt.

János fordul egyet a bohókás álomképbe kapaszkodva, morgolódva próbálja elhessegetni a napot, de hiába, a sárga korong csak nem esik le az égről, mert ő úgy óhajtja. Résnyire nyitva a szemét hamarosan behatol a körülötte lévő világ a tudatába, és két öblös, háborodottan csengő férfihang üti meg a fülét.

– Flottaépítés?! Ezt a britek egyenes kihívásként fogják elkönyvelni! – A nagypapa nyugodt, kedveskedő hangja most fenyegetőnek és haragosnak tűnt. Mellette a helyi lap mindenese és egyben jó barátja, Liliomlakatosi úr fészkelődött.

– Pont ez a baj, tudja a brit gazdaság alapjai a gyarmatok – sóhajtott – Vilmos császár jobban tenné, ha másban keresné a gazdagságot.

– De hát mi egyébben? Mással aligha tudná forradalmasítani az országot, mit ismernének el még ezen kívül a nagyhatalmak?

Politika. Már megint csak a politika. János azt hitte, ha végre kiszabadul a városból, és a nyarat nagyszüleinél tölti itt, vidéken, akkor már nem fogják őt elérni a hónapok óta keringő nyugtalanító hírek. Úgy látszik tévedett. Hisz minden egyes reggel mást sem hall, csak hogy Liliomlakatosi betoppan valami újabb érthetetlen királyi döntéssel.

Másnap, és harmadnap sem volt másképp. Az újságíró úr csak úgy futott a házhoz kora reggel, előadva az ajtót nyitó Nagyanyónak mindig ugyanazt a monológot.

– Jaj, kedves, képzelje, ismét a... – kezdte volna, de János nagyanyja a sokadszori alkalommal már rá se hederített, csak kitárta az ajtót, és sóhajtva válaszolta:

– Mindjárt főzök magának is egy csésze kávé, menjen csak, a férjem ott ül az asztalnál a reggelivel.

– Köszönöm, kedves, köszönöm – lihegte Liliomlakatosi, és már ott trappolt a fényezett mahagóni padlón a konyha felé igyekezve. Zilált külseje a reggelek során nem változott, mindennap ugyanazt a kopott aktatáskát cipelte fontoskodva, hosszú szövetkabátja tépázva lógott csontos vállain, és ugyanazt a förtelmes, kék kockás sálát himbálta a nyakában – amely feltehetően újdonsült neje ügyetlen kézímunkája –, akárcsak a legelső alkalomkor is. Általában fél vagy akár egy órát

is elvitáztak Nagyapóval, attól függött, hogy az uraságnak mennyire volt sietős dolga a munkában.

Viszont a mai harmattól friss reggelben volt valami más. Miután Liliomlakatosi felhörpintette kávéja maradékát, és egy „Te jó ég, elkésem a szerkesztőségből!” kiáltással kapta kabátját, és sietve távozott, János kiment a konyhába, és szokatlanul lassan kezdte kapirgálni tojásrántottját. Erre Nagyapó fölpillantott az újságból, és gyanakvó tekintettel átvizslatta őt.

– Mi lelt téged, kisszivem? – kérdezte őszinte kíváncsisággal.

– Nem is tudom, Nagyapó. Olyan furcsa ez az egész – motyogott János gondterhelten, és lassan bekapott egy darab rántottát. Az apónak gondolkodnia sem kellett rajta, mit ért ezen unokája, hiszen tudta, hogy ő sem egészen gyerek már, és látja, mi történik körülötte. Egy szemöldökráncolással nyugtázta János kijelentését.

– Igen, az... egészen különös. Én mondom, nem lesz ennek jó vége – rázta meg a fejét zavartan, majd fölállt az asztaltól kettéhajtva az újságot, és elbattyogott a kerthez nyíló hátsó kijáráthoz, hogy munkálkodjék kicsit, míg fel nem forrósodik az idő.

János meglepetten pillogott utána. Azt hitte, ha így felhossa a témát, nagyapja esetleg vele is úgy elbeszélget, mint Liliomlakatosival, de úgy látszott, nem kívánja tovább taglalni az érdekes híreket, pedig a fiút igen-igencsak érdekelt volna már, vajon az ő jó öreg papája tudja-e az okát annak az émelyítő érzésnek, ami elfogta őt, mikor Liliomlakatosi beállított a legfrissebb ügyekkel.

Nagyapó serényen dolgozgatott az ágyások között, de valami csak nem hagyta őt nyugodni. Újra és újra felrémlt előtte unokája kíváncsiságtól meggyötört arca, ahogy gondolataiba merülve pislog rá a tojásrántotta mögül.

Visszavitte a fészerbe a kapát. Úgy érezte, ideje Jánosnak felvilágosodnia családja különleges képességéről. Besétált a házba, és lassan felkaptatva a lépcsőkön azon elmélkedett, hogyan is kezdjen bele. Bekopogott az unoka szobájának ajtaján, s választ sem várva lenyomta a kilincset.

– Itt vagy? – kérdezte Nagyapó, mikor az ajtó nyikorogva kitárult a mögötte álló ráncolt szemöldökű Jánossal.

– Kérlek szépen, apó, mondd el, hogy mi van ezzel az egész háborúkezdemenyezéssel? Miért beszél róla a többi falubeli úgy, mintha jó hír lenne, sőt, a férfiak örömmel vonulnának harcolni a semmiért! Hallottam, amiket az újságok cikkei alapján suttognak. Alig várják, hogy kitörjön a harc! – bukott ki a fiúból megrökönyödésében, ahogy maga elé képzelte a pár nappal ezelőtt a piacon látott jeleneget, mikor is néhány férfi vigyorogva ecsetelte egymásnak a háború szépségeit az egyik zöldséges kofa káposztái előtt állva.

Nagyapó elkomorodva sóhajtott, majd intett Jánosnak.

– Gyere! – szólt visszafordulva a küszöbön. – Meg kell neked mutatnom valamit a padláson.

János szó nélkül követte az öreget, mígnem a padlásszoba gyéren megvilágított, poros helyiségében találták magukat. Nagyapó egyenesen egy viharvert láda felé tartott a padlás túlsó végébe, és mikor odaért, lassan letérdelt elé kikattintva annak elrozsdásodott csatjait, és kivett belőle egy őszöregnek látszó, hatalmas, bőrkötéses könyvet. Inge ujjának szélével letörölgette róla a maradék porréteget, és János kezébe nyomta.

– Ez mi? – kérdezte teljesen értetlenül, miközben a kezei közt forgatta a nehéz tárgyat.

– A családod meséskönyve. Úgy is mondhatnánk, A gyönyörű Szív meséi – hunyorított Apó, és letelepedett egy karmazsinvörös szőttesre a háta mögött. János lassan, óvatosan nyitotta ki a mesekönyvet, megsárgult lapjai csak úgy kapkodtak levegő után mikor sorra kerültek, és János azt hitte, olyan régiiek, hogy menten porrá lesznek a napsugártól. A durva, foszló bőr után belesajdult a fiú szeme a gyönyörű látványba, amelyet a cikornyákkal telekanyarított, egységes, ám mégis díszes lapok nyújtottak.

– *Add a mesének a lelkedet, hogy az életet megszépítő szeretettel tudjon visszaköszönni rád* – János hangosan felolvasta a már szinte beégett írást az első lapon – *Szív, 1548.*

Mikor befejezte, elképedve nézett föl nagyapjára.

– Ezt mind a családunk tagjai írták... évszázadokon keresztül, kézzel! De miért?

– Igen és nem. Pontosabban csak egy családtag írhatta a meséket: a Szív. A család szíve, akinek ugyanolyan nyugtalanító érzése támadt az ilyen vészterhes időkben, akárcsak neked. Átok és egyben áldás, hogy a világ dolgait érzésekben foghatjuk fel, és hogy könnyítsünk a lelkünkön, meséket írtunk belőle, leegyszerűsítve a gondolatainkat az emberek számára. Az első Szív, mint látod 1548-ban kezdte „pályafutását”.

– Ő ki volt? – János furcsállta nagyapja szavait, és kételkedett bennük, de egyben érdekelte a történetük. Ráadásul be kellett vallania saját magának is, hogy nem tud jobb magyarázatot arra, hogy miért ostromolják őt mostanában nyomasztó dolgok.

– Se több, se kevesebb, mint aki kitalálta, hogyan fordíthatnánk jó dolgokra a tehetségünket. Viszont még a nevét sem tudjuk, mindenhol csak „a Szívként” van följegyezve.

– Mondd, minden rokonunknak meg van ez a... képessége?

– Némelyeknek. Jobbára, akik közvetlen leszármazottjai Szívnek.

– Azaz neked és nekem.

– Ahogy mondd.

– Te írtál már bele? – Nagyapó elmosolyodott, és ezt János egyértelmű igennek vette, úgyhogy a legutolsó oldalra lapozott, ahol betűket látott, ott megpillantotta

az apó kissé göcsörtös, ámbár folyamatos és szép írását. Az azon a lapon talált mese két nyúlról szólt. Az egyik gögös volt, a tusrajzból láthatóan önfejű is kisé. A másik gyenge, de mégis büszke, ezen kívül okos, ezáltal valamilyen szinten a másik állat fölé emelkedett. Mégse tudta őt legyőzni, nem volt hozzá elég, s a gögös nyúlhoz egy szürke, vicsorgó farkas társult a versenyben, hogy bíraskodjék.

Mialatt János komótosan elolvasta Apó állatmeséjét, ő fölé hajolt, és beszélni kezdett.

– Fiatal koromban írtam, '48-49 táján.

– Akkor már mindent értek – mormogta János, aztán Nagyapó fölállt, és kiment a szobából, magára hagyva őt a könyvvel. János egyre jobban elmélyült benne, kezdett a lelke megnyugodni, ahogy ősei írásait olvasta, bár ő még nem tudta megfogalmazni a benne felgyülemelő hatások tömkelegét.

Teltek-múltak a napok, és hol a kertben egy teánál, ha esett, akkor pedig a padlásfölgjáró sarkában ülve mesélt neki a nagyapja, néha elmés igazságokat rejtő történeteket, néha pedig vicces, könnyed meséket a családjuk életéből. Jánost pedig lassan kezdte beszippantani a falu szélén álló nagyanyai ház valóságosan varázslatos világa. Úgy érezte, mesélés közben megáll az idő, a porszem nem ér le a földre a padlás ablakán bevilágító napfényben, a nyár soha nem múlik el, mert minden, ami itt van, csak az számít. Egészen beleszédült az új életfelfogásba.

Azonban valamivel ki kellett, hogy zökkenjen mámoros bódulatából, s ez az esemény, amivel ez megtörtént, talán még nagyobb mélységekbe taszította őt.

A fokozat ott kezdődött, amikor egy nap ismét berontott Liliomlakatosi nagy hévvel.

– Jaj, Istenem, Pest, a szerbek, Ferdinánd... – dadogta szűnni nem akaró lihegéssel. Mint egy csésze nyugtató tea után kiderült, az úr a fővárosból jött, ahol újságírói gyűjtést végzett a cikkeihez, márpedig izgatottságából ítélve olyan vezércikket kanyaríthatott, hogy csak úgy porzottak tőle az újsága hasábjai. És így is volt! Ugyanis tizenöt percnyi „jaj, drága Istenem!” ismételtetése után sikerült kinyögnie, hogy a Ferenc Ferdinánd ellen elkövetett szerbiai merénylet miatt Pesten is kitértek a szerb ellenes zavargások.

Annyira meg volt hatódva, hogy tálcán kínálta neki a sors a munkát, hogy el is felejtette ezen események valódi jelentőségét. János balsejtelve pedig csak nőttön-nőtt, a gyomrában hatalmas úrt érzett, mintha csak kiszívták volna szervét a helyéről. Kavarogtak a gondolatai, olyan érzéssel, mint mikor vihar előtt a súlyos, szürke ég nehezedik a világra, tüdejét egyre összenyomva, egészségtelen, sápadt arccal, és úgy émelygett, hogy szinte minden füledt nyári éjjel beleájult ágyába. Tudta, ha hamarosan nem töri meg valami ezt az óriási feszültséget benne, tényleg ágyhoz fog kötődni miatta, belebetegedve a családi titokba.

Július huszonnyolcadikán már ki sem bírt kelni a paplan alól. Ahány fajta kórt

csak ismert, mindaz kínozta, ő pedig dagadt, lilásfekete táskákkal a szeme alatt, sápadtan, akárcsak dunyhája, törte fejét, mit lehetne tenni.

Falubeli pajtásai is lassanként meglátogatták őt az ágyban töltött idő alatt. Délután Zsolt dugta be fekete üstökét ajtaján, kezében egy kosár frissen szedett cseresznyével.

– Nyúzott vagy – jelentette ki, és bekapott egy szem gyümölcsöt, odanyújtva a fonott kosarat Jánosnak. Ő is vett belőle, és szopogatás közben megvonta a vállát.

– Nemsokára elmúlik. Különbén is, még mielőtt visszamegyek a városba, meg kell, hogy verjelek fociban! – vigyorgott rá, egy pillanatra talán el is feledve a játékoson kívüli történéseket. Azon gondolkodott, milyen jó is, hogy ennyi cimborája lehet itt vidéken, ahol annyira jó kora hajnalban velük taposni a harmatos fűvet, és este a csillagos ég alatt aludni a kertben. Képzletben már egy idillibb helyzetben élte magát, bár közben észre sem vette, hogy nagyapja még ma nem jött be hozzá megnézni őt.

Ránézett a sufnin fekvő *A gyönyörű Szív meséire*. Mosolyogva ismételten a kezébe vette, megsimogatta bőrkötését, játszott a fedelével, akárha először lenne a kezei közt. Akkor csapódott a bejárati ajtó, és hallotta a sietős lépteket, ahogy megiramodnak a szobájához, Apó zihálásával együtt.

– Nagyapó, képzeld, Zsolt hozott... – fogott volna a mesélésbe, de az apó holt-sápadt arccal, komoran közbevágott, alig-alig formálva a szavakat remegő ajkai-val, az éjjeliszekrénybe kapaszkodva.

– Hadat üzentünk Szerbiának – mondta elfúló hangon. És akkor hirtelen János érezte, tudta, mit kell tennie. Beleremegett minden zsigere az ösztönbe, ahogy az ágyon szétterült könyv után nyúlt, határozottan kinyitotta az utolsó üres oldalon, sietősen kivéve az éjjeliszekrény fiókjából a tollat meg a tintát, és maga sem tudta, hogyan, de fölírta az újabb fejezetcímet. *Kisszívem...* – emlékezett nagyszülei megszólítására.

A Kisszív meséi – körmölte nagy cirkalmasan, és elöntötte valami hihetetlen erő és ihlet, elmúlt az émelegés, tisztán süttött be a nap fénye elméjébe.

Csukárdi Tibor

Ott lakom én

Bakony alján, hol fényes út kanyarog,
és szürke házak törnek az égbe,
ott lakom én,
életem malma,
sorsom kereke ott forog.

Csendes a környék, tompák a fények,
magányos utamon jegenyék kísérnek.

Ott lakom én,
hol fényes az ablak,
és a neonfény pislogva hallgat.
Ott van iskolám, hol csiszolták elmém,
sok tanár barát és ismerős már rég.

Ott lakom én,
hol a Bakonyér csacsog,
Felette a nagytemplom,
kettős tornya imbolyog.

Hova tűnt?

Vajon hova tűnt a régmúlt telek varázsa,
a vidáman pattogó tüzek meleg parazsa?
Vajon hova tűnt a régi nyarak ragyogása,
a bőséget hordozó ős barna lobogása?
Vajon hova tűnt a vidáman csobogó patak,
hűsítő záporok vajon merre vágatnak?
Vajon hova tűnt a régi kedves kis csapat,
mikor versenyt futottunk és fogtunk sok halat?
Vajon hova tűnt a sok régi, jó barát,
mennyi kalandot éltünk át az angyalát!
Vajon hova tűntek a csinos, csitri lányok,
utánuk már hiába kergetnek az álmok?
Vajon hova tűnt a régi, kedves iskola,
a tábla, a pad, a tanárok széke, asztala?
Vajon hova tűnt a tanár és tanárnő?
Hiányuk manapság már nem is feltűnő!
Vajon hova tűnt a mező, a tarka rét,
a sok bogár, liliom és a Margarét?
Vajon e sok kérdésre kapok-e választ?
Most abba hagyom, mert ez már fáraszt!

Áldozó Tamás

Bevezetés a pápai világba...

Elmondani nem lehet, csak mesélni róla. Meg érezni. Nekem megy. Másnak? Talán. Nekem meg az nem sikerül, ami a másé. De úgy jó, hogy mindannyiunknak megvan. Én a füsttől kezdem mesélni, a füstöktől, orrba nehezedő, nyálamban oldódó füstcafatóktól; októberiektől, az első fázásoktól borzolt, árnyéktalan tókerti késő délutánokon falra futtatott szőlőindák közé lapuló, a kertek mélyére ülepedő köddel szálanként kuszált melírbe gabalyodó füsttől, amit jó nézni nádból font, lustán recsegő székéből pokróc ölelésében, a pokrócéban, ami a szobából, a faragott karszék-ből gyanús eredetű, megszürkült keretben öregedő képek alól szorult a szabadba szolgálni még bizonytalan időt. Kortyolgom a füstöt, és emberek vonulnak elő, kiskocsit tolnak, ők az elsők, más indulat és más büszkeség mindkettő; a szabadság köti őket össze, a kényszeredett vállalással szembeni pimaszság, ami sért sok álszabályt. Az öreg, aki eltökélte, hogy *ezeknek* nem dolgozik, de még azt is, hogy amíg *ezek* vannak, ő szakállat nem vág, nem borotvál, csak tolja a kocsit, vagy a kocsit húzza őt. Sokan vigyázzák, és mindig van, ki munkára kéri, adják kézzől kézre, mert ha *ezeknek* nem is, de dolgozni muszáj; aztán ha az öreg behordta a fát vagy felásta a kertet, közös volt az öröm: egy apró horkanás az új világgal szemben, szégyenlős összekacsintás, cinkosság a büszkeségben, balegyenes a bűntudatnak. *Ezek* meg kergették a délibábot, és időnként bevonszolták az öregot a borbélyhoz, talán a Csóka felé eső műhelybe, aminek akkor még az ablakain nem volt olyan kopott a redőny, a műhelybe, közel az utcához, ahol a dohánygyári igazgató háza felé fordult az út, Irén néni felé, aki télen mindig a fiához költözött Budapestre, és sohasem buszozott, de kilencvenévesen is begyalogolta a várost, és csak a pörköltet nem szeretete nokedlival, ezért amikor jött vasárnap délután, anyám mindig eskü alatt vallotta, hogy megint azt csinált; és amikor Irén néni novemberben felköltözött Budapestre, megkérte apámat, hogy néha szellőztessen nála, meg néha öntözze meg a virágokat; Irén néni a volt dohánygyári igazgató házához tartozó hátsó lakrészben lakott, és izgalmas volt kimondani, tudni azt, hogy régen volt dohánygyár, és annak igazgatója is volt, és bár eltelt majd egy fél évszázad, de ez mit sem változott, lakjon ott bár más család vagy senki. Apám decemberben ment virágot locsolni, nyitotta az ajtót és aztán – ahogy azt jelen volt öcsém mesélte – „az a macska teljesen megvolt bolondulva”! Először felrohant a függönyön négy méter magasba, majd ordítva-nyivákolva futott egy kört a falon, pontosan a plafon alatt két arasszal, körülbelül azt a rondára húzott vonalat követve, amit a szobafestők a fehérre meszelt mennyezet és a gyűjteményükből választott gumihengerrel mintázott falak közé szerkesztettek, szóval rohant a macska, majd egy utolsó sikollyal kizuhant az ajtón, és eltűnt a

félhomályban, füsttel hímzett alsóvárosi délutánban, árkon-bokron nyílegyenesen, az ajtóból egyenes vonalú egyenletes mozgásnak tűnő igen nagy sebességű futással. Talán ha három-négy hetet tölthetett e rendkívüli mozgásformára való készülődéssel és abban a mozgásban látszott a műgond!

Akkoriban a nevezetes macskafuttatás még távoli eseménynek tűnt, bár Irén néni lánykorán már innen jártak az évek, de a délibábot kergető ezek mégiscsak példát mutattak, s de jól tették, csak nem úgy alakult soha, ahogy számítottak: bevonzolhatták az öreget a borbélyhoz, levágathatták a szakállát újra meg újra, de már a legapróbb borosta is az ő vesztük volt és egy új burok is egyben, védelmi vonal, ami a lelkek köré kérgesült, és magába zárt dacot, szilánkot példából, füstöt a régi időkből, kiszolgált pokróc durvaságát, száraz nádnek lusta reccsenését.

Meggondoltam, a másikról, a kenyeret gyűjtögetőről, a rendőrök elől a szemetes kuka mögé bújóról, a sapkájával a focizó telepi gyerekek felé integetőről, az egész napot a lapra hajtogatott papírdobozokat tologató kiskocsis emberről most nem akarok mesélni, mert vagyunk sokan, rajtam kívül is előtolakodók, ötszögű asztalon tarokkozó nagyurak, szemészorvos meg iskolaigazgató, elcsent mondatoktól gazdag követek egy régi világból, hajaj ötszögű asztal, Pedagógus Otthon, a Mami mérte a sört, öreg kommunista, ja magának orosz karórája van, paljot?, arra ne mondjon rosszat, és akkor meghalt Kádár, és vége lett a Mami-világnak, fekete zászló és félrészeg tanárok; Mama, miért van kinn a zászló – és röhögtek, és a Mama visszavonult, annyi keserűség, mert hozott sört akkor is, amikor elfogyott a pultban, tulajdonképp takarítónő volt, és elballagott sörért a Csemegébe vagy a parasztboltba, nehéz, döccenős, parizerlábú lépésekkel, és hozott sört, és csinált katonákat – zakuszkát, mondta orosz tanárom, de nekem katona volt –, mert apám, meg keresztapám is úgy csinálták, hogy kenyérdarab, só, kolbász vagy sonka vagy szalonna vagy töpörtyű (és nem tepertő, mert attól behalok) vagy mindegy, csak disznóból legyen, és apám katonája katona volt, szóval a Mami, a Mami ebben az egyben apámra hajazott, pedig apám rúgta az elmúlt ötven év legnagyobb szabadrúgásgóljait a városban, amiről a Mama mit sem tudott, mégis ebben egyek voltak. Szóval Kádár meghalt, és jött Zsolti, az antiszemita, a későn nősülő bélyeggyűjtő (a bélyeg nekem ablak a világra!), aki letolt mindenkit, tarokkasztal mellett gubbasztót, ultizót meg félrészeget, hogy érzéketlenek, mert a Mama komcsi, és kedves és Kádár-ultra és a Mama felhorgadt és büszkeséget érzett, ahogy a pult mögött hallgatózott, és feltelt elégedettséggel, mert a világa igaz, és ennek tanúja is akadt, Zsolti, a későn nősülő bélyeggyűjtő, origo a tablón. Odasedert Mami, és nézte Zsoltit, a gyűjtőt, a zavaros szemektől gonosz értelmiségit, aki csak kibökte a kegyelmet, a döfést a parizerlábú, sörért dőcögő öregasszonynak, azaz Mami, miért van kinn a fekete zászló, és röhögtek, és ezzel meghalt Kádár, és nem lehetett tudni, mi következik.

Takács Géza

A Vurm-ház

A házat kellene leírnom, amint üres, halott ablakaival néz ki a Kossuth utcára, a templomtöltés hátsó felére, a kis kút utca lejtőjére, Bakosék házára. De már az első szavakkal is elakadok. Nem tudom, hogy kellene nevezni, miféle szó volna megfelelő a templom töltését téglafallal kerítő kis emelkedésre. Most, hogy írok róla, hogy meg kellene neveznem, meg kellene értenem, amit látok fél évszázada, de nem tudom megnevezni, mert nem értem. A templom egy kis embermagasságú kiemelkedésen áll, töltésnek neveztem az imént, de csak jobb híján. Másfelől pedig az is valószínűtlen, hogy itt egy templomnyi dombtető lehetett volna, hacsak nem arról van szó, hogy a templom előtt is templom volt itt, meg azelőtt is templom, sose gondoltam erre, és a mai, kicsit csúnyácska, kicsit jellegtelen, túl vékony tornyú, túl nyúlánk új templom talán a régiek maradványaira épült. Mert épp az a legvalószínűtlenebb, hogy töltés volna a templom alatt. Ennél még a dombtető is valószínűbb. Holott egy templomnyi dombtető magában is elég valószínűtlen. Szelídebb táj ez, hogy efféle heveskedő kiemelkedéseket feltételezhetnék.

Lám, otthon vagyok, és mégis idegen.

A templomot körülvevő kis magaslatot orgonabokrok sűrűje övezte hajdan. A mi házunk felőli végén volt egy földhalom, talán azért, hogy a falat támassza, ami itt lett volna a legmagasabb, mi ezen a kis földhalmon felkapaszkodva rendszeresen belógtunk a templomkertbe, részben azért, mert nem volt szabad oda bemeni, részben azért, mert odabent, noha a falu közepén voltunk, mégis a felnőttek tekintete elől elrejtve, és sok titkos gyermeki bujkálás, menekülés, bandázás, magány, ábránd, kaland, verébfióka vadászat helyszíne volt.

Baj van a kis kút utcával is, nem tudom helyesen leírni, hiszen ennek az útnak nem volt hivatalos neve, szekerút volt ez, nekünk, gyerekeknek nagyon fontos terep, egy kis szabad, felügyelet nélküli tér, félelmetes kőfallyal az iskola felől, milyen magas volt ez hajdan, istenem, sűrű élőkerítéssel a másik oldalról, Bakosék felől, ez volt a szánkózó helyünk, itt jártunk le a Sédhez. „Kiskutuccának” mondtuk, szemben a templom előtt a Pápa felé forduló köves úttal, a „nagykutuccával”.

Érdekes, hogy mintha a gyerekkor általában is véget ért volna a mi gyerekkorunkkal, hiszen Tóni bácsi nyugdíjba kerülése után a kijáró, helyettesítő pap, mert többé nem volt saját katolikus plébánosa Gyimótnak, a bokrokat kivágatta, egy kis lánc szalad körbe a kert szélén, a templom olyan csupasz lett, hogy el kellett fordítani tőle a fejem, ha láttam. S ezzel, mintha a gyerekkort is felszámolta volna örökre a templom körül. A „kiskutuccát” pedig építkezési törmelék tette használhatatlanná, aztán évekig gaz lepte, az utóbbi időkben végül elegyengették, s az

önkormányzat önkéntesei rendszeresen nyírják, de gyermeket nem látok arrafelé. Igaz, a nagy meredekből, amire emlékszem, már semmi sincs. Persze, a Kossuth utca ezen szakaszán már öregek is kevesen vannak, nemhogy gyerekek.

Akik pedig néhányan kiskorúak egy-egy háznál, azok a maguk gyermeki világát már másként és máshol élik. Nekem Gyimót volt a gyermekkor, a patak, a temetőárok, a Páskom, a Göbécsés, a Kenderáztató, a Gerence a szalmahíddal, a focipálya a temetővel szemben, a szőlőskertek és a gyümölcsösök, a vonat, átka-rolva sínpályájával a falut, a Bároc-hegy Pápa felé, a templomkert, a nyári tarlók, Bakosék nyárfása, a pajta, az ópadlás.

Ezekből jószerivel ma már semmi nincs. A Séd és a Gerence vízelvezető csatorna lett, valamikor a hetvenes-nyolcvanas években ezt a két élő, tekerdő, kavicsos medrű vízfolyást, melyeket fák, bozótok, bokrok kísértek, védtek, sáros csatornává alakították át (az állami nagyvállalatok az összeomlás előtti lázban ilyesmivel múltatták az időt), a Séd nagyjából kiszáradt, a Kenderáztatónak, kis szigeteknek, ligeteknek nyoma sem maradt. A Gerence azóta is alig csordogál, nem tudom, magukhoz térnek-e valaha is ezek a patakok.

A temetőárok nemrég tűnt el végleg, bizonyára valami EU-s rekultivációnak köszönhetően, eredetileg agyagbánya lehetett, aztán az aljába egy kis tó költözött, nádassal, sással, remek buzogányokkal, a legrejtélyesebb helyek egyike volt, azt sejtettük, nagyon mély lehet, bátyám csónakját is itt próbáltuk ki, ő maga készítette deszkából, a világ első vízijárműveként emlékszem rá. Aztán szemétbánya lett, majd megtelve a modern kor hulladékaival (hiszen szemét korábban egyszerűen nem létezett) már csak a végső elegyenetésre várt. Ami persze az őszi, temetői látogatásokkor a legfájóbb, hogy az a kis erdős, bokros sáv, ami a temetőt odafentről koszorúzta, elválasztva a gödörtől (ott egykor szakadék nyílt: meredek, néhány lépésnyi titokzatos hegyoldal), ezzel a rekultivációval együtt le lett tarolva, s most a temetői domboldal csupaszon, szeméretlenül emelkedik az ég felé. Ezt a dombot (a csóti út felőli végén a temetővel), ami a kertek alatt fut végig, javarészt szőlők és gyümölcsösök borították (mindegyik kis birtok egy-egy arc volt, valaki, lehetett rá gondolni, lehetett meglesni), hajlatában a kertek felől szekérút, ma már csupasz szántó, egészen a vasúti töltésig, mintha levetkőztették volna, bizonyára a téesz racionalizált, meg a lakosság fogyott ötven év alatt a felére, és a háztáji gazdálkodás is szorult vissza. Egy-két kert ma üzembejárat, a többség meg sír a gondozatlanságtól. Ahogy a miénk is. Volt egy kis konyhakerti rész, az egykori szerű helyen, aztán lejjebb a gyümölcsös, majd a szekérútig egy kis szántó, a végén diófákkal. Ma mindez bozót.

S persze a töltésen is már csak a halott sínpár senyved, megszűnt a vonatközlekedés.

Tarlók persze vannak, hisz ma is vannak gabonatáblák, de ez már nem élettér,

azok a gyerekek, akik nyaranta kijártak a tarlóra a libacsapatokkal, már lassan a temető felé hátrálnak.

Azt mesélem feleségemnek írás közti szünetben, éppen beüzemelünk egy játék-helikoptert Rolandnak, hogy nekünk a repülés a libák reptetését jelentette, amikor kihajtottuk a kapun a libákat, nem is kellett nagyon noszogatni őket, némi nekiké-szülődé után repültek néhány métert a Kossuth utcán lefelé, mi meg szaladtunk utánuk, tanultuk a repülést. Én meg itt veszekszem a kölyökkel, hogy óvatosan húzza a gázpedált, és óvatosan engedje vissza, de hát nem tud óvatosabb lenni, a kis gép potyog, ütközik, törik.

Aztán félbehagyva az írást, megyek a szomszéd faluba, misére, a gymóti templomtól vagy háromszáz kilométerrel odébb. Lányom a segédkántor, s én ott ülök a padban, hallgatom őt, éneklí a gyermekkoromat, hiszen ezeket az énekeket mind hordom magamban, azt is mondhatnám, áttelelték csendesen ifjúkorom és felnőttkorom javát, lányom a nagynéném, a gymóti, ünnepi vendégkántor immár soha nem hallható hangját idézi, holott annyira más a két hang, Nagynéném hangja csupa vibrató volt, fény és zengés, hit és gyász. A lányomé egyszerűbb.

Az atya a magvetőről prédikál, az út szélére, a sziklás helyre, a tüskés bozótok közé, a jó földbe hullt magvokról. Hát az a mag, amit nagyapám elvetett, az egy másik változat, ezeket a magokat kiszántották. És akkor most hol az a föld, amelyből eredtünk volt, s mi a teendő?

Telefonon hív az öcsém, elküldte a nyári tábori meghívót, láttam-e már. S hallom-e, kérdi, honnan beszél, kinek a társaságában. A telefonban vékony kis viribelés hallatszik, a kiskacsái és a kiscsirkéi felé fordította a telefonját, egyik tyúkjá megkotlott, tojásokat rakott alá, s most van egy fészekalja aprójószágá, ő így eredt Gymót nyomába.

Olvasom a levelét, idézek belőle: „A szemembe vésődött a Kőríshegy hatalmas tömbje, amikor reggelente gyerekkoromban kiálltam a folyosóra, és a csipát kitörölve a távolba révültem. Akkor a térben, most az időben. Kisvona nyöszörög a Gerence-patak szűk völgyében, és vidáman pőfékel a „nagy” fekete gőzös a cseszneli vár alatt – ez talán csak nekem emlék, de látom én, ha felétek fordul révületem, hogy erdei kisvonaok, hatalmas gőzösök nálatok is zakatolnak a fejekben, szemekben. Fehérre meszelt hosszú verandás házakat is látok, végig oszlopokkal, fehér kőkerítésekkel, vastag falakkal. A házak fölött galambfalkák köröznek és a gulyával együtt vonul a porfelhő végig az utcákon ki a legelőre. Ezt mind látom és még többet, de ennyi elég kell legyen ahhoz, hogy újból útra keljünk, és együtt legyünk néhány napig valahol...”

Olykor nem is tudom, vagyok-e vagy csak voltam.

Bakosék azonban valóságosak. Ahogy feléjük fordul, s őket nézi a ház sötét ablaka, úgy látják őket ezt az élettelen házat évtizedek óta. Vajon mit mesél nekik ez

a ház? Vajon mit mesélnek erről a házról? Hiszen ismerik a titkait, a kulcs évekig náluk volt, hogy a hazalátogatók be tudjanak menni, tőlük kérünk szerszámokat, ha valami javításhoz fogunk. De azt hiszem a két család közt távoli rokonság is van. Amikor nagynénéim hazajöttek, mindig átlátogattak Bakosékhoz is, Jóskához, aki már nem él, inkább persze Marihoz, aki nagyszájú falusi menyecske volt, ma meg már lassú, fáradt idős asszony, de a szeme változatlanul élénken csillog. S dolgozik éjjel-nappal a ház körül.

A héten Berneceén voltunk. Bernece azt a házat jelenti, amelyet öcsém vásárolt meg, alighanem azután, hogy Gyimótra való visszatérése a család elutasítása miatt lehetetlenné vált. Ez volt második kísérlete arra, hogy a régi otthont helyreállítsa. A bernecei ház lett a Gyimótunk, de ma talán még a gyimótinál is rosszabb állapotban van, s majdnem épp úgy lakatlan, mint az. Bár Berneceén láthatók öcsém nagy felújítási tervének a nyomai, cserép- tégl- és kőhalmok, gerendák, szerelvények mindenütt, de már nem jövőt sejtetően, hanem inkább kicsit hitetlenkedve. Csak a támfal kész a patak felől, ami aligha engedi a patakmederbe dőlni ezt a kis házat. Ráadásul a támfal egy külön csoda, ha lehet egy támfal érdekes egyáltalán. Itt-ott kiáll egy-egy lapos terméskő a falból, azt mondja a fiam, aki ott volt segíteni az építéskor, hogy pohártartók volnának. Ezeknél a kiálló köveknél is különösebb a támfal teteje, másfél méterenként kiugrik egy-egy bástyafok, vagy mi, és ezeknek a tetején különös, nagy, megmunkálatlan lapos kövek terpeszkednek, alighanem ülések, jó is itt a patak fölött mészolni, füstölni, beszélgetni. Ez a támfal öcsém szonettje. Erő, tárgyilagosság, célszerűség és bumfordi költőiesség van itt együtt, némi melankóliával.

Nem tudom, kigyúlnak-e még azok az élettelen gyimóti ablakszemek, tudnak-e még majd nevetni ismét búsan vagy vidáman valaha.

Kerpel Péterné Borisz Beatrix

Villanások

Rovom a pápai utcát. Gidres-gödrös sétálóknak nevezett, kopott burkolatát már nem söpri a jól ismert szegény öreg. Helyette sepregető gép dolgozik. Nézem az üzletek kirakatait. Lám, a bababolt még itt van! Nem változott az áruház sem, meg a mellette levő írószobolt se. De a többi folyton gazdát cserél. Új tulaj, új logó. Követni sem lehet, mikor, miért lett a megszokott helyén más.

De rég is volt, mikor először jártam itt! Kinevettek, mikor megkérdeztem, hol találom a Petőfi utcát. Itt nem lehet eltévedni! – mosolygott rám a ráncos arcú, kedves, idős zöldségboltos.

Toltam a babakocsit, benne másfél éves kislányom, aki szaladni akart inkább, de a bevásárlás cipekedését enyhítendő anyai pragmatizmusom ülésre kényszerítette a kis csintalant.

Kiérek a Fő térre. Szól a zene, néhányan korcsolyáznak, mások nézelődnek. Hallom, ahogy dicsérik vagy éppen szidják az új arculatot. Szerintük régen szebb volt. Mosolygok magamban. Hát, persze, hisz bármilyen zajos, zsúfolt volt is, akkor voltak fiatalok.

Két óriási tornyával figyelmeztető méltósággal mered fölém a Nagytemplom. Monumentális, ki mondhatná, hogy nem szép? Mögöttem a csillagtornyos református templom, bejárata fölött a zsoltár: „Szívemet hozzád emelem.”

Rám köszönnek, érdeklődnek. Másoknak én köszönök jó előre, ahogy édesanyám tanított: Kislányom, mindig te köszönj! Ne engedd, hogy megelőzzenek! Megfogadtam, ma is így teszek.

Bezzeg 20 évvel ezelőtt köszönhettem volna én itt bárkinek, senki sem fogadta volna. Ez város, csak az ismerősök köszöntik egymást. Bizony fáj, hogy nincs kivel szót váltanom, hogy mindenki idegen, és én is az vagyok itt. Egy, majd hamarosan két gyermekes anyuka, aki otthon van. Mit is tudhattak rólam?

Nem szerettem Pápát. Sokáig. Minek rendelt engem ide a jó Isten? A messzi, rideg, szigorú, kemény hideg telű, de gyönyörű bakonyi kis faluból először Veszprémbe, majd Egerbe röpített a sors.

Szép ifjúságom! De messze vagy! Hogy imádtam Egerben diák lenni! Gyermekkori vágyam, legszebb álmom vált valóra, amikor felvettek az Egri Tanárképző Főiskolára. Igaz, másfél évig csak levelezős lehettem, ezalatt képesítés nélkül tanítottam magyart, történelmet, sőt még éneket is. Mire nappalis diák lettem, megvolt a szakmai tapasztalatom. Azt hiszem, ma is abból élek. De a szabadlelkű diákéletre úgy vágytam, hogy szüleim nem bírták nézni, és már küldtek. Menj csak el Egerbe! Mi majd valahogy megleszünk.

Elmentem. A gyönyörű bükkaljai kisváros ámulatba ejtett, megigézett. A Dobó tér, a bazilika, az egri vár, ahol Gárdonyinak „csak a teste” nyugszik. Na meg a sok vidám főiskolás, a lánykollégium kicsit maradi elveivel, a drága gondnok néni, aki ajtót nyitott nekem, amikor szállás hiányában először csengettem be késő éjjel. Vizsgák! Bozsik tanár úrnál történelemből, Szentesi Zsoltnál (akibe az egész leánysereg reménytelenül szerelmes volt) irodalomból. Ködöböcz tanár úrnál a szemináriumokon megtanultam gondolkodni, más szemével is látni a világot. Kedves Professzor urak, bizony, ma is szívesen lennék a diájkuk! Pedig még évekkel a diplomám kézhezvétele után is vizsgáztam álomban. Gyötrődve próbáltam agyamban összerakni az Árpád-házat, buzgón fohászkodtam, hogy csak azt ne kérdezze, amit nem tudok! És álmaimban néha orra buktam.

Pár éve a végzős osztályomat elvittem Egerbe. Én akkor jártam a városban 10 év után először. Szorongva vártam, milyen lesz, tetszik-e majd nekik, és előjönnek-e majd az emlékek. És bizony előjöttek, a hangulat ugyan az volt. Idill. Csoda.

Talán a mostaniakkal is elmegyünk, és megtanítom nekik, mi köti össze Pápát Egerrel. Hogy élt egyszer egy messzire tekintő, nemes lelkű tudós pap, aki a tudományak és a hitnek bástyáit rakta le mindkét városban. Meg, hogy Isten szekerén mindannyian potyautasok vagyunk.

Eger–Pápa–Veszprém–Olaszfa, no meg egy kis kiterő Várpalotára, ahol házasságom első éveit töltöttem. Állomások.

Mára megbékéltem pápai állapotommal. Három gyermek édesanyjaként óvodától általános, majd középiskoláig volt bőven alkalmam megismerkedni a szülőtársakkal, kedves barátokra is leltem. No, meg munkahelyre. A Petőfi Sándor Gimnáziumban. Hálás vagyok, hogy itt dolgozhatom.

Hiszem, hogy vannak az ember életében sorsfordító találkozások. Két kislányom volt már, mikor megismerkedtem a messzi Erdélyből érkezett lelkész házaspárral. Két kicsi leánykájuk szívet melengető barátságot kötött az enyémmel. A várkereti séták virágszedését, mászókézások és mókázások vidám kacagását sok felvétel őrzi. Én náluk tanultam meg, mit is jelent megköszönni Istennek a másik ember életét. Ez szíven ütött. Ültünk a nagy asztalnál, mi vendégek és ők, és a szokásos asztali áldás helyett lehajtott fejjel kezüket összetéve köszönték Istennek, hogy ismerhetnek minket. A szeretet, a türelem, a bizakodó felfele tekintés magával ragadott. Én is így akartam nevelni az enyéimet.

Szatmári Ferenc és Mária régóta Kanadában él. Mit mondjak? Fájó a hiányuk, mert nem múlik el nap, hogy rájuk ne gondolnék. Látom a facebookon, hogy gyönyörű nagylányok lettek Emőke és Kincső, kész hölgyek, de nekem még ma is kicsike, kacagva rohangászó, ölbe kívánczozó gyerekek.

Az enyémekeknek is kinőtt a szárnyuk. Már messze tekintenek, továbbtanulni mennek, de Pápán vannak a barátaik. A sok-sok velük egykorú fiatal, a sok-sok emlék.

Mint ahogy nekem is van nagyon kedves barátnőm, lelki társam, munkahelyem, volt és jelenlegi diákjaim, kollégáim. Itt nyugszik drága édesapám az alsóvárosi temetőben, meg a Gáty és Hatvány családok, férjem felmenői. Szeretem a szép hagyományt, a refis diákok által halottak napjára a sírokra elhelyezett nemzeti színű szalagokat. Egy jel ez, hogy tudja, lássa az itt járó, hogy a kis szalag emlékeztet az iskola tudós tanáira. Itt a harangláb, amit férjem tervezett, aztán a színes üvegablakok bibliai motívumai, a templom csillárvilágítása.

És az üzenet, ami oly elgondolkodtató: „Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.”

Otthonom-e Pápa városa? Remélem, igen.

Pápa, főtér

(forrás: www.papa.hu)

Magyaróvári Zsófia

kétséges itt minden

*„egy szentimentális közhely szeretnék lenni a szádban”
(Simon Márton)*

kétséges itt minden, mint például az is, hogy miért esett a hó az éjjel, ha ma hét ágra süt a nap, vagy hogy miért hordom a tavaszi kabátom télen.

kétségekkel van tele ez a nap, visszatértél az életembe, aztán ki tudja, pár pillantás és újra eltűnsz, vagy itt maradsz egy jó darabig, de ez már inkább kétséges, nem lenne jellemző rád, talán pont ezért is ragadsz magaddal minden egyes alkalommal, mert annyira nem vagy konstans és annyira nem vagy jelen. aztán visszajössz és igenis, nagyon is jelen vagy.

te meg nem voltál, aztán lettél és most megint nem vagy, nem tudom, hogy kinek a hibájából, azt sem tudom, hogy jó ez-e így most nekem, és hogy ez a mondat egyáltalán értelmes volt-e, de valószínűnek tartom, hogy nem. így a csillapított rezgések között mi lenne értelmes, talán egy macou basó haiku, vagy egy kurt vonnegut idézet.

besüt ez a rohadt nap is az ablakon, de legalább süt. mondaná mindenki, mindenki más, aki nem én vagyok, aki legalábbis, ma – nem én vagyok. próbálom erőltetni magamra a dolgokat, amiket eddig annyira nagyon akartam, aztán hirtelen pár szempillantás alatt – mint ahogy te itt és nem itt – eltűntek, és már egyáltalán nem akarom őket.

ijesztő dolog, teljesen önmagammal szembefordulni és belenevetni a saját arcomba, meg ijesztő dolog vélemények és kész érvek nélkül maradni, csak úgy teljesen üresen.

december van, kócsagok, építések már meg azt a hidat.

Sirokai Mátyás

A beat tanúinak könyve

II. 6.

Aki fémmel gyakorol, fémhez lesz hasonló. A fémek a testek feletti hatalmat hordozzák. Aki kövel gyakorol, kőhöz lesz hasonló. A kövek a múltbelieket őrzik. De aki nem hatalmat akar, hanem lendületet, nem az egykoriakat, hanem a majdaniakat áhítja, rugalmas anyagokkal gyakoroljon, mert azok nem az ásványi, hanem az organikus erő megtestesülései.

Aki tehát a kaucsuk ösvényére lép, a rugalmasság örömeért tegye, a visszapattanásért és az energiamegmaradásért, a lendületért, amely nem vész kárba, a kezekért, amelyek először csapoltak kaucsukot, a kezekért, amik hasonlóvá válnak a kaucsukhoz, a kezekért, amelyek először kezdtek játszani vele, a fáért, ami nem játszhat vele, és a sírókért, akiket a játék megvigasztal.

IV. 5.

Mindenki hite és nem érdemei szerint részesül a kegyelemben. Aki a jók és gonoszok feltámadását várja, az ítéletre ébred fel. Aki új testben eltöltött életben bízik, az a fájdalomra. Aki pedig úgy tartja, hogy halálával ereje szétszóródik, békével térjen nyugalomra, mert ő nem hallja meg többé a dobok szavát. Gyakoroljon azért ki-ki az ítéletre, az újjászületésre vagy egyetlen élete művére.

A legnagyobb félelmet a feltámadást várónak kell legyőzni, mert ő az örökévalóságától retteg. A legnagyobb terhet az újjászületésben bízónak kell cipelni, mert ő az eljövendő hordozója. A legnagyobb erőt a szétszóródó birtokolja, őt mindennap egyetlen győzelmének és bukásának árnyai kísérik.

Ezért aki új életre készül, és megválaszthatja a búcsúzás napját, kétségeit és reményeit egyként bízva a madarak vonulására, s hitéből formálja meg az új kezdeteket, hogy eljövételét ne fogcsikorgatva, hanem hatalmas basszusokon forgó ünnepel várják.

(Részletek *A beat tanúinak könyvéből*, Libri, 2013.)

Mozgai Márk

Fekete angyal

Rossz útra tért egy bátor angyal,
Elhagyta a tiszták seregét.
Vadul menekült, erős nagy szárnyakkal,
Ő választotta az éj színét, a feketét...
Eltévedt és vissza már nem tér
Senki nem testvér!
Megtagadott ősi angyali vér...
Semmitől nem fél, már régen könnyek nélkül él.
Társakat nem kér.

Árnyékba bújt, csak fényt ne lásson,
Ne tudja senki, hogy él.
Felhők közé szárny nélkül, hogy szálljon.
A többi angyal célhoz ér, de ő helyet nem kér.
Eltévedt, és vissza már nem tér.
Senki nem testvér!
Megtagadott ősi angyali vér...
Semmitől nem fél, már régen könnyek nélkül él.
Társakat nem kér.

Álmokat lát a Fekete Angyal.
Az álma tiszta, hófehér.
Együtt repül a régi társakkal,
Megsimogatja egy meleg kéz. – De az álom elvész.

Baloghné Uracs Marianna

Barokk forgatag

A pápai Jókai Mór Művelődési és Szabadidő Központ Pápai Forгатag című uniós pályázatának legnagyobb eleme a *Barokk forgatag* elnevezésű színház-pedagógiai projekt. A résztvevő 28 együttműködő csoport azt vállalta, hogy mozaikszerű elemei lesznek egy nagy összművészeti produkciónak, melynek célja Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című művének színpadra állítása.

A munka során a részt vevő diákok érdeklődési körüknek megfelelően válogathattak irodalmi, színházi, táncos, íjász, baranta, tűzszínházi, hangszeres, énekes, képzőművészeti és történelmi hagyományörző szakkörök közül, majd színház-pedagógiai projekt keretében oszthatták meg tapasztalataikat egymással. A június 6-án kezdődő színházi projekthét rendezője Komáromi Sándor, a Teleszterion Színházi Műhely vezetője volt.

A pápai *Szigeti veszedelem* nem történelmi hűséget követő és nem is csupán a barokk kort reprezentáló produkció, hanem olyan akkori korszellemet tükröző összefogás, melynek eredményeként mindenki személyesen élheti meg a közös alkotás örömét és a közös célhoz való tartozás szükségességét. Nem egyszerűen színházi adaptációról van szó, hiszen a 350 résztvevőt mozgató produkció egyben Pápa legfontosabb iskolai művészeti csoportjainak felvonultatása is. Egyúttal az előadás lehetőséget biztosít arra is, hogy a barokk arculatát építő város egy különleges, egyedi, számos barokk irodalmi és színházi elemet felvonultató bemutatóval gazdagodjon.

A projekt egyik fő hozadéka ennek a nagyszabású, gondolatgazdag, alkotó energiákat felszabadító előadásnak a létrejötte, mely évről évre, akár más szereplőkkel is újra előadható, mivel módszertani anyaga, tévéfelvétele, forgatókönyve rendelkezésre áll. Ilyen módon szándékaink szerint hagyományá válhat ez a kezdeményezés.

A másik jelentős érdeme az, hogy kiemeli és megkoronázza azt az együttműködést a különböző szervezetek, intézmények, művészek között, melynek építésén intézményünk évtizedek óta dolgozik. Nagyszerű közösségi élményt ad minden résztvevőnek, generációk közötti együttműködésre tanít (7 évestől 60 éves korig terjed a szereplők kora), egész életre szóló, katartikus élményt jelent egy ilyen közös alkotásban részt venni. Pedagógiai hozadéka a csapatban való együttműködés, egymás erőfeszítéseinek tisztelete, a közösségek utánpótlás-nevelése.

Az előadás – és az egész projekt – alapfeltétele volt a helyi művészeti csoportokban, közösségekben folyó évtizedes tehetséggondozó munka, melynek eredményére, a helyi tehetségekre rácsodálkozhattunk.

A visszajelzések alapján a város és térsége lakosságát sikerült megszólítanunk a programmal, nagyon jó volt a helyi sajtó, amely végigkövette a nagyszabású előadás elkészítésének minden mozzanatát. A nagyszámú szereplőn keresztül rengeteg ember vált érintetté, és várta kíváncsian az előadást, amely hatalmas sikert hozott. Közös üggyé, igazi élménnyé vált a bemutató, amelynek résztvevői egyöntetűen úgy nyilatkoztak, hogy elkötelezettek a folytatás iránt. Ez a valódi helyi termék, amely ilyen formájában csak Pápán mutatható be, és mindenki magáénak tekinti, elismeri. Polgármesterünk véleménye szerint – aki maga is alkotója volt az előadásnak – a Petőfi '73 című film forgatása óta nem volt a városban ilyen nagyszabású, ennyi embert aktivizáló és lelkesítő kezdeményezés.

Büszkék vagyunk arra, hogy intézményünk lehetett a kovácsa és a hajtóereje a *Szigeti veszedelem* kapcsán elindult összművészeti és közösségi munkának, amelyben minden együttműködő partner őszintén és elkötelezetten tehetette azt, amihez ért, amiben tehetőséges, és közösen örülhettünk munkánk sikerének.

A produkció Pápa Város Önkormányzata és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával jött létre.

JÓKAI MÓR MŰVELŐDÉSI ÉS SZABADIDŐ KÖZPONT
PÁPAI FORGATAG CÍMŰ, TÁMOG-3.2.13-12H-2012/4157. SZÁMÚ PROJEKT JE KERETÉBEN BEMUTATJAK

ZRÍNYI MIKLÓS:
Szigeti
VÉSZEDELEM

ÖSSZMŰVÉSZETI BEMUTATÓ
HELYI CSOPORTOK MUNKÁIBÓL
(PÁPA, ERZSÉBET LIGET)

RENDEZŐ:
KOMÁROMI SÁNDOR

TELESZTERION SZÍNHÁZI MŰHELY SZÍN-MŰVÉSZEI
S.K. TÁRSULAT TAGJAI,
300 PÁPAI DIÁK,
TÁNCOSOK, ÉNEKESEK, ZENÉSZEK, LOVAS KATONÁK, BARANTÁSOK, IJÁSZOK

PÁPA VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
SÜDŐPÁNYI
SOKORNYAI

A RENDEZVÉNYEN A RÉSZVÉTEL INGYENES!

INFO: JÓKAI MÓR MŰVELŐDÉSI ÉS SZABADIDŐ KÖZPONT • 06-89/313-905

2013. JÚNIUS 13. CSÜTÖRTÖK 21:00
(ÉCSÓNAF: 2013. JÚNIUS 17. HÉTFŐ 21:00)

Hubert Ildikó

Mozaikok, monológok, képek

Mátyus Aliz tizedik prózakötetéről

Olyan szépirodalmi műre hívom fel e könyvismertetésben a figyelmet, amelyet nem ajánlhatok sietős kedvű olvasóknak, de nagyon is az elmélyülni szeretőknek. Mátyus Aliz *Megkésett tavasz, el se jött tél* című legújabb kötetének kimódolatlan történetei ugyanis mindannyiunk saját nézőpontú élettörténeteinek párhuzamává válhatnak, ha a világ miértjeinek, *mi végettjeinek* válaszkereséseire magunk is fogékonyak vagyunk.

A szociográfusként induló szerzőnek (*Holnapon innen, tegnapon túl, Maga-ura parasztok és uradalmi cselédek; Faluregény, Pusztafalu*) az idő múlásával több széprózai munkája is napvilágot látott. Az önéletrajzi utalásokat tartalmazó kötetek azonban – számomra ismerős pápai gyökereiért, családi vonatkozásaiért – inkább érdekes, útkereső állomásoknak tünnek, mintsem a már szociográfiai munkáiból megismert, sodró hatású írói alkotásoknak. (Bizonyára túlságosan erősek voltak e pályakezdő kötetek, s a műfajváltással sem számoltam eléggé!)

A tényközlő, ráérzéseket felidéző cím figyelemkeltő (amely címadás Mátyus Aliznak más könyveire, elbeszéléseire is jellemző, s talán a szociográfia műfajának regisztráló józansága egyszerűsíti így a már-már el nem mondhatót): jelzőtlen és szokatlan szórendjével, lebegésben hagyott befejezetlenségével. S ez a cím, *Megkésett tavasz, el se jött tél* majdan folytatódik, értelmeződik az elbeszélések füzérében (konkrétan a kötet cím novellájában is), jóllehet az írások nem szoros, egymásra épülő történetek. Az író személye azonban kohéziós erőként mégis egy egészzé fogja össze ezeket – az eltűnt idők ok-okozati viszonyainak felidézését ő töprengi át egyes szám első személyben. Egymásra épülő vagy talán inkább egymást felidéző emlékrétegek viszik tovább a visszatekintő, jelenkort is regisztráló, életrajz-kaleidoszkópszerű feldolgozást. Tudjuk, hogy a lírai műfaj, önvallomásos regény stb. nem szűkíthető le sohasem az adott szerző életére, az olvasó itt mégis biztos abban, hogy a szerző a főszereplője könyvének. Önéletírás volna?

A könyv hátlapjának ismertetője „esszé-novellaként” határozza meg ezen írások műfaját, én azonban sokkal szerteágazóbb, több műfajúnak tartom Mátyus Aliz jelen kötetét. (Régi magyar irodalmárként azt is érzékelem, hogy mennyire viszonylagos az efféle meghatározás, hiszen a 16. századi prédikátor szerzők tehetségesebbjei nem szépirodalomként aposztrofálták műveiket, mégis azok voltak, s prédikációikba beépített exemplumaikkal művelődéstörténészként stb. is megállhatták volna a helyüket – a prédikációkkal olykor párhuzamosan, de azokhoz csak

közvetve kapcsolható, margókon futtatott kitekintéseik pedig kortárs irodalmunk formai újdonságait bőven megelőlegezték.) Visszatérve az írások több műfajt is felvillantó rétegeire: önéletrajzi mozaikok alkotják a kötet vázát, amelyek nem lineáris előrehaladással, hanem idősíkokkal játszva idéződnek fel, hívják elő a szerzőből azokat a belső gondolati monológokat, vizuális képeket, amelyek vélt vagy valós magyarázatul szolgálnak egy emberi élet eseményeinek lezárt-lezáratlan mikéntjeire (*Bebarangolom most a nyári mezőket* stb.). Életút (életrajz) kapaszkodói (helyszínben, időben) pontosan behatároltak (a szociográfus módszertani alaposága!), ám ezt a feszességet rögtön meglágyítják a hozzákapcsolódó asszociációk, a valósághoz hozzágondolt látványok, a létről való töprengések lírai megfogalmazásai. A visszaidézett eseményekhez válaszokat kereső, olykor hangulati megragadások borongásai (mert az elmúlás, valaminek az elvesztése legtöbbször szomorú) gyakorta kihagyatják az események összefüggéseit, s ezáltal inkább sejtjük, mint tudjuk az érzelmi utak következményeit (lásd a családtagjaihoz, szeretett személyekhez szorosan kötődő emlékmorzsák, érzelmek folyamatos jelenlétét szinte valamennyi írásában!). Novelláiban gyakori egy-egy tájrészlethez, növényhez, fához, állathoz kötődő és ebből a konkrét természeti képből kibomló emlékezet, amely túl lépve önmagán, valahogy mindig szimbólummá válik (*Esőben, Madársziget*, tanyai történetek stb.). Fekete Istvánhoz hasonlóan jó megfigyelője, lefestője és szakmai tudója (Nota bene: ismét a szociográfus adatközlő precizitásának erénye!) Mátyus Aliz e természeti, embert körülvevő világbemutatóknak. S így válik mozgalmassá elbeszéléseinek előadásmódja, amelyben a konkrét és megélt élethez kapcsolható események (gyerekkor – felnőttkor – jelen – jövő), belső gondolati monológok, nyitva maradt kérdések és lehetséges válaszok, konkrét és szakralitásba emelt/vagy csak a szerző által emelhető természeti jelenségek, tárgyak, festmények (pl.: Pápa – Cziráki festmény – vér stb.) egymást felidéznek, egymást előhívják.

Igényes és nyelvi leleményekkel fogalmazott, érzékeny és szép lélek-élet „regény” Mátyus Aliz legújabb novellafüzére. Pápa, Zalalövő, Balaton, Kiskunság: erős gyökerei a vissza – és gyermeke révén – a jövőbe Tekintőnek.

Mátyus Aliznak ez a tizedik kötete fordulópont lehet szépírói pályáján – s talán nem túlzok, ha úgy gondolom, hogy most megjelent novelláinak ott a helye a kortárs irodalom legjobbjai között!

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2013.*)

Suhai Pál

„Megkésett tavasz, el se jött tél”

Levél Mátyus Aliznak legújabb kötete bemutatójának alkalmából

Kedves Aliz! Végre egy könyv, amely megszületése pillanatában (no jó – bemutatóján) mindjárt érdemének megfelelően nagy elismerésben részesült. A közönség már létszámával is szavazott, jóllehet legföljebb írójáról tudott vagy sejtetett valamit. (Vonzhatta a Mátyus név önmagában is.) Valamit tudhattam én is, de nem sejtettem ekkora sikert. Mert könyvbemutatód [*Megkésett tavasz, el se jött tél*, Napkút, 2013 – SP] ilyen volt – sikeres. Ebben persze a beszélgetőtársnak is komoly szerep jutott (igazi csevegő: 'plaudern' – 'csevegni', e szóval illeti Hamann a személyiséget legbensőbb rezdüléseiig megmozdítani képes eszmecsérét). Ráadásul Vasynak még komoly mondanivalója is volt a könyvről. Kell ennél több egy debütáló szerzőnek? Láthatólag Téged is felvillanyozott, ez meg a hallgatóságot, mellettem egy egyetemi hallgatónak tűnő lány buzgón jegyzetelt is. Buzgón: ahogy én figyeltelek. S láttam új, számomra új vonásokat is. Ferenczy *Pásztorlánykája* hirtelen megrázta magát, s egyszerre csak egy Antigonét, egy bevallottan konzervatív Antigonét tolt maga elé. (Konzervatív: ezen senki meg ne lepődjék – ő is az istenek által hagyományozott törvények, Pilinszky *Apokrifjének* szavával az „ősi rend” védelmében szólalt meg.) Mint ahogy Te is, különösen a „női önérvényesítés” provokatív vagy álnaiv kérdése nyomán. Íme egy öntudatos és önérvényesítő nő, aki nem a gender hullámain érkezik. Akinek eszményképe a családdal, legnagyobb élménye íróként is a gyerekekkel (és értelemszerűen a férfival) kapcsolatos. És persze a fölmenőkkel, a kapott és továbbadott, kamatoztatott örökséggel. Kell ennél több és különösebb (a mai világban)? S mindez néhány nagyon határozott s bár hallgatólagosan, de jól hallhatóan polemikus kijelentés formájában. Amelyeket most már könyvedből is kiolvastam. Kiolvastam. Ne udvarlásnak vedd, kérlek (vagy vedd csak annak): mindvégig nagy gyönyörűséggel és álmétkodással. Előbbi (kimondom e kétes értékű szót) írásművészetednek, utóbbi emberi teherbírásonak az olvasói reakciójaként. Kezdem az utóbbival. Ha imént Antigonét ugrattam elő a távrolról szemlélt lánykából, Ferenczy klasszicista és klasszikus szoborképéből, most egy vastag combú Medgyessy-nőalakot kell (idevarázsolnom). Aki csípőjén nemcsak egy világot, de egy hamar megemberesedő madarászfiút is el tud vinni (alkalmi idegenvezetőjeként) a mocsáron át a Madárszigetre (*Madársziget*). A deklasszált pápai „úrilány”, aki Sümegen a görög drámaírókról tart előadást bentlakásos amatőr rendezőknek, miközben tanyát tart fenn a Kiskun-sági Nemzeti Park szomszédságában, s Budapesten fiát neveli – aki otthonosan

mozog Franciaországban éppúgy, mint a debreceni vagy kecskeméti színházakban (hajdani férje egykori munkahelyein). S aki (mellesleg?) e könyv elbeszéléseit az ebéd főzésre ráadásul írja. Ámulatomra. De gyönyörűségemre is a festőecsettel felhordott színek és formák gazdagsága, változatossága láttán. De az elbeszélések történéseinek (ezek lehetnek szemlélődések, érzelmi fluktuációk akár) egyetlen magból kibomló, gyakran szeszélyes, ám mindig ökonomikus (és szinte kivétel nélkül „ökologikus”) indázásait-elágzásait szemlélve is. Vagy az alakoknak mindössze néhány vonással élénk vázolt, sejtető vagy éppen ellenkezőleg, részletesen, a háttérből is kirajzolt figuráit konstatálva. S mindezt, ahogy Géza barátunk említette is, a modern irodalmában már nem is meglepő időszembesítések tudatáramlásos technikájával megmintázva. Szinte a prózavers megformáltságával. Líraiságával. A maga szempontjából nem véletlenül emlegetett (szemléletmódot-stílust és műfaji kategóriát egyberántva) realista esszénovellát a beszélgetőtárs. S ha már ezt, a kötet második felének esszéire gondolva mi mást is (mondhatott volna), mint esszéesszét. Jogos. Ha csak egyet emelek ki ezek közül, a Ferenczi-tanulmányt (*Fiatalok a múlt századelőn – Ferenczi Sándor, Ady és Bartók*), már akkor is igazat kell adnom neki. Az esszé itt a négyzetben mutatkozik. Hiszen nemcsak portrékat rajzol nagyon hitelesen a kéz, a szerző keze, de egy sajnálatosan ködbe vesző kultúra körvonalait is. S benne az elkötelezett értelmiségit, akinek öntudatát nemcsak a hivatás, de a hívás is erősítheti – a társadalmi megbízatás, amelyet nem kis méltósággal teljesít. Teljesíthet. S amelyet a társadalom szövege (kötőszövege) intézményesen is tart. S ha mindehhez még hozzáveszem a mai tollforgató nosztalgikus sóhaját is, amellyel kíséri és visszaigazolja mondandóját, akkor inkább köbön látom az esszét. Esszéesszéesszé ez jelenünk sivár állapotáról. S ezt anélkül éri el, hogy egyetlen adattal is alá kellene támasztania helyzetértékelését. Tudjuk mi azt. Mindenki érzi és éli. Nekem ennyi elég. De mégse. Mert van más, talán jobb szavam is e kötet írásainak a megközelítésére. Mert sejtek én itt még dimenziókat. Az eddig említetteknel talán mélyebbeket és magasabbakat. Rilkére gondolok, tudod. Te is kedveled és említed is őt. S ha igen, tudod azt is, mire gondolok, ha a Weltinnenraum bűvös szavát kimondom. Belső világtér. Kívülről támad, a tárgyak éppígylétének megbecsülésével és meglátolásával, hogy aztán magának a mindenségnek, a mindenség felvételének az igényével párosulva beáramoljon az Én üres terébe, s ennek belső kozmoszává, világtérévé váljon. S mindez azért, hogy innen meg visszaáramolva-áramoltatva a külsőt (ismét vagy egyáltalán) megképezze és ezáltal gazdagítsa is. Az érett, a kései Rilke kívánalma ez magával szemben. És ennyiben a világgal szemben is. A Te írásaidban szintén ezt az igényt látom működni. A megformálás erre utal: „az emlékezés szűrőjén átpergetett” valóságéra. Tudatáram, igen, de képző és alakító erővel. Világot alakítóéval, amely persze a stíluson is nyomot hagy. A képletes toll dőlésszögén. A

tartáson. Hat. Teremt. Ezt élvezem én különösen az írásaidban. Mint pl. az itt következő, találmra fölütött részt az *Ikon* elbeszéléséből: „Rajtra készek a rügyek, fakadnak a virágok, kinyíltak a mandulák. És önfeledt az ember, mint Csontváry virágzó mandulafái a hajdani magyar bányaváros házai között. Tavasz. Az enyém. Újra az enyém. Az ajtóablakos szobában. A ki tudja megmondani, milyen nap-szakban, amikor a nap és a hold együtt állnak az égen. Mint Van Gogh ciprusa csúcsánál. A hullámzó égben. A hullámzó gabonátáblák fölött. És hogy tudja ő is, hullámozhat ég és föld, nem számít. Két ember jön benne, zavartalanul, egymásra figyelve, beszélve.” Valahogy így. Köszönet érte és mindenféle üdvözleteim.

2013. november 22.

forrás: www.papa.hu

Vitéz Ferenc

Holló László Aktot fest

(A „fogadott onokának”, Ujváry Zoltánnak)

Elrejtettem neked egy ölelés emlékét
a galamb színű vállon. Azt szerettem volna:
szálljon hét világon át a vágjad.
Odafestettem a lány nyakára
a pillanatot, mikor magadra ismertél
a csendben, s hadra szólítottál
hajnali fűszálkatonákat.
Amikor meghallottad a fecske szavát,
s hogy az angyalok hazátlanok, tudtad,
csak a szemedben, abban a tiszta
gyémántgödörben lelhetnek otthonra
nálad, s ujjad álmodó bögyéről oda-
szállnak illó harmatként galamb
színű vállára a lánynak.

A lány nyakán az ajkad
megismerte a felejtést.
Pedig még emlékezett minden
ízére a csóknak. A titkok hús mámorát
mint szellőt hagyta rajtad,
hogy bolyongj át reggelig
ezüst szérűket és bíbor tisztásra lelj,
kóstold a kökörcsin borát,
szerelmes rigóval énekelj halált
és gyermek moccanását rejtsd
katicabogárként számócalevélbe.

És a csokorra is emlékezett, amit szedtem
helyetted, hogy a rózsák tövises
szára az emléked legyen, amikor átvágsz
a zord szirtű, óriás hegyen,
furfangos kislegényként világ végére

kergetve sárkányt, lovadon táncoltatva
azt a barna szemű paraszt-királylányt,
akinek megígérted, hogy egyszer az övé lesz
a szirmok ébredő moccanása.
S gyásza is övé lesz, amikor összenő a méhek
tánca az avarban a hóval.

A lány mellére odafestettem
a tekinteted. Hogy angyalt keres és tüzet,
parazsat védve tenyérben, álomnyi
fényben kószálva csillagok, szivárvány
szárnyú pillangók között.
A lány melle pille szikkadt
színébe öltözött, hívta a kezed,
paráztól sebes érintésedet
billogként viselve dobogó bőrén.

S az ölet is festettem a lánynak,
pőrén, vigyázva, el ne rontsam rajta
a pillanatot, amikor egyedül maradt,
de mint méhek zümmögtek még
felé a szavak, hogy a mézért cserébe
kapja mind a hét világot, álmot
láthat túl a nagy hegyen,
s várhatja, hogy fáradt vándorok
tündére legyen; megigézhet felhőt,
virágzó cseresznyeágra s frissen
hantolt sírra nőhet rá az árnya.

Szemét takarja a lány.
Az ölelés emléke nem a galamb
színű vállon, nem a mellén
fut alá, s nem is a fedetlen szemérmén
tündöklük párafényként –
tekintetében bujkál ott a csókod.

Próbálok odafesteni szeme titkát
egy falevélre. Egy tüskére a rózsabokorban.
A csöndre, amit magával hozott

és ott hagyott a karszékre dobott
szoknya fodorban.

Egy kortynyi savanyú borban is ott
van ez a csönd.

Egy kép – két egyszerű

Holló László grafikájához

1.

Bőröd még vizes. Langyos, bodorka
szellővel törli át az alkonyat.
Tétován motoz kezed: őzikén.
Megigazítod bomlott kontyodat.

Talán a vízcseppre gondolsz. Látod,
szivárványt játszik rózsá-melleden.
Azt mondja, szép vagy, s öled sóhaját
hinti szét az este nyári kerteken.

2

Megremeg, felragyog,
testemet faggatod.
Bánatom meztelen
válladon megpihen.
Fázom is nélküled.
Lázaim szédület
szárnyain szállnak el.
Nyújtsd ide fésűmet,
hadd legyen szép neked,
s meggyvirág szirmain
bőrömet énekeld.

Festő a kertben

(Vencsellei István fotósorozatához)

Ellátok innen a világ széléig.
Ez a kertem. Ez vagyok.
Oda már csak a méheim járnak,
a madaraim, és májusban az álmok.
Ott lakik az Isten.
Onnan ragyognak rám a csillagok.

Fény, fekete fény

(Vencsellei István fotósorozatához)

Tuspálca fut a fény alatt:
fekete tinta fényt fakaszt
az ablakba csüngő égből.

Fénylik a kézben tollnyi nád,
világteremtő ujj imád
fekete szikrát a reményből.

Asszony szemében ég a tűz,
s a festő ujjá úgy betűz
vállára simuló vágyat,

mint Angelus állt az ég alatt,
s a megbocsátó indulat
feszült ünneplő homlokának.

Ezt a csokrot festeném

(Vencsellei István fotósorozatához)

Szeretnék orgonabokor lenni.
Szeretnék gyöngyvirág lenni.
Szeretnék margaréta lenni,
lilium és sárga tulipán.
Fehér rózsza, rozsmaring
a bánat ellen, rontás ellen.
Szeretnék barackvirág lenni,
szellő homlokán pihenni,
hajnalka lenni.
Bezárom szirmukba
álmainkat.

Én ezt a csokrot festeném neked:
ha el kell menni,
maradjon szobádban fényes illat.

Marosi Lajos

Cseh Károly karácsonyi folyosója

*Hírlik, nem is lesz
feltámadás, s az ember
csak úgy van itt:*

*élni már aligha,
érni még talán tud
a túlnanig.*

(Cseh Károly: K. S-nak)

A költő, műfordító, irodalmár félszázados jubileuma alkalmából Cs. Varga István írt irodalomtörténeti, értelmező esszét. Alaposabbat és – a kritikával együtt – méltóbbat ma sem lehetne mondani Cseh Károly első ötven évéről. (Elovasható, kering a Föld körül a világhálón.) Azóta egy évtized telt el. Éppen ennyi ideje tudok Cseh Karcsiról. Elsősorban a műfordítóról, ami nem zavarta őt abban, hogy továbbra is bőven költsön saját verseket: szelídeket, szerelmeseket, szimbolikusakat, szín- és számmissztikusokat – azt is, amit mottóul választottam. Ez a haiku 2005-ben jelent meg, tehát a költőnek még jutott hét esztendő, hogy éljen és érjen. Csakhogy ő már ismerhette a szívét – diagnózissal, prognózissal együtt...

Kezdetben az első hazai Viszockij-kötetbe fordítottunk tizedmagunkkal. Olvastuk egymás kéziratait, viszont csak a könyvbemutatókon találkoztunk, ahonnan ő mindig sietett a vonathoz: utazott haza, Mezőkövesdre. De majd egyszer, talán legközelebb... Néha egy író-olvasó találkozáznál jobb lett volna az egymás közötti beszélgetés. A Mezőkövesd–Budapest távolság áthidalását nehezítette, hogy Karcsi nem levelezett az interneten, vagy ha mégis, hát családi segítséggel. A telefonszámot is el-elkeverte valahogy.

A *Tilalmakat szegve* címűt még két Viszockij-könyv követte, így a kapcsolatunk kezdett rendszeresebbé válni, már csak azért is, mert Karcsi kedves, barátkozó ember volt, akinek a tudása (amely a rövid találkozásokból is áradt) nem lenyűgözött, hanem felemelt. Az irodalom szakos, köztisztületnek örvendő, tucatnyi önálló kötettel rendelkező költő társaságában nem éreztem magam amatőrnek. Talán a majdnem azonos életkor meg az is közelített bennünket, hogy ugyanannak a hegységnek a lábainál nőttünk föl, s fiatalon ugyanannak az orosz versnek magyarításával próbálkoztunk.

Összesen 25 Viszockij-dal fordítását jegyezte Karcsi. Igaz, a rövidebbekét. Ezután újabb orosz költőt is felfedeztünk magunknak, vagy felfedezett nekünk a Viszockij-kötetek szerkesztője, Viczai Péter: a Moszkvában élő Leonyid Volodárszkijt. A *Magyar Napló* olvasói ismerhetik őt. A folyóirat közölte *Tizenegy álmom* című hőskölteményét a nándorfehérvári diadalról és a kereken 500 évvel későbbi 56-os forradalomról, az én fordításomban. (A számmisztikában ugyan nem hiszek, de Leonyid és Karcsi annál inkább.) Mivel a hivatali munkám mellett lassan haladtam a fordításokkal, célszerűnek látszott új erőt bevonni a Volodárszkij-versek átültetésébe. Viczai Csehet és Volodárszkijt 2007 végén bemutatta egymásnak, persze csak távolból. Igen termékeny együttműködés vette kezdetét. Ebben talán az is közrejátszott, hogy 2006-ban meghalt Gennagyij Ajgi oroszul író csuvas költő, akit elmélyült kölcsönös fordítói tevékenység fűzött össze a mi bükkaljai barátunkkal. Az úrt tökéletesen betölteni aligha lehetett, de Leonyid világszemlélete és a magyar kultúra iránti különleges elkötelezettsége megragadta Cseh Károly figyelmét.

Postán próbált küldeni valamit Moszkvába. Első telefonhívása épp arra irányult, hogy a küldemény megérkezését ellenőrizze. Az azonban elveszett. A továbbiakban a magyar szakos orosz feleség, Olga Volodárszkaja vállalta a futár szerepét. A két költő-műfordító barátsága személyes találkozás nélkül is mélyült. Leonyid verseinek fordításai 2008-ban megjelentek a *Zempléni Múzsában*, majd a *Napútban*, Cseh Károly verseinek orosz változatai pedig végül a *Lityerturnaja Gazétá*-ba is bekerültek.

Oláh János biztatására önálló Volodárszkij-kötet szerkesztésébe kezdtünk. Ezt a moszkvai költő fordítói érdemei és magyar történelmi tematikájú versei önmagukban is indokolták volna, de érkeztek tőle szép számmal szerelmi és más lírai költemények is. Ez utóbbiakat Karcsi és Konczek József fordították le, én megmaradtam a történelmi verseknél, amelyek a kötet bő felét tették ki. Időzavarom miatt a szerkesztést jó szívvel átadtam Karcsinak, aki az előszó megírását is vállalta. Testhezálló feladat volt a számára. Az új munkamegosztást Oláh János elfogadta, hiszen Karcsi a *Magyar Napló* szerzője is volt: 2006 óta évenként jelentek meg itt előbb saját versei, majd fordításai. Karcsi a támogatók felkutatásán is fáradozott, s ha lassan is, de nagyobb eredménnyel járt, mint mi Viczaival. Végül anyagi okokból a Volodárszkij-kötet a Bíbor Kiadónál, Miskolcon látott napvilágot, 2011/12 fordulóján. Szerkesztője büszkén beszélt a műről, amelyben minden találó volt. A borító kék–fehér színe és grafikája passzolt a címadó vershez, a Karácsonyi folyosóhoz. Az ár a költő születési évére utalt. De a legszemélyesebb, már-már misztikus egybeesésről 2011/12 fordulóján még fogalmunk sem lehetett.

A *Karácsonyi folyosó*t Cseh Károly nagy szeretettel, lelkesen fordította, és a könyv középpontjába helyezte. A vers alap gondolatát a keresztény naptárak közötti eltérés adja: a nyugati karácsonytól a keleti karácsonyig megértés, türelem, párbeszéd honol. „Két

hét a csodás időfolyosó hossza./ Kár, hogy nem futja hosszabbra,/ s nem húzódik el, mint a háborúk”. Mennyi öröme és jóra jutna idő, ha a két hét egész évig tartana!

2012 valóban jó éve volt a költőnek és a fordítójának. Leonyid a Magyar Írószövetség meghívására életében először eljutott Magyarországra. Igaz, a sorozatos könyvbemutatók Karcsinak nemcsak örömteliek, hanem kimerítőek is voltak. Bármilyen messze utaztunk, ő minden este hazament Mezőkövesdre. Aztán az előző évek aratását új vetés követte: a nyár végén Moszkvából megérkeztek Leonyid legfrissebb magyarországi versei, amelyek megjelentetésére ígéretet kapott. A tucatnyi verset háromfelé osztottuk: Karcsi a bogácsiakat, én a budapestiek egy részét választottam, Konczek Jóska nagyvonalúan hozzálátott a harmadik harmadhoz. Megsokasodtak a telefonok és az elsőbbségi levelek. (Karcsi a küldemények biztonságáért inkább ráadást fizetett.) Ezek praktikus célból íródtak, de túllépnek „műfajukon”, ezért bővebben idézek belőlük.

„Mezőkövesd, 2012. Szent Bertalan napján (nem éjszakáján)

Kedves, jó Lali!

Hazatérve, villámgyorsan elhatároztam, hogy elküldöm az ígért fordításokat, a legutóbbiba még bele is javítottam, majd fénymásoltattam – aztán irány a posta... Arra kérlek, gépeld be ezeket is a Tieiddel együtt, s ha kész, küldd át nekem is interneten (hátha átjön, s ki tudjuk nyomtatni). Még egy bükkaljai verset ültetek át (Ласло Кабо u ezo komu Aono), ennek most keresem – kinyomtatva elkeveredett – a végét... Ha elkészült, postázom azt is, a többihez. Talán szeptember elejére formába is öntöm. Ha időm engedi, megpróbálkozom az Ocmров Mapzum-tal is; de Te fordítsd inkább.

Jó hírem van: beszéltem Falusi Marcival, s mondta, hogy egy kis versblokk jön Volodárszkijtól a szeptemberi HITEL-ben, októberben pedig – hatvan éves „fennálláso-mat megelőlegezendő” – egy versösszeállítás tőlem.

A hét vége megint „zárt osztály(harc)” lesz: piszkozatait letem fel csak Maria Lutz-Gantenbein svájci költőnő már lefordított opuszainak – a hónap vége a határidő a Zempléni Múzsánál, de lehet, hogy haladékat kérek. Újra kezdhetem hát átiültetéseiket (tíz-tizenkét vers)...

Remélem, jól vagy, jobban telik nyarad, mint nekem, s újult erővel munkálkodsz. Szép nyárutót és minden jót kívánva, barátian öllelek: Karcsi”

„Mezőkövesd, 2012. szeptember 19.

...Még a tollam is kifogy ebben a nagy felfordulásban – a feleségem holnap reggel megy Ausztráliába, Perth-be, s most pakolás, stb. –, de pár sort karcintok a küldeményhez.

Konczek Jóska végre elküldte a fordításokat, továbbbitom, gyűjtsd össze, s begépelésük után, kérlek, küldd át Volodárszkijéknak is... (Konczek verseit vesd össze, kérlek, az eredetivel, mert gyanús, hogy az x x x /De jó.../ tán egy másik vers vége, az én hibám lehet, összekeveredhetett?!) Küldöm köszönettel a Vinokurov-verset, melyben az édeni sátrat

lombsátornak fordítottam én is. Talán megbocsátható; s tartottam ritmust, rímet benne. Nagyon tetszik – talán az eredetét is feliülmúló! – „margitsziget”-es átültetésed. E vers fordításába én csak a jövő héten kezdek bele, meg a fennmaradt másik kettőbe is, s ha készek, postázom Neked. Talán több időm lesz: Karácsony utánig egyediül leszek itthon. Szorongok is, hogy mi lesz velem, mert, ugye, „a szívvel játszani, jaj, nem szabad...”

Neked nagyon köszönök mindent, tudd: jó, hogy vagy! Bizakodom benne, hogy baráti, fordítói kapcsolatunk ezután is fennmarad. Ezzel a reménnyel zárva, baráttian öllelek: Karcsi (Interneten az idén már nem tudsz elérni.)”

„M.k., 2012. október 3.

... Ágyban fekvé rovom e pár sort, mivel a bogácsi strandon a múlt héten sikerült összeszednem egy alapos megfázást, s azt hevergetem ki most. Szó szerint lázas fordítást míveltem tegnap: átültettem a Szabó Lacinak ajánlott verset, ami, remélem, benne lesz az őszi bogácsi antológiában, de Neked is küldöm. Adtam címet is neki: a kissé mágikus (van ilyen varázslásos visszaolvasás is!) Visszaigéző-t. Ha jónak látod, add le a Magyar Naplónak is, az „alkalmi ciklus” részeként. Esetleg jelezz vissza, ha megkaptad, telefonon, mi lesz/lett a fordítás sorsa?

Minden jót kívánva, baráti üdv-ölelés: Karcsi”

A kéréseket teljesítettem, beleértve a visszajelzéseket is. Ha levelet, hagyományos levelet küldtem volna cserébe, most talán nem lenne ilyen kimondhatatlan hiányérzetem. De hiszen a pályatársi, baráti beszélgetések még előttünk álltak! Annyi mindent fel akartam vetni Karcsinak! Például azt, dicséret-e, hogy egy fordítás jobb, mint az eredeti? Meg azt, létező szövegek átültetésekor milyen mértékben lehetünk nyelvújítók? Azt pedig különösen, ő hogyan foglal állást ma a versfordítók alapvitájában: az átültetett költemény elsősorban szép legyen, vagy elsősorban hű? Beszélgethettünk volna a rímekről és az időmértékről... (A válaszok most már csak 17 kötetéből olvashatók ki.)

Mikuláskor, hatvanadik születésnapján felhívtam, de csak röviden beszélgettünk, mert tudtam, sokan fogják aznap köszönteni. A banális szavak helyett rá kellett volna ripakodnom, éppen azokkal a sorokkal, amelyeket Viszockij sírjánál mondtak el oroszul, s amelyeket Karcsi fordított magyarra: „Testvér, ragaszkodj foggal és körömmel a léthez;/ Ha már halott leszel: a lényegét akkor érted.” Karcsi pedig... Jólesett neki a figyelem és szeretet születésnapj megnyilvánulása Egerben is. Felvillanyozták új kötetei. Advent volt, majd szenteste. A nyugati karácsony után sem pihent: január 7-én telefonon beszélt Volodárszkijjal, elújságotla, hogy 8-án Egerbe utazik pravoszláv karácsonyt ünnepegni. Utána hazatért, és másnap a karácsonyi folyosó bezárult számára.

Leonyid Volodarszkij

Fényfürdő

Cseh Károly magyar poéta emlékére

*Költői pentagramma,
amely a titkos tudományokban mindig a körbe írt,
széttárt karú és lábú ember szimbóluma volt.
A legismertebbet Leonardo da Vinci rajzolta.*

1. A csúcs

Ez a fájdalom is beletompul a múltba,
De ma éget, akárcsak a friss sebeké,
Mint a lelked, amely siet Isten elé.

Hanem Karcsival szembetalálkozom újra,
Ahol ifju Viszockijunk pengeti, fújja,
Ahol József Attila kiútra talál,
Megy a síneken – és vonatok sose jönnek.
Ez a végtelen itt.

Ha a nyelv akadály,
Kibeszéljük ezúttal.

A csillagok döngnek,
Füvek érzik a lépteiket – ez fenomén.
Nem a gally ropog így, születőben a szó.
Aki itt közelít, mi vagyunk, te meg én,
Nos, a lét ezután nem is oly szigorú.
A tiéd legalább.

De reám les a Föld.
Maradok kicsikét vele porhüvelyemben.
Nem is írta még senki, hogy „Vége, te ember -
Nesze i-re a pont!” –

ami tán odaküld
A pokolra.

De Karcsi, te itt vagy a csúcson,
Univerzumos életed legtetején.
Örök Nappali Út visz a Végtelen Nyárba,
Gabonád terem újra, a régi helyén.
Te csak vess, s beköszönt a poéta nagy álma.

Vagyok egyszeri úton a ritka kivétel,
 Ide rajz vezetett Leonardo kezével,
 Odalent meg a testemet őrzi az éj.
 E világig a századok karma nem ér,
 A lakói a földi időn mosolyognak.

Na de mondd, hova hívsz? Hol a fák magasodnak,
 Mi van ott?

Zuhogása szerint vizesés.

Mégse. Tó vagy afféle medence!
 Vize nincs, de helyette kitölti a fény.
 Belefürdeni volna poéta-erény?
 Komolyan beleásva: az ötleted mersze
 Nekem így sok azért!

Hova csalsz, mibe mártol?

Maga Mátyás király ide jár ki Budáról!
 S Janus Pannonius gyönyörű örökén
 Vajon itt, e sugárba beállhatok én?

Akadály-e strázsa az itt maradásnak?
 Ez a hely nem a népszerű strandja Bogácsnak.

2. A JOBB FELSŐ SUGÁR

Kitűnő az a strand mifelénk, magyaráztad,
 S hogy a hévize hány nyavalyát kikezelt!
 Tavaly Isten a verseimért kiszemelt,
 S odavitt.

Bizony én belemásztam,

Napozás, meg a bor hevitett: „Ma irunk!”

Az eszembe' megint mi vagyunk, mi vagyunk,
 Meg a sós pihenőtavak illata-gőze,
 Ahol olykor az ember akár a hering.
 Ki nem álltad.

Imádtad ezért hideg ősszel,

Ha a lábnyomaid beporozta a hó.

Te szerinted a gőzben a csönd csak a jó.

Hisz a bölcséletünk ezer éveken át
Elemezte „a Lant, meg a nép” viszonyát,
S kívül áll a Poéta a néptömegben.
Amiért külön úton, egy néptelenen,
Idegen szem elől moha fedte csapáson
Szaunádba jártál.

A világon – egy máson –,
Melyen éljük az életet, értjük e szót,
Nem is látja akárki

a vízcsobogód.

De cseréljük a fényt, legyen éteri ív,
S ha derék, odalát feredődre a szív.

Csak két napot kaptam a strandon
Bogács berekén,
Na meg ünnepen éppen,
Nem tudtam ezért
A rejtekutad figyelni, komám,
De több jele volt,
Hogy a vízfelületnek
Csöpp külön zuga
Rád szabatott.
Néha már közeledtem,
De látni azért
Nekem nem sikerült,
Ahogy más se tehetné a strandon.

El is vitte a múlt január,
Oda föl, teeléd,
Hisz ez égi lakos pihenője.
Magas ég a te otthonod,
És idejöttöd a Földre
Egy cseppnyi idő, nem a tenger.

Döntse hát el a Föld: vagy-e génius, ember?
Ott, az Isten előtt csuda más az igény.
Annyi mostan a témád, amennyi a fény!

Úgy kivirult pihenőd, öröme a szemnek,
S nem kavarja vizét locsogó sokaság.
A király jöhet itt, s a deák-aranyág,
Meg egy isteni szépe az asszonyi nemnek.

Idefönt nagy a presztizse lám a nevednek.

No de én? Jogosan vagyok-é ideát?
Jogosan, jogosan! – de ki mondja, barát.
Ó, ha volna okom magam így besorolni...

3. A BAL FELSŐ SUGÁR

Szülőfalud a bükki Borsodgeszt,
Ahol ma jó, ha háromszázan élnek.
Egy morzsa csak, mert egyre Pesthez mérnek.
E morzsa adta mégis nemzetének,
Poétaságra szülte meg fiát.
S az ősi vérvonalra térve át:
A szálak itt a századokba érnek,
És annyi volt paraszti felmenőd.

A föld adott erőt kalászaiknak,
S az ég emelte hosszú szárba mind.

Talán a verseidben épp ezért
A föld s az ég baráttan fonódtak,
Hitet, meg önbizalmat adva így.

Poéta lett belőled, volt tanár,
De olvasóidat tovább nevelted
A költeményeid magyar szaván.

A lábad vitt az ifjuság okán,
Hegyekre föl, a zöldbe, mely kitárta
Fürdőhelyének kék színű tavát.
„Megállj!” – szegezte rád egy nő szavát.
Alakja szűzi volt, reá tekintve,

A teste pőresége fényt lövellt,
 S a lány kezét kezvedbe téve könnyen
 Magával vitt, a tó felé szökölt.
 Sokáig bent fürödtetek a vízben,
 Amely utána fénné változott –
 A fény ömölt be ékesen, töretlen.

És távozóban szólt az Ismeretlen:
 „Költő, e hely legyen tiéd legott!
 Csakis te vagy, ki rá- s beléje lát,
 De senki más.

Tanuld kezelni hát!

Kitart veled, te bárhol is lehetsz,
 Ha bajba jutsz, ha féluton rekedsz,
 Fürödj belé e vízbe, s látni tudsz
 Az égen engem.

Új viszonyba jutsz

A csillagokkal – ők a véderőd.
 Ha gyújtanák, se égne feredőd,
 Leronthatatlan, és a kút adott.
 Merülj be!

Annai téma, sor van ott!”

Te, Karcsi, látogattad azt
 A költözés után Mezőkövesdre,
 S az egri líceumba járva is,
 Ha úgy esett, Miskolcon, Budapesten,
 S Bogácson is, no persze, óraszám –
 E földi gőzölőket végigjárva
 Te elhitetted: ó, turista vagy.

Hiába volt a tornak népe nagy,
 A titkodat ki nem találta senki.

Szülőfalud a bükki Borsodgeszt,
 Hol Jézus úgy, akár a kőkereszt
 Benőtt idők során a szívbe, földbe.
 De antik eszme csak maradt örökbe,
 És rózsaként keresztre fonva él.

A Földön elvegyülve épp ezer'
Virulhatott a gőzben antik éned,
Madár ha szólt, te tudtad, minden ének
Tiéd – hisz Ő üzen, a szűzi báj,
Ki hajdan azt szegezte néked: „Állj!”
Hogy jó kezekbe vízi titkot adjon.

Olimposzon hatalmas Istenasszony,
Te megjelentél-e magyar legénynek?
S vajon nem hívnak-é Aphroditének?

Poéta kérdi – válasz úgyse jönne.

4. A BAL ALSÓ SUGÁR

Karesz vagy *Karcsi*,
S Bátya (E. Z. Jancsi) –
Az ismerőseid csak így neveztek;
Eszükbe nem jutott, akik tegeztek,
Hogy rád saját medence vár, mesés,
Amelybe lépni megtiszteltetés.

Ki pénzre hajt, s a karriert belötte,
Nem érzi meg, ha Vénusz áll előtte,
Vagy épp Aphrodité s a Szűz az égen.

Nem volt kazán a gyógyvizedhez télen,
Hová a láthatatlan út terelt.
A hófokért magasb erő felelt,
Harmóniát is oldva lágý közegben.
Egy nagyhatalmu pár is épp ilyenben
Sok óra hosszat élt szerelmi sokkban.
Antonius és Kleopátra hogy van,
Mióta földi útjuk véget ért?

De nem Napisten adta Károly ihletét!
Csehként magyar családba jött világra.
Ütött amúgy a volt királyi párra:
Szeretni, vágyini – tudta – drágakő!

No, Krónikás, lehetne hősöd ő –
Gestádba kell a halk poéta-lét –,
S hogy hódította Cseh Afroditét.
Ez nem kevés.

Hisz ő egy női isten.
És cár, ki hisz, meg részesül e kincsben.

Te hitted őt, szaladt is így a tollad.
Ki törpelelkű, azt sziszegte rólad,
Hogy invalidus vagy, meg ingyen élsz.
„Nem jár naponta munkahelyre.
A kandidátusit se hozta össze.
S a pamlagon szeret pihenni hosszan.
Egy stílszerűtlen ódivat-pojáca,
Nyaranta is röhej, miket visel:
Zakót zakóval.
Bolond, nem tettetett.
S a szívverése stentre tétetett.”

De lám, a stentezett, bolond szivedhez,
Mely oly közel került az égiekhez,
Dobolva ért a Megnyilatkozás.
Szived pedig, e lángra gyúlt parázs,
Leírta versbe ezt az égi hangot,
Előtte nem daloltak így a lantok.
Előbb a dolgokat se láttuk át.
Te kaptatón az égbe? Nem, csudát!
Te ősi szárnyakon elérted azt!
Nehéz imádra kéne még malaszt.

Utána hévized következett,
S a póre tested most is ifju lett.
S a tisztaságodat elénkbe tetted.
Az egykori tüzérbe bújt a lelked,
Ki húszéves se volt a laktanyán.
Csak tűzszünetben írtál jobbadán,
Poéta-névjegyed viszont letetted.

Csak áll... Beteget jelent... Bliccel...
 Szemben a köznapi, rosszizü viccel
 Vasárnapi pillanatod csoda volt.
 S az estjeiden teli ház igazolt:
 A hála okát közibük te vetetted.

5. A JOBB ALSÓ SUGÁR

Múzsapark... A Menny határvidéke,
 Templom: annyi holt poéta éke,
 Isteni szó alapozta falát,
 Mely felülírja a testi halált.
 Név nevet ér – a tiéd kihalászom.
 Garrotaként hegesít, öl a gyászom.
 „Akadémikus” – vésvé a kőre...
 Ez babérkoszorúd.

No de tőle

Nem erősebb a fény szaunádban.
 Távolodsz, fel a lét magasába!
 De a messzi nem állja a rangot.

Megbocsát neked végül is Miskolc.
 Sőt, tebenned iránta a hála.
 Most meg ott lakozol valahára,
 Ahol éltet a Hévizü Táj,
 Hol a kertnek a tél sose fáj.
 Szaunád meg is osztod azokkal,
 Kik a verseket sokkal, de sokkal
 Magasabbra teszik, mint a hasznot.

Ami fénylik a fényben: az arcod,
 S körülötted a Végtelen Nyár.

Téli sóhajom enyhül-e már? –
 Karcsi, gyújtsd meg a nyári tüzeddel,
 Zúgjon egybe vígan majd a Tettel,
 Mely halállal eltíporja a halált,
 És az égi fűből, fent amit kreált,
 Koszorút fon földi vadvirággal.

Károly, Károly, velünk s a világgal
A Végítélet számol hamarost.
És nem lesz többet garmada halott,
Tábla se, kőbe csiszolt olajággal.
Ami lesz, az az egy koszorú,
Melyet épp az előbb ideírtam.

Ami jön, be nem osztja az emberiséget
Soha már elevenre, halottra,
Hanem engedi fölfele kozmikus térben.
Észre se vett szaunád hasonlítani kezd
Szép színű csobogóra,
S visszaadja reád
Az ifju képed és tüzérruhádat,
Srác, te titkon verseket faragó.

Egybenő az égi Magyarország, meg a földi.
Az égi és a földi Vár rokonviszonyba lép.

Károly, Karcsi, Bátya... Így lesz!
Érzem, Új Korunk sajátos ízt vesz,
Előttem az kinyílt, s a könny a múlté.
És látom, Istenasszony-Aphrodité
Veled együtt hozzám hogyan közelít.

És látom én, hogy hátatok megett
A strand helyén megint a vízesés van.

És látja mind, ki porból vétetett,
Mint verseid, miket papír helyett
Az ég lenvászónára írsz te mostan.

Fordította Marosi Lajos

Szabó Bogár Imre

Ne mondd!

(Cseh Károlyra emlékezve)

Ne mondd, barátom, hogy Karcsi már halott!
Nemrég beszéltem még vele: nagyot
nevtünk egy
ottani részeges képviselőn, aki
a kocsmá falánál görnyedve,
imbolyogva pisált.

A múltkor meg
(no hát mégis jó harminc éve azért,
az akkori írotábor *második napján!*)
ültünk a parkban, Szerencsen,
várva a nagy kritikust, aki
csapot-papot hagyva húzott vissza
Pestre Szerencsről.
Benne volt a pácban,
mert előző este berúgva ököllel
verte a portás fiút keményen.

Mi vittünk neki aznapi újságokat
a reggeli eszmélkedéshez.
(Jókat derülve magunkban)

Karcsi?
Hogy lenne halott, hiszen pár hete
még azt mondta Egerben:
sűrűn fáj a szíve ugyan,
de élni kell és élni jó,
élni szép, élni a csoda!
Élni kegyelem.

Ne mondd hát, barátom, hogy Karcsi halott!
Ki hinné el ezen a (mára már lombtalan,
lepusztult, lesajnált) vidéken?
Ki hinné el ebben a gazos, kis országban?
Ki hinné el ebben a csahos, begőzölt hazában,
a zagyva óbégatások nagyra nőtt hegyei alatt,
ahol vándor mágusként Ő hirdette nekünk
versbeli fennszóval a szépség
égi és földi hatalmát?!

Nagy hiányunk támadna, bizony.
Akkor!
Bizony akkor!

Szentmártoni Szabó Géza Vitézek, hol lehet?

Balassi katonaénekének lengyel forrása

Adam Czahrowski (1565 körül – 1599 után) lengyel katona és versszerző 1588–1596 között Magyarországon töltötte vitézi életét. Hazájából menekülnie kellett, mert a lengyel trónutódlás körüli küzdelmekben nem a nagyhatalmú Jan Zamojski kancellár (1542–1605) jelöltjét, a majdani III. Zsigmondot, hanem a sziléziai Pitschen (Byczyna) melletti csatában (1588. január 25.) alul maradt Habsburg jelöltet, Miksa főherceget támogatta. Czahrowski hosszúra nyúlt Magyarországi vitézkedése idején, Ecsed kivételével, minden fontos várban megfordult; többek közt Egerben és Kanizsán is szolgált. A lengyel vitéz éppen akkoriban, 1593. március 12-én járt a „preszporki”, azaz a pozsonyi várban, amikor Balassi is ugyanott tartózkodva, Batthyány Ferencnek írogatott új szerelme, Fulvia ügyében, illetve lovakat adott el egy német úrnak; mégsem hihető az, hogy valaha is találkoztak volna egymással. A lengyel vitéz részt vett a tözenöt éves háborúban; harcolt Székesfehérvár falainál 1593-ban, majd Esztergom 1595-ös, sikerrel végződő ostromában. Magyarországi katonai élményeit versbe szedett formában örökítette meg.

Czahrowski hazatérte után szerkesztette meg inkább tartalmi, mintsem költői tekintetben érdekes versgyűjteményét, amelynek első kiadása, *Treny i rzeczy rozmaite (Könnyek és különféle dolgok)* címmel, 1597-ben, Poznańban látott napvilágot. A szerző nagy elismeréssel és szeretettel beszélt a magyar vitézekről hosszadalmas és nehézkes verseiben, sőt egyikükbe két magyar verssort is beillesztett: „Kegyelmednek, én uram, örömet szolgállok, Véled szükséges helyen élek és meghalok.” Az utolsó híradás róla az a levél, amelyet hátrahagyott zálogtárgyai ügyében, 1599. szeptember 29-én ő maga írt magyar nyelven Lembergől (Lwówból) Kassára, Adam Czychrowzky de Csyahrow aláírással. Ebben, többek közt, így beszélt magáról: „Magyarországnak az én vérem hullásával, és az én magam tulajdon költséggemmel szolgálván, bycsinai harctól fogva kilenc esztendeég, sok vitézt tartván, égen sokat költöttem.”

Czahrowski látva, hogy magyarországi verses beszámolója nem keltette fel eléggé honfitársai érdeklődését, versgyűjteményének *Rzeczy rozmaite (Különféle dolgok)* című, újabb kiadását, amely 1599-ben, Lengyelország délkeleti részén, Lwówban (Lembergben) jelent meg, jelentősen kibővítette, mégpedig főként a lengyel ügyeket és az ottani végvidéket érintő versekkel. Szülőföldje, Galícia és a szomszédos Podólia népét kívánta megnyerni az őket megszólító *Do krajow podolskich syn ich mowi*, azaz: *A podóliai tájakhoz szól az ő fiuk* címet viselő vers-

sel. De ez önmagában még kevés lett volna a remélt sikerhez. Czahrowski eléggé sajátos módon igyekezett a tartalmi bővítésre, ugyanis egy Krzysztof Wolthazy nevű, általa személy szerint nem ismert, ám akkoriban is vitézkedő bajtársához szóló versében megvallotta, hogy annak véletlenül hozzá került kéziratából 19 költeményt fölvelt a maga kötetébe. Czahrowski szerint Wolthazy lengyel zsoldos volt, aki Magyarországot is megjárta, ott „férfiasan élt”, s azon felül költeményeket írt. Erről a titokzatos Wolthazyról csak annyit lehet tudni, hogy Homérosz-fordítását (*Hypothesis Illiadi Xiag Homerovich*) 1598-ban éppen az a lebergi nyomda adta ki, ahol Czahrowski kötetének második kiadása készült.

A kölcsönvett 19 versen kívül, többletként szerepel az a 8 szótagos, páros rímű sorokból építkező, „Powiedz, wdzięczna kobzo moja” (*Mondd, zengő kobzom*) kezdő sorú vers is, amelynek kéziratosa változatai *Duma ukrainna*, azaz *Végvidéki ének* címen ismertek, és bővebb szövegűek. A teljesebb változatot két kézirat őrzi: az egyik a Poznań közelében fekvő Kórnik könyvtárában (Bibl. Kórnicka, sygn. 299), a másik pedig Krakkóban, a Czartoryski Múzeumban (sygn. 377) van meg. Ezekből a kéziratokból közölte Tadeusz Mikulski (1909–1958), kritikai kiadásának jegyzetében, a Czahrowskiétól eltérő, illetve a többletként jelentkező részeket. Ez a Lengyelország ukrainai végeit, a podóliai harcokat bemutató ének tehát nem Czahrowski költeménye, hiszen ő Magyarországon harcolva, ottani vitézi élményeit írta meg verseiben! A *Duma ukrainna* Czahrowski által közölt, megcsonkított változata pedig kétségessé teszi az általa forrásként megnevezett Wolthazy szerzőségét is. A bővebb kéziratosa versszöveg azért nevezetes számunkra, mert az tartalmilag sokban megegyezik Balassinak a végek dicséretére szerzett katonaénekével.

Egy Jan z Kijan álnévvel író, ismeretlen lengyel szerző paródiái között, amelyeket a XVII. század elején nyomtatásban többször is kiadtak (*Nowy Sowizdrzał*), a *Duma ukrainna* kiforgatott változata is szerepel. Ez a kozákokat gúnyoló paródia egyúttal azt is bizonyítja, hogy a Czahrowski által is átvett végvidéki ének, akkoriban széles körben ismert, közköltészeti alkotás volt. Stanisław Sarnicki (1532–1597) történetíró egy, a podóliai lengyel végeken 1506-ban történt eseményről szólván elmondja, hogy: „Per idem tempus duo Strusii fratres, adolescentes strenui et bellicosi, a Valachis oppressi occubuerunt. De quibus etiam nunc elegiae, quas Dumas Russi vocant, canuntur voce lugubri, et gestu canentium se in utramque partem motantium...” Azaz: Ugyanebben az időben két elszánt és harcias ifjú, a két Struss testvér, az oláhok által legyőzve, elesett. Róluk most is elégiák készülnek, amelyeket az oroszok Dumának neveznek, gyászos hangjuk és a magukat mindkét részükben mozgató éneklőik taglejtése miatt (*Annales, sive origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum. Cracoviae, 1587, 379*). Az említett történet ismertségét az is mutatja, hogy a hősök egyikéről, Jakub Strussról,

egy Lengyelországban tanuló magyar ifjú, Kolozsvári Jeremiás, Zamojski kancellárnak ajánlott latin elégiát írt, amelyet Krakkóban adott ki, 1590-ben.

Czahrowski verseit Tadeusz Mikulski kritikai kiadása tette újra elérhetővé Lengyelországban (Varsó, 1937). A magyarok számára felettébb érdekes versek megismertetése az író, filológus és festőművész Csorba Tibor (1906–1985) érdeme, aki 1938 és 1942 között több, nyersfordításokkal bőven ellátott publikácót tett közzé bemutatásuk érdekében. Waldapfel József (1904–1968) irodalomtörténész figyelt fel először a *Duma ukrainna* és Balassi *Katonaéneke* közti nagy hasonlóságra. Ugyancsak ő volt az, aki Czahrowskiról írt, s 1939-ben kiadott tanulmányában úgy vélte, hogy ennek a lengyel versnek Balassi *Katonaéneke* volt a mintája. Ezt a felvetést a későbbiekben a Balassi-kutató Eckhardt Sándor (1890–1969) és az őt követő Balassi-szakirodalom kritika nélkül magáévá tette. A lengyel irodalomtörténészek, miként maga Mikulski is, viszont úgy gondolták, hogy Balassi és Czahrowski egyaránt közös forrásra támaszkodtak.

A hazai Balassi-szakirodalomban máig elfogadott álláspontnak tehát éppen az ellenkezője látszik valószínűnek: Balassi használta mintául a lengyel éneket. A *Duma ukrainna* a Dnyeper zuhatagos alsó szakaszán élő kozák zsoldosok nevében íródott, akik számára esetleges volt, hogy éppen kivel harcolnak, emiatt az ellenség sincs az énekekben megnevezve. A zaporozsjei kozákok, a lengyelek zsoldjában, hol az oroszokkal, hol a moldvaiakkal, hol a tatárokkal, hol a németekkel, hol a svédekkel hadakoztak. Balassinak a török lett volna az ellenség, ám versében ő is kerüli a megnevezést, csupán annyit mond, hogy „ellenség hírére”, illetve „ellenséget látván” indulnak harcba a vitézek. A lengyel ének aprólékosan írja le a katonai életet, míg Balassi ezekre a részletekre csupán egy-egy szóval utal. A gondolatmenet a lengyelben lineáris, Balassinál vissza-visszatérő.

Balassi katonaénekének keletkezése, a fejlett rímtechnika tanúsága alapján, 1589 tavaszára tehető, amikor a költő a várható lengyelországi hadjáratra készülve, ismét a vitézi élet felé fordult. Magyarországon a hivatalosan megkötött béke miatt több mint negyed századon át az ellenség kiűzése nem volt napirenden. Ennek ellenére a törökök ismételten támadtak, s elhárításuk a bányavárosok védelmében, főként Léva és Érsekújvár környékén okozta a legtöbb gondot. A vitézek azonban a jogos önvédelmen kívül kockára tették életüket a portyákon, bajvívásokban, lesvetésekben vagy a vásárütések során, amelyek csupán a harci szellem fenntartására, a vitézség próbájára, az egyéni hírnév szerzésére vagy a zsold pótlására szolgáltak. A vérontásra a keresztes hadjáratok óta csak a Krisztus ügyéért vívott harc adhatott erkölcsi igazolást. Az igazi katonai éthoszt a költő nem itt, hanem a második Szentháromság-hymnusban fogalmazta meg!

Balassi 1589 őszén kibujdosott Lengyelországba. Jóllehet szerelmi bánatával okolta tettét, valójában régóta a lengyel végekre készült, hiszen azt remélte, hogy

a várható török elleni háborúban ott komoly katonai feladatot kaphat. A lengyel szejm előleget is adott neki katonák toborzására; ő pedig, a bécsi udvar tilalma ellenére, magyar vitézeket is hivatott a táborába. Balassi bizonyára nem vaktában készült az általa kevésbé ismert vidékre, hanem gondosan gyűjtötte a hasznosítható információkat. A lengyel–litván állam Báthory István ideje óta kezdte nagyobb számban alkalmazni keleti végein a szabad kozák harcosokat. Balassihoz minden bizonnyal eljutottak azok a hősi énekek is, amelyeket az azon a tájon élők széles körben ismertek és énekeltek.

Valószínűnek tartjuk tehát, hogy Balassi „Vitézek, mi lehet ...?” kezdetű katonáéneket a *Duma ukrainna* alapján írhatta. Erre a toborzónak is alkalmas énekére azonban nem sokáig volt szüksége, hiszen 1590 végére eldőlt, hogy a remélt lengyel–török háború elmarad. Az ellenfelek hosszú időre békét kötöttek, így Balassi lengyelországi tartózkodása is okafogyottá vált. A katonai ambíciókról kényszerűen lemondó költő ekkoriban zárta le kézíratos verseskötetét, amelyet a szerelem jegyében komponált meg. Ebben a szerző a *Katonaének* számára is más szerepet szánt, mint annak keletkezése idején. A nagyciklus kontextusába helyezve, ez a vers túllépett katonai tartalmán, immár annak az alátámasztására szolgált, hogy a vitézi életvitel és annak színterei a valóságban is idilli környezetet nyújthatnak a szerelem számára. Ez a Balassi-vers tehát a megváltozott helyzetben nem vált valódi katonáénekké, s egyáltalán nem is terjedt el Magyarországon széles körben; sőt bizonyíthatóan csak jóval később, a török hódoltság vége felé, a XVII. század közepétől, az *Istenes énekek* rendezett kiadásaiból, tehát egy vallásos könyvecskéből válhatott először ismertté.

Balassi 66 versből álló lírai önéletrajzában az 58. számú verssel záródik le a Júlia-ciklus. A költő úgy lépett ki kudarccal végződő szerelmi történetéből, hogy a továbbiakban szakított a mitológia eszköztárával és szereplőivel, vagyis a Cupido, Venus, Diana, Pallas és Mars társaságában elképzelt világgal. A költő a versciklus lezárásakor, a hazától és szerelmétől való végső búcsúzásáig hátralévő nyolc versben, immár valóságos helyzeteket és színtereket keresett, hogy a *remedia amoris*, azaz a szerelemből való kigyógyulás különböző módjait lépésről lépésre haladva próbálhassa ki.

A költő a vigasztalódás egyik lehetőségeként helyezte a sorba a kikeleti megújulást és a vitézi életet együttesen magasztaló *Katonaéneket*. A versciklusban a 61. számhoz került „Vitézek, mi lehet ez széles föld felett szebb dolog az végeknél?” kezdetű vers címe: *Egy katonaének in laudem confiniorum*, azaz: *Egy katonaének a végek dicséretére*, arra utal, hogy ez a vers az ókorban kialakult, és a reneszánsz korban is igen kedvelt irodalmi műfaj, a görög *encomium*, illetve a latin *laudatio* hagyományát követi. Lukianos óta ez a műfaj a gúny eszközevé is vált, hiszen az írók, álságosan, az olyan kevésbé vonzó vagy netán éppen becsmérleendő dolgokat

is dicsőítették, mint a kopaszság, a zsarnokság, a bolha, a köszvény vagy a pénz. A legnevezetesebb ezek sorában Erasmus műve, *A balgaság dicsérete (Encomium moriae, sive declamatio in laudem stultitiae)*. Készültek azonban valós dicséretetek is az értékesnek tartott dolgokról. Melanchthon például az orvostudományt magasztalta (*Oratio in laudem artis medicae*) mások – többek közt – jeles iskoláról, tanárról, várvédelemről, a könyvnyomtatásról, patrónusról, uralkodóról, híres művészről írtak laudációt, ezek viszont nem voltak mentesek a megszépítő túlzásoktól. Balassi a tavaszi idő dicséretére is szentelt verset (*In laudem verni temporis*).

Balassi végvári laudációjában a tavasznak örvendező, szerencsen lovakon nyargaló vitézek nem valódi háborút vívnak, hiszen csupán lovagi fegyvereket és díszeket viselnek: zászlós kopját, éles szablyát, párduckápát és tollforgós, fényes sisakot; nem kerülnek elő a kor valóságos pusztító eszközei: az ágyúk, a puskák és a gránátok. Az pedig, hogy az ellenség a török lenne, szóba sem kerül. Nem esik szó a harc igazolásáról, a keresztyénség védelméről, és nincs említés az isteni gondviselésről sem. A vitézek a saját jó hírnevükért hadakoznak. A szép természeti környezet leírása a bukolikus világot idézi fel. Balassi jól tudta, hogy az árkádiai pásztoridill Magyarországon azért nem található megértésre, mert honfitársai szemében a pásztori élet állandó szereplői az alföldi puszták vad marhahajcsárai és a csordákat kísérő durva hajdúk voltak; éppen ezért ő a magyar vitézi világot próbálta annak helyére léptetni. Ez jellemzi a *Szép magyar komédia* Candiáját is, ahol, az olasz mintától eltérően, vitézek szerepelnek. A dolog fordítva is igaz, hiszen a vitéz *Credulus*, azaz maga a költő is ott van a végbeli katonák társaságában.

A szerelmi kontextusba is beilleszthető *Katonaének* tehát semmiképpen nem szolgálhatott mintául a lengyeleknek a *Duma ukrainnához*. Éppen a fordított dolog történt ebben az esetben is, hiszen Balassi sok szerzeménye született valamilyen irodalmi minta nyomán, s ezek között lengyel is akad. A földhöz ragadt szemléletű Adam Czahrowski, kilencévi magyarországi katonáskodás után, ugyan miért és hogyan írhatott volna a podoliai katonai életről, amelyben nem volt része? Lemberg tartózkodásakor érezte csupán szükségét, hogy az ottani térségről szóljon egy odaillő és már népszerűvé vált, ám kölcsönvett verssel! Balassi pedig nem a saját tapasztalatát követve írta meg a maga versét, hiszen a reneszánsz magas költészet nem a valóságot akarta tükrözni, hanem főként bevált toposzokból építkezve és a neoplatonista elveket követve, valami ideális dolgot akart felmutatni. Balassi verse egyáltalán nem ejt szót a magyar végvárakról, az azokra jellemző tettekről, a lesvetésről és a vitézi párbajokról. A kiterjedt mezőkön zajló csaták a lengyel, nem pedig a magyar végeket jellemzik! Az eddigi vélekedéssel szemben, a lengyel vers tehát nem Balassi végvári éneke nyomán született, hanem éppen ellenkezőleg, az volt Balassi irodalmi mintája!

A tanulmányhoz kapcsolódó szövegek

Adam Czahrowski Christophowi Wolthazemu nieznanjome służby swe zaleca

- Odważ czasu maluczko na godzinę swoją,
 20 A z cierpliwością przeczi tę to Książkę moję,
 W ktorej gdy więc co z drogi takiego obaczysz,
 Więc szacuj wedle zdania swego, jako raczysz.
 Inter cetera ujrzysz tu w nich kilkanaście
 Wierszow swoich, niż moje lepszych, dziewiętnaście,
 25 Ktorem sie ważył wpisać tu nad wolą twoję
 W nadzieję towarzyską, obaczywszy swoją
 Chęć przeciw tobie szczerą chociaj nieznanjome,
 Gdyż wiem, żeś sie też spłodził w Cnym Szlacheckim domie.

Adam Czahrowski Krzysztof Wolthazynak ismeretlenül szolgálátát ajánlja
 Kerényi Grácia (1925–1985) műfordítása (részlet)

- Szánj rá egy kevés időt egy heverő órán,
 20 S türelmesen olvasd el könyvemet lapozván,
 És távoli utadon, ha mit találsz benne,
 Meglátod, számíthat-e kegyes tetszésedre,
 Látsz itt inter cetera tizenegynéhány verset
 Tiedből, enyémnél jobb tizenkilencet;
 25 Bátorkodtam ezeket a tudtodon kívül
 Beleírni, jó uram, bizakodó szívvel,
 Lévén őszinte híved, noha nem ismerlek,
 Tudván, téged is derék nemes család nemzett.

Bartosz Paprocki (1543–1614):

Na herb Adama Czahrowskiego w rzeczach rycerskich męża skuszonego

Wielkiej sławy te Rzeki zawsze w Polsce były
 I przez tego Adama nic sie nie zelżyły.
 Owszejki im przyczynił mężnie strumień krwawy
 Prze swe wielkie Rycerskie w tej krainie sprawy,
 Gdzie Smok na Chrześciany rozdziewił paszczękę.
 Tam on mężnie podnosił swą Rycerską rękę,
 A krwią znacznie zamoczył Węgierską krainę.
 Wielkiej sławy jest godny prze taką przyczynę.

A vers Csorba Tibor nyersfordításában:

Czahrowski Ádámnak, a vitézi dolgokban jártas férfiúnak címeréről. E folyóknak Lengyelországban mindig nagy hírük volt, És ez Ádám miatt semmit sem változott, Sőt véres folyást ő adott nekik férfiasan. Azon országban elkövetett nagy vitézségei által, Ott, ahol a Sárkány állkapcsát a keresztyénekre kitárta. Ő ott férfiasan emelte fel vitézi kezét, És erősen itatta vérrel a magyarok földjét. A nagy hírnévre méltó ily oknál fogva.

Adam Czahrowski

Do krajow podolskich syn ich mowi

A podóliai tájához szól az ő fiuk

Wy, zacne Podolskie kraje,
 Ktorem wam w te słowa daje
 Dank w tym narod rozmaity,
 Mowiąc o was głos obfity,
 5 Żeście w dary nieprzebrane,
 Od Boga tak darowane
 Z których daleko słyniecie
 I tę wieść wszędy niesiecie.
 Co o was i uszy moje,
 10 W rozmaitych krajach swoje
 Puszczając słuchy rozlicznie,
 Słyszały to ustawicznie.
 A ja, będąc Synem waszem,
 Gdziem kolwiek bywał tym czasem,

Ti, tiszteletre méltó podóliai tájak,
 Kiknek ajándékba adom e szavakat,
 Különböző nemzetek otthona volnátok,
 Kiknek nagy hírét beszéltek szerte,
 Melyet mérhetetlen adományként,
 Isten ajándékának köszönhettek.
 Ezekről messze földön híresek vagytok,
 S magatok is terjesztitek ezt a hírt.
 Amint rólatok az én füleim is tanúsítják,
 Különféle országokban.
 Ily' híreket hallani számosan
 Szüntelenül emlegetni.
 Én pedig tinéktek fiatok lévén,
 Bárhol is jártam ez idő tájt,

- 15 Przyznawałem wam te rzeczy,
Mając prawdę w dobrej pieczy.
Z waszych krajów znamienitych
Żołnierz mówię Pol obfitych
I do was tak w rymy moje,
20 Mówię, ciesząc serce swoje,
A do Katońskiej muzyki*
Wyprawuję w słowa szyki.

DUMA UKRAINNA

- Powiedz, wdzięczna kobzo moja,
Umieli co дума twoja,
Dajcie wy znać, głośnie strony,
Żywot słuszny ulubiony.
5 Jeden kupią wiek prowadzi,
Drugi rozumen zysk sadzi,
Ten gospodarstwem zwyk nędzy,
A przychodzi do pieniędzy.
Sam ten na wszystko sie dłuży,
10 Kto ręką ojczyźnie służy,
Zdrowie traci szesną szkodą –
Bog a sława jest nadgroda.
Prozno czeka opatrzenia
Przedni słabego baczenia,
15 Jednak wolny szanc w tej mierze,
Niech kto co chce przedsię bierze.
Rada radzie ustępuje,
Powiedz kto co lepszego czuje.
Coż może być piękniejszego
20 **Nad człowieka rycerskiego?**
Coż nad pograniczne kraje,
Kędy – skoro lod roztaje –
Ujrzysz pola nieprzejrzane,
Młodą trawą przyrodziane?

Megerősítettem e dolgok valódiságát,
Az igazságot tartván szem előtt.
A ti nagyszerű vidékeitekről,
Gazdag mezőkről való katonaként.
Íme, így rímeimmel szólok hozzátok,
Önnön szívemet is örvendeztetvén,
Cato muzsikájára pedig
Sorba szedem a szavakat.

A VÉGVIDÉK ÉNEKE

Mondd, zengő kobzom,
Tud-e valamit a te énekszód,
Adjatok hírt messi tájak,
A méltóságteljes életről.
Az egyik kereskedéssel tölti életét,
A másik ésszel gyűjti a vagyont.
Ennek gazdagsága szegénység,
Mégis gazdaggá válik.
Adósságokba megy bele,
Aki a hazát szolgálja,
Az egészségét kockáztatja –
Annak isten és dicsőség jutalma.
Hiába várja az oltalmat
Az első, akinek ítélőképessége gyenge,
Ámde mindenki előtt szabad a választás.
Ki mit szeret, azzal foglalkozzék.
A tanácsok egymást követik,
Mondd meg, melyik a legjobb.
Mi lehet szebb dolog
A vitézlő embernél?
Mi a végvidéknél,
Holott – amikor jég elolvad –
Látni az áttekinthetetlen mezőket
Zsenge fűbe öltözötten?

* Diomedes Cato népszerű olasz komponista és lantművész volt a lengyel királyi udvarban 1588–1593 között.

- 25 Ujżrysz dąbrowy rozwite,
 Ujżrysz ptastwo rozmaite,
 Zwierzu stada niezliczone
 I ryb roje niezłowione.
 Gdzie czasem Wieśniak ochoczy
- 30 Łowiąc sieci swoje toczy,
 Albo na straż wyprawiony
 Strzele żwierz Strzelec ćwiczony.
 Lub przez niemienione progi
 Dnieprovy Kozak ubogi
- 35 Czołnem płynie nie bez strachu,
 Chudoju żyw Sołomachu.
 Usarz zasię w mocnej zbroi
 Warownym obozem stoi.
Zimnym niebem przyodziany,
- 40 *Dżem i rosą ogrzewany.*
 Ktory po szczupłym obiedzie
 Straż zarazem swą zawiedzie,
 W tym probuje w kole koni
 Lub kopiją pierścień goni.
- 45 *Albo więc lekko ubrany,*
Pod nieprzyjacielskie ściany
 A kiedy zaś trwoga przyjdzie,
 Z traskiem z obozu wynidzie;
 Pod świetnemi chorągwiemi,
- 50 Glośny trąbą i bębniemi.
 Bieży pochylony lasem
 Dla sławy, dla zysku czasem.
 Tam młodź harce swoje zwodzi,
 A zaś we krwi często brodzi,
- 55 Palasz kładzie w poszwę krwawy,
 Cedząc zaś krew za rękawy.
A temu szabla zkoszona
Uniosła łeb od ramiona.
Ten spad kulą przerażony,
- 60 *Tego przebił grot stalony.*
 Drugiego też bystra strzała
 W sercu skrwawionym ostała.
 Trzeci końmi podeptany
- Látni a kivirult tölgyerdőt,
 Látni mindenféle madarat,
 Állatok számlálhatatlan nyáját,
 És a halak megfoghatatlan rajait.
 Ahol néha a paraszt kedvvel
 Halászni meríti hálóját,
 Avagy az őrségbe küldött
 Ügyes lövész vadat lő.
 Vagy a számolatlan zuhatagon
 A szegény Dnyeper menti kozák
 Csónakon úszik, nem félelem nélkül,
 Aki ínségben, puliszkán él.
 A huszár pedig erős fegyverzetben
 Védett táborban állomásozik.
Hideg ég takarja be,
Eső, harmat melegíti.
 Aki a szerény ebéd után
 Strázsálni megy mindjárt.
 A lovaglótéren próbálja magát
 Kopjavecsettel gyűrűt nyer.
Vagy könnyű felszerelésben
Az ellenség fala alá siet,
 Mikor pedig elérkezik a riadó,
 Robogva táborba száll;
 Fényes zázlók alatt
 Zengő trombita- és dobszóval,
 Siet az erdő alján meglapulva,
 Vagy hírnévért, vagy nyereségért.
 Ott vívja az ifúság harcait,
 Majd vérben gázol lovával;
 Egyiknek éles kardja vért csorgat
 Még a mente ujjára is.
Egy másíknak levágott fejét
Szablya vitte le válláról.
Amaz golyótól találva esett le,
Mást vasas dárda ölt meg.
 Emennek gyors röptű nyilvessző
 Vérző szívében megmaradt.
 A harmadik, akit lovak tapostak meg

Polega czasem bez rany.
 65 Zatył jedna przelomiona
 Nazad ustępuje strona,
 A zwycięzca niebłagany
 W tył srogie zadaje rany.
Serce mają zajuszone,
 70 *Pędzi na śmierć rozproszone.*
Potym z pysznem łupem chodzi,
Co przedniejsze więźnie zwodzi.
Te na zamki odsyłają,
Potym głowy odcinają,
 75 *Ktore na postrach podane*
Bili na pale ciosane,
Strach i pamiątka dobrego
Szczęścia i zwycięstwa swego
Jako szczęście kołem chodzi,
 80 *I to [im] snadnie uchodzi,*
Że ci, co wygraną mają,
Czasem przy nędzy zostają;
Bo zdarzeniem upojeni,
Tuszą, że już nie zmieni.
 85 *Kiedy w swą stronę pogonią,*
Bieży, nie myśląc wpaść w tonię.
A ten, przyszedłszy do sprawy,
Za czym do lepszej poprawy,
Widząc nierząd między strony,
 90 *Chciwym łupem zabawiony,*
Weprze w tył nieprzyjacioły,
Już [więc] wygrana napoły.
Co im dalej, serca tracą,
A głupstwo swe śmiercią płacą.
 95 *A ten, co był zwyciężony,*
Sprawą goni lud strwożony,
Trupów gęste kupy kładzie –
Fortuna w słusznym zakładzie.
Onych ciała niegrzebione
 100 *Tuczą ptastwa obrzydzone.*
Onych na polne niskości
Dziki zwierz roznosi kości.

Seb nélkül hal meg.
 Az egyik fél legyőztévén,
 Szégyen nélkül visszavonul,
 S a győztes könyörtelenül
 Hátulról mér rá súlyos sebeket.
Ijedt szívvel
Szétszóródnak futnak a halálba.
Aztán megtér büszke zsákmánnyal
Visz magával előkelő foglyokat.
Ezeket várakba küldik,
Aztán levágják a fejüket,
 S ijesztésiül
Karóra tűzik
Ijesztésiül is, meg a jószerencse
És győzelmük emlékére.
Amint a szerencse körbe jár,
Tőlük könnyen elpártol,
 Akik győztek,
S néha azok jutnak bajba,
Mert a sikertől megrészegeedve,
Azt hiszik, szerencsésük nem változik.
Mikor ott vágat a maga vidékén
Nem gondolva, hogy verembe zuhanhat.
Amaz, hogy kiköszörülje a csorbát,
Rendbe áll;
Látván a mohó zsákmányolással
Foglalkozók rendtelenségét,
Hátba támadja ellenségét,
 S félig már nyert is.
Fejüket vesztik,
S ostobaságukért halállal fizetnek.
Az a fél pedig, amelyet már legyőztek,
Rendben üldözi a megriasztott népséget.
Holttesteket rak halomba,
Fortuna méltó jutalmaképpen.
Temetetlen testük
Undok madarakat hizlal,
 Csontjukat a mező üregeibe
Vadállat hordja szét.

*A tam, jakożkolwiek padnie,
 Rycerz fortuną nie władnie.*
 105 *Ręką bije, ręką słynie,
 Od rękięj [!] nieborak ginie.
 Zysk człowieka rycerskiego –
 Głód, trud, zimno rozkosz jego.
 Jaśnie mu deszcz [za] napoje,*
 110 *Kuszania i mętno zdroje,
 Pałac – kotara ściśniona,
 Pościel – trawa niekoszona,
 Śmierć zabita ta jest jego
 Trud, [jak] wilka drapieżnego.*
 115 *[A w tym do lupu zebrane
 Rycerstwo zaś spracowane
 Obraca się z trudu swego,
 Dając chwałę Bogu z tego,
 Dziękując czasem z wygrania*
 120 *A pod czas też więc z przegrania.
 Nie jakąż więc stronę stanie,
 Bądź zawsze pochwalon, Panie.]
 Boże, który masz na pieczy
 Ludu rycerskiego rzeczy,*
 125 *Chudy żołnierz prosi ciebie,
 Zapłać mu tę nędzę w niebie.
 Amen.*

*Ott nem ura a szerencsének a vitéz
 Bármint üt ki a dolog.
 Karjával öl, karjával szerzi híret,
 Kartól pusztul nyomorultul.
 A vitéz ember jutalma:
 Éhség; fáradság, fagy a mulatsága;
 Tiszta eső az itala,
 Étele pedig zavaros forrás,
 Palotája szűk kalyiba;
 Ágya kaszálatlan fű;
 Halál, öldöklés az ő munkája,
 Mint a ragadozó farkasoknak.
 [A zsákmány összegyűjtve
 A lovagság megdolgozott érte
 A saját munkájából él,
 Amiért hálát ad az Istennek,
 Köszönvén néha a győzelmet
 És a vereséget.
 Amelyik oldalon nem állna,
 Áldassék a te neved, Uram.]
 Isten, aki véded
 A vitézlő nép ügyét,
 Egy szegény zsoldos kér téged,
 Jutalmazd e nyomorúságért az égben.
 Ámen*

A **dőlt betűs** sorok csak a Poznań melletti Kórnik könyvtárában és krakkói Czartoryski-gyűjteményben őrzött kéziratban vannak meg, a **szögletes zárójelben** lévők viszont csak Czahrowskinál szerepelnek.

A 1-2 és a 18-115 sorok közötti részt lásd Waldapfel József (1904–1968) nyersfordításában, Balassi „Vitézek, mi lehet ...” kezdetű verse mellé helyezve, a 6. lapon. A hiányzó lengyel szövegrészek nyersfordításáért Orbókné Jagiełło Anna könyvtárost, Szalai Attila nagykövetségi tanácsost és Robert Wołosz egyetemi docenst illeti köszönet.

Zsille Gábor

Néhány mondat Balassiék lengyel váráról

Történt pedig 1570-ben, hogy Bálint költőnk apját, Balassi János uramat felségsértési perbe fogták – mint tudjuk, koholtan. Akárhogyan is, a várható következmények elől a család (ugyan hová máshová?) Lengyelországba menekült, meghúzni magát kissé: megvásárolták a festői Kamieniec várát, és két esztendőn át ott fészkeltek. Kamieniec öt kilométerre található Krosno városától (ma hatvanezer lakosú település, remek állapotban fennmaradt reneszánsz főtérrel, Balassi-korabeli palotákkal, amelyek közül az egyiknek Dobó István egri várkapitány is a tulajdonosa volt) és százharminc kilométerre Sárospataktól. Szóval nincs képtelenül messze. A kamienieci vár ellátására Balassiék elzálogosítottak két környékbeli mezővároskát, Rymanówot és Nowy Żmigródot. Mindkét helység ma is létezik – és mindkettőben díszleg egy-egy emléktábla a helyi iskola falán, a helyi lengyeleknek, illetve Kovács István akkori krakkói főkonzulnak köszönhetően, akik ápolják a környéken élt jeles magyar emlékét.

Kamieniec várából lélegzetelállító kilátás nyílik a Beszkidek szelíd hegyeire és a Krosnót övező medencére. Tekintetünket a vár korlással kerített teraszáról körbehordozva elgondolhatjuk, hogy a kamasz Bálint pontosan ugyanezt a természeti csodát szemlélte. És itt, e gyönyörűséges fészekben kezdte bontogatni szárnyát, hogy azután egyenesen a Parnasszusra röppenjen. A kamienieci magányban irodalmi terv fogant benne: száműzött szülei vigasztalására lefordította egy német evangélikus lelkész, bizonyos Michael Bock művét, és tizennyolc évesen, 1572-ben nyomtatásban is megjelentette, *Beteg lelkeknek való füves kertecske* címmel.

A felségsértés vádját két év elteltével ejtették, és Balassiék sértetlenül visszatérhettek magyarországi birtokaikra. Kamieniec várát újabb és újabb nemesek birtokolták, megesett, hogy egyszerre akár többen is. Például a Firlej és a Skotnicki család között annyira elmérgesedett a társbérleti viszony, hogy a vár kellős közepére válaszfalat emeltek egymás közé... A hely egyik utolsó lakója a XIX. század derekának nagyszerű írófejedelme, herceg Aleksander Fredro volt. Természetesen kikutatta Firlejék és Skotnickiéék egykori perlekedését, és e klasszikus vígjátéki helyzet megragadta a képzeletét. *Bosszú* címmel négyfelvonásos színművet kanyarintott belőle: a lengyel szépirodalom egyik legfontosabb alkotását, amely arrafelé ma is kötelező olvasmány az iskolásoknak. Az ezredfordulón pedig az Oscar-díjas filmrendező, Andrzej Wajda (régi személyes vágyaként) filmet forgatott belőle, szintén *Bosszú* címmel. Nagyon szórakoztató alkotás, érdemes megnézni; külön érdekessége, hogy az egyik főszereplőt, a szájhős Locsogi lovagot egy másik Oscar-díjas rendező, a színészként is remekelő Roman Polański alakítja.

E négyfelvonásos, több mint százoldalas mű véges-végig felező nyolcas formában hőmpölyög – vagyis egy adott soron belül a negyedik és az ötödik szótag nem lehet ugyanabban a szóban. Amikor 2005-ben a Duna Televízió felkért, készítsem el e vígjáték műfordítását, néhány napra halálsápadt lettem. Végül röpké két-három hónap alatt sikerült teljesítenem a megbízatást – hanem a munka felénél már olyan állapotba kerültem, hogy kizárólag felező nyolcasokban álmodtam...

Fredro herceg halálát követően a kamienieci vár egyre romosabb lett, a két világháború pedig megpecsételte a sorsát. A XX. században nem is akadt már állandó lakója. Hanem az 1990-es évek második felében a közeli Krosno városában egy Andrzej Kołder nevezetű ember úgy döntött: feltöri a gyászos pecsétet. Történelmi kutakodásai során felfedezte, hogy Kamieniec valaha Balassiék tulajdona volt, és fejébe vette: a magyarok iránti barátsága bizonyságaként feltámasztja halottaiból a várat. A lengyel államkincstártól húsz évre bérbe vette a romokat, jelképesen egy złotyért (vagyis hetven forintért), azzal a kemény vállalással, hogy két évtized alatt teljesen újjáépíti azokat. Aki ma veszi a csekély fáradságot, és el látogat a helyszínre, elcsodálkozhat, mi mindenre képes egyetlen ember önzetlen lelkesedése, áldozatos fáradozása. Másfél évtized leforgása alatt a kamienieci vár falai hat-nyolc métert nőttek. A belső vár bejáratának falán domborműves emléktábla hirdeti Balassi Bálint dicsőségét. Tisztességes lengyelként Andrzej Kołder elsőként az egykori várkapolnát állította helyre – a munka kezdetekor sípcsontja közepéig értek a falmaradványok –, az egykori pillérek gyámköveivel és teljes tetőszerkezettel. A tarnói püspök felszentelte, így hát érvényes misézőhely: például 2008-ban Kołder lánya e kápolnában mondta ki választottjának a boldogító igent. A bejárat őrbástyája is elkészült, majd tető alá került: afféle házi múzeum jelleggel ott láthatók az ásatások során előkerült régi fegyverek, korsók, liturgikus eszközök, legkülönbélebb használati tárgyak. És persze más helyiségek is újjászülettek, például az egykori fogda, a konyha, a fellegvárhoz vezető lépcsősor...

Most pedig elő a farbával, következzenek egy részlet a nevezetes színműből! A negyedik felvonás ötödik jelenetében annak lehetünk tanúi, hogy az egyik civakodó várúr, Pohárnok fondorlatos ármányt sző: hamisított szerelmes levelet diktál szolgálójának, Fityeginek. E levelet unokahúga, Klára nevében fogalmazza, azzal a céllal, hogy kelepcébe csalja az ellenlábás várúr, Szóttlan Jegyző fiát, Vencelt. Ám Pohárnok a hamis szöveget fogalmazva sem képes elszakadni kedvenc szavajárásától, a *Nagy jó uram!* fordulattól, melyet csak úgy, kötőszó gyanánt használ. S ezzel bizony alaposan megzavarja a szerény értelemmel megáldott szolgálót, szegény Fityegit...

Aleksander Fredro

Bosszú

(Részlet)

POHÁRNOK

Hej, hej, hanem másként teszek –
Minden csupán buborék itt;
Nagyobb bosszút gondolok ki,
De fortéllyal, csellel telít.
Ha a fiát törbe csalnám,
Volna néki jó kalitkám;
S az apjától nem rettenek.

Fityegihez

Ülj le ide – mártsd a tollat,
Jegyezd fel a szavaimat.

FITYEGI

Nem túl szépek a betűim.

POHÁRNOK

Épp ily lányos kéz kell ide,
Fejemet rá: törbe csalom;
Minden jó lesz.

FITYEGI

Hál' Istennek!

POHÁRNOK

Most épp úgy kell írunk, mintha
Klára írna Venceléhez...

FITYEGI

Ó! Ó!

POHÁRNOK

Na mit „Ó! Ó!”?

FITYEGI

Kegyess

Uram, hisz ez Klárát sérti.

POHÁRNOK

Ezt meg ugyan mit firtatod?
Mártsd a tollat, körmölj és kész.

rövid gondolkodás után

Csak hát, ugye, nagy jó uram,
Hogy színleljünk, művészet kell:
Szamárságok, butaságok,
Szerelmes csicsergések...

gondolkodik

Miként kezdjük, nagy jó uram?...

FITYEGI

felemelkedik

„Szerelmes becses kincsem!”...

POHÁRNOK

Ó... ó... ó... ó... Mint egy asszony...

De itt fél vagy negyed szó kell;

Nem így, nem úgy – talán emígy:

„Szeretném is, de félek is”.

Érted már – ez a művészet...

De nem kegyed itt a tudós.

Írja...

Máris!

„Bájjal kérem”...

Ez meg mi?

FITYEGI

Bé.

POHÁRNOK

Ez?

FITYEGI

Egy nagy Bé –
És bekezdés, kegyes uram.

POHÁRNOK

Bé? Egy vonás – s a két hurok?

FITYEGI

Az egyik lent, a másik fent.

POHÁRNOK

Az ördögbe!

Hisz ez... Magas...

No de!...

FITYEGI*Pohárnok a lábára lép*

No mert!...

POHÁRNOK

Bé, egy nagy Bé...

Jól megnézve, az is lehet.

No, no, írd csak – de pontosan.

„Bájjal kérem”... Nagy jó uram...

Nagy jó uram... „hogy hívásom”...

Nagy jó uram... „úgy fogadja”...

Nagy jó uram... „úgy fogadja,
mint bizalmam személyében”...

Nagy jó uram... „kegyes uram,

Kit kevésbé ismerek csak”...

„Kit kevésbé ismerek csak”...

ujjával a papírra bök

Hát ez?

FITYEGI

Paca – kegyes uram,
De betűvé alakítom.

POHÁRNOK

Ha még egy csepp alápottyan,
Olyan körmöst adok neked,
Hogy felrémlik az iskola.
Olvasd fel...

Na – hogyan is volt?

FITYEGI

„Bájjal kérem nagy jó uram
Nagy jó uram hogy hívásom
Nagy jó uram úgy fogadja
Nagy jó”...

POHÁRNOK

Hogy száz ördög vigyen
A nagy üres tökfegyeddel!
Hülye ír így: „Nagy jó uram”!

FITYEGI

Kegyes uram így diktálta.

POHÁRNOK

Hallgass! Írd az elejétől,
„Nagy jó uram” nélkül végig!

FITYEGI*próbálja összegyűjteni a papírdarabokat*

E fecnikből nehézkes lesz.

POHÁRNOK

Írd le újra, írd, azt mondtam!

Három fillért ér
az agyad!

Ülj le! – Ülj, ha mondom!

FITYEGI

Ülök.

POHÁRNOK

És ismételd!

diktál

„Bájjal kérem”...

Nagyj...

kezét a szájára tapasztja

FITYEGI

ismétli a leírt szót

Nagyj...

POHÁRNOK

hangosan

Mi „nagyj”?... Mi az, hogy „nagyj”?!...

magához

E bolonddal mit sem érek.

Másképpen kell megoldanunk.

Még kedvezőbb lesz majd talán,

Ha egy kölyköt küldök hozzá,

Szóban kérve. Igen, jobb lesz.

Zsille Gábor fordítása

Kusper Judit

A nyelv metaforikus lehetőségei – különbség és elkülönülés

Gárdonyi Géza Az én falum című kötetében

„Öröm volt elmerülni Gárdonyi érzékeny, pontos mondataiban, ráérezni humorára és vizsgálgatni, mitől olyan pontosak, tévedhetetlenül igaziak párbeszédei. Azt hiszem, a titok a szeretet: Gárdonyi szereti, mert ismeri a szereplőit. Ha ironizál, szeretettel teszi – innen a szomorúságon is átderengő derű.” (Tóth Krisztina)

Az én falum című kötet műfaji jegyeit tekintve is kérdéseket vet föl: míg a szakirodalom a *novelláskötet* elnevezést használja, feltehetjük a kérdést, nem lenne-e érdemesebb a regénypoétikák felől közelíteni a műhöz, hiszen egy laza epikus szál kitapintható: egyrészt maguk a helyszínek és a szereplők kapcsolják össze a kisebb írásokat, ám elsősorban az elbeszélő lesz az, akinek alakja és hangja, majd értelmezési rendszerei meghatározzák a szövegek jelentését. Ez az elbeszélő már a címben lévő birtokviszonyban is felbukkan, igen kényelmes pozíciót biztosítva önmagának e retorikai fogás által: az olvasó már a cím megismerésekor azt feltételezi, hogy a narrátor mintegy belülről mesél el valami, történetet vagy történeteket, mindent és mindenkit ismer, hiszen ő maga is belül van ezen a világon. Ezt a belül létet így egy grammatikai szintagma hozza létre, nyelvileg megkonstruált alakzat. Aztán, amint lépcsőről lépésre vagy inkább mondatról mondatra kibontakozik előttünk az elbeszélő alakja, láthatjuk, hogy korántsem ilyen egyszerű a dolgunk: nem beszélhetünk olyan mindentudó, netán eposzerű elbeszélőről, aki minden tekintetben belül van a körön. Ezt az előrevetített, feltételezett belül létet több irányból is leleplezhetjük, hiszen maga a tanító, aki a történet(ek) elbeszélőjévé válik, kívülről érkezik e világba. S ha pragmatikai szinten ez nem is okozna problémát, a nyelv már megint elárulja, leleplezi pozícióját, amennyiben fogalmi, alakzatai máshogy működnek: a falusiak fogalmi idegenként értelmeződnek általa, hiedelemvilágukat a múlt részeként kezeli, saját pozíciója mindig megkérdőjelezi a másik pozíciójának és értelmezői stratégiájának igazságértékét.

Már a kötet első fejezetében, a *Március* című írásban hangsúlyossá válik az a hely és beszédmód, amit az elbeszélő el fog vagy legalábbis el szeretne foglalni: a birtokviszonyt jelző kifejezések mellett (*kedves hónapom, a gólyánk, fecskénk, a mi földünk, házunk*) határozottan elhelyezi magát az egyik oldalon: „Ha városi

ember volnék, a szobám falán ott volna a vető ember képe.”¹ Maga a föld, a falu földje, a határ pedig az íráshoz válik hasonlatossá: „És a barázdák egymást követik, mint az én írásom a papiroson. Az élet írása az.”² Az a táj, a föld, a falu írássá válik, válasz a szentek írására, akik siralomvölgynek mondják a Földet³. De ki írja ezt a „falut”, ezt a történetet? Ki lesz a birtokosa, ki az az én, aki megjelenik a címben?

Egyszerű lenne azt mondani, hogy maga az elbeszélő, aki papírra veti mindezt. Ám a papírra írás, láthattuk, csak egyik oldala az írás aktusának, a föld, a falu alakításában, magának a könyvvé vált falunak a barázdászerű soraiban más szóval meg: „Kisétálok a házsorból: – írja még mindig a *Márciusban* – a mezőre. A férfie emberek ott vannak most szanaszét a dűlőkön. Minden tábla egy ember, két ember. Szántanak és vetnek. Szeretem nézni a szántóvető embert a munkájában.”⁴ Azaz aki beszél, kívül van azon, ami történik, szemlélődő, értelmező, magának a hermeneutikai aktusnak a létrehozója. Olvassa, értelmezi az írást, annak ellenére, hogy ezt a pozíciót másnak kínálja fel: „És az Úr olvassa az írást a magasból.”⁵ Nem áll szándékomban metafizikai síkra emelni az értelmezés és az olvasás lehetőségét, mégis érdemes elgondolkodni azon, hogy az az én, aki a falun belülinek tételezi magát, miért hívja föl a figyelmet rögtön arra, hogy ő ebben a faluban csupán megfigyelő szemlélődő, olyan olvasó, mint az Úr, aki teremt és gyönyörködik teremtményeiben. Maga az alkotás, a teremtmény pedig egyszerre a Föld és a könyv, az írás, ami egyben annak a nagyobb teremtménynek, az írás aktusa pedig a teremtésnek válik a kicsinyítő tükrévé. Az elbeszélői pozíció így egyszerre mindentudó és semmit sem tudó, benne lévő és kívül lévő, hiszen ő csak a papírra ír, míg mások a földre, földbe. Innen kell kijelölnie azt a helyet, ahonnan mindezt szemlélheti, írhatja vagy átírhatja, s ehhez választja az emlékező elbeszélő szerepét. Hangsúlyos hely, hiszen éppen a fent jelzett hiányt próbálja leplezni, azt az állandó kívül létet, a kívülről érkezést, ami miatt szükségszerűen máshogyan értelmez, mint a belül lévők.

Elbeszélőnk ezt a távolságot hol el akarja mosni, hol hangsúlyozza, mindig az adott retorikai helyzetnek megfelelően. Fölállít hát egy olyan „falu”-, „falusi”-metaforát, mely meghatározza az egész kötet olvasási stratégiáját: a falu és a falusi ember egyszerre jelenik meg típusként és egyénített személyiségként, sajátként és idegenként, elkülönülőként és közelítőként. Nem a romantika vagy a népszínművek idilli faluábrázolása olvasható itt, nem is a Móriczi realizmus rideg valója: valahol a kettő között vagyunk, s e helyet maga a nyelv fogja kijelölni számunkra.

1 Gárdonyi Géza, *Az én falum*, 9.

2 Uo.

3 Uo. 8. o.

4 Uo.

5 Uo. 9. o.

Magának az olvasásnak (s a hozzá kapcsolódó írásnak) az ereje, világ- és mágiateremtő képessége olvasható ki *A barboncás* című írásból is. Itt, a jó kis 19. század végi idillben, a zivatart vadromantikus leírásának közepén egyszer csak felbukkan egy sárkány, mely a mű első kibillentő képe: az olvasó még csak közeledik ehhez az – ábrázolt – világhoz, éppen kezd feloldódni a falusi/vidéki élet békéjében és tragédiáiban, amikor olyan fikciós szint felállítására kényszerül, amire eddig nem számított: a fiktív és a reális elemei más hierarchiát követelnek meg, mint az előző írásokban, el kell tehát gondolkodnunk azon, hogy az olvasás során melyik lesz az a fikciós szint, amely a jelentésképzést fogja segíteni. Maga az elbeszélő is itt reflektál arra az – általunk már szemlélt – különbségtételre, mely az ő és az ábrázolt személyek értelemképzése között feszül: a szöveg metaforikus építkezése közben felsejlik, hogy az értelmezés és így a jelentés két síkon mozog, azaz – talán élhetünk ezzel a metaforával – két könyv íródik. *A barboncás*ban tanúi lehetünk annak, hogyan értelmezi a falusiak értelemvilága az őket körülvevő jelenségeket, jelen esetben a zivatart, s meglepődve tapasztaljuk, hogy éppen az elbeszélő egyik központi metaforáját, az olvasást és a könyvet alkalmazzák, hiszen a barboncás, azaz garabonciás diák egy nagy könyvből előolvassa a zivatart – állítja a mű egyik hőse, Bordács teljes meggyőződéssel. A barboncás egy nagy sárkányon, a felhőn lovagol, kezében a könyv, amelyből mindent ki lehet olvasni: pénzt, kocsit, sárkányt. Az öreg Bordács beszédét a falusiak nem kérdőjelezzik meg, pusztán egy kívül lévő, a tanító-elbeszélő jelenléte miatt kezdenek el magyarázkodni, aki eleve egy külső pozícióból, az igazság tudójaként szól az olvasóhoz: „Az a kérdés fordult meg az elmémbe, hogy meghagyjam-e az öreg Bordácsnak a sárkányos diákját, vagy elmagyarázzam tőle, hogy a nép is tudja: micsoda más erő keveri ránk a zivatart. Mert némely pogány kori hitünk maradékával kár ezt cselekedni.”⁶ Hiába reflektál ő maga is arra, hogy e hit kedvesebb, és többet, mint a tudomány, mégis igyekszik ellehetetleníteni vagy legalább elbizonytalanítani a falusiak hiedelmeit, de legalább metaforahálóját. Míg abban a bizonyos bent lévő körben a referenciák mindenképp érvényesek. A látás és a kimondott szó bizonyítéku szolgál, elég, hogy az öreg, bár még nem látott barboncást, látott már affélét, az apja pedig beszélt is egytel. „Mi kell több ennél” – teszi fel a kérdést Bordács. Az elbeszélő viszont már nem tud belépni ebbe a más referenciákon alapuló tudásba: „nekem az öreg szava nem volt szentírás, mint a többinek” – a többi viszont – ahogyan azt sejthetjük is – az öreggel beszél közös metaforikus nyelvet. A tanító viszont éppen a metaforarend segítségével, annak elcsúszásával próbálja meg ellehetetleníteni a történetet: miért kér tejet a diák, ha mindent ki tud olvasni a könyvből? A falusiak válasza – leleményesen – éppen a két nyelvi világ között fog elhelyezkedni:

6 Uo. 23.

„A Krisztus tudja” – mondják, s tovább nem is szeretnék görgetni a szofisztikált kérdést.

Az elbeszélés még irányból közelít a barboncás és könyve létehez, valamint nemlétehez: egyfelől Somodi béres beszéli el a pataki könyvtárban őrzött barboncáskönyv történetét, másfelől a juhásztól tudjuk meg, hogy a faluban találkozott egy valódi barboncással. A béres szavahihetőségét az elbeszélő rögtön elbizonytalanítja, hiszen idegenként jelenik meg a társaságban, s történetét egy ismerősétől hallotta, „aki igazgató vagy mi vót ott a kollégyiumban: ő söpörte a tanulószobákat.” Az általa használt kifejezések csak a tanító nyelvi világában hordoznak referenciát, a parasztoknak nem tűnik fel az ellentmondás az igazgatói poszt és a takarítás között, számukra inkább az fontos, hogy ez a béres ismer olyan szemtanút, aki már látta a varázslatos kis fekete könyvet, amiből ördögök pattannak ki. Maga a szüzsé éppen azzal nyeri el valóságtartalmát, hogy többszörös elbeszéltségen és határátlépésen keresztül teljesen megfelel annak az imaginárius világnak, amit a mesék kínálnak fel.

Az igazi meglepetés akkor ér bennünket, amikor a juhász, aki most éppen kívülről, a faluból érkezik a zuhogó esőben, kijelenti, hogy nemcsak ő, hanem az egész falu látta a barboncást, aki két kis ezüstkeréken száguldott el mellette, úgy, hogy a lába a levegőben járt, s még tejet is kért a paptól, „majd elnyilamodott onnan, mint a veszött fene”. A juhász elbeszélése rögtön kétféle jelentést kínál fel az olvasó számára: egyfelől a szénagyűjtő parasztok diadalát hordozza, akik, lám, be tudták bizonyítani, hogy a zivatart a barboncás kerekítette, hiszen az elbeszélés minden eleme tökéletesen illeszkedik abba a képrendszerbe, amivel eddig is megpróbálták értelmezni világukat. Ugyanakkor teljesen megfelel az elbeszélő mítoszromboló óhajának is, aki – mintegy kikacsintva – noha tudja, hogy milyen ezüstkarikákon nyargalhatott az a barboncás, nem fordítja saját hasznára az elmondottakat, mindezt meghagyja az olvasónak. A mű befejezése tehát lehetőséget ad arra, hogy két jelentésréteg mozogjon folyamatosan egymás mellett, és csússzon folyamatosan egymásba, hiszen eldönthetetlen, vagy legalábbis fölösleges eldönteni, hogy melyik jelentést tekintjük igaznak.

Hasonló alakzatok jönnek létre a *Tüzek meg árnyékok* című fejezetben is, ahol ugyancsak a parasztemberek hiedelemvilága határozza meg a két nyelv egymásnak feszülését. A falusi bojtár, Miska boszorkánynak hiszi az elbeszélőt, pontosabban az elbeszélő véli úgy, hogy Miska ezt hiszi, és ezért beszél félre. Határozottan meg akarja őket fosztani attól az értelemvilágtól, amelyben benne vannak, más módszereket és más magyarázatokat kínál fel, s a falusiak módszerét ósdinak, babonaságnak tartja. Az öreg Borza igyekszik megfelelni a tanító elvárásainak, s az ő nyelvét beszélni, mégsem tud kilépni a saját világából (továbbra is úgy véli, hogy a boszorkány ellen legalkalmasabb az ökörfarkkóró). „Hát még kend is hisz

a boszorkányban?” – kérdezi a tanító. „Hisz a fene – felelte szelíden –, csak úgy eszembe jutott.” (32) Majd mind a ketten a tüzet nézik, s az elbeszélő rögtön filozofálni kezd a tűzről, a lángról, az élet nagy kérdéseiről, s persze válaszai ugyanolyan szinten metaforikusak, mint a falusiak boszorkány-hiedelme: a tűz „fény meg ragyogás, erő meg rejtelem”. Az öreg valószínűleg épp ezekre a kérdésekre tudja a maga jól felépített választát – a maga nyelvén.

Az elbeszélő hol belép abba a másik világba, hol finom iróniával kezeli, de a saját világát nem tudja és nem is akarja elhagyni teljesen. Ő az öreget olvasni tanítaná (már megint az olvasás-metafora!), de az öreg a maga nyelvére fordítja ezt is, s újabb két könyv teremődik: egy nappali és egy éjjeli, a mező és a csillagos ég – s ezek után ő tanította a tanítót az ő két könyvéből botanikai ismeretek mellett metafizikára is, arra a tudásra, amely az elbeszélőt belül lévővé tehetné. Mindez szép lezárása lehetne az elbeszélésnek, ha nem jelenne meg újra egy ironikus párbeszéd az öreg babonás hitéről, ám ez a hit – *A barboncás* zárlatához hasonlóan – átlép a titkok és rejtelmek világába, amelyet viszont maga az elbeszélő is szeretne megismerni, így újra kétirányú és két síkon mozgó és egymáson elmozduló jelentésekkel szembesülhetünk.

A mű fejezetei így összeállnak egy mindig újrainduló, folytatásos játékká, párbeszéddé, ahol az elbeszélő már rég nem a falu parasztjait szeretné meggyőzni a saját igazáról, hanem egyrészt saját vélt igazát bizonytalanítja el azáltal, hogy az igazság fogalmát megsokszorozza, s hősei nem egy naiv paraszti idill hősei lesznek, hanem olyan egyénített figurák, akik az élet mindig változó, folyton mozgásban lévő kérdéseire igyekeznek érvényes válaszokat adni – olyan válaszokat, amelyeket csak saját nyelvükből, metaforáikból, allegorikus értelmezéseikből tudnak létrehozni.

Csender Levente

Kisisti a kirakatban

Histoire Ziegler Géza bajuszára

Kisisti leszállt a vonatról, körülnézett, hogy merre is induljon el, aztán amerre a tömeg, ő is arra ment. Egy cigányasszony lépett oda hozzá, kezébe vette Kisisti tenyerét, belenézett jól a szemébe: a testedből fogsz meggazdagodni, mondta donyánykarcos hangon. Kisisti elhúzta a kezét és elsietett, ki a nagykorútra. Kérdősködött, sokat bolyongott, mire elért batyujával a kollégiumba. Közben forgatta a cigányasszony szavait a fejében, hallott már effélet, hogy vannak nők, akik a testükből élnek a nagyvárosban, de hogy ő nem nő, az nem lehet, hogy ő a testéből. Különben is, azért vette ki az apja a falusi iskolából, és küldte fel a nagyvárosba, hogy előbb-utóbb doktor legyen, ne ganajtúró bogár. Hát csak azért is az eszéből, abból a pengeélesből fog megélni, amit Géza bá annyit dicsért. El is végezte a gimnáziumot szépen, nem volt semmi akadály. Hacsak az nem, hogy lépten-nyomon leparasztották a pesti gyerekek, és ezzel kijelölték a helyét a periférián. Rocker lett Kisisti, dohányzott titokban a kollégium végében, kilógott az ablakon bulizni, de egy-két fegyelmivel megúsza, nevelőtanárával jóban volt, így a szülei nem tudtak meg a trógerségeiről semmit. Mire leérettségizett, tudta, hogy nem akar sem orvos, sem káplán lenni, hanem jogászdoktor. Dr. Kisistenes.

Be is iratkozott a jogra, de már az első nap elbizonytalanodott, mikor bement a jogi fakultásra, megkereste a szemináriumi termet, ahol a jogi preambulium volt. Amikor belépett, döbrent csend fogadta. Nézték a Budáról leereszkedő ifjú jurátusok a csapzott, bőrdzsekis, mackónadrágos, weszkó csizmás Kisistit, és nem értették, hogy ez most honnan vagy hogy. Kisisti rögtön érezte, hogy itt valami nincs rendben, ezek nem úgy néznek rá, ahogy kéne, ezek közé ő soha nem fog tartozni. Így is lett. Hiába volt penge római jogból, nem kapott helyet a kocsmaasztalnál az évfolyamtársak közt, se nőt, aki hajlandó lett volna vele táncolni a jogászbálon. Olyan volt, mintha az érinthetetlenek kasztjába tartozott volna. Egy ideig hallgatta a polgárjogot, de aztán hamar abba is hagyta, és átiratkozott a tanárképzőre matematika–rajz szakra.

A tanárképzőn volt még néhány hozzá hasonló csodabogár. Ott csak a báránybőr szütyőjén röhögtek, amit aztán egyszer a kollégiumba menet átdobott egy kerítésen, s a dobermannok jót vitakoztak rajta. Emlékezett egykori tanítójára, Géza bára, és olyan akart lenni, mint ő. A tanárképzőn fogalom volt Kisisti neve. Minden reggel ötkor kelt, és nyolcig tanult, rajzolt, mikor mit kellett. Nyolckor lenyomott ötven fekvőtámaszt, megette az otthonról befőttesüvegbe porciózott nyulat, és ment órára. Az öreg Istenes nem örült annak, hogy nem lesz a fia jogászdoktor, de azért hiz-

lalta a bikákat, hogy a fia tanítási költségeit fedezze. Abban maradtak, hogy legyen diplomája. Minden évben felutazott a nagyvárosba egy hízott bika, s egy pár tucat szárnyas, bárány, desznyó lesütve, üvegekbe porciózva.

Kisisti elvult a nagyvárosban, csak egy baja volt, hogy nem talált egy olyan bőrdzsekis, mackónadrágos, weszkó csizmás csajt, mint ő. Pedig már nagyon kellett volna. Láтта, hogy mindenki turbékol jobbra balra, ő meg magányosan sétálgatott a Campuson, beszélgetett a madarakkal, mint Szent Ferenc. Mondták is Kisistinek, hogy nincs neki semmi baja, csak száz évvel később született. Ezen az sem segített, hogy summa cum laude diplomázott.

Az Öreg Istenesék nagy lépésre szánták el magukat. Eladták mind a tizenegy bikát, hogy letegyenek a banknak egy induló összeget, hogy megkapják azt a svájci frank alapú hitelt. Mondta is az öreg Istenes egy köteg pénzzel a zsebében, hogy a bank akkor tartja föléljük az ernyőt, amikor süt a nap. Vettek a Keleti pályaudvar közelében egy kis lakást a gyereknek, de mikor megugrottak a törlesztőrészek, Kisisti lekapcsolta a fűtést, fázott éjszaka, két vastag mackónadrágot vett fel, pokrócot terített magára, és úgy jött-ment a hat méter belmagasságú lakásban, mint egy társtalan kísértet, nem ismert senkit sem közel sem távol. Otthon sem mert elmondani, hogy éjszakánként didereg. Munkát vállalt, egy telemarketinges cégnél bankkártyákat értékesített, reklámfilmekben szerepelt, de a hó végére alig-alig jött ki nullára.

Aztán látott egy újságban álláshirdetést, jelentkezett és elment tanítani a nyóckerbe. Ott bejött a mackónadrág, veszkócsizma, bőrdzseki. Elhelyezkedett egy késelős helyen, mindig volt nála egy tescós szatyor színes ceruza, bement órára, kiöntötte az asztalra, azt csak ennyit mondott: rajzolatok. Kisisti akkor már nem volt motivált, nem akart Géza bára hasonlítani, csak túlélni, hogy mit, maga se tudta, de túl kellett élni. A tanítás legalább valami havi fixet jelentett, de nem fedezte a törlesztőrészt. Pechjére beleszeretett Lakatos Rubinába, egy jól fejlett csöcsös cigánylányba. Mi történt köztük, senki nem tudta pontosan, de egy ólomszínű délutánon megjelent Kisisti ajtajában Lakatos Rubina apukája, Lakatos Kevinközner egy barátjával, és elkezdte a bútorokat szálkásítani, az edényeket szilánkozni. Kisisti meg ment a nyomukban, és a PTK magánlaksértésre vonatkozó passzusait olvasta fel nekik hangosan (ez a könyve még a jogról maradt). Rubina apukája és a barátja jól dolgoztak, a lakásban nem nagyon maradt semmi használható, Kisistinek megmondták, hogy ha még egyszer meglátják a jány körül, kitépik a szívét, megsütik és megeszik. Az esetnek gyorsan híre ment. Kisistit kirúgták az iskolából az affér miatt. Otthonról is elapadt az apanázs. Jöttek a banktól a felszólítások, a kérő, fenyegető telefonok, de Kisisti nem tudott fizetni. Öreg Istenesék nem tudták, hogy mi történik Kisistivel, ők biztosak voltak abban, hogy a gyerekekkel minden rendben.

Már nem nagyon volt felfelé. Megjelent a végrehajtó is szánakozó arccal, de sem-

mit nem tudott foglalni, mert a lakás minden felszerelése elemeire volt bontva. Felvette a jegyzőkönyvet, és elment. Kisisti kínjában lefeküdt a laminált padlóra, betakarozott vastagon, és elaludt. Álmában a Margit hídon gyalogolt át éjszaka, megállt egy pillanatra, eszébe jutottak Arany János hősei a balladából, akik vesztettek, és belevetették magukat a Dunába, ...fogadd be nyílt örvénytorok, már elkészült arra, hogy belevesse magát a mélybe, de akkor valami vagy valaki azt suttogetta, hogy ne, még ne, ... és akkor ő lesétált a hídról, végig a Margit körúton. Közben eszébe jutott, hogy miből fog meggazdagodni. Celeb leszek, gondolta. Már virradt, mikor a Vérmezőre ért. Betért egy kapualjba, ahol egy érces hangú nő szólította le. Nem akarsz? És ő ment vele fel az emeletre, hagyta, hogy történjen, aminek történnie kell. Megtörtént. Pisti nem tudta még, hogy egy kicsi jónak mekkora ára van, csak akkor, mikor altájon viszketni kezdett. Álmában még kapott egy jó kis trippert is, de nem ijedt meg, megtanulta a nagyvárosban, hogyan kell a hátrányt előnnyé változtatni. Bérelt egy kirakatot a Vérmezőn, berendezte oda a lakását, kifeküdt egy kanapéra, és ott ápolta a tripperes brét a járókelők szeme láttára. Kimatekozta, hogy napi fél deci vizet kell meginnia, hogy ne haljon szomjan, de nem volt hajlandó hűgylni, míg meg nem gyógyul. Felhívott egy-két tévécsatornát, akik azonnal ráharaptak a témára, egy óra múlva már élőben jelentkeztek a helyszínről. A másnapi bulvár címlapon hozta *Kirakta a löcsöt a rocker* címmel. Befutott celeb lett. Mindenki Kisistiről beszélt. Vitaműsorok indultak a tévében róla. Éjszaka is zárandokoltak oda az emberek, hogy láthassák a kirakatembert. Mikor elérkezettnek látta az időt, Kisisti leeresztette a redőnyt, kiírta, hogy 1000 forint / 5 perc. Mindig volt valaki a báméskodók közt, akinek megért ennyit a látvány. Jelentkezett Kisistinél egy cég is, aki webkamerát is felrakott a kirakatába, és már nemcsak a nagyvárosiak láthaták, hanem az egész világ. Világstár lett. Bejárta az internetet. Dólt a lóvé. Mikor degeszre kereste magát, végképp lehúzta a redőnyt. Kiírta, hogy rögtön jövök, és elhúzott. Kifizette a banknak a lakást, vett egy bűnnagy amerikai Fordot, azzal ment haza, de otthon fekete gyászfüggöny volt a kapun. Az Öreg Istenes halálhíre várta, aki meglátta fiát a tévében, és belehalt a szégyenbe: az anyja is belebetegedett, töpörödött öregasszony lett.

Kisisti csatagosan ébredt. Felugrott, letolta a gatyáját, hogy minden rendben van-e, és megnyugodott, hogy az altájon mindent okés. A zsebébe is belenyúlt, hogy a köteg pénz megvan-e, de nem volt. Eszébe jutottak a cigányasszony szavai. A testedből fogsz meggazdagodni. Járkált fel-alá a lakásban, próbálta megfejteni az álmát, de nem sokra jutott. ...Csengettek az ajtón. Jöttek a bank megbízott emberei, és vitték a lakást pozdorjástól. Kisisti átadta nekik a kulcsot, és ő egy szimatszatyorral meg egy közepes méretű gurulós bőrönddel leliftezett a kapu elé. A postaládáról levette a nevét, és kiment stoppolni az autópálya mellé. Ment egyenesen haza. Egy lengyel kamionos vette fel, és vitte a kapuig. Hazaérve Kisisti látta, hogy az apja,

megőszült, a szemöldöke benőtt, a sarokban ül a szalmadikón, pipázgat, már nem is hall, nem is lát rendesen, az anyja reszkető kézzel formázza a szilvás gombócot. Hálistennek megsüketültem, kiabálta, az Öreg Istenes a dikóról, felállt és meglapogatta a fiát. Az anyja először nagyon megörült a fiának, de amikor Kisisti elmondta, hogy ő nem látogatni ment, hanem örökre, ő már nem akar visszamenni többé a nagyvárosba, akkor borzasztóan kétségbeesett, hogy ők ezért tanították így meg úgy, hát nem volt neki jó Pesten, lakása van(ő nem tudta, hogy már nincs), munkája van (ő nem tudta, hogy már nincs), haragudott a fiára, hogy a vagyont beleölték a taníttatásába, és miért akar ő oda visszamenni, ahol semmi sincs. Az osztálytársai is mind elmentek, aki maradt, már mind alkesz. Nem értette meg a mama, hogy több ezren lézengenek a nagyvárosban diplomával, a kutyának nem kellene, mennek a Tescóba árufeltöltőnek. Nem lehetett neki megmagyarázni, hogy nem akar már a fia se tanár, se celeb lenni, csak élni akar meg boldog lenni. Bikákat akar, desznyót, törpe nyulat, azok hálásak, szaporodnak, bőrt, húst adnak. Fölhúzta Kisisti a csizmát, körülnézett, mennyi az anyyi, kiment az anyai, nagyanyai földekre, körüljárta. Meglegyintette a föld ereje, érezte a friss széna illatát, látta az állatok szelíd tekintetét. Kiment a dombtetőre, körbenézett, ellátott ötven kilométerre egész körbe a szelíd dombokon. Nagy tervei lettek hirtelen. Álmából csak annyit akart megvalósítani, hogy vesz egy bűnnagy amerikai Fordot, meg még megtoldotta, hogy vesz traktort, gépeket, felduzzasztja újra a bikaállományt...

Karácsonyra a betlehemi jászol köré, amit az öreg ősöknek csinált, már a saját állatai állnak. Megbékélt a világgal. Minden reggel két órán keresztül hordta a vizet a közkútról a jószágnak. Itatott, ahogy évszázadokon át csinálták...Ráállt a nyúltenyésztésre is. Elkezdett nyulakat szaporítani, nyúlkolbászt tölteni, felfüstölni, most övé a földkerekség legjobb törpenyúlkolbásza. Honlapot készíttetett, www.torpenyulkolbasz.hu, a logója egy tapsifüles angyalszárnyakkal és glóriával, amint száll a kolbásztöltő felé, hogy feláldozza magát.

Ondrejcsák Eszter

Panteisztikus természetszemlélet Gárdonyi *Az én falum* című művében¹

„Íme az ős-egységben létezők:
az ég az egység által makulátlan,
a föld az egység által rendületlen,
a szellem az egység által finom,
a völgy az egység által virágzó.
Minden az egységgel született...”
(Lao-ce: *Tao Tö King*)

Gárdonyi ezen alkotása az Univerzum egyetemességét és szépségét hirdeti, melynek működését ciklikusan fogja fel, éppen ezért a mű kompozíciója is a Természet körforgásának, a *naturatio continuá*nak rendelődik alá, a mindenben benne rejlő örök keletkezés, illetve az ezzel együtt járó pusztulás szükségszerű folyamatának. Itt az Élet csak változás, a halál pedig csak átalakulás.

Ennek a körkörösségnek talán legjobb leírását Salamon adja, mikor azt kérdezi: „Quid est quod est? ipsum quod fuit. Quid est quod fuit? ipsum quod est. Nihil sub sole novum.”² Tehát „minden öröktől fogva azonos formában ismétlődik,”³ a „világ körforgása fel, le, századról századra ugyanaz”⁴.

Az én falum egyévi élményanyagot fog össze, márciustól decemberig és decembertől márciusig, vagy a Teremtéstől a Megsemmisülésig majd Újjáteremtésig, annak az elképzelésnek adva igazat, hogy „A kör az egység és az egyszerűség tökéletes alakja.”⁵ Az egyes darabok ennek az Egésznek a részeként kapják meg helyüket, melyet a Keletre jellemző psziché bölcsessége tart össze. Ez a szellem az Élet titokszerűségeit kutatva teszi fel a kérdést: milyen életet élnek az állatok és növények? Honnan jöttünk, és hová tartunk? Mi az Élet értelme?⁶ Mi célból teremtette Isten az élőlényeket, ha aztán megsemmisíti őket? Miért van annyi szenvedés a világon? Van élet a halál után? Hová lesz a lélek, ha meghalunk? Mi lesz az élőlények sorsa, ha a Természet többé már nem gondoskodik rólunk?

Ezekből a koncepciókból a sztoicista filozófia azon tétele csendül ki, miszerint a Természettel összhangban élés fontos, mert a Természet a létezés végső alapja és célja. Ennek okán rajzol meg itt Gárdonyi egy olyan világot, harmonikus őseredeti egységet, mely az *Egy* nevében létezik.

Ez az egység a Teremtmények együttműködésében nyilvánul meg, amely összhangját egymásra utaltságukból nyeri. A hagyományos hierarchikus rend felbom-

lik, az állatok és a növények hasonlatosak lesznek az emberhez. Az élőlények között nincs kiélezett kontúr, a többi teremtménytől az embert csak akarata és értelme választja el, de ez sem élesen, hiszen például az ürgéket a Természet szintén ellátta ésszel, ami révén meleg otthont tudnak teremteni maguknak a föld mélyén, csakúgy, mint az ember a föld felett.

Az egységet itt annak a felismerése adja, hogy minden egyes Teremtmény „testben járó” lélek, *anima*, kinek alakja csupán anyag vagy forma. Mind lélegzik, érez, gondolkodik; mind önálló életet él. A méhek Gárdonyi leírásában dolgozósági lények, „Istennek apró muzsikusai”, akik az Atya, Fiú, Szentlélek nevében indulnak útnak mézet gyűjteni. A „cserebogár a természet nagy menyegzőjének a vőfélye”. A pillangó csodálatosabb, szebb, tökéletesebb teremtménye a Természetnek, mint az ember.

A Teremtményekben megnyilvánult és a természeti folyamatokban magáról hírt adó mindenütt jelen való istenség tehát az, amiről ebben a műben Gárdonyi beszél.

Eriugena erről a következőképp ír *De Divisione Naturae* című művében: „Cum ergo audimus Deum omnia facere nil aliud debemus intelligere quam Deum in omnibus esse, hoc est, essentiam omnium subsistere. Ipse enim solus per se vere est, et omne quod vere in his quae sunt dicitur esse ipse solus est.”⁷

Az *én falumban* a Földből teremti meg magának az ember saját tetteként, áldozataként az ételt újra és újra. Gárdonyi leírásában a csillagos ég „Isten erejének kitárt világa.” Az éj „Mérhetetlen óceánja a kékes sötétségnek!” A szél is több, mint pusztá levegő, „láthatatlan óriás”, melynek hatalmas ereje van. A tűz pedig, melynek alakja a Nap, energia és fény, melytől a létezők létüket nyerik.

Assisi Szent Ferenc *Naphimnusa* ugyanezen központi elemek dicséretét zengi. Nála a Nap szép és sugárzó, „nagy ragyogással ékes”, „aki reánk deríti” Isten világosságát. A szél „Levegő, felhő, jó és rút idő”, ki által az Úr alkotásait élteti. A Tűz szép és „erős, hatalmas és vidám”, a Föld „minket hord és enni ad”, a Víz hasznos, drága és tiszta, a Hold pedig és minden csillaga az égnek; fényes és gyönyörűség.⁸

A Természet⁹ tehát Isten testet öltésének tekinthető, oly módon, hogy minden az ő kifejlése, emanációja, hiszen Ő maga a Világlélek¹⁰ (*Anima Mundi*), amely mindenben benne van. Ahogyan Spinoza megfogalmazza: „Minden, ami van, Istenben van, s Isten nélkül semmi sem lehet és nem is fogható föl.”¹¹ Ő mozgatja a Világegyetemet, mert Ő az Energia. Az életet teremtő ember csupán Isten csekély árnyékképeként fogható föl.

Ennek az Összellellemnek teremtő energiáját adja hírül a mű első darabja, a *Március*, melyet úgy is érthetünk, mint magának a teremtés csodájának a leírását. A tavasz érkezése a Természet újjáéledése, melyben az életadás lehelés útján történik.

Ez a gondolat merül fel a *Naphimnuszban*, eredete azonban nem itt kereshető, hanem – jelenkori feltételezésünk szerint – az *Upanisadokban*. A *Brihadáranyaka-upanisad* első fejezete a világ teremtéséről a következőképpen szól: „Kezdetben nem volt semmi sem”, csak Ő, a Világlélek (*Brahman*), aki „háromfelé osztotta magát. Harmadából tűz lett, harmadából Nap, harmadából szél. Háromrészes lélegzetként szétfolyt mindenfelé.” Azért nem látni Őt, mert beleszállt mindenbe, szétesztódott, hogy mindenütt jelen lehessen. A Lélekkel, evvel az önmagával „mindent megteremtett, ami csak létezik”, hiszen ő maga a teremtés. Majd ezt követően úgy határozott, hogy mindent, amit létrehozott, elemészt. Így alakult ki a természet örök körforgása, s ezért a „lélegzet tartja fent... az egész világot”.¹²

Mikor tehát Gárdonyi a *Márciusban* a Tavaszt köszönti, kit epedve várt mindenki, valójában a Világléleket vagy keresztény megfogalmazásban a Szentleleket mint Teremtőt és mint Megváltót üdvözli egy az egyben.¹³ „Az ősi tanítás szerint [ugyanis] a Szentlélek valóságos személy, akit az Atya és Fiú küldött el.” Az Atyától, a dolgok létrehozójától (*auctor rerum*) és a Fiútól való származás „lehelés” útján történik.¹⁴ A lehelet maga a Világlélek, amely testetlen, mégis él, hiszen maga az Élet.

A központi elemek jelentősége a műben szembeszökő, van, amelyiknek külön „fejezetet” is szentelt az író, mint például a tűznek. Ez az elem kapcsolatban áll az Őszellemmel, és ezen keresztül az egyéni lélekkel is, ezért fordítják az emberek arcukat a Nap felé a *Márciusban*, és ezért kezd el élni minden az első tavaszi nap-sugár hatására.

Ugyancsak ebben a szövegben jelenik meg a nemző (az apa-fiú-unoka származásban) és az életadó (a tojást tojó tyúk képében), s velük együtt jelen van a gyermek. „A nemzés az egység megisméltése, vagyis ugyanannak a természetnek a megsokszorozása, az apától a fiúra való származás útján. Ez a nemzés csak a mulandó dolgok körében található meg” – mondja Cusanus. „Ha pedig szent tanítómestereink az egységet Atyának hívták, az egyenlőséget Fiúnak, a kapcsolatot pedig Szentléleknek, ezt azért tették, mert valamiképp hasonlítanak ezekhez a mulandó dolgokhoz.”¹⁵

Gárdonyi elképzelésében tehát Isten és a Világ viszonya, valamint a Fiú *Egy*, ugyanúgy, mint a babilóniai vallási hagyományban, az egyiptomi teológiában vagy az ebből származó keresztény Szentháromságban, amelyet a *symbolum Nicaeno-Constantinapolitum* rögzített. Ez jelenik meg az *Upanisadokban* is, ahol Brahmának három aspektusa van, de Plótinosz szintén erről tesz említést *A természetéről, a szemlélődésről és az Egyről* című írásában, mikor arról beszél, hogy a Szellem az első élet, amely kiáradás, és magába foglal mindent, hiszen Ő a kezdet. A Világlélek ekképpen egy olyan egységesítő princípiumaként fogható fel a Világegyetemnek, amelyben és ami által a Teremtmények léteznek.

Bruno leírásában ez így hangzik: „a szellem, a lélek, az élet jelen van az összes

dologban, és bizonyos fokozatok szerint megtöltik az egész anyagot, akkor nyilván igazi valósága, igazi formája az összes dolognak. A világlélek ennél fogva alkotó formális elve a világegyetemnek és annak, ami benne foglaltatik. Azaz, ha az élet megvan az összes dologban, akkor a lélek az összes dolog formája: mindenütt kormányozza az anyagot, uralkodik az összetételben, s eszközlí a részek összetételét és kapcsolatát.”¹⁶

Az én falumban a természeti leírásokban megjelenő természeti folyamatok kölcsönviszonyban állnak a jelenetekben rögzített magyar falu alakjainak életével, tevékenységével, érzésvilágával. Ennek legjobb példáját a *Haragosokban* és az *Isten veled, gólyamadárban* láthatjuk. Utóbbi azt a szomorúságot idézi meg, amelyet az ősz megérkezése vált ki belőlünk. Az elmúlás és a búcsúzása itt a főszerep. A *Haragosokban* a szürke felhők égen történő tolongása párhuzamot mutat azoknak a szívével, kik között a Viszály uralkodott el. A *Kék pille* az élet múlandóságát mutatja be, a *Tüzek meg árnyékok* az Élet titokszerűségét ragadja meg. Az éj transzformáló képességét pedig az *Este* rögzíti.

Az *Októberben* már a kegyetlen hideg napokra készülődik mindenki. A tél közeledte kétségbeesést vált ki az élőlényekből, hiszen nem mindegyikük rendelkezik olyan sajátságokkal, hogy el tudna menekülni a Tél elől. „Mi lesz azokkal?” – tűnődik a szövegben a tanító. Van, amelyiknek a halálát hozza el a Tél, mint a pókoknak. Ők „Hiába szőnek új még új hálót, hiába minden törekvés”-ük, mert életük „nem nyúlhat tovább, csak az első hóharmatig”. Az ember élete ugyanily múlandó, jelentéktelen és esendő a Mindenség nagy végtelenségében.¹⁷

Mindebből azt látszik hangsúlyozni Gárdonyi, hogy ki vagyunk szolgáltatva a Természetnek, vagy más szóval Istennek, eszerint élünk és halunk. A falusi emberek ezért nyugszanak bele a Gondviselés akaratába, és ezért nem láznak fel sorsuk ellen. Életüket békés, csendes vidámságban vagy szomorúságban élék le, csakúgy, mint az erdő fái. Világukat néhol ugyan megtörik indulataik, de a szenvedést és a halált éppoly természetességgel fogadják, mint a születést. Az, hogy a természet minden szépségével együtt esetleg tökéletlen is lehet, fel sem merül bennük. Az emberek a mindenbe beletörődés jelszava szerint bízzák magukat Istenre, és teszik a dolgukat, nem gondolkodnak, csak éreznek.

Egyedül a tanító az, aki gondolkodik. A Kultúra megtestesítőjeként teszi fel a kérdést, hogy miért kell az állatoknak szenvedniük, hiszen ők még csak égi megváltást se remélnek, mint az emberek, még kérni, panaszkodni se tudnak. Ugyancsak a keresztény Megváltás-eszme merül fel, mikor a tanító azt kérdi tanítványától, miért teremtette őt a Jóisten. Bozóki Ilonka így felel: „Azért, hogy őt megismerjem, szeressem, neki szolgáljak és üdvözüljek.” A *Bogár Miska* szintén egy keresztény gondolatot fogalmaz meg: ha meghalunk, Isten elé kerülünk, ezért fontos, hogy életünket a lelkiismeret szava szerint éljük le.

A lélek időtlensége és a hit kinyilvánítása mellett az érzelmek ábrázolása is jelentős hányadban van jelen a műben. A Szeretet egyesítő hatalma érződik ki gyakran a sorokból. Hangot kap a szomorúság, a harag és a szeretteink elvesztése után érzett hiány mellett a boldogság és öröm is.

A boldogság Gárdonyi leírásában a *nirvána* állapotához hasonló; a lélek rendítetlen nyugalma, mikor minden elcsitul, megszűnnek a vágyak, érzések és indulatok, mert mindezek kívül állnak a lelken, és a testhez kötődnek. Annak a biztos tudata, hogy minden elrendeződött. Az idő ebben az állapotban nem létezik, a jövő lényegtelennek látszik, mert mindent a jelen végtelensége ural, a múlt felett pedig az ember lelke úgy leng, „mint a tó fölött a madár”. A társtalanság fájdalma pedig abból ered, „hogy nem fogunk soha az életben találkozni azzal, akivel álmainkban mindig találkozunk.” Az öröm az élet szemléléséből fakad, abból, hogy az élet maga gyönyörűség.

Az Élet szép, arányos, rendezett, mégpedig platonikus módon, ahogyan Bruno mondja, mert Isten a Világot harmóniában teremtette. Ezt a szépséget az Egy kiáradása biztosítja, amit csak észre kell venni benne. Mert „a világlélek és az istenség mindenütt és minden helyen egészen jelen vannak, de nem oly módon, amiként valamely anyagi dolog jelen lehet” nem „testileg és kiterjedés szerint, ... hanem mindenütt szellemileg vannak jelen egészen.”¹⁸ A „világegyetem egy, végtelen, mozdulatlan” – írja Bruno. Minthogy pedig „a maga létében minden ellentétet egységbe és harmóniába foglal, s nem lehet hajlandósága más és új léthez, vagy a lét más és más módjához, azért nem változhat meg valamelyik tulajdonsága, s nem lehet benne olyan ellentétes vagy különböző valami, ami őt megváltoztatná, mert benne minden összhangban van.”¹⁹ Ennek a látható dolgoknak a szépsége és az isteni művészet csodálatra méltósága legszebben a *Jégvirágokban* van rögzítve.

Az én falum tehát – a reneszánsz természetfilozófiához hasonlóan – azt a gondolatot járja körül, hogy az Univerzum, a Természet Isten megnyilatkozása, melyet megérteni teljes egészében sohasem tudunk, hiszen még azt sem tudjuk, honnan jöttünk, és hová tartunk. Ettől függetlenül azonban, mint „Isten földi képmásai” felelősek vagyunk érte, hiszen az ész ezért kaptuk, és nem bánhatunk kényünk-kedvünk szerint a Természettel, hanem őriznünk és művelnünk kell, ezt mondja ki az *Ószövetségben* a *dominium terrae* parancsa.²⁰

Jegyzetek

- ¹ Elhangzott előadás a Gárdonyi Géza és Bródy Sándor tiszteletére rendezett konferencián Egerben, az Eszterházy Károly Főiskolán, 2013. szeptember 27-én.
- ² „Mi az, ami van? Az, ami volt. Mi az, ami volt? Az, ami van. Nincs új a nap alatt.” Idézi Giordano BRUNO, *Az okról, az elvről és az egyről = Két párbeszéd; A végtelenről, a világegyetemről és a világokról: az okról, az elvről és az egyről*, ford., utószó és jegyz. Szemere Samu, Magyar Helikon, Bp., Európa Könyvkiadó, 1972, 64.
- ³ Marcus AURELIUS, *Elmélkedések*, ford. Huszty József, Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1996, 19.
- ⁴ *Uo.*, 105.
- ⁵ Nikolaus CUSANUS, *A tudós tudatlanság*, ford. Erdő Péter, Paulus Hungarus, Bp., Kairosz Kiadó, 1999, 53.
- ⁶ Ezt a kérdést járja körül Babits is az *Esti kérdés* című versében. A Természet körforgásának Gárdonyihoz hasonlóan a *Ballada Irisz fátyoláról* címmel állít emléket. A lélek börtönét, testbe zártóságát és a teremtésre törekvést *A lírikus epilógiában* rögzíti. Ennek befejezéseként hangzik el az Eriugena által is hangoztatott tétel („jaj én vagyok az ómega s az alfa.”), mely szerint a teremtő képességet Istentől kaptuk, és halálunk után hozzá tér vissza, mert Ő a kezdet és a vég.
- ⁷ I, 72: Amikor tehát azt halljuk, hogy az Isten alkotott mindent, nem mást kell ezen értenünk, mint hogy az Isten mindenben benne van, azaz, hogy mindennek a lényege fennmarad. Ő ugyanis az egyedüli önmagában valóságosan létező, és minden, amiről azt mondják, hogy valóságosan benne van azokban, amik vannak, az egyedül Ő maga.
- ⁸ ASSISI Szent Ferenc, *Naphimnusz = Az egyszerűség útja: ferences írások: Assisi Szent Ferenc írásai*, ford., bev. és jegyz. ell. Balanyi György, Bp., Szent István Társulat, 1981, 179.
- ⁹ „... amit természetnek nevezünk, lélek maga is, egy őt megelőző, nála erőteljesebben élő lélek szülötte, amely csendesesen szemlélődik önmagában,... csak nyugszik ott, ahol van, önön nyugalomban, egyfajta belső érzékelésben.” PLÓTINOSZ, *A természetről, a szemlélődésről és az Egyről = Az Egyről, a szellemről és a lélekről: válogatott írások*, ford. és jegyzet. ell. Horváth Judit, Perczel István, Bp., Európa Könyvkiadó, 1986, 68.
- ¹⁰ A Világlélek fogalmát elsőként Platón említi a görög filozófiában. A *Timaioszban* a Világ keletkezéséről szólva írja, hogy a Teremtő „azt akarta, hogy minden a lehető leghasonlóbb legyen öhozá”. Ami pedig „híjával van az észnek, nem lehet szebb az eszesnél; ész pedig lélek nélkül nem keletkezhetik senkiben. E megfontolás alapján, észet oltva a lélekbe s lelket a testbe, építette fel a mindenséget,

hogy oly művet alkosson, mely természeténél fogva a lehető legszebb és legjobb.” PLATÓN, *Timaios* = *Platón válogatott művei I.*, ford. Kövendi Dénes, Bp., Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 1997, 191.

¹¹ Benedictus de SPINOZA, *Etika*, szerk. Boros Gábor, Bp., Osiris Kiadó, 1997, 42.

¹² *Brihadáranyaka-upanisad* = *Upanisadok*, ford. Tenigl-Takács László, Bp., Ursus Kiadó, 1998, 15-23.

¹³ „Köszöntlek kedves szép március! Ibolyaszagú, langyos leheletedet érzem már a levegőben. Zöld szőnyegeidet látom már kiterítve a halmokon. Itt-ott fehér-
lenek az árnyékos mélyedésekben a tovamonult télkirálynak elhagyogatott rongyai, de a napot már te emeled az égre, s a földön már a te lábad jár. És a te lábad nyomán kizöldül a fű, és előkéklik az ibolya.

Kedves hónapom vagy te nékem. Te vagy az egyetlen, akit hívunk és akit epedve vár mindenki.” GÁRDONYI Géza, *Március = Az én falum: Egy tanító feljegyzései*, Bp., Szent István Társulat, 2005, 9.

¹⁴ C. G. JUNG, *A nyugati és keleti vallások lélektanáról*, ford. Pressing Lajos, Bp., Scolar Kiadó, 2012, 146.

¹⁵ CUSANUS, *i. m.* 22–24.

¹⁶ BRUNO, *i. m.* 63.

¹⁷ „A parázsra hamu kezd borulni. Homály homályra száll a szobában. Úgy érzem, mintha én is elmúlóban volnék: így, amint ülök belemulandó árnyék az árnyékba; puszta értéktelen árnyék, amit a tűz véletlen vak okból jelenített meg, s amely épp úgy véletlen vak okból enyészik és múlik bele a sötétségbe.” GÁRDONYI, *A tűz = i. m.* 127.

¹⁸ BRUNO, *i. m.* 68.

¹⁹ *Uo.* 117–118.

²⁰ PAPP Sándor, *Ember és világ – Természetképünk történelmi változásai = Környezetvédelmi mozaikok: Tiszteletkötet dr. Kerényi Attila 60. születésnapjára*, Debrecen, 2003, 194–195. A természet és ember harmonikus viszonyáról legszebben a *Gilgames-eposz* akkád formája szól, amiben Enkidu, az „ősember”, aki nevét Enkitől, a sumer „föld urától” kapta, úgy él együtt a természetben a többi élőlényel, mint testvéreivel.

Lőrincz György

A várakozás balladája...

- Hogyha csak egy férfi jönne, azt nem engednők egyikhez sem.
- Azt a férfit csak mutogatnók.
- Azt a férfit csak simogatnók.
- Mert az a férfi nem érhetne egyikhez sem.
- Mert akkor már nem lenne mindannyiunké.
- Mert akkor csak egyé lenne.
- Ha egy férfi jönne, azt a legjobb házba vinnők.
- Derékaljas ágyba fektetnők.
- Dunyhával takarnók.
- Mert arra a férfitra nagyon kellene vigyázni.
- Mert azt a férfit csak mutogatni szabad.
- Mert csak így lehet mindenkié.

Így beszélnek, pörgetik az orsót, sirítik a szálat, kötik a csipkét, és mindenik egy-fajta konok nézéssel néz, nem kutatnak egymás gondolataiban, de vigyáznak saját gondolataikra, s ha megszólalnak, mindenik csak azt mondja, amit bármelyik közülük elmondhatna, és néznek ki a homályos ablakon, azt várják, hogy megjöjjön a férfi.

AKIT CSAK MUTOGATNI FOGNAK.

AKIT CSAK SIMOGATNI FOGNAK.

AKIT DUNYHÁVAL TAKARNAK.

Mert még összegyűlnek estelente, de agyukon már átvillan, mi lesz, hogyha megjön a férfi, egy igazi férfi. De erről nem beszélnek, hallgatnak, egyiké sem akarja előhozni a titkát, amely mindenki titka és egyiké sem. És ahogy közeledik a háború vége, mind rövidebbé válnak az esték,
a fonóesték,
a vigasz-esték.

Nem beszélnek a férfiről, egymás arcában kutatnak, hogy a másik tud-e a tálról, a minden este előkészített tálról, a férfitra váró tálról.

És este sokáig égetik a lámpákat, és este sokáig várnak. És figyelnek minden neszre, minden suttogásra, minden zizzenésre. De másnap ugyanúgy összegyűlnek, és nem említi egyik sem a tálat, a lopakodó fényt, amit a másiktól látott, a férfitra váró ágyat. Csak néznek egymásra kutató szemmel, titkot tudó szemmel.

Az öregasszony

Az öregasszony mindig estefelé, csordavaráskor jelent meg a falu főutcáján.

Ünneplő, hosszú, bokáig érő, fekete rakott szoknyát viselt, fekete csipkével szégyelgett köténnyel takartan, fekete fejkendő volt a fején is, amely részben eltakarta a megmaradt hajkoronát, csak elöl, a homlok fölött volt egy félholdnyi fehérség – holdkaréj –, mintha fehér pártát viselt volna.

Szép arcú, nagyon szép asszony volt még így, idős korában is az öregasszony.

Magas volt, sudár, sudáran karcsú, az arca ovális, és valami furcsa, megfeythetetlen, szelíd derű lengte be, mintha csak ébren álmodozna, mintha mindig önfeledt lett volna. Önfeledt is volt, akik ismerték, tudták.

De voltak, akik nem ismerték. Azok csak csodálkozva nézték, ahogy estéről estére, falusi viszonyok közt már-már elegánsan, csordavaráskor szinte óramű pontossággal végigmegy a falun, mintha halottja lenne, mintha csak a templomba menne, mintha valahol valami halaszthatatlan dolga lenne, mintha nála nélkül megállna az élet, és ezek azt kérdezték: – Mit keres az én estémben ez az öregasszony? Mit akar, mire figyelmeztet, miért rontja el öregségével a napjaimat?

De ő nem vett tudomást erről.

Könnyedén ment, szinte kecsesen a kavicsal kövezett úton, feszes tartással, s ha találkozott valakivel, nem hajolt meg, nem fordult oldalt, szembe, hátra, nem állt le beszélgetni sem, csak méltóságteljesen biccentett a fejével, akár egy fejedelmasszony a titkos hódolójának, egyszerű szépasszony az imádójának, hódoló köszöntésének, talán egy kicsit fennköltén, talán egy kicsit elutasítóan, bár tartásában nem volt semmi gőg, csak méltóság, távolságtartó fölény. Össze is néztek sokan gúnyosan a háta mögött, sértetten vagy csúfondáros vigyorral az arcukon. És újra feltették a kérdést:

– Mit keres, mit akar a mindennapjaimban? Mire figyelmeztet? Öregségére, a vénségre miért figyelmeztet?

Persze ő nem vett tudomást erről.

Megjelent, és ment nap mint nap, mint aki keres valamit, mint aki elvesztett valamit, valamit, ami pótolhatatlan... Valamit, örökre...

Ákik ismerték, tudták: a múltját, s benne önmagát kereste mindennap és mindenhol az öregasszony.

Csáky Károly

Körforgás II.

Az idő nem fárad el,
csupán megújja magát,
és kezdődik minden
újra.

A jelen
csak kiesik a múltból,
és megszületik mindig
a jövő, ahogy a halál is
a teremtésből fakad,
s általa válunk
részévé a mindenségnek.

De addig
árnyék és fény,
mélység és magasság
váltja egymást
földi zarándok-
utunkon.

Égi kép

Az ég fehér felhőiből
a kiszakadt foszlányok,
mint megtestesült angyalok,
keresik helyüket fölöttünk.
Majd hirtelen
kitisztul a kozmosz,
kékre festi arcát,
és csillagkoszorút ragyogtat
a mennybolt homlokán
az éj.

Evilági látomás

Itt
kint,
a Teremtő ölen,
égiek tenyerén
mindig van remény,
s jöhet egy
alászállt tünemény,
mely hozhat még
újabb ébredést,
ahogy a fűszálak álmaiban is
elrejtőzhet a tavasz,
madarak vonulásában
a visszatérés.

Itt
a borongós
ősz mennybolt alatt
minden mozgás,
mely utolsó erőnkől fakadt,
a túlélésért van,
hogy legyenek ismét nyarak,
s legyen evilági látomás
ez a nagy-nagy körforgás.

Körforgás III.

Nagy szürrealista festő
ez az ősz.
Megannyi árnyalatát
keveri a színeknek,
és naponta
új arcát mutatja
növénynek, fának, levélnek.

De egy reggelre
a tél
letöröl mindent,
hogymajd újra színezzé
tablónkat
egy másik mester,
a tavasz.

Gyónás kéréssel

Uram, adósod
vagyok
s méltatlan
szolgálatodra.

Ha szakadékok
tátongnak errefelé,
mondd,
miként
közelít-
het-
nék
hozzád?

Uram,
engedd,
hogynaponta

feltekinthessek az égre,
esténként
mennyboltod alá bújhassak,
mint őrzőangyalaid
szárnyai alatt bújtam egykor
anyám puha párnáihoz.

Engedd, Uram,
hogymegbelelássalak
a holdsugarba,
csillagragyogásba
meg a felhők vonulásába.

Add,
hogymegelcsendesedjek
a háborgók közt,
és találkozzam veled
minden ébredésemben,
a nappalok forgatagában
kisíriam könnyeid
a kínak s az
örvendezés-
nek.

Add
magad
fiadnak,
Atyám,
hogymeg tied
lehessen
feloldozás után.

Fellinger Károly

Műterem

Legyökereznek a szögek a falban,
lógnak a képek, már Párizsban járnak,
az se baj, ha hiányzik egy-két asztal,
s a vendéglő, mit a képről csodálhatsz.

Az alvó teremnek poros virága
légszomjjal küzdve, mint béna, megmozdul,
és felhorkan, lám, a cserép magánya,
ablaka előtt az éj visszafordul.

Micsoda

Járatlan egy út,
görbe, akár a lábad,
mindenben benne

van, lényegében
ahogy magára zárja
az ajtót a ház.

Lefeszegetik
rólam hogy is mondjam el,
miközben hányszor.

Két szalmaszálból,
nőből és a férfiből
imitált kereszt.

Parafrázisok

A túlélés egy
kidobott söralátét,
tisztá technika.

Elhasznált idő,
meg kilötyögtetett táj
meg harmónia.

Fejemre olvas
mindent az ég, egy versből
idéz, majd hallgat.

Enni kér, éhes
kis csecsemőjének, a
tapasztalatnak.

Agglegény

Emlékezik, az újrafestés előtt
lekarparja a falakat, majd az így
összegyűlt, átvedlett anyagot széjjel-
hordja lakásának azon részébe,
ahova évek óta tilos a be-
lépés, miközben átlátszó, lenge, szűk
ruhát visel a felejtés, máskor meg,
mint a gipsz, ami a darabokra tört
tégglával kitölti a hézagokat,
emlékezik, ezzel csak azt akarja
tudatni, hogy a tilalom semmit se
veszített aktualitásából, sőt.

Bertha Zoltán

Hallani a félrevert harangok jajszavát

Sigmond István emlékére

Őrzöm a napokban örökre eltávozott Sigmond István utolsó leveleit, utolsó sorait. Végtelenül szerény, kedves, megnyerően közvetlen egyénisége ezekben is megrendítő hatással nyilatkozott meg. Mert a csak néhány éve hirtelen rátört súlyos betegség szenvedései közül is még mindig tudott a másik emberre gondolni: jótanácsokat adott – saját szörnyű tapasztalatai alapján – a fájdalmak elviseléséhez, és dolgozott, írt tovább rendületlenül az ölébe helyezett számítógépen, s úgy dedikálta (ugyan már kissé reszkető kézzel) frissen megjelent új könyvét, hogy hátha még elfér a polcomon. És a kötet címében foglalt paradoxont nyomatékosította más szavakkal is: hogy Istenben feltétlenül hinnie kell, aki hisz benne. A rá olyannyira jellemző végletesen mély kétségbeesés magasrendű méltóságával üzenté, ami a novelláskönyv élén olvasható: *Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben!* A régi igazság mehökkentően egyéni hangvétellel áthasonított, átörökített modern változata ez: credo, quia absurdum. Egész életműve ezt sugallja – az egyes darabok megannyi műfajújító módozatában. Ebben az általa kisprózai „molekuláknak” tekintett legutóbbi elbeszélésgyűjteményében is a segítség nélkül viaskodó és folyamatosan istenkereső ember küzd önmagával és a kozmosszal, Isten pedig sír, s „a könnyek szétszóródnak a világűrben”. A velünk érző és vérző, velünk együtt szenvedő, „sym-pathiát” tanúsító Isten képzete sajátosan lengi át e rövidtörténetek atmoszféráját. Mert hozzá csupán a hitetlen hit meggyötrő apóriája kapcsolódhat: „hiszem azt, hogy hinni kell Istenben. Azt szoktam mondani, hogy ez csak a hit árnyéka, semmivel sem több, de ezzel már meg lehet élni”; miközben „nincs kiút, természetesen nincs kiút, egyszer és mindenkorra elrontott az emberiség mindent” – ahogyan az író a könyv végére helyezett nagy interjújában megvallja. S hogy „a világ, amelyben élünk, bűn nélküli bűnhődést, megaláztatást, kiszolgáltatottságot produkál minduntalan”. „Bennem annyi optimizmus sincs, mint egy buldózerrel letaposott kétéltűben” – mondta még régebben az Erdélyi Erzsébettel és Nobel Ivánnal folytatott beszélgetésében.

Az 1936-os születésű és 2014-ben elhunyt Sigmond István a hajdani legendás erdélyi Forrás-nemzedék egyik legkiemelkedőbb képviselője volt. Eredeti stílusa, világlátása, kísérletező írásművészete kivételesen egyedi és utánozhatatlanul különleges. Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Bálint Tibor, Szilágyi István mellett az ő nevéhez is meghatározó mértékben köthető az erdélyi magyar irodalom „vérátömlesztése” és „nagykorúsítása” a hatvanas években, ahogyan a korabeli kritikusok is megfogalmazták. 1969-ben megjelent első novelláskötetének (*Árnyékot eszik a víz*) előszavában

„íráskultúráját” és „formagondját” Kántor Lajos méltatta, s az azóta közzétett próza- és drámaprojektumok sokaságát – számtalan elbeszéléskötetet, akár pályadíjnyertes regényeit – osztatlan elismerés övezte a legjelesebb erdélyi, magyarországi és határon túli kritikusok körében is, Pomogáts Bélától Elek Tiborig, Ács Margittól Széles Kláráig, Fekete J. Józseftől Papp Ágnes Kláráig. Páskándi Géza, Bodor Ádám (és a már említett Bálint Tibor, Szilágyi István, Lászlóffy Aladár s még főként Panek Zoltán, Pusztai János, Lászlóffy Csaba, Kocsis István, Vári Attila, Csiki László, Bogdán László, Györffi Kálmán, Mátyás B. Ferenc, Király László, Mózes Attila, Szöcs Géza és mások) mellett leginkább ő volt és ő marad, aki meghonosította és újabban már szinte évenként napvilágot látott könyveiben tovább gazdagította azt a jellegzetes kelet- vagy közép-európai abszurd-groteszk irodalmiságot, amely egyetemes érvényűvé modernizálta az erdélyi irodalom sajátos értékanyagait is. A nyolcvanas évek legvégén Magyarországon is kiadott regénye – a *Félrevert harangok* – nagyjából egy időben és hasonlóképpen kerülhetett a legszélesebb olvasórétegek elé a már akkor klasszikusnak számító kortárs erdélyi írók (Sütő András, Kányádi Sándor és a többiek) műveivel. Sajátosan abszurd, neoavantgárd vagy neoszürrealista látás- és írásmódja mindazonáltal szuverén karaktervonásokkal különbözteti meg őt minden pályatársától, s minden új művének megjelenése külön esemény és élmény volt a Kárpát-medencében. Képtelen és irracionális történetei az emberi egzisztenciális nyomorúság mélyrétegeibe világítanak be, s nyugtalanító felfedezésekkel döbbennek rá létezésünk antropológiai szakadékaira és kataklizmáira. Felbolydító epikusi és színműírói világának kialakításáról – s általában életútjáról, kolozsvári színházi, operaházi művészeti igazgatói tapasztalatairól meg a szintén kolozsvári *Helikon* folyóiratnál évtizedek óta betöltött szerkesztőségi munkájáról – a *Székelyföld* folyóirat hasábjain (2013/6.) közreadott (a róla monográfiát készítő Demeter Zsuzsa kérdéseire válaszoló, vele beszélgető) életműinterjújában kaphatunk hiteles képet (ez jelent meg az említett 2013-as utolsó könyvének zárásaképpen is). Sigmond István egyike volt azon legjelentősebb íróinknak, akik a magyar prózaművészet folyamatos európai korszerűsítésével több, mint fél évszázada hívták fel magukra a figyelmet (még ha viszonylag kevesen rezonáltak is rá), s nyilván ennek elismeréseként választhatták meg őt – egyéb kitüntetései mellett – nemrégiben a Magyar Művészeti Akadémia tagjává is. Az őt laudáló Ács Margit szerint „új műfajt hozott létre a *Molekulákkal*, a prózaverset, a verspróza, a Borges-i mozaik-próza környékén”, de egészen és sajátosan újat, mert „óriási lépték-különbségeket vegyít ezekben”: a „turista- és katonai térképek aprólékos részletezését a világtasz, sőt, a csillagterképek hatalmas arányaival. E molekulányi nagyságban lélegzetelállítóak az átlépések az egyik léptékből a másikba. És a vers úgy jön ide, hogy a szöveg hangzása gyönyörű.”

Szép és fájó; lírai és felkavaró; tragikusan drámai és igézetesen felejthetetlen. Hogyan őrizném hát minden könyvét, egytől egyig, mind a tizenkilencet – sorra az erdélyi

(Irodalmi, Kritérion, Dacia, Kultúra, Irodalmi Jelen, Polis) és a magyarországi (Szépirodalmi, Kortárs, Felsőmagyarország) kiadóknál közzétetteket. Az egyikről – még a Ceaușescu-rémkorszakból, a hetvenes évek elejéről – maga így emlékezik: „A cenzúra a *Valaki csenget* című kötetem kapcsán volt a leggyalázatosabb, ugyanis jóváhagyták a szöveget, kinyomtatták a kolozsvári nyomdában, (...) s miközben a könyveket csomagolták, valamelyik kolozsvári cenzornak – sosem tudtam meg, hogy ki volt – eszébe jutott, hogy bele kellene lapozzon a könyvbe, és felfedezte benne a *Józsi* című novellát, ahol a főnökgyerek bevezeti a diktatúrát a játszótéren, a megalázott gyermekek mind-mind neki szolgálnak, gondolkodás nélkül teljesítik a parancsait, és persze rettegnek tőle, nos, a cenzor felismerhette, hogy a mi életformánk nagyon hasonlít a leírt életformához, és úgy rendelkezett, hogy a 15 000 példányt meg kell semmisíteni. Hogy bezúzták, elégették, nem tudom, (...) de úgy gyászoltam a könyvemem, mintha egy családtagomat veszítettem volna el. A könyv technikai szerkesztője, Bálint Lajos jelen kellett legyen ennél az ocsmányságnál, sikerült elhoznia öt példányt nekem, és azzal a kéréssel adta át, hogy soha senkinek ne mondjam el ezt, mert nemcsak az állásával, hanem a szabadságával is játszik. Ez a könyv persze ma már könyvritkaság, nincs meg egyetlenegy könyvtárnak sem, az öt példányból egy példányt én őrzök, négyet pedig a rokonaimnak adtam át tiszteletpéldányként.” Hogy ezekből-e egy, vagy mégis egy hatodik: de énnálam még megtalálható egy darabja. Hetvenes-nyolcvanas évekbeli erdélyi barangolásaim során talán valamelyik eldugott székelyföldi antikváriumban akadtam rá, nem emlékszem. De felvettük bele, így szerepel 1983-ban Görömbei Andrással közösen készített korszakmonográfiánkban és bibliográfiánkban a hetvenes évek romániai magyar irodalmáról. Mindenesetre ez az 1971-es munka a Forrás-sorozatban való pályakezdet után ugyanúgy teljes írástudói fegyverzetben mutatja szerzőjét, mint az ugyanekkori *Egy panaszyűjtő panasza*i című regény – avagy szimbolikus ellenutópia, disztópia –, amely feltűnő karkai abszurdításával autentikus modelljét mintázza az elszemélytelenítő, az alávetett, megfélemlített embereket névtelenné alacsonyító, túlbürokratizált irracionális önkényuralomnak. Az erőszakos, torz és brutális, pusztító logikájában is kiismerhetetlen hatalmi mechanizmus a fetiszizált „Szabvány” érvényesítését követeli, tönkretéve minden szabványosíthatatlan valódi életlehetőséget. Mert nincs itt „olyan helyzet, melybe ha belecsöppen az ember, ne váltana ki sokkot, s a sokkhelyzet pusztulást, ha képtelen visszanyerni egyensúlyát. Az egyensúly pedig az etikai tartás, egy alapállás: a humanizmus eltorzíthatatlan normái” (írja erről méltató előszavában Lászlóffy Aladár). Az abszurd, a (Páskándi szavával) abszurdoid, az akasztófahumor, a kegyetlen ironia és szarkazmus mesteri művelőjévé válik Sigmond István, amikor azután nagyjából *A kútbamászó ember* (1978) és a *Mi a sötétben is látjuk egymást* (1993) fémjelezte elbeszélői – meg a *Szerelemeső* (1979) és a *Vétő* (1980) példázta lélektani regény- és drámaírói – periódusában a *Félrevert harangok* (cenzúrázva: 1987, helyreállítva: 1990) című regényével az egész magyar

nyelvtérületen nagy sikert arat – legalábbis a hozzáértők körében. Mert ebben a műben a tragikus és morbid mozzanatok valóban „nemcsak a háborús időszakra utalnak, hanem a később következő súlyos történelmi korszakra is” – Pomogáts Béla megállapítása szerint –, vagyis időtlenné mitizálódik mindaz, ami historikusan és krónikási hitelességgel, artisztikus érzéki és erkölcsi diagnosztikával a konkrét történetben a második világháború katasztrófáját, illetve kisvárosi, kisvilágbeli füledt léghőmérőt idézi. Érzékletes tárgyiasság és parabolikus absztrakció egysége így képezi meg azt a művészi dimenziót, amely a lelki aberráció és a társadalmi deformáció, avagy a földi pokol démonikus kiterjeszkedését ábrázolja. Mindez „természetesen a történelem pornográfijából eredeztethető: perverszálódik itt minden és mindenki” – elemzi Mózes Attila –, s „a harang mintha egy kategorikus imperatívusz szavát röpítené a város fölött. (...) A harangok nem némulnak el, a lelkiismeret egy holt harangozóból az élettelen anyagba költözve bong tovább.”

Ugassak magának, Rezső? (1995), *Gyászhuszáriüvöltés* (1996), *Minden nap halottak napja van* (1998), *Keselyűcsók* (2003), *És markukba röhögnek az égiek* (2003), *Csókavész* (2006), *Varjúszerenáda* (2006), *Angyalfalva* (2008), *Isten is gyónni szeretne valakinek* (2012) – sorakoznak a további Sigmond-könyvek, oly jellegzetesen keserű-félelmes hangulatot árasztva már vészjósoló címadásukkal is: például a bizarr madár-metaforák és asszociációk szenzuális tömörítésével. És ha mondjuk megérkezik a fekete csókaraj (a *Csókavész*-kötet novellavilágára gondolva), az öregebbek a házra szállt veszedelmet látják benne, és rendszerint halálhírt hoz a postás, ha megáll egy-egy falusi porta előtt, s kikézbésíti a háborúba elhurcolt férfi családtag elestéről a táviratot. Ilyenkor az érintettek messzire néznek, „ahol már semmi sincsen, sem csóka, sem ember, sem Isten”. Az egyik félvak-félsüket öreg át sem veszi az értesítést – inkább hátraballag, s felakasztja magát a csűrben –, holott az nem is fia hősi haláláról, hanem hadi kitüntetéséről szólt volna; s ezt felfogva már az asszony is szörnyethal. De ki ez a postás? Mint később kiderül, a temetőőr féltve őrzött és megszálló katonák által annál fájdalmasabban meggyalázott gyönyörű lányának a fattyú-fia, akiket ráadásul a falu is megvet és elüldöz, s aki felnőtt korában visszatérve bosszúból maga írja a családok életét tönkretévő halotti jelentéseket – hogy aztán a postahivatalt lerombolva őrá is rárontsanak. – Vérfagyasztó szörnyűségek, hideglelősen mikrorealista közelképek sugározta iszonyat, a tehetetlen tisztaság elkeveredése az elkerülhetetlen mocskokban: a törvényszerű világgállapottá sűrűsödő tragikum efféle történéseit élesítik és színezik tehát Sigmond István mondhatni lidércnyomásos, gyötrelmesen hátborzongató és horrorisztikus, fojtogató levegőjű elbeszélései. A rémmesei és rémálomi motívumok hálózatos, láncolatos – ismétlődően előre- és visszautaló – összekapcsolódása és kifejlése pedig a látomások velejéig abszurd víziókká duzzadását fokozza: a vergődő embertest és emberlélek létközegének univerzális kaotikusságát. Az erőszaktételek, a fizikai kínzatás, a biológiai drasztikum megannyi sűrűn egymásba kavarodó – egyszerre tudatalatti mélységeik sötét és ho-

mályos, illetve naturálisan-plasztikusan nyers és konkrét – jelenségképei így aztán nem egyszerűen megfestik, hanem valami kísértetiesen bonyolult belső gazdagsággal és érzékletességgel a metafizikai titokzatosságig el is fordítják-torzítják a létbevetettség kegyetlenül érvényesülő rejtelmét. Örökös diabolikus feszültség, küzdelem ez, húsba markoló birkózás születéssel és elmúlással, ösztönökkel és képzetekkel, szexussal és nemiséggel, érzésekkel, emlékekkel és gondolatokkal: léttel és idővel. Amikor például „az először felnyíló szemhéj és az utoljára lecsukódó szemhéj hangja hajszálpontosan azonos”; vagy amikor „egy nagy csalásban statisztálunk mindannyian”, s „a csecsemők is magukon hordozzák a halotti maszkokat”. Az egyik hosszabb jelenetsorban színészek és statiszták bevonásával igyekszik visszajátsza(t)ni saját gyermekkori múltját az időbeli és nemi identitásában is el-elbizonytalanított rendező-figura, akinek cipész és harangozó apja valamikor elhagyta a családját, keserves múltfelidézéssel (idővisszaforgatással?, időmegállítással?, „adatok jelent!”-követelésformákkal?) megpróbálva megakadályozni ezt a távozást, vagyis a közösségi hanyatlás- és pusztulástörténet elhatalmasodását („nem engedjük el soha, az ősök lelke életre ítélte a falut, értitek már?!”). A megelevenített múlt áttűnéseit a jelenbeli cselekvésekkel pedig tovább rétegezi a színjátszás harmadik dimenziója (az író egyik kedvelt tématerülete), s a paradox módon a fűszálakig hiteles kontúrjaik megtartása ellenére is összemosódó idősíkok jelképes alapélménye: hogy meg kell keresni az örökre elveszített apa konyhaajtó-kampón felejtett kalapját. „A múlt és jelen idősíkjai egymásba fonódnak, a múlt újraírására tett kísérlet (megfilmelés) közben vissza-visszatérnek Apa távozásának fontosabb pillanatai, hogy a szöveg végén aztán már szétválaszthatatlanná váljanak az idősíkok” – ahogyan Vincze Ferenc is fejtegeti. Ezek közül némelyik elbeszélésnek a drámai változata (*Hozudnak rendilétesen – avagy: Kopjafák rózsaszínben /Színház két részben/* címmel) – csak folyóiratban jelent még meg (*Forrás*, 2006/9.), s erről („Sigmund István költői tan-színjátékáról”) írja kritikái eszmefuttatásában Szócs István, hogy a darab sok rétegének egyike a magyar irodalom sötét, tragikus nemzethalál-vízióival mutat rokonságot; s „mindezek révén a szecessziós stílmantika parodizálása: nemcsak a táj arcát viseljük, a táj is viseli a mi arcunkat. Integtetünk a hegyeknek; a hegyek visszaintegtenek nekünk.” „Az apa világgá megy. Eltűnik. Vagyis: *Isten kivonul a világból*. Elvész a kalapja is.”

De nemcsak az érzékfölötti a megragadhatatlan ebben a különös prózavilágban: maga az érzékiség is az. A test szenvedése, vonaglása, vágykielése – az állatiasság vagy a szüziesség összeérő végletei között is – éppoly letaglózó misztérium, mint a létértelem-kereséssel viaskodó elme hajszoaltsága. S hozzá a nyelv (a nyelvi önelvűség, a nyelvi közvetítés) meghaladhatatlan egzisztenciális problematikája – Sigmund István újabb írásainak egyik kitüntetett eleme. Mondatindák, gesztusrajztöredékek, áldialógusok és választalan álkérdések szorításában képződnek valóság, álom, képzelet határvidékein a viszolyogtató vagy reménykeltő látomásábrák – az érzékelő

és elbeszélő alany („azt hiszem, mindent tudok, talán csak azt nem tudom, hogy ki vagyok”), a tapasztalati vagy elvont tudatmező, az eseményekben részt vevő szereplők, az áttételes nézőpontok és szituációk, a téridő folytonos viszonylagosságában és azonosíthatatlanságában. Lovak, istállók, katonák, menekülők, üzekedők filmszerű, szemléletes látványkavalkádjában („balladoid”-jában) s az „árnyéklétben” „az élet, a halál, az álom, az ismert és ismeretlen létformák sokasága egymás hegyén-hátán várják a megtisztulást”, s „a lélek nyúlványai a metamorfózis földi törvényei szerint a testben élvezik ki szerepálmukat”. Ízig-vérig modern lirizáló és esszéizáló leírások ezek, vers és próza mezsgyéjén, a bizarréria, a tragikomikum fekete humoros hangulataiban, a létezés eredendő hibriditását sugallva – ahogy az életben is „minden csak így, zavaros kevercsként igaz” (Ács Margitot idézve). Prózaesszék szinte a prózaírás ontológiájáról – genezisééről és mibenlétéről. És a világszemlélet egyetemes bölcséleti keserűsége („minden percben végkifejletet produkál a jelen, s az egék védelme sehol”) alapján posztavantgárdnak, posztabszurdnak is tekinthető, illetve posztmodern vonzatú szövegművek: mert a metafikciós módszerek szerinti reflexiók mélyen felbolydítják gondolat és vágy, szöveg és érzékiség, szövegi teremtés és szövegtest rejtélyes összefüggéseit. Hogy mi él a szóban, mi testesül meg a szövegben, s mond-e valami szövegszerűen értelmezhetőt maga az érzéki világfolyamat? Igaz-e, hogy „az első lélegzetvételtől az utolsóig, s természetesen utána is a Biblia lapjairól léptünk a fizikai s szellemi térbe, a holt lelkek például ösztönlényekként is többet érnek, mint az igék, kötőszavak és főnevek, amelyekkel megfogalmazzuk őket.”

Lebilincselően expresszív – miközben „végletesen kiábrándult világ- és emberképével, metafizikai szkepszisével” (Elek Tibor) ugyancsak elháríthatatlanul delejező – írásművészet ez; mai prózairodalmunk egyik különösen értékes színfoltja. Olyan, amely tehát „képes a létet mint transzcendens és inhomogén egységet vizsgálni”, abszurdnak tekinteni a hétköznapi világot és egyidejűleg az abszurdot is hétköznapiinak látni (Breier Ádám). Hiperrealizmus és szürnaturalizmus izzó kettősségében. „Valószerű és valószerűtlen, megszokott és bizarr villódzásai és ütközőpontjai” a „rút és visszataszító, a harsány és ijesztő” negatív karakterjegyeivel telített Sigmond-írások (amint azt Borcsa János is leszögezi); s „az abszurd és realista elemek keveredése egyre komplexebb helyzetteremtéssel társul” (ahogy azt pedig Farkas Wellmann Éva összegzi a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon ötödik kötetének hasábjain). Erdélyben a hatvanas-hetvenes években egész – és irodalomtörténeti súlyában, eredményeiben máig nem eléggé felmért, noha egyetemes, összmagyar és világirodalmi kontextusba helyezve is jelentékeny – vonulata, alkotástípusa bontakozott ki a vérbeli groteszk-abszurd prózafajtának. Sigmond István ennek a többek között Mándytól, Mészölytől, Hajnóczytól is ösztönzéseket nyerő áramlatnak emelkedett az egyik bizonyosan legeredetibb, legizgalmasabb élvonalbeli reprezentánsává – egyben kiváló mesterévé.

Kedves István! Legyen Véled az Úr mindörökké!

Varga Tibor

Haldokló csillag

Uram, csak ezt az éjszakát
hagyd nekem túlélni még!
Lám, a csillag, kinek sugara
szálán csüngtem eddig,
behunyta a szemét,
és sötét lett minden, oly sötét.
Bennem most villámok visítanak.
Megkordul a mindenség gyomra,
zokogva hull a horizontra,
a nagy, a végső alkonyatba
minden, mi lét volt, tiszta lét,
fuldokolni hallom a szférák énekét.
Valahol egy kutya vonít.
Szétkiáltja gyötrelmeit
a viharzó, süket éjnek,
torkomban is megbotlik az ének,
s bár nekem kéne meghallóvá,
kínok orvosává lennem,
már nem akar megvirradni bennem,
kényszerít, hogy múltamat tekintsem,
és meglássam, hogy vibrál,
mint borzong meg folyvást a keleti ég.
Haldoklik ott az a csillag,
nem vet többé létemre fényt.
Uram, csak ezt az éjszakát
hagyd nekem túlélni még!

Fekete Angyal

Könnye hull a mai napnak.
Rekedt minden madártorok.
Már semmi sem vigasztalhat,
kutyám sincs, mégis rám morog.
Megyek a dermesztő télnek.
Akinek tűzifája van
talán még mindent túlélhet.
Már nem is gyűlölöm magam.
Fekszem halott madarakkal.
Zár kattán, s a nyíló ajtón
beleng a Fekete Angyal,
hogy arcával betakarjon.

Látomás

Leírhatatlan száll az este,
Ily késő órán is holdtalan,
rám telepszik a sötétség teste,
magam vagyok nagyon. Magam.
s e dobhártya-csendű éjsötétben
látom, hogy áttűnvné a falon
fehér angyalarc hajol fölém,
ő az én őrző angyalom.
Átlengi körben a szobám,
felgyújtja a mennyezeti holdat,
létemnek szikrázó alkonyán
minden szépséget összekuporgat.

Kiáltás a hóviharba

Isten süvítő lélegzete,
 fehéren porzó szemközti háztető,
 csapódó fekete árnyak, károgó zene,
 bent vánszorgó percek, bicegő idő.
 Így érkezett, s tűnt el a hatvanöt,
 egy ajtó mögül felsejlő emlék,
 elszürkült remény bordáim mögött,
 melyért még tonnákat felemelnék.
 Tétován felállt, menni kellett,
 karjait nyakam köré fonta,
 keblével nyomott mellemre pecsétet,
 lobot vetett, s kimúlt arcomon a csókja.
 Torkomból kiszakadó szavak
 szétkiáltva hóviharba, szélbe,
 kincsemből ím, semmi sem maradt,
 felizzott, s ellobbant e világi létem
 legeslegutolsó ölelése.

Az erőszak képlete

(Kiss Richárd – rézkarc)

Aknay Tibor

Arany eső permeteg

Arany eső permeteg
áztatja a kerteket.
Nap hevíti pirosra
árnyékát a völgy felett.

Arany füvek tenyerén
nyújtózik a délután,
dadog a csend közöttünk,
megy a Föld a Nap után.

Tüzes kút az éjszaka

Tüzes kút az éjszaka.
Neon-híd ívén sétálnak a macskák.
Orchideát eszik a Hold.
Tüske csillaggal
boronálom vetéseidet,
elfelejtett szavaink
gyászjelentéssé sorakoznak.

Magamra gombolom

Magamra gombolom a házak kabátját,
elment az utolsó villamos.
A kirakatok szememben ölelkeznek.
Várom ma is,
cigarettaim sincs már.
Szólítalak,
mintha bennem fájnál.

Karácsonyi vers

Valaki jár a kertben.
Nem hallom, de lépte nyomát
itt is, ott is mutatja az
alvó avart borító
leheletnyi hótakaró.

Valaki jár a kertben.
Pipafüst kúszik
a vén fenyő ormára fel.
Jégcsap cimbalmon a szél
különös dalt muzsikál.

Valaki jár a kertben.
Öreg barátom, Karácsony,
ül az ágon,
és szakadt kabátjában
kanalazza
Isten levesét.

Bárdos Attila

Decemberi reggel

Ködön át világít
kertemben
a Nap.

Tört fényt látok,
mögötte
vijjogó varjak.

A fagyban félelem
kavarog,
csaholnak eltévedt farkasok.

Derengés a fa mögött:
talán angyalok
oszlattják a ködöt.

Játék a semmivel

Vajon milyen a semmi,
ami nem tud létezni,
amit nem lehet észrevenni,
el se lehet képzelni?

Mert, ha el tudnám képzelni,
az már nem lenne semmi,
és akkor már lenne a semmi.
De ha van semmi, az már valami?
Akkor az már nem semmi,
vagyis nincs a semmi.
De ha nincs semmi,
akkor amit elképzeltem, az mi?

Ha meghalok

Ha meghalok,
semmit se csinállok.
Utolsót sóhajtok,
aztán úgy maradok.
Utolsó tettem a meghalás lesz,
– ha ugyan tettnek tekinthető ez.

Sajnálni fogom, nagyon restellem,
– ha lesz még némi sajnálat bennem:
„Ennyi tellett tőlem,
csak ennyit tehettem.”

Meghalok,
de leszek némiképp,
ha ugyan lét az,
ami marad belőlem még.

De, valami még történni fog velem,
például földdé válik majd a testem.
Jó leszek tán humusznak
fűnek, fának, virágnak.

Ha meghalok, ugyebár
semmit se csinállok már,
de itt leszek még köztetek,
emléke(ite)kben bennetek...

Szokolczay Lajos

Mi lakozik a kerámiában?

Petrás Mária kiállítása a békásmegyeri Községi Házban

A címben fölített kérdésre látszólag könnyű a válasz: anyag (agyag, festék), hit, forma-készség, mitológia. Ám ha az esztétikum – Petrásnál mindig *aszépség*világító lámpása – felől közelítünk, bonyolultabb a megválaszolás. Bonyolultabb, mert az így-úgy ható komponenseket és a különböző alakítási módozatokat ugyan szét lehet szálazni, de csupán mindez együtt mutatja eme kozmosz – látványtár és elmélyülésre készítő műtárgyarzenál – valódi erejét.

Ami legfőképp meghatározó, az a gyökér. Ha tudjuk, hogy csángó művésszel van dolgunk, talán fölösleges is felsorolni azokat az összetevőket, amelyek fölöttébb hatottak az alkotóra. Hatottak? Szinte a vérebe ivódott minden elemük. A táj s azon belül a nehezen megmunkálható föld, a támadott, elorozással fenyegetett archaikus (ősi magyar) nyelv megtartása-művelése, a család fenntartása – dolgos kezek tilolták a kendert, szőtték a vásznat, hántották kergétől a fát, építették kalákába a házat –, mind-mind olyan foglalatosság volt, amely küzdelemre készítetvén tartást adott *azöröm*összenvedőknek. Ettől, ezektől is volt egyenes és törhetetlen *azaz* gerinc.

Aki a napot imával kezdte és imával fejezte be, az tudván tudta, hogy csupán por-szem a világmindenségben, ám az éltető erő a fölénk égcsatrat borító Úrban van. Meg az újra és újra megszülető Kisjézusban – századok óta ünneplik ezt a csíksomlyói búcsúsok –, és nem utolsósorban a csángó Szűz Máriában, Babba Máriában, aki mindenhatóvá emelve öröködik a békességre éhes ember és a világ (s benne Pusztina, Tattoros, Diószén, Klézse stb.) dolgai felett.

Tehát nem véletlen, hogy a mítoszi és bibliai jelképek-vonulatok – lásd a különféle formájú *Keresztek*et, a *Menekülést*, a *Pietat*. a *Keresztút*stációit, a kisdédét magához ölelő Anya (Szűz Mária és földmunkás földi társa) megannyi variációját – fontos szerepet játszanak az életműben. A téma földolgozását tekintve is, s a plasztikai formagazdagság s a palátnak egyedi jelleget adó invenció (matt és színezett felületek) révén is. Elsőbben gondolnánk, hogy *aformázó* kézkalandjáról van szó – természetesen arról is –, de még inkább azon apró motívumok (liliom, rózsa, korona, jogar, fejkendő stb.) *sugallatos* megjelenítéséről, melynek nyomán kinyílik előttünk (noha csak járulékos elemek) a figura történelemben, mitológiában s a szűkebb haza (Csángó-miatyánk) varázslatában megnyilvánuló helye.

Mert *Szent István* és *Szent László* karakterében, *acouleur locale*-on túl, az egyetemes magyar történelem és igazság – honszeretet, honvédelem, a törvények betartása, megannyi ország építő mozzanat, stb. – is tükröződik. Mint ahogyan a magyar szentekben

–Margitban, Erzsébetben, Cecíliában s legkivált a Szent Szűzben (hiszen Máriának lett följánlva az ország) – ugyancsak ott a „helyi szín” tereumán magasztosságban, áldozatkészségben, tisztaságban messze fölülemelkedő szimbólumerejű jelkép.

Jellemrajz mint magatartásforma.

Ha a keresztény eszmekörben – miként a *Jelképtár* mondja – a liliom „az égi szerelem, a szűzi tisztaság és ártatlanság jelképeként a tiszta lelkű, szűzies szentek, többek között Szent Anna, Szent Imre, de legfőképpen Szűz Mária attribútuma” – a plasztikai megformálás (fej, palást, egyéb „árulkodó” elem) jól jelzi, hogy az ég is a földi jegyeket mily bámulatos pontossággal érzékelteti a művész –, a *Kereszt* (egyedülvalóságában és aktív „közreműködőként” ábrázolva) Krisztus szenvedésének (ezerféle formájában) is megrendítő szimbóluma.

Avval, hogy az iszonytató golgotai sötétséget a megfeszítés drámája, s majdan – et-től lesz ember az ember! – a *harmadnapon* (a föltámadás) fénye követi, a *Keresztút* megannyi állomása (átszellemített stációjárásunk) egyben tisztítópróba is. Aki látta Petrás Mária csikostöttösi és köveskáli *Keresztútját* – remek képi-plasztikai megjele-nítés –, annak nem kell különösebben magyarázni a reliefek sugallatos erejét: a hitben fogant igazság jelkép-erejűségénél fogva miként válik a *Biblián* és annak történésein messze túlmutató példázattá. Az itt látott stációk szintén ebben a körben fejtik ki a hatásukat – a domborművek plasztikai hullámzása, fényjátéka gondolati mélységet takar.

A hely varázsa (melyet a fölgűjtött archaikus népi imák és siratók csak még villó-dzóbbá tesznek) a szoborszerűséget csaknem szakrális köröknek láttatja. Pár sor a *Síratlak szűntelen* moldvai változatából: „Te szent oldaladból / Patakszík sziép piros vér / E világon szerte széjjel / Futott szomorú hír”.

A legmeghatározóbb, vagyis legbelsőbb kör – mindennek a fókusza – *Szűz Mária* és csángós megnevezéssel *Babba Mária*. A kerámia reliefeken a hit és magasztosság továbbadásának a szentsége éppúgy tükröződik (*Szűz Mária asszonyokkal*), mint a sok egyedivé (csángóssá, keleties beütésűvé) formált arc tisztasága. Ez utóbbiakon a fejkendő, párta, a ruha díszítése vagy akár redője, a paraszt madonnáknak is fölfog-ható asszonyok föld súlyától elemelkedő szépsége – különösen, ha a nap sugárzása (szimbolikus életelemük) élesíti fényüket – olyan meghatározó elem, amely gesztus-nál, magatartáspóznál erősebben jellemzi a figurák egyszerre valódi és átszellemített voltát.

Petrás Máriának, az énekmondónak (ragyogó énekesnek) és karakteres kerami-kusnak a *Biblia* és összes egyetemes tanítása a vérében van. Motívumláncolata, az *Angyali üzenettől* s a szentek megidézésétől a *Megfeszítésig* és a *Pietaig*, a plasztika su-gallatos gazdagságát tisztító életerővé oldja. Íme, a keramikus továbbadandó szépsége mint rejtekező ima, nem utolsósorban mint nagyon is megfontolandó életbölcesség.

Holló József

Virradatüzenet

A táj homlokán cigánytincsként
még feketéllik a sötét,
de a távol túlpartjain
dombok árnyüstökét

takargatja homályfüstbe
a pirkadat sejtelve:
s valahol az Isten
háta mögött messze

– pösze fények derengenek
az álmos ég szemében
mozdulatlan síkok úsznak
párák árterében.

Lila pernyeként száll a hajnal.
Neszek sóhaja szivárog.
Fűhegyén a harmatcseppek
halvány csillogások.

Háztetőn mászik az ébredés
és a függöny rése közt betalál
kíváncsiskodva a hajnal –
az ágyból asszonytest illat száll,

mint néma virradatüzenet.
Nyűgösen ébred a világ
és már láthatók a gyűlő fényben
az apró létpraktikák.

Tavaszmágia

Ezer szín lobog a tájon
egymással összefolyt kábulatnak
hallom a tavasz lihegését,
ahogy nekivág a domboldalnak

megmászni mezítlábasan.
Fény ül a pitypangok csokrain
s átnőtt a friss fű az árokperti
tél tördelt kórók csonkjain.

Langyos szél borzolt füzesek
csüngetik maguk a vízmosásba'
csendekkel kibélelt búvóhelyet
kínál a túlpárt zöld homálya.

A lét rejtelmes forrásokból
pezsdülve velünk andalog
- könnyű mámorral bong az érzés:
s a fogaink között csók vacog.

Vágyaink kéjsóvár rémuralma,
mint sürgető kényszer nehezül
... agyamban örület képzeleg,
hogy holtan és temetetlenül

itt lelnek ránk a tavasz-ölben.
Öllelek görcsösen, meztelen
a testünkön május meleg vére
csordul – és nem alszik meg sosem.

Így heverünk az öröklétben,
az idő féltőn őriz minket
s a tavaszmágia, mint rejtett ösztön
színekbe takarja kéjeinket.

Oláh András

valahol örökre

itt nincsenek platánok csak a kihunyt képzelet
itt nincsenek válaszok csak néma miértek
itt nincsenek vágyak nincsenek örömök
csak a zsebek mélyére menekülő kéz tétova
gesztusa siklik az üres percek fölött

matatok furcsa képzetek között
válogatok szivárványos emlékfoszlányokat
beszélék hozzád gyözködlek
görcs a kezemben nyelvemen
– valami mást akarok
ami hiányzik
ami üres
ami téboly és örület

itt nincsenek platánok csak a legyűrt képzelet
itt nincsenek színek sem csak szürke révület
itt meghaltak a kérdések a vágyak az örömök
csak a zsebbe menekülő kéz tétova gesztusa
maradt
felhőkbe olvadó mosolyod fölött

világtalan kerestelek
kisírt szemű tegnapiak romjai között
bénult ujjaimmal simogattalak
figyeltem arcod rezdülését fakuló mosolyod
s tudtam: valahol örökre elvesztettelek

ott ahol nem nőnek platánok ahol elapad a képzelet
ahol ködbe szürkíti a színeket a dac: hogy nélküled
– mert veled már nem lehet...

gyilkolni indultál

gyilkolni indultál – új bevetésre:
mérgecsíten a fertőzött sebet
új kérdőjelet karmolni az égre
– így ér hát véget az utolsó menet –

emlékeid titkon mind hazatérnek
s mint utcasarki nők – vágyadat látva –
gyűlnek köréd a mit sem érő érvek:
kórosan növekszik a holt eszmék ára

bombatólcsérben vagy a csönd: vacogsz
barátaidnak fordítottál hátat
fagyos szívedben a lüktetés dadog

építik benned a siralomházat
szégyenkezve lépsz majd holnap a pástra
– s megment egy penge jótékony halála

bordal helyett

(Vörösmarty Mihály: A vén cigány című versére)

húzd rá cigány számolj le a gonddal
ébredni kell mégpedig azonnal
ne lógasd a lábadat hiába
– nemcsak ama kő: az agyad is kába –
mit ér a gond kenyéren és vízen
alkusznak rád hárman négyen tízen
tölts hozzá bort a rideg kupába
sötét a jelen – mi jöhet utána –
mindig így volt e világi élet
amíg e nép-nyáj szanaszét nem széledt:
üres pohár mellett fekszel bevert orral
elhitették veled hogy az Isten is tolvaj

húzd rá cigány ne gondolj a gonddal
nincs már aki bírná ezt gyomorral
véred forrjon mint az örvény árja
a cechet úgyis a te jövőd állja
rendüljön meg a velő az agyadban
szíved legyen izzó forró katlan
húrod zengjen vésznél szilajabban
mint börtönökben a zár ha kattan
és keményen mint a jég verése
sárba taposva is állj talpra végre
és ragadd kezedbe újra a vonót
ne maradj legyűrt kinevetett bohóc

P. Maklári Éva

Szokeresz bácsi

Szokeresz bácsi rácáfolt arra az orvosi állításra, hogy aki sokat iszik, annak garantált a májzsugor és a korai halál. 56 őszén már a 80. életévét taposta, és senki nem emlékezett rá, hogy valaha őt józanul látta volna. A neve is furcsa módon ragadt rá. Délutánonként el-elüldögélt az utca kocsmájában – amit a fiatalok már presszónak neveztek –, s megrendelte kedvenc borát: egy üveg zöld szilvánit. A második pohár után rázendített:

– „János bácsi szokeresz a vakeresz...”

Hosszan szemezett a kiürült üveggel, az ajtóhoz imbolygott, felemelte a mutatóujját, belötte a célirányt, és elindult hazafelé.

Pityókás ember állítólag sokféle van. Egyesek jókedvre derülnek, táncolnak, mások agresszívek lesznek, van, aki ledől az árokpartra egy kicsit aludni.

Szokeresz bácsi gyűjtögető jellem volt. Jókedvű danolászása otthonhoz közeledve dörmögésbe fordult, minden valaha átélt bánata eszébe jutott, s mire belökte a konyhaajtót, már egész dühös volt. Leült az asztalhoz, kivette a fiókból a nagykést, rákiabált tőpörödött, ráncos feleségére:

– Táncolsz pucéron az anyád istenit vagy leszúrlak!

– Vén bolond, sose jön meg az eszed! Hívom a rendőröket – visította az asszony, beszaladt az egyetlen szobába, és benyomta az ajtót.

Nem tudni, mi ijesztette meg jobban Szokeresz bácsit: a visítás vagy a rendőrök említése, de elhallgatott, ráborult az asztalra, nyitott szájjal már horkolt is, a kést azonban markolta.

Október 23. után furcsa hírek rázták meg a kocsmá békés hangulatát. Mindenki felkelésről, forradalomról beszélt, ami Pestről indult, rohamosan terjed az országban. Egyik napról a másikra Kossuth-címerek jelentek meg a kirakatokban, nemzeti színű zászlókkal fellobogozott teherautók lepték el a városka utcáit tetejükön kiabáló, éljenző emberekkel, a gimnázium tanulói felvonultak, a tanácsház homlokzatáról leverték a vörös csillagot.

A kocsmá törzsvendégei számára mégis Szokeresz bácsi okozta az egyik legnagyobb meglepetést. A szokásos időben jelent meg, de tiszta ing volt rajta, arca frissen borotvált, és csak egy pohár bort kért, azt is szódával. Lassan kortyolgatta, ízlelgette az ismert nedűt, méltóságteljesen körülnézett, s halkán, majd egyre hangosabban énekelni kezdett:

– „Kossuth Lajos azt üzenete, elfogyott a regimentje...”

A jelenlevők az első döbbenet után tapsolni kezdtek, a csapos összecsapta a tenyerét, még egy pohárral felajánlott Szokeresz bácsinak, de ő visszautasította.

Így telt el néhány nap. Már a zugivók közül is többen merészkedtek a kocsmába, együtt énekelgettek néha visszafogottabban, máskor lelkesebben, időnként gyanakodva egymásra pislogva.

November első hetében egy éjjel, úgy éjfél felé Szokeresz néni iszonyú dübörgésre, az ablakok remegésére ébredt. Felrázta urát:

– Ébredj, hé, földrengés van, mindjárt fejünkre omlik a ház!

Szokeresz bácsi felült, már ő is hallotta az egyenletes, de egyre erősödő zajt, kábán nézte a reszkető falakat, zizegő üvegeket, a meg-megránduló Krisztus-képet a falon.

Itt a végítélet – gondolta, és gyorsan keresztet vetett. Mindjárt megjelenik az Úr angyala, s kivont kardjával lesújt.

Néhány másodperc múlva meg is jelent valami hosszú és félelmetes feketeség, ami inkább hasonlított egy tank csövére, és négy napon át éjjel-nappal meredtek a csövek Záhony felől a főváros irányába.

Szokeresz bácsi az utca rémült lakóival együtt bénultan bámulta ezt az irdatlan erőt, a teherautókon ülő, puskatust markoló, sokszor ferdeszemű katonákat. Egyedül a gyerekek ugrándoztak vidáman, almával dobálták a kocsikat, egy-két szülői pofon után bekotródtak az udvarba.

Újból furcsa hírek érkeztek a városba: harcokról, ellenállásról, amerikai segítségről, szétlőtt házakról, halottakról. A kirakatból eltűntek a Kossuth-címerek, a nemzeti színű lyukas zászlók, az emberek némaságba burkolóztak, a kocsmában szótlánul vedeltek.

Szokeresz bácsi ezekben a napokban nem ment sehová. Magába roskadva üldögélt a konyhaasztal mellett, még a feleségét sem szakálta, nem volt étvágya, csak bámult maga elé.

Szegény asszony azt hitte, megbuggyant az ura, s visszasírta a régi szép időket.

November vége felé csöndben ültek, és beszélgettek a kocsmá vendégei, mikor megjelent Szokeresz bácsi. Lefogyott, arca borostás volt, ruhája gyűrött, senkinek nem köszönt, leült az asztalához. A légyzümmögést is meg lehetett volna hallani, ha lettek volna még legyek, de a késő őszi időjárásban azok is átszőkdöstek már a határon Nyugatra.

– Egy liter bort! – rikkantotta az öreg. Első, második, harmadik pohár...Az üveg alján pislogott még egy kevéske, mikor rekedten rázendített:

----- „– János bácsi szokeresz a vakeresz”...

Sz. Tóth Gyula

A kultúra hálójában

Iskola a világ/hálóban (személyes határainkon túl és innen)

Először vettem részt DUE-konferencián. Az Egyesület ténykedéséről hallottam, több-kevesebb ismeretem is volt róla. 1989-ben alakult, médiahálózattá nőtte ki magát, ma „Magyarország második legnagyobb újságíró szervezete”. A mostani eseményre: Pedagóguskonferencia és 13. DUE Médialátkozó, előadónak hívtak meg. Jó alkalom a bővebb informálódásra, valamint az én mondandóm, elképzelem illesztésére, így végigültem minden előadást. A *kultúrával*, meghatározásával, rétegeivel kezdődött – biztató alapozás, majd ezen belül a néphagyományok mentén a média és a közösség kapcsolata került elő. És mindez „a vidéki életben” (Balázs Géza). Tehát, *hagyományok gondozása, szerves építkezésben*. Fital, felkészült újságírók, rádiós, tévés szerkesztők ismertették munkájukat, ami látszik, és „ami mögötte van”. Nem pletykálgodás, nem kulisszatitkok sejtelmes felfedése folyt, a szakmai munka volt terítéken. Izgalmas kérdések kerültek elő: szerkesztés, adások, mellettük a szabadság, a nyitottság, a hír, és ami szabad. Kiderült: az újságírók „többet tudnak, mint amit kiadhatnak”. Paradox helyzet korunkban: a hírek közlése „szabályozott”. Ki és mi által? Önkontroll, felülről jövő szabályozás? Nem derült ki, nem is firtatta a hallgatóság, nem ez volt a fővonal. Kutatások alapján feltáruztak az aktív internetes közösségi térben jelentkező kommunikációs formák, az Én-megjelenés hevítő nyomulása, a határtalan lehetőségek pszichológiai, műveltségi megnyilvánulásai, korlátai és mutatkozó normái. Fészbukpolgárok vagy „fészbukproletárok”? Hol és mennyiben válik el a virtuális és a valós közösségi magatartás? (A rossz helyesírással fellépőt a nemzetközi osztályozás már „grammatikai nácinak” („grammar nazi”) nevezi, ami erős, a kutató sem helyesli az elnevezést. Sőt, a nyitott hálóban meglehetősen ideológiai töltetű, teszem hozzá. (Mert a dolog már csak logikailag sem stimmel: a rossz helyesírás mögött más is lehet: egyszerűen iskolázatlanság, gyakorlathány, míg a jó helyesírás mögött is meglapulhatnak alantas szándékok.) Mindenesetre az eligazodni és eligazítani szándékozó nevelés számára jól jönnek ezek a kutatások, amelyeket szimpatikus mértéktartással „kutatásféléknek, puhatolózásoknak” nevez a kutató (Bódi Zoltán). A hírszerkesztők, műsorvezetők szelíd határozottsággal figyelmeztetik a fiatal hallgatókat, ne a csillogás, a szereplés miatt válasszák a tévézést, ez megtévesztő, ott komoly, nehéz munka folyik. És rengeteget kell olvasni! Ez jól-esik a tanár fülének.

A mindezekben megjelenő alap gondolatok kellő kapcsolódást jelentenek a pe-

dagógiához. Áldás vagy baj? Mit kezdjen az iskola az internetvalósággal? Taszítani, nem tudomást venni, csak megtérni nem lehet. Nem lehet vergődni a „világháló hálójában” (Bakonyi István megfogalmazása, Magyar Nemzet, 2013. augusztus 31.). „Két kultúra határán” vagyunk, tehát amire szükség van: „digitalizációs paradigmaváltás az iskola világában”, nyomatékosítja folyamatosan Fűzfa Balázs az irodalomtanítás kapcsán. A tanítás, az iskola képviselőinek tehát két dolgot kell elfogadniuk: 1. az internetezés „kultúra”, 2. s egyben egy létező másik, a hagyományos iskolai ismeretátadás-szerzés „kultúrája” mellett. Az értelmezésnek irányulnia kell: *a)* az „új” megértésére, *b)* a „rég” felülvizsgálatára, *c)* a kettő illesztésére. Ehhez mindenekelőtt alapos, rendszerszerű, lépésről lépésre történő *újraértelmezéseket* kell elvégezni. Onnét kezdve, hogy mi a gyermek? Az internetezés vetületében pedig: veszélyek, jogi, erkölcsfilozófiai, pszichológiai, nyelvi vonatkozások. De érinti a pedagógusképzést, az oktatáspolitikát, az iskolai működést, az „üzemmódot”. És a pedagógiai tudást! Nem csak az internetes működtetést célzó „eszközhasználatra” gondolunk. Hálózatelméletek már vannak, és van „hálózat-kutatás”, kapcsolódóan „interdiszciplináris megközelítésekkel”, figyelmeztet egy tanulmánykötet (szerk. Balázs Géza – Kovács László – Szőke Viktória). Michalkó Gábor már „transzdiszciplinaritást” emleget következetesen a turizmológia kapcsán. Vagyis száz szónak (kattintásnak) is egy a vége: *tudományok*, tudományágak lapulnak gépi ütéseink és találataink mögött. Nem kerülhetjük meg a tanulást. A szerves építkezés a hagyományok jegyében: le kell törölni a már „hallott” diszciplinákról a port, fel kell újítani tudásunkat olyan alapkérdésekben, mint *szabadság, rend, jog, felelősség*. Azt is firtatva Kanttal: „Mi az ember?”, és elgondolkodva még néhány (további három) alapkérdésén. Már nem elég a didaktika meg a bármilyen okosan kimódolt nevelélmélet, az ismeretek rendszere egyrészt „féltudás”, és ismeretelméleti alapon áll, miközben mozog a világ, állandó tevékenységben vagyunk, az internetes paradigmák, amelyekben a fiatalok roppant „jó”, felerősítik a lételméleti kérdéseket, az *ontológiai* nézőpontot. A „világban-benne-lévőséget”.

Tudásunk (tudásfajtáink) megújításához nagyban hozzájárulnak a szép lassan kiérlelődő, mind biztosabb eredményeket kimutató „kutatásfélék”, amelyek nyomán alakul a „mi-tudás”. Kirajzolódik egy kutatási metodika és gyakorlat (akciók és akciózó vizsgálatok), amelyre támaszkodhat az oktatási gyakorlat. (Alakul a diagnosztikus, a terápiikus meg a többi tudásféle, és helyén tudjuk kezelni a sok esetben lehengerlő lendülettel jelentkező „vélemény-tudást.”) Formálódik az új összetételű *pedagógikum*. Ehhez, a szerves fejlesztés jegyében, nem nélkülözhetők a vonatkozó kutatási eredmények, gondolunk itt Zsolnai József akciókutatással kiérlelt rendszerére. Például a *Bevezetés a pedagógiai gondolkodásba* című munkában a pedagógikum különböző megközelítéseit kapjuk, magyarázó, meghatározó indoklásokkal (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 56–59.) Mert: „... sajátos kom-

munikációs rendszerek együttesének adaptációja vezethet csak a pedagógikum teljességének megragadásához. Így nemcsak a tudástípusok és a pedagógiai praxis jellegzetességei körvonalazódnak Zsolnai könyveiben, de szükségesnek találja a zárt rendszerek, tudásformák egybevetését a pedagógiai tudásformák specializáltságával. (Bohár András: Egy pedagógiai filozófia körvonalai, Dimenzió# 11, <http://iqdepo.hu/dimenzio/11/11-11-18.html> [2013.10. 06.] Mindez a „szellemiség–értékrend–köznevelés” koordinátái között, ahogy egy másik Zsolnai-tanulmány jelzi. (Axiológiaiilag megalapozott akciókutatásoktól a tudomány-pedagógiáig = Studia Caroliensia, 2009, 73-90.

http://www.kre.hu/portal/doc/studia/Cikkek/2009.2_3/6.Zsolnai_Jozsef.pdf [2013. 10. 10])

Új *tanítói szerepek* jelennek meg a sokféleségben. Milyen a pedagógus mint aktor? A heideggeri értelemben „teremő”, aki látva láttat... interpretátor, kreatör. A részegységek mérnökének, technikusának kell lennie, átfogni az egészet, pontról pontra, a célkitűzésektől a követelményekig. És csak ezután: kezelésbe kell venni a tanítási-tanulási „gépezet” működtetését elősegítő „főtengelyt”, a tankönyvet, majd azon belül a munkadarabot, *a szöveget, a jeleket*. Gondolkodhat szerkesztőként, amint egy újságíró-szerkesztő „integrált szerkesztési modellt” ajánl (Varga G. Gábor). Milyen attitűddel fogjon hozzá? Ha rákérdez szakmai nehézségeire, gondjaira, és a kérdésekből *problémát állít*, és a problémáira kereső-kutató tevékenységeket indít el. Ha produktumot hoz létre. Ha majd kíváncsi, és megtanulja a gyermek internetes nyelvét, paradigmáit. Ha úgy kérdez, hogy a tanuló élvezettel mesél arról, amit ő tud – lecke, és „ami mögötte van”. Ha majd együtt hoznak létre produktumot. Tehát ha majd a pedagógus *mozgásba hozza alkotói önmagát*, ha majd folyamatosan megvívja harcát önmagával, és másokon lemérve, örök értékekhez viszonyítva alakítja munkáját. Mindehhez feltétlen szükséges a pedagógus (internetes és nem internetes) beidegződéseinek, szokásainak újragondolása! (Hogy a célirányos, módszeres internethasználat szükségletté váljon.) Akkor majd...

Galaxisvita: Gutenberg és Google-galaxis? Egy van: galaxis. A kétféle világ között átjárás: menetközben az ember egyet kattint, beüti a linket, ami ugye ugrópont, kapocs, összekötő eszköz, s máris az E-galaxison bővítheti ismereteit, s kiderül, még kalandozni is lesz kedve. Tehát: *létezés* a galaxisban, a „benne-való-lét” a kérdés. És a tét. *Filozófia* nélkül nem megy. Vagyis: a virtuális Én, Közösség és a valós, hús-vér Én és Közösség meghatározása, legalábbis elméleti alapokon körülírása, a közösségi viselkedésformák és magatartások leírása és azonosítása a *valós térben*. (Ki vagyok én? Kik vagyunk mi? Amikor hol is vagyunk?) Itt az alkalom a kép és a szöveg kapcsolatának vizsgálatára, a képfilozófia és a szövegfilozófia viszonyának, arányainak értelmezésére (lásd Nyíri Kristóf: Kép és idő, Bp., Magyar

Mercurius, 2011.). Ehhez máris jó adalékokkal szolgál a konferencia. Nézzük: a kép szerepe, funkciója a médiában és az osztályteremben. Általános, hogy a médiában a képet, több műfajban, folyamatos szöveg kíséri, sok esetben rátelepedik, elnyomja a képet (lásd sportesemények, ünnepek). S árad a szövegözön. Ez az osztályteremben nem működik, zavarná a befogadást, „hangmegosztás” kell: beszéljen a tanuló, ha eljön az ideje. Adjunk helyet az élménynek!

A konferenciát médiahálózati vetületben szemlélve meggyőződésem, a pedagógus lehetőségei nagyobbak, mint a média munkásainak. Persze a felelősséggel együtt. És vannak funkcióbeli különbségek: a média kiszolgál, az iskola értékközvetítéssel felel. Míg a szerkesztőségek „hírből dolgoznak”, míg a néző, kövessen bármilyen csatornát is, „központból” kapja az ismereteket, addig a tanító a tananyag témáinak feldolgozásához többféle, sokszínű forrást használhat. A tanulóval közösen megmunkált darabok nyitják a perspektívát, a tanulót *választásra, döntésre* készíthetjük fel. Addig, amíg széles körben nem terjednek el és nem kerülnek alkalmazásra a digitális programcsomagok, amelyekből néhányat a Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó látványos bemutatóján megismertünk, a pedagógusnak kell „integrált oktatási szerkesztési modelleket” kidolgoznia. Kreatív-produktívan működtetett iskolai vagy tanári honlap (biztató példák már vannak): ez a pedagógiai médiagyakorlat közvetít vidék és nagyváros között, népek, nemzetek között. Példaértékűek Herczeg Zsolt etűdjei: miként lehet „tenni” a hagyományörzést, tematikusan, egy délkelet-magyarországi középvárosban, tekintet nélkül korra, nemre, felekezetre, életvitelre. A kulcsmondatot is ő mondta ki: „Emberek, történetek mindig vannak.”

Az eddigiekből kiderül, „az internetvilág pedagógiai következményei” erősen hatnak, foglalkoztatják az előadás témáját vég gondoló tanárembert, a kutató előadót. A gondosan felépített program kellő gondolati alapot teremtett előadásomhoz is, számos kapcsolódási pontot találtam. Megkomponált darab szól a két napon (íve volt), hasznos tapasztalatokkal annak, aki követte a műsort. Mit hozhat a médiahasználat az iskola konyhájára? Sokféle menüt. Kitapintható a média és a pedagógiai kapcsolatának újfajta, kölcsönös haszna. A gyermek javára. Mert ne feledjük: mi a gyermek? Az ember és a gyermek szabadsága nagy, ez a gyermeknél másként jelenik meg és töltődik fel tartalommal. A virtualitás hatása alatt a valóst is akként éli meg. Tehát: „A gyermek ember. Szellemi, személyes életre, szabadságra, közösségre, nyelvre és kultúrára van rendelve. Nem szabad dologként bánni vele vagy „birtoknak” tekinteni. (...) A gyermek szabadsága, létének bizonytalanságával együtt, esélyeket ad neki arra, hogy azzá legyen, ami voltaképpen lehet. Szabadsága azonban vezetésért kiált.” (Nyíri Tamás: A gyermek az antropológia szemszögéből. Vigília, 1984. 9. sz., 651–660.)

A teológus, filozófus megállapítása érvényesebb, mint valaha. Ha így szöveget-

jük létünket a hálón, araszolunk, felfejtünk, újragombolyítunk (lebontunk, és nem lerombolunk!), fennmaradunk a hálón, a magunk mintáit felmutatva eljutunk másokhoz is. A baudelaire-i kapcsolatok is új értelmet kapnak, a digitális lét is a természetben létezik, újfajta színek, hangok és illatok másféleképpen csengenek egybe. És így templom-e a természet? Az oszlopokat folyékony kristályszálakkal vonjuk körbe, s kötjük össze – vigyázzunk a kristályra és az oszlopokra! Máraival szólva: „A Tudás csak akkor nem az ördög műve, ha nem lesz a hatalom szolgája – de ehhez szükséges, hogy a Tudást a Szeretet áramával töltsék meg az emberek.” (Napló, 1945–1957, 302.)

*forrás: Balázs Géza honlapja, Napló, október 27.
(<http://www.balazsgeza.hu/?p=3919>)*

Fazekas József

Csak őt

(Lillának)

Ez a makacs
drága tünemény
akit ránk bízott
áldásként az ég
s belém írta aznap
alkalmas vagyok
akiben dacosabbak
még ma is a dacok
köszönöm Istenem
köszönöm

ez a szótlán
csupa-csupa fény
tán tudja
tán sejti
égkéék remény
fejteném mélyét
titkainak
forrásom vizem
szavam is te vagy
köszönöm Istenem
köszönöm

ez a féltőn
átható éjsötét szem
miért röntgenez
szüntelen
ki adott neked
ennyi erőt
tartod fölénk
azt az ernyőt
csukva sohasem
köszönöm Istenem
köszönöm
ez a drágábbnál
drágább gyerek
mindenünk megvan
te fényled
csont-acél karodat
magunkon érzem
távol is közel
a végtelen
köszönöm Istenem
köszönöm.

Szárnyam szabad

Mikor mibe öltözködtem
nem titkoltam szívem lelkem

suhanc korom úgy futott el
ezt a leckét nem feledem

ami fehér az is maradt
nem illett rám másik kalap

kérte tőlem szilaj apám
szívós legyél mint a pusztán

pásztor puli ménes gulya
így lehetsz a magad ura

nem csoda hogy pénzem nem lett
elnézem a verebeket

csak itt alatt soha ott fenn
nem tudják a fellegekben

sasok élnek mind egyedül
szárnyukon a fény hegedül

bennem is egy dallam vigad
nem adtam el szárnyam szabad.

Úgy legyek

Úgy legyek
mint fában a remény
keringő nedv
az egyetlen levél
a susogás
magány sivatagában
úgy legyek

hajléka békességnek
záporban
nyitott ernyő
találjon rám kezéd
a sebedre kendő
csak fül
a minden hallgatásra
egy kút
pohárnyi vízzel
békesség hajléka

egy szó
nem ólom de szellő
út lábad alatt
hőségben felhő
úgy legyek
mint ki tudja
azért született
mert itt a dolga
egy szó
kimondva fűszer
a napnak íze
hogy hidd el
lenni több
mint feladat
ha más vagy is
elfogadjalak.

Nyíri Erzsébet
A Szigeten

Apró csodákra nyitottan
 kószáltam a Szigeten
 szelíd Arany nyomdokain
 igen, Őt láttam
 úri lócsiszároktól
 menekülve
 bandukolni
 kereste tölgyfái nyomait
 fejét lehajtva
 morzsolta emlékeit
 szellemek ködén át
 követtem nyomait
 mint ő
 jó barátok és szerelmek
 hangjait .
 A Duna komoran
 sorolta múltat és jövőt
 süket füllel
 ködös szemmel
 baktatunk
 a bágyadt napsütésben
 nem látjuk
 a pusztulást
 a Duna két partján
 tél végi, kopár táj
 ez lett a zöld sziget
 a tavasz fájón
 küld egy kis szelet
 s egy kiháló tölgyfa alatt
 szellemfuvallatra,
 mint törékeny
 sárpillangók,
 finoman kergetőznek
 a halott falevelek.

Beduin obeliszk

Forró leheletű
 homok-hullámverés
 szemembe villanó
 fekete teremtés
 beduin obeliszk
 sivatagból nőtt
 életvirág

Állok szemben veled
 peregnek vissza
 homokóra szemek
 te hosszúra nősz
 tompa feketében
 én apró vagyok
 libegő fehérben.

Nővérem vagy,
 ősanám,
 a múltam vagy
 bárcsak ne látnám
 fekete lepelben
 végtelen homokszem
 dallama a csendnek
 felkavart porének
 nem nézel rám
 nem kérdezel
 ki időtlen
 azé a győzelem
 bár körbevesznek
 kopár kő-hegyek,
 nővérem, mégis
 együtt élsz velem.

Lázadok, kérdezek,
 helyemet nem lelem,
 míg te a jel vagy,
 amit keresek,
 alázatod maga
 a lázadás
 fénylő-fekete
 áldomás.

Bárdos József

Mikor a szerelem elfogyott

Látod, mikor az ifjúság elhagy,
nem árt, ha összeszeded az eszed,
bár egy darabig egész jól elvagy,
míg akaratlanul észreveszed:
mióta a szerelem elfogyott,
a magány tél-csendje szinte már sért,
minden tavasz-remény elfagyott,
s most koldulnál egy kis rajongásért,
hogy egy nő rád újra felnézzen,
és kezedet kis kezébe fogja,
bár nem vagy már, ki voltál régen,
mégis, mert szíve a szíved foglya.
Jaj,kézfogás, csók?Jaj,kinek kell ez?
Ahogy már régóta te sem kellesz.

A kikötő dala

A Fekete-tengeren régi szokás,
hogy mindegyik hajónak a dala más.
Közhelyes sok dallam, giccses talán,
mégis a lelkedhez szól valahány.
Mert lehet tavasz, nyár, ősz vagy épp tél,
az a dal szól ha a hajó megtér.
S míg szól dal, és száll le a horgony,
tudhatod, kedvesed ott vár a parton.
És amíg ő ott áll, és amíg vár,
nem csaphat le rád a rusnya halál.
Így járok magam is, sok éve már,
nevetthetsz is rajtam ezért akár.
S tudom,jön még zátony, lesz még vihar.
Rád nézek, s szívemben szól az a dal.

Borbély László

Tárcahősök és ködlovagok

(Posztmodern ujjgyakornokok)

Álmában Otcsenás Péter végre úgy élt, mint egy régi magyar novellista. Magyar novellistán azt a munkálkodásból élő, megkopott eleganciájú úriembert kell érteni, akinek a tollán kívül jóformán nincs egyebe. Tárcák, novellák, regények írásából akar megélni, éppen ezért érdemes vakmerő próbálkozásait figyelemmel kíséreni. Az olcsó kisvendéglőben, ahol álmában iszogatót, megosztotta asztalát két rokon lélekkel. Ki más lehetett volna az egyik társa, mint Szindbád, akinek ez az álneve még ifjú éveiből származott, amikor gimnazista társaival az ezeregyéjszaka meséit olvasták, és maguknak hősöket választottak a történetekből. Szindbád egyenesen Óbudáról érkezett a találkozóra. A másik beszélgetőtársa a Logodi utcában lakott, Esti Kornélnak hívták, és állítólag úgy jött a világra, hogy egy szeles, tavaszi napon, éppen olyanon, mint ez az álombéli, eszébe jutott teremő atyjának, a költőnek. Így maga is költőnek vallotta magát. Most azonban nem volt lírai hangulatban, bosszantotta, hogy a közelmúltban alaposan visszaéltek a nevével.

– Most már rajtatok a sor – mondta Esti Kornél. – Engem egy regény erejéig fel- és kihasználtak.

– Ma ezt lenyúlásnak hívjuk – bólintott Otcsenás Péter. – Az irodalmi tolvajlás tipikus esete forog fenn. Van, aki ötletet lop, más témát tulajdonít el, mostanság lehet mások által megírt munkákat is sajátként értelmezni. Az mondják: rá vendégszöveg. És még a tolvaj tesz szívességet azzal, hogy befogadja a másik szövegét, mert ma már írásról se beszélnek a felkentek. Nekik szövegeik vannak. Ők a posztmodernnek. A hagyományos próza nem fekszik egyiknek sem.

– Megélnék belőle? – kérdezte Szindbád.

– Ők igen, de azért sírnak rendesen, azt mondják, nem lehet szabadon véleményt nyilvánítani, miközben tele vannak a könyveikkel az áruházak, vannak lapjaik is, ahol csak róluk írnak, de természetesen mi vagyunk a kirekesztők. Szeretnék egyszer én is olyan kirekesztett meg elnyomott lenni, akiről szüntelenül áradozni illik, meg állandóan el kell halmozni pénzdíjakkal. Említhetném például a nagy tiszteletnek örvendő kollégát, aki vendégszöveggé tette a rólad szóló novellákat, Esti.

– Miről írnak? – kérdezte Kornél.

– Önmagukról, önreflektálnak, szöszölnak a vendégszövegekkel, szétszedik, összerakják. Ujjgyakornokok. Ácsingózva várják, hogy kanonizálják őket, járják a tananyagga válás útját.

– Azt hiszik, jó tananyagnak lenni? – kérdezte Szindbád. – Amikor úgy tanítják az embert, hogy nekem is elmegy a kedvem saját magamtól.

– Csak filmesek kezébe ne kerüljön az ember – panaszkodott Esti. – Az borzasztó. Tisztelet a kivételnek, úgy átértelmeznek, hogy édesanyád sem ismerne rád.

– Nekem szerencsém volt – dicsekedett Szindbád. – Tehetséges emberek viselték gondomat.

– Huszárik Zoltán, Sára Sándor, Latinovits Zoltán kiváló névsor – sorolta a neveket Otcsenás.

– Nem szívesen mondom ki, de irigylésre méltó helyzetben vagy – tette hozzá Esti.

– Ha úgy vesszük, ebből a szempontból szerencsésebb csillagzat alatt születtem – mondta Szindbád. – Engem, a teremtőm elhunytá után egyszer könyvben is újraálmodtak, de abban az álomban jól éreztem magam. Igaznak tűnt.

– Az más lapra tartozik – magyarázta Otcsenás. – Azt a regényt Márai Sándor írta.

– Márai közülünk való – szólt közbe Esti Kornél. – Író volt és nem ujjgyakornok.

– Ha szívünkre tesszük a kezünket, bevallhatjuk, hogy a Szindbád hazamegy igazi hőse nem te vagy, hanem a teremtőd – állapította meg Otcsenás.

– Nem nagy különbség – jegyezte meg Szindbád.

– Spiegelbild – mondta Esti. – Tükörkép.

– Akkor te következel – mutatott Szindbád Otcsenásra. – Hogy is mondtad az imént? Lenyúlni? Ez az, téged fognak lenyúlni. Elvégre te is tükörkép vagy.

– Én nem kellek ezeknek – legyintett Otcsenás. – Nem olyan családból származom. Nem vagyok nekik téma.

– Mi az, hogy nem olyan családból származol? – kérdezte Esti.

– Hát nem mindegy az, ki volt az apád meg az anyád? – vette át a szót Szindbád. – Író vagy és slussz. Valljuk be, nem vagy annyira kifinomult, mint Esti vagy én, de minket más világ nevelt.

– Származáson azt értem, amit nemrégiben úgy fogalmaztam meg a barátainak: „Mondjátok csak nem lesz nekem abból semmi bajom, hogy a szüleim nem voltak se besúgó, állambiztonsági tiszt, se kommunista, se farizeus, se mittudoménmicsodák, akiknek bűnhődniük kellett volna, de ehelyett mártírrá fénnyezették saját magukat önnön értelmiségükkel?” – kezdte magyarázni Otcsenás. – Van ma az írotársadalomban egy mély szakadék. Vannak a liberálisan felkent posztmoderne meg a farvizükön evickélő ujjgyakornokok, akiket agyonreklamoznak a slapajítisztól kiütéses bértollnokok, és vannak a történetelvű elbeszélés, az emberábrázolás gyakorló, akik még ugyanazt értik Istenen, nemzetén magyar-

ságon, családon, mint ti. Ők az agyonhallgatottak, akik alig kellenek valakinek, írásaik pusztába kiáltó szavak. Olyanok ők, mint a lesóványodott fogvatartottak, akiket sokadmagukkal szögesdrót mögé zártak a lipóciai úrifiúk, és lekicsinylően tekintenek rájuk, a mélymagyarokra. Szerencsések vagytok, hogy a boldog béke-időkben születetek. Néha eszembe jut, milyen jó lett volna, ha száz évvel korábban látom meg a napvilágot.

- Ne haragudj, Péter, de lassan indulnunk kell – szakította félbe Szindbád.
- Itt az idő – szólt közbe Esti.
- Ne várassuk meg a többieket! – egészítette ki Szindbád.
- Hát eljöttek ők is? – csodálkozott Otcsenás.
- El.
- Na gyere már!

Néhány utcával odébb, egy elegánsabb étterem teraszán már ott ültek a novellisták: Ambrus Zoltán, Lovik Károly, a Cholnoky-fivérek, Csáth Géza, Petelei István, Gozsdú Elek, Hunyady Sándor és még sokan mások. Vörösboros üvegek voltak az asztalon. Ittak. Keveset beszéltek. Keményen ittak. Közben úgy maguk elé meredtek. Veszettül bírták a bort, meg azt a mélységes bánatot, ami kiült az arcukra. Szomorú embernek tűnt mind. Az asztal túlsó végéről, mely homályba burkolózott egyszer csak felemelkedett két nagy árny. Csehov és Maupassant. Pohárköszöntőt akartak mondani mind a ketten.

Szindbád erőteljesen hátra lökte a csodálkozó Otcsenást.

- Mire vársz még? – kérdezte.
- Nem látod, hogy rád vártak eddig? – érdeklődött Esti.
- Rám? – hitetlenkedett Otcsenás.

Szindbád és Esti két oldalról belekarolt a hírlapíróba, aki még mindig tétovázott, hogy belépjen-e a teraszra. A pohárköszöntő után jöttek a pincérek, nagy tálcáikon hozták a vacsorát és még sok-sok üveg bort. Szindbád elmélyülten élvezte a gyomor örömeit, Estinek elég volt néhány falat, majd elkezdett beszélni arról, hogy május hónap a szerelem, azaz az emberi megújulásnak a hava. Szindbád egyetértően bólogatott. Minden májusban szokatlan érzelmek költöznek a legjobban lelakatolt, örök rabságra ítélt szívekbe is. Ebben a kérdésben az asztalnál ülők teljes mértékben egyetértettek, így az este hátralévő részében nem volt okuk többé a szomorúságra. Immáron Otcsenást is körükben tudva, éltek és élvezték az életet, vérbeli novellisták módjára, olyan eleveenséggel, melyről a posztmodern ujjgyakornokoknak és könyvmoly talpnyalóiknak fogalmuk sem lehet.

(A jelöletlen sír)

Otcsenás Péter az utóbbi napokban Csáth Géza novelláit olvasta újra. Egyik este az *Ópium* című novella olvasásakor tört rá az álom éppen ennél a gondolatSOR-nál: „Az arcunk a tükörben merev, idomtalan színfoltokban jelenik meg, amelyeknek nyilvánvalóan semmi köze hozzánk. Vonatok érkeznek a pályaházakban, az utcákon emberek, kocsik, lovak sietnek, mindez csodálatos, szenvedést okozó, de egyszersmind érthetetlen és furcsa, úgyhogy azt a meggyőződést kelti föl, hogy a dolgoknak ebben a formájában nincs semmi oka és célja. El kell tehát menekülni valahová, ahol azok egyszerűekké és könnyen megfejthetőkké válnak. A gyönyör eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva, langyos hullámokon emel bennünket a lét magasságaiba. Pillanatokig időzni itt és remegni, hogy percek múlva végképp visszaessünk oda, ahonnan elindultunk – valóban nyomorúság. Pedig legtöbbször megelégszenek ezzel a néhány alamizsnapillanattal. Mit tehetnek. Nincs bátorságuk és erejük, hogy magukra vegyék a nagyszerű, az örökkévalóságba lendítő hosszú gyönyör kockázatát. Pedig a kockázat olcsó, nevetségesen kicsiny. Mert igaz: a gyilkos nappal, a kaján dörömbölő világosság tíz órái nehezen múlnak, de az este és az éjszaka tizenégy órájában a csodálatos, titokzatos és idő nélkül való öröklét egy darabját kapjuk.”

Álom és ébrenlét határmezsgyéjén egy régi ismerős várt rá dolgozószobájában, zsebre dugott kézzel álldogált a könyvszekrény előtt, és a köteteket tanulmányozta. Esti Kornél volt az, régóta nem találkoztak, mert álmaik különböző tájakra repítették őket, ám most ugyanahhoz a keresztúthoz érkeztek.

– Velem kell jönnöd – mondta Kornél, – elviszlek valakihez, akivel találkozáso-tok sorsszerű és elkerülhetetlen.

Otcsenás Péternek még arra sem jutott ideje, hogy igent mondjon, máris átalakult körülötte a tér és az idő. Baljós hangulatú, kihalt, homályos kórházi folyosón haladtak gyors léptekkel, fejbiccentéssel köszöntek a velük szembe jövő fáradt arcú nővéreknek. Esti Kornél nem először járt itt, tudta jól, hogy melyik kórteremben fekszik az, akihez ennyire sürgősen igyekezniük kell. Mielőtt kinyitotta a kórterem ajtaját, arra kérte Pétert: – Nem kell iránta részvétet mutatnod, mert azt utálja a legjobban. A múltkor engem is elzavart, amikor meglátta az arcomon, hogy mennyire sajnálom. Leírhatatlanul sokat szenvedett. Vértanú testén nem volt egyetlen fillérenyi helyecske sem, melyet föl ne tépett volna az oltótű. Tályogok keletkeztek rajta, és szíjjakkal kötötte át lábát, hogy valahogy vánszorogni tudjon. Így dolgozott évekig... Na menj, Otcsenás! Téged szeret legjobban közülünk.

A kórterem ajtaja nyikorogva nyílt ki. Mindössze egyetlen ágy volt benne, közepre tették, nem túl közel az ablakhoz. Odakint még sötétség volt, de a madarak

már rákezdtek tavaszi énekükre, a gondosan bezárt ablakon keresztül is jól kivehető volt, miként üdvözlik az életet derűsen csicseregve.

– Szervusz Otcsenás! – köszönt halkán az ágyban fekvő vastag bajuszos, dús szemöldökű, gombszemű fiatalember, akiben Péter azonnal ráismert Brenner Józsefre. Az ágy melletti asztalkán égő gyertya táncoló fénye lidérces fényt adott a beteg arcának. Odalépett az ágyhoz, és megfogta a beteg fiatalember kezét. Hideg volt, mint a lámpavas.

– Mit tehetek érted, varázsló? – azért hívta így, mert nagyon szerette Brenner novellái közül *A varázsló kertjét* és *A varázsló halálát*.

– Beszélj hozzám, Péter! – kérte Brenner. – Mondj nekem valamit, mielőtt meghalok. Te sokkal közelebb állsz Istenhez, mint én, holott én mindjárt a színe elé kerülök. Félek Otcsenás! Meggyónni sem tudom a bűneimet, annyi van, el fog kárhozni a lelkem.

Otcsenás Péter nehezen küzdött meg érzéseivel, különösképpen azzal, hogy ne mutasson részvétet Brenner iránt, hiszen belátta Esti Kornél igazát. Semmi szükség arra, hogy barátjuk még mélyebbre merüljön önmaga sajnálatában, ugyanakkor nem kaphat emberi felmentést azokra a borzalmas vétkekre, melyeket elkövetett környezete ellen. A hírlapíró maga sem tudta miért, de megfontoltan beszélni kezdett, olyan higgadt és józan nyugalommal, mint akibe beleköltözött egy mester lelke.

– Mikor a kezed vétkezett, a kezed volt a bűnös. Ha a pillantásod vétkezett, a szemed volt a bűnös. Mikor a szomjúságod vétkezett, a szád volt a bűnös. Ha vágyaid hajszoltak vétkek sorára, a vágyaid voltak a bűnösök. A lelked azonban sohasem bűnös. Ne hozz ezért se felmentő, se elmarasztaló ítéletet önmagad, pláne mások fölött. Nem látod át a teljes igazságot, csak néhány felvonását ismered létednek. Bízd rá az igazságot Istenre, aki elrejtőzött a te lelkedben is. Ő tudja az igazságot, és orvosolni fog, nem büntetni. Jó kezekbe kerülsz, meglásd.

Otcsenás Péter érezte, hogy valaki a vállára teszi a kezét. Észre sem vette, hogy időközben Esti Kornél belépett a kórterembe: – Gyere! – kérte. – Hadd pihenjen.

Eleinte némán lépkedtek a folyosón, majd Esti Kornél szólalt meg elsőként: – A diagnózis: psychosis ex intoxicatiam morphinismus. Semmifajta kezelés nem segít rajta. Az öccsének még a temetési számlák láttán sem hitte el, hogy meghalt a felesége, akivel Jóska három revolvergolyóval végzett, majd nagy adag morfiumot vett be, felvágta ereit, hogy ő is meghaljon. Az öngyilkosság nem sikerült neki, egy szerb katonarvos rögtön gyomormosást végzett rajta, bekötözte sebeit, és ide szállították. Állandóan azt emlegeti, hogy öngyilkos lesz.

Otcsenás Péter abban a bizonyos álombéli pillanatban még akart volna mondani valami olyasfélét, hogy senkit sem lehet önmagától megvédeni, de nem akarta Esti Kornél szomorúságát fokozni.

Megérezték, hogy barátjuk sorsa nincs tovább, csak azt nem tudták még, hogy mit írnak be a halotti bizonyítványba, melyet nemsokára kiállítanak a Szabadkai Önkormányzat Anyakönyvi Hivatalába.

Özvegy Brenner József 1919. szeptember 11-én délután 6 órakor halt meg, 32 évesen. Foglalkozása: orvos. Lakcíme: Szabadka I kör 84. Házastársa: néhai Jónás Olga. Szülei: néhai Brenner József és néhai Decsy Etelka. Az elhalálozás helye: Szabadka tölgyfási erdő között. A halál oka: önmérgezés.

A Csáth Géza néven ismertté vált novellista ma jelöletlen sírban nyugszik Szabadkán.

(Barátom, Esti Kornél)

Most az álom vizébe gázolok.
A mellemig ér. Aztán egyre feljebb.
Már államot és szájamat veri.
Azonnal ellep.

(Kosztolányi Dezső: A bús férfi panasza, 1924)

Otcsenás Péter újra ásított. Már harmadik órája ült a díszteremben, ahol professzorok tartottak emlékülést Kosztolányi Dezső születésének 125. évfordulója alkalmából. Az előadó éppen a költő prózamondatainak „szerkezeti zártságát és jelentésbeli nyitottságát” elemezte hosszasan és unalmasan. Otcsenás nem irodalmár volt, hanem hírlapíró. Mindig emberábrázolásra törekedett. Sorsokban gondolkozott. Az írást spirituális hivatásnak tekintette, olvasói számára megidézte azokat, akikről mesélt. Nem az elhangzottak érvényességét és igazságát vonta kétségbe, hanem a temérdek tény, érv és gondolattartalom mögül hiányolta Kosztolányi Dezsőt.

Egyfolytában róla beszéltek, mégsem volt jelen.

Otcsenás ezt az ellentmondást úgy próbálta feloldani, hogy találomra fellapozta a magával vitt kötetet, mely *A bús férfi panasza*inál nyílt ki. Olvasni kezdte a verseket. Akkor szólította meg a hang, valahonnét a háta mögül.

„Gyere!”

Hátrafordult. Nem ült mögötte senki. Arra gondolt, hogy csak képzelődött, de a hang újra hívta: „Gyere velem!”

A következő pillanatban a barnára festett ajtó egyik szárnya résnyire kinyílt, mintha valaki be akart volna kukucskálni a díszterembe.

„Hányszor mondja még?”, tett szemrehányást a hang Péternek, akit ezzel egyidejűleg jókora ütés is ért a hátán.

Felállt és kiment a teremből.

A folyosó végén, ahová a délelőtti nap sugarai nem értek el, várt rá valaki. Otcsenás elbizonytalanodva tette fel a kérdést.

– Te vagy az, Kornél?

A ködalak ódivatú, magasra nyitott gallért, vékony-sárga nyakkendővel viselt, kezét zsebre dugta, hol szemtelenül, hol kihívóan nézett rá. Megismerte. Éppen úgy nézett ki, amilyennek életre álmódója, Kosztolányi Dezső megrajzolta: „Esti magas férfi volt, bajnoki termetű, látszatra erős, de belül gyöngye és puha. Álmatlan-kék szeme állandóan valami riadalmat tükrözött. Taglejtései lázasak, tétovák. Bizonytalanságában mindig hajlandó lett volna ellenkezőjét tenni annak, amit szándékozott. Hitetlen lelke zavart volt. Érzékenysége oly fokú, hogy annak előtte bármelyik pillanatban sírva tudott volna fakadni akármin, egy rozoga gyufatartó vagy egy fáradt arc láttán, évek során azonban idegrendszerének e természetes rezzenékenységét iskolázta, megkeményítette, egész a kegyetlenségig, s mint hajtóerőt, öntudatosan bekapcsolta művészetébe. Csak érezni akart, látni. Egyetlen dolog, ami éltette s némiképp az emberek közösségéhez fűzte, ez volt, meg az, hogy félt a meghalás utolsó kötelességétől.”

– Nem szeretem, ha megvárakoztatnak – mondta Esti Kornél sértődötten Otcsenásnak, aki ezt a megjegyzést nem vonatkoztatta magára. Jól tudta, hogy ez csak szerep, Esti ezzel leplezi a viszontlátás örömét.

– Szökjünk meg innét hamar – javasolta Kornél –, irány a New York!

Hangja nem tűrt ellentmondást, megölelte Otcsenás Pétert, és kiszakította a folyosó, a falak és az épület által határolt valóságból. Időn, téren és még ki tudja hányféle dimenzió felülemelkedve repítette magával. Először a színek változtak fekete-fehérré. A mozgás felgyorsult, mint a némafilmen. A hangok mintha tölcéséres gramofonon keresztül keletkeztek volna. Valahol, valaki a láthatatlanba rejtőzve zongorázott. Halkan kísérté Esti Kornélt, aki verset mondott:

New York, te kávéház, ahol oly sokszor ültem,
hadd nyissam ki az ajtód, leülni még szabad tán,
csak mint a koldusnak, aki pihen a padkán
s megnézi, mi maradt belőlem és körültem.
E nyári koraestén, hogy még mind vacsoráznak,
meginnék asztalomnál egy langyos, esti kávét
és mint hívő keresztény, elmondanék egy ávét,
múltán az ifúságnak s múltán a régi láznak.

Azután újra formát öltött, és hozzáillő színt kapott egész Budapest, s Otcsenás Péternek nem esett nehezebbre megszokni a száz évvel ezelőtti hétköznapi valóságának ritmusát.

A tárcahősök a Nagykörút egyik legimpozánsabb épületében, az eklektikus stílusú New York Palota földszintjén található kávéházban tanyáztak. Mindannyian meg voltak győződve saját zsenialitásukról, akinek egy-egy kötete megjelent, az már jogot formált arra, hogy társai váteszként tekintsenek rá.

Lapokat olvastak, kártyáztak, telefonon keresztül diktáltak a gyorsírónak vagy kutyanyelvre körmöltek. Időnként éjszakába nyúló vitákba bonyolódtak, melynek során megsértettek másokat, vagy sértődötten átvonultak a kávéház másik felébe, hogy ott mindent előlről kezdhessenek.

Nemcsak feketét ittak, hanem „sárgát és pirosat összevissza, zöldet is, mindenféle vad szeszeket”. Rendszerint hajnalig aztán mindenki útnak indult. A hónapos szobájába vagy egy másik kávéházba esetleg borozóba, ahol hitelt remélt, vagy kölcsönre számított valamelyik ivócimborától.

Esti Kornél megjelenése nem okozott különösebb feltűnést, hiszen ő az imént távozott az asztaltól. Otcsenás Pétert azonban évtizedek óta nem látták. Elárasztották kérdéseikkel. Minden apróság érdekelte őket. Mint amikor távolba szakadt hazánkfia látogat szülőföldjére.

Péter szívesen és hosszasan mesélt magáról és a megváltozott világról, melyből érkezett.

Idővel azonban szembesülnie kellett azzal, hogy lényege szerint ő ide tartozik. Kávéházi asztalnál született, mint a többiek. Lelki rokonságban van velük és te-remtőikkel.

Mégis foglalkoztatta a kérdés, hogy melyik az igazi valója, amelyik nem is olyan régen még a díszteremben ásítózott, vagy ez a mostani, amelyik baráti körben anekdotázik a jövőről.

Félrehívta Esti Kornélt, hogy halkán megkérdezze tőle:

– Barátom, Esti Kornél, kérlek, áruld el, hogy melyik az én igazi otthonom, ahol igazán önmagam vagyok.

Kornél előbb öklöbe szorított kézzel Péter vállába boksolt, majd nevetve felszólította: – Írjál!

Otcsenás viszonzni akarta az ütést, de csak a levegőt találta el, mert Esti köd-alak módjára előbb test nélkülivé vált, majd elnyelte a nyüzsgő kávéház.

Mással akart játszani tovább mindent, mi élet és halál.

Csatáné Bartha Irénke

Utak

Cseh Károly emlékének

Utak, melyeken elindultunk,
 Utak, melyeken nem értünk soha tovább,
 Utak és utcák, életünk elmetszett vérkörei,
 Meg nem lépett lépteink nyomán
 vércseppek hullnak... fájdalmaink.

Ködös vízpart, befagyott tenger a táj,
 vízre hulló fény, tükör,
 benne az arcod örök.

Köves dombok énekese

(In memoriam Páll Lajos)

Köves dombok énekese, magányos bárd,
 gyöngykalárisos örömbbe öltözve
 lásd érted imádkozó kezét égre tárja
 karcsú derekú, könnyező somfád.

Mit hagyta örökségnek hátra?
 Lelked fároszi ragyogását,
 szépségहितet égre lobogózt varázsát,
 hogy a kishitűek már messziről lássák.

Sárba taposták gyöngyeidet,
 de álmaid bábakalács – fénye
 újra és újra Tavaszt kacag,
 visszhangozza Firtos, fodrozza patak.

Estelente, ahogy bíbor borába részegül a Nap,
 súlyos léptekkel járkálsz a diói kertek alatt,
 rögökből fölpárálló ősi hittel veted
 álm barázdáinkba a Remény magvakat...

Ecsetedet Isten keze vezette,
 igazmondó ígét csókolt a szádra
 botorkálásaid idején a Múzsza.

Szél zsong

A dombok köpenyén
barnul már az est,
a szél kesernyés
illatot terelget.

Titokba ássa
magát a szerelem,
a remény színes
szivárványt terem.

Drága örömd
nyíló bodzaág,
az est ölébe
hullatja illatát.

Hozzá simul
halkan a domb,
zsong a szél,
altató doromb.

Jázmin illatod

Jázmin illatod
párállik
nyári esőben,

mosolyodban
cseresznyefürtök
érnek,

hangod zenéje
csermelyek
nevetése,

csillagfénné
változol
közelemben.

Demeter József

Unokám címere

„Haza a magasban.”
Illyés Gyula

Lobogj égig, lyukas zászlóm!
Napcímered kukucskálom.
Süss le rám, hazám orcája,
Piros-fehér-zöld kokárda.

Szívem színedhez közelebb,
Hiány-selymed, hogy ölelget!
Hősök ege – kéklő irány...
Bennem dobog minden – vívmány;

Ha! betölti azt a helyet,
Miért e lyuk keletkezett.
Nap-hold-csillagfény kokárda,
Űrcímer – Földünk formálta.

Piros-fehér-zöld kokárda,
Tűzz áldást, hazám orcája –
Achát ablak* églik rád most –
Lobogj békét, lyukas zászlóst!

* Bibliai szent ablak, melyen át olyan fény-
áradat özönlik a jelenbe, ami késszé tesz
a munkára, és a szenvedések elviselésére.

Az utolsó tél után

„mikor először nem süt fel a szív”
Kiss Tamás

Süt. Újra süt – légi határok
Fölött – a kék végtelenség friss-
Zöld hajtásai világítanak szíven.
Figyeld, ahogy földet ér a kikelet,
termő-
Földet. Éjjel esik? Nappal süt?
Kövér évszak ígérkezik.
Könnyű a parasztnak,
Alszik, s a búza nő, heherészik az
Urak, és! Kézen fognak a fák,
Rügyeikkel simogatnak, dédelgetnek,
Babusgatnak, érzed? Zeneszínű
Napon – nyersselyem-bolyhók
Fényeit pórusodon át-
Hallod. Éljed! Egyszeri csoda –
Évente a tavasz: rügyek
Forradalma. Petőfi menyei
Otthona – a Földön.
Vizek fölött a hit szivárványa
Repülőhíd, vagy ha úgy
Tetszik – felüljáró. Égi
Kaptató. Zsoltáros dalárdák
Tüneménye felé. És a táj –
Virtuális világ-
Szabadság kirakatából
Nézi, hogy robog az Idő,
Lyukas lobogósan,
Kokárdásan. Süt, hogy
Süt a Szív. Nagy-nagy össz-
Szív. Éjjel is süt. Süssön mindig –
Beteljesült és be nem
Teljesült vágyak jussán. Ide
Süss, ide! Tépi fel mellén hó-
Fehér ingét a Havas –
Március idusán.....

Ez az út

*„Mikor a horizontra felmoccan
a nap, feltámadás fogamzik
égisze alatt,”*

Döbrentei Kornél

Ez az út sehová se
Vezet, mondják, s!
Te mégis meg-
Érkezel.

Sziromhavazás
Zeng, milljomnyi nap-
Pehely –fénylő
Tájak nyomán.

Ez az út sehová se –
Vezet, mondják, s
Te mégis megérkezel.

Búza-
Földek dagálya fölött
Körkörös szivárvány-
Híd. Égig érő
Partokat köt össze –
Szívből zengő vissz-
Hangok nyomán.

Ez az út Sehován át
Vezet, s te mégis
Megérkezel, mondják, mert!
Ez az út az ÚT
Ezerszáz éve már.

Sz. Tóth Gyula

Tanári notesz 8.

(Részlet – kézirat)

Lapjársók. Egerbe hívnak, jó szóval, menni kell. A hatéves *Agria* főszerkesztője baráti-ünnepi alkalmat kínál a lap 25. számának bemutatására. Tavaly is részt vettem. Most Kaiser Lászlóval megyek, ő rendszeresen publikál a lapban, és mint a Hungarovox Kiadó vezetőjének egyéb programja is adódik a városban. Már az állomáson várja Cs. Varga István, kéziratokat és eszméket cserélnek. A Szent István Rádió stúdiójába tartunk, a kapu előtt még egy könyvcseré egy másik ismerőssel. A stúdióban Simon György főszerkesztő vár bennünket, Kaiser Lacit időről időre meginterjúvolja. Most, mint a kiadóhoz kötődő szerzőt, engem is bevonnak, hármásban beszélgetünk a mikrofonok előtt. Hallgatva Lacit, látva a hozott könyveit, tudatosul, hogy micsoda munkát végez: sorra jelenteti meg a könyveket, irodalmi esteket szervez, tanfolyamokat vezet, verseket ír. Vagy regényt, készülő regényéről is beszél, részlet éppen az *Agria* téli számában jelent meg, *Elvált apák Magyarországon* (Béke és háború). Nagy téma, jó vita kerekedhet, ha megjelenik a könyv. Laci egy idős rokonához készül, előtte megmutatja a pecsenyés étkezdét. Jófajta házias ételek, az egri korzó divatos „megdóihoz” képest üdítő. És meglepetés. Nem is olyan régen Balázs Géza, aki gyakran jár a városba, azt panaszolta fel blogjában, hogy egy reggel hiába keresett reggelizős helyet, nem talált, be kellett érniük egy hamburgeres önkiszolgálóval. Ott persze rántottát nem kaptak. Itt bezzeg van szarvaspörkölt is, én, ajánlásra, a már régen kóstolt vérpörköltet választom. Na, meg is írom a professzornak a felfedezést. Hordós (folyó) bor nincs, csak palackból öntenek. De egy gyors étkezéshez nem akarunk „nagy bort” inni, beérnénk egy helyi termelőivel. Van a környéken bőven. Csak az étkezdében nincs. (Régi tapasztalat másfelé is az országban a helyi borok kínálatát illetően. Más a termelés józansága, és más a forgalmazás érdeke.) De ez legyen a legkevesebb, illetve a legnagyobb bosszúságunk. Még dolgunk van.

A Kálvin-házban népes gyülekezet áll (ül) össze, a lapban publikálók és érdeklődők. Kődöböcz Gábor egyenként fogadja az érkezőket, hangulatos-szép műsor kerekedik. Még én is szót kapok. Találós kérdéssel indítok: Nem találják, mégis ismerik. Mi az? *Agria*. A hallgatóságból valaki helyeslően kontráz. Mert, folytatom, az országban utazva erre-arra, a Mátészalka–Szombathely–Pécs háromszögben, tapasztalom, sokan ismerik, keresik, de nem nagyon lelik. Rákérdeznek, hallottak róla, a terjesztés nem hatékony, mégis híre van a lapnak. Én megkapom, írok is benne, érte jövök, fogom, viszem. Jegyzeteket írok az egyes számról, azzal jelzek

vissza a főszerkesztőnek. Mint tavaly ilyenkor. (Lásd: Tanári notesz 7., Rózsák békéje: 211. oldal.) És azt is feljegyeztem, hogy „Agria-körösök, mi vagyunk.” Akik ismerjük egymást, személyesen is, mint Oláh András, Madarász Imre, Németh István Péter, Kaiser László és azok, akik névről, írásaik alapján ismerősök. Tartozunk valahova, szellemi létünk kis társas köre. Mert: Mi az irodalom? Sokan sokféleképpen megfogalmazták már, egyik kedvencem, amit Jean Giraudoux mondott: „értekezés az emberről.” Ez folyik az *Agria* körül: emberről embernek. És az olvasók értik! A lap nem irodalmi divatokat szolgál ki, noha ismeri azokat, de nem „hullámlovas”. Az érdeklődésből is, az olvasási élményből is mondhatjuk: *igény* van rá. A főszerkesztő meg olyan ember, aki válaszolni szokott leveleinkre (ritka tulajdonság), kapcsolatot tart. Kődöböcz Gábor nem féltékeny. Széles szerzői gárdával dolgozik, tágítja a témaköröket, nagy geo-literatúrát művel. Teret kap az irodalomtanítás, az internetmetodikák, a szombathelyi kolléga, Fűzfa Balázs innovációja; mint a kulturexpressz masinisztája járja a nagy magyar vidéket, terjeszti az igét, Szekszárdon is megáll egy kortyidőre, Erdélyben találkozik japános társasággal, egri pincében a *Walesi bárdokat* szavalja angoloknak.

Mindezekért cserébe, és Karácsony is van: ajándék dukál. Üdvözlöt hozok az Academia Humana Alapítványtól, Kiss Sándor elnőktől: könyveket, például Wehner Tibor: *Tapló* című könyve, a téli számban ott a róla készült recenzióm – nem csalás, nem ámitás! Egy ősi japán mese: *A szépséges istennő* és *A székesfehérvári „Wagner-szoborlelet”*, amelynek kapcsán szép találkozásom volt József Attila alakjával, a Wagner-szobor és az *Eszmélet* francia fordításának elemzése során megjelenő élmény formájában. (Lásd szeptember 18-i jegyzet, valamint a *Kép és Krónika* honlap, Kődöböcz Gábornak hírt adtam róla.) A művek összeérnek, a művek összehoznak.

Hazafelé. Az *Agria*-estről korábban (időben) el kellett jönnöm. Mint tavaly, megy a vonat. Holló József és felesége autón visznek ki az állomásra, ők folytatják az utat Ostorosra, ahol élnek. Magyarázom, miért is kell ilyen gyorsan visszamennem: reggel hatkor a Széchenyi uszodában van jelenésem, immár 25 éve. Jó hangulatú társaságban hajlamos az ember maradni, esetleg elpasszolni a másnapi kötelezőt. Kivált hideg télben. De akkor borul a rend, ha az ember elkezd egyezkedni magával, megeskik „csúszik a program”. Különben is, a vonaton jó alkalom kínálkozik a folytatásra. Az ostorosi költő verseivel kezdem az olvasást. Eddig nem ismertem őt, este ő is felolvasott, sorai üdítően hangzottak. A szőlőről, a borról ír játékos-kedvesen, ha pincében ér bennünket a líra, még dalra is fakadunk. Az egri nedű mellett (*Egri szüret*), szívéen viseli a homoki bort, a „gyalult vidék” áldását, mert a „vasalt síkon” is „koccintnak pohárt” (*A homok sóhaja*). Bort nem termel, versben mesél róla, csókra, borra szomjazva, mindkettőnek verssel áldozva. Lírájában ott a táj, a termelő, dolgos ember. Egyszer talán még koccintunk is pohárt.

Nincs vége. Folyamatosan dolgozunk. Másnap Ködöböcz Gábor hív, örül, hogy ott voltam, szerinte is jól sikerült az este, kár, hogy nem maradhattam. Belenézett az ajándékkönyvekbe, hálás, hogy Kiss Sándorék megemlékeztek róla. Én meg Kiss Sándort tájékoztattam „küldetésemről”, az *Agriá*kat hamarosan átadom neki, kedvére volt, hogy örömet tudott szerezni Gábornak. És a Tapló-recenziót föltette a honlapjára – a nyomtatott és az elektronikus szövegek nem véletlen találkozása. Ha már hálózatról beszélünk. Működik az átjárás, lásd <http://kepeskronika.blogspot.hu/2013/12/taplo-nem-csak-gyermekeinknek.html>. Gábor is lendít egyet ezen, újságolja, az eddigi lapszámokat sikerül feltenni PDF-formában az internetre. Hamarosan „vehető” lesz az *Agria*, és a budapesti Írók könyvesboltjába is többet szállítanak. Jó hír, nyúlik-bővül a háló(zat). Na, erre inni kell. Végre a borra is sor kerül, addig jártam Egerben, míg itthon sikerül megkóstolni a Gábertól kapott fehéret. Kiváló tájbor, Olaszrizlingre tippelek, a lágyabb fajtából (lehet, valamivel háziasított), tiszta, íze, illata van. Ahogy Roger Scruton az *Iszom, tehát vagyokban* vallja: érezni a „terroirt”, azaz a talajt, s a tájat. Jól illett a vasárnapi sült csirkemájhoz. Üdvözet a termelőnek! Az ostorosi költő lírája igazat szól. Talán már meg is énekelte az egri agriait, az irodalom tiszta nedűjét.

2013. december 15.

Bor(mellé)fogás. Az egri irodalmi élmény folyik, vége nincs, hossza van. Szerencsére. Néhány pontra vissza kell térni, illetve új gondolatok jutnak eszembe. Hívom Ködöböcz Gábort, információkat kérek. Kiderül, főnöke, a tanszékvezető is ott volt a lapesten. Talán először személyesen. No, mit is mondtam a felszólalásban: keresik a lapot, igény van rá. A bor is szóba jön, amiről azt írtam, hogy Olaszrizlingre gyanakodom. Ezt első felindulásból mondtam, de akkor is óvatosan. Hidegebb volt a bor a kelleténél, másként ízleltem. De elment a levél Egerbe. Később megadtam a módját a kóstolásnak, alakult a borkép, lásd december 15-i jegyzet. De így sem jó, nem talált. Gábor vígan vágja a vonalba: szintiszta Leányka. (Merthogy ilyen is van.) Hát ez az, ezt még gyakorolni kell. Azon lesznek.

2013. december 17.

Pataki István

a társadalmi változásokról és az új világrendről

a virágnak egyre megy
mely árnyékban senyvedez

s a fának is mindegy
férgesek rágják
s kik űzik el fészkeből
a honos madárkát

az utolsó

az utolsó verset
úgy kellene megírni
mint az elsőt
ha nem írtam volna meg

baráti köszöntő László frigyére

mint porzó méh a virágzó hársat
megérdemled a mézelő társat
s az illatot mely átjár
dukál még neked a nektár
mint sonka a nyársnak
s annak a tűz lobogása
hogy melegítse az erőt adó fészket
s álmodhass bátrát s cselekedj merészet

helycsere

ülünk a fa alatt.
tetvek hullnak a fáról.
tetvek ülnek a fa alatt.
mi meg alászállunk.

(alant sem igazi az enyészet-
feljövőben a férgek.)

úgy kellene

megyünk csak megyünk előre
völgyből tetőre
oromról mezőre
megyünk csak megyünk előre
fénybe verőbe
fuldokló sötétbe
megyünk csak megyünk előre
mintha mindegy volna
ég vagy föld omolna
mi jár nyomunkban
varjúsereg vagy fecskeraj
vijjogás vagy pacsirtadal
mi kavarog fölöttünk
héjjakarom vagy lágy pihe
s bennünk káromlás vagy Ige
megyünk csak megyünk előre
mint kikre sehol sem várnak
csak tátongó vermek kiürült házak

úgy kellene mennünk mint a tizenhármak
üdvére nemzetnek hazának
mint Krisztus a Sion-hegyen
add Uram add hogy így legyen

Lipcsei Márta

A fehér madár

Zene röpíti
Szárnya száll
Pörög a vére
Ő a fehér madár

Vágja az utat
Az élet peremén
Ő a fehér madár
A jobbik én

Szeméről őt felismered
Menet közben észreveszed
Szárnya alatt magányt hordoz
Szíve alatt a sok gondot
Fehér csőrén a Nap ragyog

Csoda az ő eledele
Isteni az érintése
Elsodró a tekintete

Szótlanul az én kedvesem
Félkész halált terem nekem
Léghuzatos koporsót
Így pörgeti az orsót

Az eső éneke

Novemberi apró szemű
eső szítál fáradt éneke
száll: emlékszem még a nyári
szálas esőkre gazdagon
terített arany mezőkre,
termő vágyaím lábai
esőcseppek vidám
táncait járták ég párái
alatt, hát az áprilisi
bolond, szél verte víg esők
tavasz érését érlelők
május bőséget, áldását
napsugarakat hozó
aranyszálakat rajzó
méhek zümmögését rajzó
élő záporok,
dörgéssel, villámmal
sújtó, ölelő új szelek ...
és most itt esendően várok
tél elején novemberben
apró szemekben zsugorodva
hagyom hogy a tél bolondja
könnyeimet faggyá, jéggé
havazássá változtassa

Halál angyala

Át, átsző a halál angyala
testemet szövőszékként próbálgatja
hosszú fehér fonalát fonja
majd testem körül orsóra vált, pörög
míg vérem csontjaim közt zörög
sóhajokkal teli kupát nyújt nekem
és megkérdezi: élni vágysz
vagy, inkább halál nyugalmát
játsszanál velem?

Ültetek

Nyugalomfákat ültetek
várom süssön rájuk a nap
hogy sugarai rügyeket fakasszanak
rajtuk csend harmatok cseppjei ragyogjanak
hátha így a megértés virágai kinyílnak
lélek és szó szabadság gyümölcsei teremnek majd
s ha hozzájuk ér a világ
el tudják mesélni az éledő jövő akaratát

Oláh József
Apámé

Vén fa göcsörtös ága.
 Bogas, aszott.
 Kemény fogástól
 örökös görcs
 egyenesedni nem engedi.

De benne van
 sok ház, első cölöptől
 utolsó kupáscserépig.
 Ha eke szarvát,
 kapát, kaszát fogott,
 vad purga, ugar
 szelídült bőtermő kertté.
 Érintésétől
 jószág tejelt, hízott,
 szilaj csődörccsikó
 kezesült hámba.
 Szőlő, gyümölcs
 neki teremte legjavát,
 mi pár, egyszerű
 mozdulattól lett jó borrá,
 lélekmelengető pálinkává.
 Ha a tél, spór előtt tengerit fejtve
 pihentette, cirokból seprűt,
 deszkavégből sámlit,
 fűz vesszőből kosarat
 eszkábált.
 Darabos betűibe csak ritkán,
 de pontosan fért bele
 száguldó gondolata.
 Bátorítása, fenyítése
 kézfogás, emberül.

S most a vén fa göcsörtös ága,
 bogos, aszott,
 kemény fogástól
 örökös görcsbe horgadt kéz
 visszaneszesül humusszá
 a földben, miből vétetett.

kivert kutya

holdak s holtak
 emlékét nyüszítő
 kivert-kutya magányod
 észvesztőn pörgő
 kufár forгатagban
 mert vagy
 beléd rúgó bakancs
 szemforgató
 visszahorgadt
 egyes-együttérzésére
 hálásan nyikkanva
 marsz
 sorstársat
 sorstársad
 hűségre acsargó
 agyarcstogtatás
 gyomorforgató
 hulladékon
 telt bendő
 szellemidéző
 fészekmeleg
 kísért
 holdak s holtak
 emléken nyüszítő
 kivert-kutya magányod

kívül

körödn
örökké örökön

magamon,
vagyok mert
nem lehetek

rekesztett bárány
ha bent tombolok

nyisd ajtód!

Herczeg István grafikája

Barabás Zoltán

Felmentés nélkül

Arcokat menekít az éjszaka. Szemem radar.
Ujjam radar. Vérem radar.
Sokan alusznak génruhában. És álmodnak
gyanútlanul, arccal a reggelnek. Ám egy ismeretlen
érzék énlaki álmodat odáz.
Reggel jelentenem kell, hogy tiszta a város.
Ez a feladatom.
Háromszáztizenhárom, szökőévben 1-gyel több éjszakán.
Nem ismerem az életemet. Nem is tudom
lerajzolni; ujjaim köztes irányban vakok.
De a nyelvem radar!
Anyáöl-szavak menesztenek.
Reggel jelentenem kell.

Szótlanságom kiált feléd

Reménytelen homály gödrében
fekszik és bűzlik a város,
akárcsak Albert Camus regényében.
Megfordulna, de már nem tud.

Alattomosan,
meztelenül lopakodik
a csillagtalanság
kísértete.

Hamarosan Isten
villanyt olt az égen,
de itt, az egyszeriben is.

Legyél empatikus.
Szótlanságom kiált
feléd.

Bartók és a hazaút utópiája

Szól a Concerto.

Jalta ---> Versailles ---> Párizs

A történelem őrizetlen tudat-rom. Lyuggalt falak. Bedőlt kapuk. Megalkuvás nélkül távozik: az érezni-szabad művészet, a Bartók-agyú zene, Bartók.

Történelmükben megpofozott népek. Magyar. Román. Lengyel. Cseh. Szerb. Bolgár.

Ki kérdezi a csendet? Valakiben még oly erős a hit, hogy kérdezni tudjon a dózsanépekről, hogy kérdezni tudjon a bűnök és kollektív hazaárulások felől?

1945

Tombol a zene. A sikoly törtvonalán átnyúlnak a néma kezek. Ömlik a zene.

Vegytiszta vér és alkony. A burján-hit kiveti járulékos gyökereit egy tanknyomból. Valahol még ébrenkednek? Agyak és szemek?

Bartók zenéje az otthonokból kifagyott szavakra újra megtanít.

Bartók zenéje – itt és mást: a történelem végiggondolható a művészetben. Minden népnek természetjoga ezzel élni.

„A gondolkodó kötelessége: végiggondolni a gondolatot”.¹

A hazaút primér paradoxona: „A valóság esztétikailag gyáva”²

Szól a Concerto.

¹ Az idézet Bretter György Kant-esszéjéből való. *Kant, avagy a filozófus becsülete*, in. *Itt és mást*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979. 385. old.

² Juhász Ferenc: *Megéplülő fájdalom*, lásd *Versprózák*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1980. 424. old.

A nagy posványon át

*Adynak feleselve,
csaknem száz esztendő múltán*

„Szaladjunk hát a nagy posványon át,
Vannak lányok és vannak még csodák.”

Muzsikás a kedvünk és van italunk.
Szabadságunk mint a hínár, így vigadunk.

*„Hiúk is vannak és vannak szegények
És vannak még túl-ifjasan legények.”*

Lábunk nem rongy', bírjuk váltig,
Bár a csigertől kipállik a szánk is.

*„Vagyunk még mindég dölyfös vénhedők
Kik nem hajolnak az Idő előtt.”*

Vigadj világ. Új nap szentül,
Isten is szóból ért szitkot, esküt.

*„Kik hajlottan, posványon is úgy járunk:
Egy-egy leány a lépésünk, az álmunk.”*

Kikérdez tán valaki: mire várunk?
Hiszen ébren is kibeszél az álmunk.

*„Magyar honunkban sok-sok a csoda,
Életünk: fölfalt életek soka”*

Nem soká grabancon ragad egy kéz,
Át a nagy posványon jött velünk a vég.

*„De világot okozunk a világnak:
S mégis hozzánk jönnek mind, akik látnak.”*

Posványvilág! Szabadságunk mint a hínár...
Az Úrban kiált: szabadságunk mint a hínár!

Bárány László

A nagy pillanat

– Legyen – mondta hosszú hallgatás után a spártai vezér. – Életben hagyjuk katonáidat, mert nyolc éve tisztességes békét kötöttél velünk. – Nikiasz térden állva várta a választ könyörgő szavaira. Gülipposz intett a fegyvereseknek, hogy segítsék föl a sebesült athéni tábornokot. Eddig elnézett a feje fölött, csak most tekintett rá: – Nem azért könyörülök embereiden, mert följánlottad cserébe a magad életét. Akkor is Spártába vinnélek fogolyként, ha szürakúzai szövetségeseink lemondtak volna róla, hogy ők döntsenek felőled, amiért a földjükre támadtatok. De hajthatatlanok. Még az éjjel a táborukban leszel. – Azzal sarkon fordult, és távozott.

Aligha szökés veszélye miatt kísérek őrizettel – gondolta Nikiasz keserűen, amikor elhagyták a sáncokat. A sebesültszállítók alkonyat után indultak el vele. Egy ideje rázatták már a hordágyon, amikor nagy nehezen fölemelte fejét, és megnézte a sötétbe boruló tájat. – Hihetetlen, hogy fél napja még képes voltam elvonszolódní itt a spártai állásokig. Igaz, a biztos halált akartam elkerülni. De mintha száz éve lett volna. – A szamarakról Aszinarosznak nevezett folyónál jártak, ahol tegnap nem barmok ittak a véres posványból, hanem halálba hajszolt katonái, akik a csatából nem menekülhettek vissza a hajókra.

A szürakúzai örök némán lépdeltek mellette, s néha inni adtak neki. Nikiasz elfúló szavakkal megköszönte, hogy a forróság múltáig vártak az indulással. Szája égőbben fájt a sebeinél is, ha a nyelve mozdult.

– Ne pazarold az erődöt beszédre! – felelte a szicíliai görög őrpáncsnok. – Bennünket semmitől sem tart vissza a hőség, ti viszont egy hétig sem maradnatok életben itt a tűző napon. De nem az enyhületre, hanem a sötétségre vártunk, nehogy a mieink föl ismerjék benned az ellenség vezérét. Élve vagy holtan, át kell adunk Hermokratésznak. – Ekkor csöndben megálljt vezényelt. A közelből fojtott hörgés hallatszott.

Nem sokáig kellett kutatniuk a hangforrás után, három végképp elcsigázott athéni harcos önként megadta magát. Elvették a kardjukat, a páncsnok pihenőt rendelt, Nikiasz hordágyát a földre helyezték.

Kikérdezték a foglyokat. A páncsnoknak szemlátomást nem volt ínyére a feladat. – Szóval egyszerű gyalogosok vagytok – zárta le röviden a kihallgatás katonai vonatkozásait. – Olyat már láttunk eleget. Hanem athénival nem sokkal találkoztam – tette hozzá élénkebb hangon. – Pedig mindig szerettem volna eljutni a városotokba.

Adtak egy kevés enni- és innivalót a félholt férfiaknak, csöndben megvárták, míg lenyelik az utolsó falatot, csak azután szólalt meg ismét a szürakúzai: – Én, ha Athén polgára volnék, sohasem vágnám máshová. Miért nem maradtatok nyugton a helyeteken?

– Gondolod, hogy nálunk minden olyan jó? – kérdezte tanácstalanul a legkevésbé rémült fogoly.

- Minden talán nem, de a legfontosabbak igen.
- Mik volnának azok?
- Kinek mi.
- Neked?
- Nekem? Iskolák, könyvtárak...

Itt az athéni átvette a szót: – ...tornacsarnokok, drámai versenyek, márványszobrok, filozófusok vitái...

- ...szofistákkal...

A közkatonák értetlenül hallgatták a szóváltást. Nikiasz csöndbe burkolózott.

Az őrparancsnok ráérősen kérdezte az athénit:

- Te biztosan látogattad otthon a színházi előadásokat.
- Meg rendeztem és fölléptem bennük.

A másik heves érdeklődéssel kérdezte:

- Euripidész tragédiájában is?
- Jó néhányszor.

– El sem tudod képzelni, hogy itt hányan rajongunk érte és a műveiért. De alig van módunk találkozni velük. Az utasokat faggatjuk, hogy mire emlékeznek belőlük. – Eltöprengett. – Tudod mit? Adj elő egy bármilyen kis részletet! Varázsold ide a békét!

– Nem lesz nehéz, mert Euripidész a háború ellensége. – Az athéni hangja erőtlen, most igazán nem színészi volt: – *Balgatag ember mind, aki pusztít egy várost, / A szentélyt, ősök nyughelyét dűlja; sírokat / Fordít ki, s így önmaga sírját ássa.*

- Ezt valloed te is?
- A hadjárat előtt sem gondoltam másképp.
- Fenntartod akkor is, ha elárulom, hogy akit kísérünk, a vezérek, Nikiasz?

Az athéni nehezen szólalt meg a döbbenettől: – Megismétlem bármikor. – Odalépett a hordágy mellé, s a nehéz szag ellenére is a tábornok fölé hajolva mondta: – Előled hallgatnám el utolsóként a véleményemet. Jól tudom, hogy akaratom ellenére küldtek a sereg élén Szicíliába. Szörnyű az emberek sorsa.

– A társaid is tudnak idézni a költőtől? – kérdezte a szürakúszai, de nyomban leintette a szólni készülő athénit. – Tőlük szeretném hallani.

A két szótlan katona elveszetten nézett egymásra.

A parancsnok várt egy kis ideig, majd félrevonta a színészt a hordágy másik oldalához. Halkan mondta, de úgy, hogy Nikiasz is hallhassa:

– Tarts velünk még egy kis ideig, azután tűnj el. Mehetsz visszafelé, a spártai táborba; Gülipposz ígéretet tett Nikiasznak, hogy nem ölik meg a foglyokat. Vagy próbálj minél hamarabb, inkább csak éjszaka, átjutni az őslakosok földjére. Onnan megszabadulhatsz egyszer. Ha bárki megállít, mondd bátran, hogy Euripidész barátja vagy. A

szikeloszoknál állj be szolgálának, igyekezz észrevétlen maradni, míg végül talán majd ráakadsz egy hajóskapitányra, aki hajlandó lesz hazavinni.

- Társaimat hagyjam magukra?
- Mentsd az életed! Rajtuk úgysem segíthetsz.
- Mi lesz a sorsuk?
- A kőbánya.
- Rabszolgamunka?

A szürakúszai a fejét ingatta:

– Nem fogják kibírni. Fedél és takaró híján kiszáradnak a perzselő napon, vagy kihűlnek a hajnali hidegben.

Az athéni elborzadt.

– Amíg az árokban lapultunk, az ő gondolataik is a polisz és a kozmosz nagy kérdései körül forogtak. Igaz, csiszolatlan nyelven beszéltek, de arról, amiről én. Emberek ők is. Megtaníthatnék nekik egy-két olyan sort, mint például: *Kinek ép esze van, sose keresse a háborút!*

– Fölösleges lenne. Aki jól ismeri Euripidész tragédiáit, az együttérzésre találhat nálunk. De morzsákkal te sem tudtál volna meggyőzni róla, hogy békepárti vagy. És ha egyikőtök lelépését elnézhetik is az embereim, hármótökét már aligha. Nem tudnám mindnyájatokat megvédeni tőlük.

Az athéni csüggedten állt. Most ő vonta félre a szürakúszait:

- Nikiaszal mi a szándékotok?
- Remélem, róla Hermokratész dönt.
- Lehet számítani a nagylelkűségére?

– Inkább csak bízhatunk benne. És abban, hogy nem botlunk feldühödött szürakúszaiakba útközben. Hermokratész a szövetségesek gyűlésében azt mondta: a győzelemnél is fontosabb, hogy nemesen éljenek vele. De hiába vezér, mégis lehurrogták. Jól jegyezd meg: nem vonhatod magadra az örök figyelmét! Ne búcsúzz el egyikünkötől sem! Most távozz tőlem!

A parancsnok hátat fordított a színésznek. Töprengett, hogy ha egy beosztottja járna el olyan önkényesen, mint most ő tette, akkor vajon merne-e szemet hunyni fölötte. Hiszen még a jelentés elmulasztásáért is rásüthetik valakire az áruló bélyegét. Szinte sűgva mondta Nikiasznak: – Felejtsd el, amit hallottál! És ne vess meg, amiért téged nem engedlek utadra.

– Tudom, hogy felelsz értem – szólalt meg alig hallhatóan az athéni vezér. – Ha volna is jártányi erőm, akkor sem tennélek ki halálbüntetésnek, nem azt érdemled jóindulatodért. – S bár eddig nem akart előhozakodni vele, nehogy esdeklésként hasson, most mégis idézte Euripidészt: – *Hellének, ti, barbár kín okozói, miért kell gyilkolnotok...*

Nem levélhullásnyi jövőjére gondolt, túl volt ő már azon. Jóval fontosabbakon járt

az esze: múltbéli tapasztalatain. – Vajon mikor rontottam el az életemet? – tépelődött. – Amikor az expedíciós hadsereg élére álltam? Vagy sokkal korábban, amikor a vezéri szerepbe beletanultam? Eleve nem lehettem jó parancsnok, hiszen olyat kívántam katonáimtól, ami bennem kevés volt: bátorságot. Már akkor mást kellett volna választanom? Mi tartott vissza attól, hogy elutasítsam a vezérséget egy katonai vállalkozásban, amelynek kikerülhetetlen kudarca felől nem voltak kétségeim? És ha győzelemmel ért volna véget, akkor nem éppen úgy rablóhadjárat lett volna? A demokrácia a polgárokat sorstársakká, de felbujtók büntársává is teheti. A jóakarátú szürakúszaitól, akinek a nevét sem tudom, most leckét kaptam emberségből. Ő sosem ült nálunk a Dionüszosz-színház lelátóján, nem fizettek neki nézőiapidíjat a város kincstárából, mégis belátta, hogy a költészet nemcsak elmejáték, hanem útravaló életre-halálra. Az athéniak utánzásnak tartják a színjátékot. Ám ha a drámákkal életet lehet menteni, akkor nem tükörképek, hanem a legvéresebb valóság részei. De mind az árnykép, mind a való csak múltó tünemény. Egy tragédia sokkal több: maradandó emlékezet, amely a múlt tanulságait a jövőbe menti. Az emberségnek ezt a költői iskoláját kellett volna szolgálnom nekem is. Úgy tudtam mindig gyönyörködni az előadásokban, ahogy a fegyveres gyakorlatokban vagy a bajnoki mérkőzésekben soha. Miért pazaroltam mégis életem delelőjét katonai babérok gyűjtésére? Miért igazodtam az ősi felfogáshoz, amely a választóvonalat a mieink és a másikkal között húzza meg, ahelyett, hogy mindkét oldal emberségesei és embertelenjei között jelölne ki? Talán mert az ellenség tart együtt bennünket, a mi déloszi szövetségünket, igazában birodalmunkat is? Miért maradtam tehetetlen bábként a poszton, amelyre éppen tiltakozásom megtorlásául állított a többi sztratégosz? Egy beosztásról a hadkötelezettség ellenére is lemondhat bárki, perbe csak a harckerülésért fognak. Mentség-e, hogy a flotta mindenképpen elindul, a sereg irányítását ellátják mások is? Ez jól hangzó kifogás lehet a piactéren, de lelkiismeretemet aligha nyugtatja meg. Kérdések, amelyekre választ már aligha találok. De nem is ez a baj, hanem az, hogy korábban föl sem tettem őket. Későn ébredtem rá, hogy a perzsa háborúk dicsőséges honvédelméből ötven ragyogó év után már csak a hatalom ígézete maradt. Aiszkhülosz még Prométheusz, az Előrelátó alakjában mutatta föl az Embert. De az athéniaknak, ha csakugyan hasonlatosak volnának e tekintetben a félistenhez, vajon eszükbe jut rátámadni Szicíliára?

Szépen, hősi módra halni, de mégiscsak meghalni tanítottam katonáimat, s abból is a legrútabb jutott nekik. Hogyan írta Szophoklész? *A rossz szándékú tettek mélyén nincs remény, melyből a szív erőt merítene.* Bár ártani sosem kívántam, a jóakarát kevés volt bennem. Élni kellett volna tanítanom a polgárokat, ember módjára élni. Nem lett volna szabad fejembe zárnom a tudást, amelyet a drámákról, még inkább a drámákból szereztem. Meg kellett volna sokszoroznom élőszóban és írásban, színpadon és könyvekben a tragédiákba foglalt élettapasztalatot, emberismeretet és bölcsességet. Állíthattam volna táborigi színházakat a katonáknak, a falusiaknak. Elégedettebben tekintnék most vissza a pályámra. Akkor meg egyenesen boldog lennék, ha azzal a tudattal

távozhatnám a Hádészba, hogy a tragédiaköltőért irgalmat gyakorló szürakúszaiak példája nem múlt epizód, hanem egy új aranykor nyitánya volt. Talán enyhültebben tudnék gondolni arra, hogy mit sem tettem az eljöveteleért. Vagy valamicskét mégis?

Rácsodálkozott, hogy milyen kevéssé dülja föl a halál közelsége, annak ellenére, hogy amióta az eszét tudja, foglalkoztatta a képzeletét. Vagy éppen azért, hiszen fölkészült rá. Hogyan is lehetne másképp a háború tizennyolcadik évében? De mégsem egészen közönyös a végső távozás iránt – vallotta be önmagának –, hiszen még ennél is könnyebben tudná fogadni, ha föllelne a múltból egy olyan pillanatot, amely az elmúlás ellenében is teljesnek láttatná az életét. Hirtelen ez lett szemében a legfontosabb. Emlekezete megőrizte olyan szerencsés emberek példáját, akiknek egyetlen, újra meg újra felidézett élményük elegendő volt hozzá, hogy kárpótolja őket minden kudarcukért. Ha csak egyszer is, de olyannak láthatták magukat, amilyenek mindig is vágytak lenni. Ilyen csúcsa lett volna tulajdon életének, amikor ma Gülipposzt rávette, hogy kegyelmezzen meg fogoly bajtársainak? Ennél többet érhet-e el ember? Noha az irgalomért a legkevésbé sem érezte nagy árnak a megalázkodást, mégis csak megszegyenült tőle. Nem lenne igazán vigasztaló pusztán ezzel a tudattal távoznia az alvilágba. Az istenek véget vehetnek földi pályafutásának, de az már nincsen hatalmunkban, hogy ne keressen mindvégig megnyugvást egy kitaró emlékből, amely legjobb eregyeit kellő szerencse fényében mutatná meg. Amíg nem talál ilyet, netán még meghalni sem tud.

Ahelyett, hogy fölemelő pillanatra lelt volna a hajdanvolt napokban, egy végtelenül közönséges kép nyomult figyelme homlokterébe: ahogy a szamarak szokásuk szerint odagyűlnek vizelő társuk köré, s akárha vezényszóra tennék, egyszerre eresztik ki szétfröccsenő terhüket. Először nem tudta mire vélni e jelenetet. Félt, hogy lázalom gyöttri, s majd egészen hatalmába keríti. Végül megnyugtatta magát, hogy csak a folyó neve idézte lelki szemei elé a samárcsordát. De bárhogyan igyekezett is, nem tudott szabadulni az egyébként szóra sem érdemes látványtól. Vajon miért fészkelt a tudatába? Mégsem lehet annyira közel a halál, mint vélte. Aligha rabolja a sors egy ember eszméletének utolsó perceit ostoba látomásokkal, valamire való ok nélkül.

Azt érezte, hogy a kétszeres küszködés, élete nagy pillanatának megtalálásáért és a bosszantó samaras látomás megfejtéséért, túlhaladja fogyó erejét. Úgy döntött, hogy feladja az erőfeszítést. Csak pihenteti sajtó tagjait, gyötrött lelkét, és megpróbálja maga elé idézni az otthoni világot, az attikai birtokot, gyermekkora színterét, atyái házat, családja tagjait, akiket többé nem lát. Akkor is, ha ez nem megkönnyíti, hanem megnehezíti majd a távozást. Ha hazatérhetne, vajon felhagyna-e végre unokái kényeztetésével, vagy még gyöngédebb lenne velük? Itt tartott gondolatban, amikor lappangó emlékei homályból váratlanul előbukkant egy régi esemény, a mostani hadjárat két év előtti nyitánya.

Látta magát, amint végtelen megkönnyebbüléssel, a már nem is várt eredmény biztos tudatában lép le a népgyűlés szónoki emelvényéről. Korábban nem bízott a sikerben, hiszen ellenlábasáról, az előtte szóló Alkibiadészről mindedig leperegtek az érvei, pedig igen jó eszű volt. Akárhányszor fordított már köpönyegén ez a kalandor,

pillanatnyi álláspontjától sosem hátrált egy jottányit sem. A népgyűlés zajos tetszésnyilvánításokkal kísérte harcra buzdító beszédét, amely a kétségtelen diadal, a Szicíliában megszerezhető gazdagság és itáliai, afrikai hódítások csalóka ígéretével volt teli. Mámoros hangulatba ringatta a háborús veszteségektől sokat szenvedett athéniakat. Ő meg csupa kiábrándító adattal igyekezett józan belátásra bírni őket. Napnál világosabban kifejtette, hogy ha tizenhat év óta nem bírják legyőzni a hozzájuk hasonlóan kimerült lakedaimóniakat, akkor még kevésbé állhatják meg helyüket egyszerre két ellenséggel, ráadásul a szürakúszaiak friss erejével szemben. Csapatokat és utánpótlást tengeri úton szállítani hatalmas feladat, s ha megbirkóznak is vele, lovasságot akkor sem tudnak kellő számban átvinni a szigetre. Ezúttal nem hangoskodtak a polgárok, mintha alaposan elgondolkodtak volna a meggyőző okfejtésen. Hatalmas büszkeség duzzasztotta keblét, amiért lebírta örökös bizonytalanságát, s mégis kezdeményezte egy végzetes néphatározat visszavonását. Az utolsó pillanatban sikerül megfékeznie a szakadékba rohanó szekeret! Arisztophanész azt írta a jó öreg Népről, még az átkozott demagóg, Kleón idején, hogy *otthon a legokosabb ember a világon, de a népgyűlésben csak szájártati* martaléka ámitóinak. Mégsem volna föltétlenül helytálló e jellemzés? Ha az új határozat rácáfol a vígjátékíróra, azt neki köszönheti majd a város. Akkor úgy érezte, ha máris meg kellene halnia, önmagában ez a perc jó irányba billentené élete mérlegét. A lelke szárnyalt. Aki csupán egyszer is, de volt szerelmes, életre szólóan volt az. Csak aki meg sem ismerte az érzést, az a szegény. Athén megmentőjének látta magát, amikor elhagyta a szószéket. Szerette a népet, ha viszonzatlanul is. Jött a szavazás, és az eredmény megerősítette az öngyilkos néphatározatot. Tehet-e róla, ha a hadjárat végkifejletének ismeretében most az összeverődő szamarak jutottak eszébe a népgyűlésről? De igazságos lenne-e csak az egyszerű embereket kárhoztatni az előkelő értelmi szerzők helyett?

Maradt vigasznak, hogy a reménytelen szerelem is szerelem.

Az őrparancsnok ekkor a hordágy mellé lépett, s mintha csak megigazítaná fekhelyét, szóltanul Nikiasz dereka alá csúsztatta az athénitől elkobzott kardot. A sebesült felnyögött, de nem szólalt meg. Pheidiasz lémnoszi Athéné-szobra jutott eszébe. Most értette meg a jelentését. Az istennő félig leengedett karral tartja sisakját, elmélyülten nézi, mintha azon töprengene: fölvegye vagy letegye. Mindkét lehetőség benne rejlik a megszegett mozdulatban: Élharcossá, vagy a Bölcsesség megtestesítőjévé lenni. Szelíd arca azt sejteti, hogy ez utóbbira készül. A békére.

Milyen megnyugtató – gondolta Nikiasz –, ahogy pihen itt velem a hűvös vas. Ez maga a rég óhajtott fegyvernyugvás... De egyetlenegyszer, ha akarom, még használhatom is a kardot. A szürakúszaiak helyett. Magam ellen. Mit mondatott velem Arisztophanész a Lovagokban? *A legjobb az, ha meghalunk; de tudod-e, / Mi lehet igazán férfias halál?* Végre is megtudom.

(2006–2013)

Saitos Lajos

Mire megvirrad 48/52

Délután óta
fogy a fény és árnyék nő
teled közelít.

Éjféλι órán
hozott Isten Holdacska
ím ablakomba!

Nem kell gyöngyökkel
ékesíteni magad –
gyöngy vagy kavics vagy.

(múzsák)
Lilla, Júli, Léda
'neki' jutott
egy céda...

Ó, gyerekidő (!) –
bodorítod hajadat,
kicsi nővérkém.

Egy-egy víztükör
szépségtapasz a Földön
és nem pocsolya.

(etűd)
Márványból
faragott este
jéggé dermesztve.

Mire megvirrad 49/52

Hajnalhasadás
megnyílt az ég kárpitja
földig ért a fény.

El-el tünődöm
s még egy haiku-kavics is
lélekmécseszt gyújt.

Hajnali órán
ki meri ki a Napot
tükröző tóból.

Most jut eszembe
kertben hagyott gumóim
kitelelnék-e?!

Közel az este
savanyúkáposzta-lé
téli csemege.

Rizsából rizsbor
rizsborból rizspálinka
kedvem kerekül.

Istenkísértés
csúszni-mászni a fagyban,
maradj reggelig!

Mire megvirrad 50/52

(Turcsány Péternek)

Vándor érkezik
vállán rusnya tarisznya –
s haikuizál.

Hajnali órán
hová illant el álmom
rosseb megeszi...

Ó, Szent Luca, mondd:
fogy a fény és árnyék nő –
szólj karácsonyul!

A bagolyasszony
éppen rizspálinkát főz
maradék tűzén.

Reggelre kelvén
kiszakadt egy cukorzsák –
hóként fehérlett.

Hajnalhasadás
minden évszak más illat:
ébredik a vas.

(*etüd*)

A szél, a szél
egy hitvány gyerek –
ha szembe fúj, fölismered.

Szíki Károly

Bitófamankóidon hová igyekszel, ország?

Döbrentei Kornél: Ajánlások könyve

Kétkedő, lázadó költő, mint kivont karddal a középkorban, a középnemzedék két-kedő-lázadó poétája Döbrentei Kornél. Himnikus és profán, szenvedéllyel teljes, lobog *a magyar sors által összetákolt máglyán*. Dobogva virraszt, mert nem látják már az árulással körülölelt és rabul ejtett országban a kisebb fényeket, és nem hallják csak a robbanásokat, és nem érzik az illatot, csak a világvalóság virtuális elvérést nézik. A költő vérzik, és fájdalommal konstatálja: a lepusztított érzékszervű magyarnak olyan jeleket kell kibocsátani, amelyeket még képes átérezni, appercipiálni, hiszen a halállal, bünténnyel beüzemelt reklámcsatornák belenevelték, hogy a halál a hír, de legalább is a katasztrófa az ingerküszöb. Minden egyéb halk halott, mint Ady meg a többi.

A nagy nemzeti amortizációban felemelt mutatóujj lett Döbrentei, ahogyan rámutat, leporol, vesszőt hajlít, hogy valahogyan érthetővé tegye: mi az, amit ránk bíztak az ősök, amire ma szemhéja sem rebben a héjamentalitású világnak. Tunya, devalválódott nép lett a képlet, ezért rendezi hadrendbe sorait a költő. Számára a történelmi személyiségek nem lágy panoptikumtárgyak, ha idézi őket, hanem a nemzeti hiány lüktetései. A múltnak mához való kötése keserves heroikus munka, munkatáborban megmaradni akaró rab akarata az övé. A kép keserves, a küzdelme szinte szárnalmas. Még nem tudni, hogy ősei maradékan, martalékan, koncán pihegő nyugatorientált, immunrendszerében megroggyant magyar megsemmisül vagy megszelídül. A megürült legenda tartalommal telítődik-e újra, vagy kiürül a kincstár? Mit ér az áldozat, ha magyar? Ha magyarért magyar, érte lángoló. Az extra méretű steak hús – mely egy huszárvágással felülírja a heti hagyományos menüt – érzéletesen sült szaga mellett maradt-e még érzékszervi minimum, ha az értünk önkéntes tűzhalált szenvedő húsának szaga csap ki a diktatúra máglyájából?

Döbrentei meditációja több, mit szóvá formált kérdés. Igen, mi történne akkor, ha Bauer Sándor égett húsának füstje arcunkba csapna? Mi lett a szenvedéstörténetből? És mivé lett a szenvedéstörténet, eltompult érzékszervű szarvas ország, kinek üszkösödő nyelve alatt a Himnusz is üszkösül?

Döbrentei Kornél erős képeket használ, s az olvasó erős képet vizionál: a nemzet hatalmas égbolt-boltban kimért holt, amit lát. Nem feldolgozható, nem megemészthető massa a múlt. Így nem, itt nem. Nem kiút a jövő, csak csattogás halottak csontján. Tompán puffanó humánium-ultimátum: *Méltóságunk oda,*

megsilányult vérünk, okosságunk hisszük tehetetlenségünk, mert félünk, félünk, félünk, irtószakadásig zsarolt véreinket árvaságra hagyjuk, soha nem védjük meg, nem évül el a bűnünk. Emberiség és magyarság elszakíthatatlanul összetartoznak nála.

Ha tovább is mélyére ásnak súlyos sorainak, olyan, mint ha két tarkólövés között, leszakadt vezetékek alatt túlszűfolt állomáson vesztegelnénk. Lehet tehát a ravatalt készíteni, a showhivatalt magasabb hőfokon üzemeltetni a buja bár-ballada országunk főterein? Kiszikkadt tarló a magyar határmezsgye. A létezés pereme.

Az *Ajánlások* könyve kötetet a válogató-szerkesztő Szakolczay Lajos látja el értékelő utószóval, amelynek ott kellene állnia már az elején, mint lepedőre vastag véres betűkkel írott előszónak, de ott nem állhat, mert azt a helyet Nagy Lászlónak bérelte ki Szakolczay, igen érzékenyen és értő szándékkal. Egy kőbe kalapált alapállást fogalmaz meg 1971-ben Döbrenteiről a *csontkitottság tragikus érzését* (Görömbei András: *Nagy László költészete*) hordozó Nagy László. Ő kimondja éppen 42 évvel korábban: *Döbrentei nem szajkófészekből jött... de igen alkalmas akarattal. Nem kócbabáért küzd.*

Így napjaink költője nem kevesebb igénnyel indul, mint példaképe: *„Nagy László öntanúsításai gyakran jelennek meg a megfeszítettség, megkötözöttség képeiben, de sohasem azonos ez Krisztus mártíromságával, mert teljességgel hiányzik belőle a keresztényi elfogadás, beletörődés. Sorsa ellen panaszkodik az „az ittrekedt szív”* (Görömbei: N. L.)

Döbrentei tehát építeni indul, a maga belső erőit lázító erőkké toborozni, a reátörő kényszerűségekkel együtt. Még nem tudja, meddig jut, hogyan hozza fel színre és szólaltatja meg azokat, de vállalja. Átkozott álmodozó hajnalokon, még nem tudja, mégis újra és újra feltör benne a vállalás, amit Nagy László hagyott rá azzal, hogy felismerte benne: *képes bedobni a horgot, amire a halvérűek ráúsznak.* Berúgja az ajtót, és kidobálja a retro-melankóliába merevedett bitang-világ Vihar-madár-örököszeit, és megírja a napi történeteket, amelyeket a végére a megmaradás emlékműveivé farag. Úgy építi a maga belső erőit, hogy a reátörő kényszerűségekkel aggatja azokat körbe. Mérhetetlen gazdag mondanivalója van ebben a lázadásban, s mert érzi a kezdeti időkben, hogy nincs hozzá kellő türelme, és ideje sincs arra, hogy korának elvárása szerint egy leegyszerűsített képben fogalmazza meg mindazt a romlást, amit lát, ezért túlburjánzó, szinte Juhász Ferenc-i képletbe illeszti be a hatalmas, roppant óriási képeket. Első versei elszabadult rakéták, feltöltve szünni nem akaró hordozóanyaggal (*Történetek anyám szíve alatt, Júdás magánbeszéde, Halottak napi vers, Ez is a Dunánál, Zrínyi Ilona lázadása, Szomjúság, Egy Martinovics arcképre, Martin Luther King, Karácsony, 1956, A hősi halott, Tavasz, Gólyalábon, Könnyed őszi dal, Hazatérés, A tenger*))

Az útkeresésében Juhász Ferenchez hasonlatosan a hagyományos műfajokat

megújító szándékkal fejezte ki a saját és talán kora életérzéseit. Mindkettőjüknél az emberiségben gondolkodás – térben és időben a végtelenbe tágul: minden és mindenki, aki valaha élt, él vagy élni fog a világmindenség egészében, tárgy lehet ennek a költészetnek. A világ egészének megismerésén túl azonban Döbrentei a nemzet létét veszélyeztető problémáknál szívesebben időz, birtokba veszi azokat.

Kísérletei természetyszerűen összeütköztek a sematizmus versértelmezés és olvasás gyakorlatával. A didaktikus megszokással szemben rohan fel a lépcsőn kikiáltani: *„most döbbenet rothadok a szemeim harmatában: átöldökli rajtam füveit a rét...fénymaszkos fejjel kibukom a világból visszaszületni földanya méhébe indulok virágok orfeuszi útjain, de fogaimmal kioldom még a gúzsbakötött szelet, ragadja el homlokomról a zellerkoszorút és taligázzon vele másoknak élhetőbb időt.”* Ezzel az ars poeticával bejelenti, hogy a költemény újszerűsége hajtja, és a korabeli szöveggörnyezetből kilép. Tudja, ez feltűnő lesz, de Juhász Ferencnek sem volt könnyű, mikor más költők mímelésének útjára nem lépett, s felépítette önmaga nyelvezetével sajátos költői létét. Döbrentei a legfeltűnőbb formával, nyelvezettel, s mindenek felett: *szemlélettel*, gazdag poétikai eszköztárat teremt. Ennek kívánt nyomatékot adni Szakolczay, amikor nem csupán tematikus, hanem időrendi válogatást is végez.

Szagatott és gömbölyű repülést mutat ki a szerkesztő, ami az övé, ezért sosem unalmas, nem lehet kimenni belőle egy sörre a kantinba, mert mire visszajönne a ráhangolt olvasó, kezdheti előlről a vaskos képeket lefejtetni. Kifeszített ijának tegezébe helyezi az olvasóját, és úgy figyel, mi lesz a fegyvernem választásának eredménye. A kint és bent játék mestere Döbrentei, mert egyszerre van két helyen, ha ír, hiszen egyben az olvasó szerepében is ő ül. Mindez talán abból fakad, hogy egy szívvel egyszerre két hazában él. Egy intézményesített, nevében hazában és egy belső emigrációs hazában.

A kötet arról tesz tanúságot, hogy a költemények jelenhangszerelése és jövőkép gyűjteménye szögesen ellentétes volt és maradt a hurráoptimista küldöttekével, hiszen a pusztulás, a megsemmisülés folyamatával, annak betokosodásával és következményeivel foglalkozik. Döbrentei kérdően tekint a nemzetgondolat szedált törmelékére: *„Fiúk, hová tűnt a virtus, hol lakik, meddig hátrálunk még, a méhfalig? Fiúk, figyeljétek a Turul madárra, ha nem, cselédek maradtok, tányérváltók, Trianon óta nem jártak le a váltók. Konokul csatát állni, esély s számadás, Hunor-Magor sarjak, fel s ellentámadás!”*

Az ő jövőképe egy nemzetellenes összeesküvés folyamatából van levezetve, s az erre épített jövő igen rozoga tákolmányt mutat jelenben és jövőben is. Ezt erősíti meg a történelmi visszapillantás sorozata, melyből jelenbeli érvényesség-esélytelenséget, így elmúlásképet vizionál. A múlt felidézését a Szakolczay szerkesztői elvben ismét a jelen követi, majd újabb és újabb visszarévedés. Hősiségek és téve-

dések gyűjteményévé változtatva az írói életművet. Példák sorain át, azokkal meg erősítve és felvértezve vall a korlátlan szeretetről, szabadságvágyról (*Szent Margit, Zrínyi Ilona, Berzsenyi, Széchenyi, Madách, Petőfi, Don Quijote, Martin Luther King*), és a mai korlátozott létnek mégis megélhető szépségeiről (*Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak, Csontváry-, Aba Novák Vilmos emlékének, A Restár Sanyi heroikus csökjá, Elgurult üveggolyók, Van Gogh*).

Bakay Kornél írta laudációjában Döbrenteiről az Árpád pajzs átadására: *„És mégis vállaljuk, és mégis meghátrálás nélkül verekszünk eszméinkért, igazunkért, megmaradásunkért. Mert soha sem szabad feladni! – hirdeti Döbrentei Kornél, drága testvérem, nagyrabecsült barátom, lánglelkű példaképem, magányos bozót-harcos-társam. Ő is vállalta, én is vállaltam a mellőzést, a megbélyegzést. Mennyire igaz, amit mondott: Úristen, mire vihettem volna, ha nem itten születek a magyar Golgotán? A keresztre feszített Magyarországot sem 1920-ban, sem azóta nem siratja senki. Magányunk teljesnek látszik, de Döbrentei Kornél és pajzsos vitéztársai csakazértis-emberek, s kimondják az igazságot, megmutatják az ellenséget: a befogadott idegenszívűeket, akik gyűlölik az őket minden jóval körülvevő magyar hazát. S ezek a lények ki akarják ölni a magyarokból a lelket, a hitet, a múltat, az önbecsülést, az összefogást, a harci szellemet. De nem hagyjuk magunkat.“*

Hangjai nem éjjeli csendek neszező zörejei, hanem végzetidéző vonító kattogások: vér, zászló, gyászdalok a halál fókuszában. Világba kilökött lét a magyar lét. Ég és föld egyszerre összefogott ellene. Apjának emléke sem egyszerűen csak egy háborús tudósítás az emberiség megsemmisítésére kitalált és beüzemelt változatforma a magyarság ellen. Nem csak egy teljes hadtest felszámolása, benne ott van egy nemzet felszámolásának ördögi terve háttérjátékos-maffiákkal, politikai thriller-kommandókkal. A pusztulás apokalipszise az orosz hómezőn – ma már illik tudni –, hogy nem más, mint az egyetemes árulás klímája: elpipázott jövőnk. Erről másként írni minden egyéb értelemben érdemtelen és érvénytelen, ha nem zeng, dohog és robban úgy, mint Döbrenteinél, hogy az egyes érvénye egyetemes kiáltássá érjen össze, hogy a húr megpendüljön ott lenn, hol elvégeztetett és ott fenn, ahol el kell számolni a végzettel.

A sors grandiózus csomóinak kibogozójává szegődik, mert ahogyan fogalmaz: *nem hiszem a pitonokkal létüinkre csomózott sorsot...a tusát hagyom örökül, nem az álmot.*

A válogatott kötet történelmi kalandozás nyíllal, tegezzel, Berzsenyiné, Babitsnál tett látogatással; Madách, Petőfi, Krúdy betyárjaival. Nem véletlenszerű felhorkanásokkal, nem improvizált témacsalogatással, hanem mozgalommá indított mozzanatokkal kitérés kísérlet e költészet a letunyult, elbutított országban, még egy esély megtalálására. Akkumulátor két pólusára összekötő szálnak szegődik, hogy világítson, működésbe hozzon valamit, ami nem működik, mert nem divat,

nincs ideje Sütő Andrásnak, Nagy Lászlónak. Nincs most ideje, idegenek vezérelte propagandahálózatnak behódolt országunkban e nagy virrasztásban. Csontváry, Aba Novák preparált emléke sincs kitéve kirakatba sem, mégis virraszt, hogy teljesen el ne lopják, mert a tolvajok tudják: jövőképünk és esélyünk csak velük teljes. Velük lenne az, de a gaz jelen van, s citerál, médiakatasztrófa hírarzenál játszik az agyi zongorán, és új műveket szül torz, dekadens megfélemlítettségek.

A költészet zárójel ma, de éber nyúl mégis a Döbrentei-féle líra, mely azonnal ugrik, ha be akarják fogni, hálóba zavarni, puskacsővégre kapni. Ez heroikus dac, két ököltre fektetett virrasztás a még el nem lopott nemzeti kincsek felett, a szellemóriások mellett, velük, műveikkel. Döbrentei ezért talán vagy éppen ezért kemény talajt rak maga alá, egykori váteszekből kemény fundamentumot épít és világító, nemzetrontók világirtó tornyává szelídülnek közelében a nagy gondolatok, melyeket nem csak megfogalmazott valaha valaki, de ki is merte mondani magyar a magyarnak, nemzet a nemzetinek. Összeállt tehát a világítótorony, amely a ködben jelzi, hol kössön ki a túlélésre játszó magyar s minden eltévedt tévelygő, eszmecsapdába becsalt honpolgár.

A szobája falán függ édesatyja tisztí kardja, és az 1997-ben megkapott Balassiszablya. Védi maradék népét ezzel a pajzzsal és verseivel, melyek a harc, a küzdés, a meg nem hátrálás jelképei, s egyben vezéri méltóságjelvényei.

(Püski Kiadó, Budapest, 2012.)

Némethi Lajos

Egy homo ludens elaranyjánosul

Fecske Csabáról és az Árnyas kertben című kötetéről

Hogyan is kezdjem? A hegeli triással operálva, de (természetesen) nem rendszerfilozófiai, hanem – jelen esetben – inkább csupán mezei metodikai értelemben, és persze egy költő-irodalmárra, s az ő műveire vonatkoztatva. A módszertani-logikai sorrend – tézis, antitézis, szintézis – tehát adott. Engedtessek meg a végéről kezdenem. Mintha bírósági ítéletet (esetleg végzést) foglalnék írásba... Eszerint: előbb a határozat expressis verbis közlése: „Elnézést Virág elvtárs, ez (már) az ítélet!”, aztán következik a részletes indoklás...

Szóval konkrétan és félreérthetetlenül – jöjjön a szintézis révén született szubjektív konklúzióm: Fecske Csabát tanítani kellene; konkrétan: a nemzeti alaptantervben (NAT) lenne a helye. Úgy is mint költőnek, és úgy is mint embernek. Miért e kettős kitétel? (Ha netán annak tűnne...). Mert Tabi László zseniális bon motja: „A vers gyönyörű, kár, hogy ismerem a költőt”, reá – sokakkal ellentétben – bizony nem érvényes; éppen ellenkezőleg. Akarom mondani: a vers is gyönyörű – és jó, hogy ismerem a ...

Ha már így elvetettük a sulykot, akkor jöjjön az indoklás.

Szerzőnk par excellence költő – ezzel a névvel mi más is lehetett volna a predesztináció ellenében – egy (pestieknek) világvégi zsákfaluból (Szögliget) indulva; kiszolgált katona, civil (kenyérkereső) foglalkozása kegyelméből nyugdíjas; gyermek, férj, apa, többszörös nagyapa; olyan – köztisztviselőben álló – ember, aki immár a hivatalos hazai irodalmi kánonunknak is rangos tagja. Különös tulajdonsága: olvasói vannak; neki vannak olvasói... Versei tisztaszavúak, őszinték és olvashatóak, mondhatóak (Kányádi Sanyi bácsi nyomán: vers az, amit mondani kell...).

Hatvanöt éves. Most úgy érezte, eljött a szolid számvetés ideje, és az *Árnyas kertben* címet viselő kötetében tíz tucat oldalon tett kísérletet eddigi munkásságának egyfajta összegezésére, amely – egy rendkívül gazdag, *szinte* (ez csak a biztonság kedvéért beszúrt módosító szó) töretlen ívet húzó pálya, művek százait, ezreit felmutató életút ismeretében – (ne tagadjuk, de ne is rójuk fel) szinte lehetetlen vállalkozás.

Melyek lehetnek Fecske Csaba ún. vezérlő motívumai, elvei és célja? A világ megismerése: a természet és az ember, az otthon, a haza (újra)felfedezése (mi dolgunk a világban?), az etikai és esztétikai elvek és az értékek melletti következetes kiállás, a szellem furtonfurt párbajra hívása (az értelem keresése), a szakralitás, a rend és a fegyelem szépségének és tartalmának tisztelete. Mindezek mellett a kételkedés képessége és igénye, mindenképp (és érdekében) pedig anyanyelvének tökéletes ismerete, lehetőségeinek már-már mohó kihasználása. Örök gyermekként: hol rácso-

dálkozóként, hol vásott kölyökként, hol szextettekre vágyó (nyálcsurgató) kiskandúr kamaszként. Esetenként mélyérzésű cinikus bőrében, másszor bölcs öreg képében... Most éppen „elarányjánosulva” (is). Vagy kissé balassiasan elpetőfiesülve. Tehát (és de): mindig homo ludensként.

....Hősünk – immár (és még) izmos szárnyaival – vissza-visszarepül a „búvó ott-honi tájra” (Radnótival – de már nagyon más okból – aggódva: „*Ó megvan-e még az az otthon?*”), makacsul ragaszkodva a gyökerekhez. A szülőföldhöz. Pedig oly sok már a „Ház, ahova nem lehet hazamenni”. Csak a jelzőket emelem ki a versből: „meglazult”, „tragikus”, „ólálkodó”, „kiszáradt”, „lepottyant”, „elárvult”, „langyos”, „megkövült”, „rothadó”, „széteső”, „repedezett”, „csukott”, „elárvult”, „horpadt”, „félbemaradt”. Önmagukban is úgy beszélések, mint ahogyan némák a „szavak nélküli szóközök”. A „Mifelénk” sorainak feltételes módú igéiben nem csupán a vendég látogatásának esetlegessége, de az immár szublimálódott és emlékezetté nemesült múlt mives keretbe foglalása jelenik meg – rendkívül érzékletesen: „ha erre tévednél ha itt járnál”; „fogadnának”; „kínálna”; „láthatnád”; „belegázolhatnál”; „vakítaná szemed”. A „Nincs kinek” még személyesebb: „ülnék apámmal”; „borozgatnánk”; hallanánk”; „beköszönne”; lennének”; „tűznék”; „amit még sohase mondtam de ki kellett / volna mondani rég / mégse mondom mert már nincs kinek”. Mert „Ez már nem az”, bizony „már nem az az idő amelyben megtörténhetne bármi is / ami túltenne az eddig törtéteken...” S hányan érzik saját fájdalmukat „A szülőház” olvastán: „...megkapaszkodnék de nincs miben / idegenek laknak itt nem én...”. A falu, a szülői ház számára a maga a haza, sőt: Haza (mily ritkán hallható e szó manapság!), a gyermekkor pedig olyan kincsesbánya, ahová naponta leszáll, hogy felhozzon valami szépet, értékeset. S megossza velünk: „...mezei út ahova / a történelem sose jut el / a semmibe lóg a lábam az ökrök / vontatta szekérből / ... / meztelen szívvel igyekszem gyerek maradni / méltó lenni tapasztalatlan érzéseimhez / emberi módon elviselni azt a fontos sebet mely / mindannyiunké mégis külön-külön fáj nagyon.” A gyermekévek nem fakuló emlékei bővizű forrásként táplálják költészetét.

Fecske Csaba nem valamely bölcsészkar akolmelegében vált művelt, sokoldalú, mi több sokszínű költővé. Szívós munkával magamagát tette azzá. Ma, amikor költészet címszó alatt olykor már (megint ez a *szinte*) bármi eladhatóvá válik, különösen fontos kijelentenünk: neki kisujjában van a szakma. Olyan formaművész (is) ő, akit nemhogy nem korlátoznak a kötött formák, hanem még élvezkedik, fürdőzik is bennük. Versben vall „*A versől*”. Míves mesterként – ezúttal tőle szokatlan módon – bárdal csap oda a „bárdolatlan”, „nyelvelő nyálverő ifjú” barátainak, akiknek kolonc a rím, „kikentkifent ribanc a költemény”, nem más, mint „haszontalan holmi”.

Nincs rosszabb egy szakmailag ugyan *szinte* kifogástalan, de unalmas műnél. Szerzőnknel ilyen nemigen talál. Hangulatvarázsló, akinek lételeme a humor, az ironia (önironiája, saját maga megítélése egyszerűen lefegyverző, sőt lenyűgöző), a játék. Ha

már ott vannak, hát kivétel nélkül minden hangot leüt a zongorán... Klasszikus műveltsége okán is fő jellemzője a görögöktől megörökölt kalokagathia: amit ír, az *igaz, jó és szép*.

Mielőtt saját lelkesedésünktől elalélnánk, lássuk a leghitelesebb forrást, a költőt, hogyan látatja önmagát. „Én azon szerencsétlen lelkialkatú emberek közé tartozom, akik számára szinte csak a múlt van, csak az van, ami volt, amit az emlékezet látvája megőrzött, akik képtelenek a jelen pillanat virágát letépni, és élvezni, életüket igazán csak emlékeikben képesek megélni, feldolgozni. Prousti lelkialkatúnak nevezném az illetet. Majd minden versem az *eltűnt idő nyomában* életérzés lenyomata.” Tíz évvel ezelőtt íródtak e sorok, amelyekkel szerintem már a gazdájuk sem ért (annyira) egyet... Egykor „mimóza lélek” költőnk ma már nem csupán „lepréselt virágok kertésze”; túl van (túl lehet) a „magam erejéből lettem egy senki”- korszakán. Azóta 11 kötete jelent meg (ma összesen immár 25-nél tart), azóta Pro Literatura-, majd 2008-ban József Attila-díjban részesült. Szóval „kanonok lett a kánonban”. Horribile dictu: életműve már szakdolgozat témájául is szolgált. Beérkezett. Pedig, úgy mondja: közlegény – afféle „nemecek” volt – volt mindenféle hadseregben.

Kik voltak a szellemápoló tisztok, a kiképző őrmesterek, no, nem, nem! tábornokok!? Arany, Csokonai, Weöres, József Attila, Pilinszky, Orbán Ottó, Parti Nagy, Kányádi, Csoóri, Jékely... a teljesség igénye nélkül. Akiktől repülni tanult... Megtanulta megfelelő sorrendbe rakni az alanyt, állítmányt, tárgyat, határozót, igét, főnevet, melléknevet... a gondolatait. Melyek nem kalandoztak el fölöslegesen... Ilyen egyszerű a költészet ügye, ugye? Így lett az általános iskolás kis Petőfi II-ből Fecske I. Akit tulajdonképpen – különleges képalkotó tehetsége révén – festőként is tisztelhetnénk. Alkotói módszeréről – a korán elhunyt, már kamaszként ígéretes költőtehetség Mándoki György szavaival – csak annyit: minden pillanatban fejében „cipeli a verset, mint csipogó kismadarat”. Játsszunk el a gondolattal, és fejsük meg a titkok titkát!

...Ájulásig lelkendező, bugyuta riporternek szegődnek. „Ó, drága Mester, szívből gratulálok, úgy a magam, mint milliónyi lelkes olvasója, sőt rajongója nevében. Ha volna oly kegyes tájékoztatni a kedves hallgatókat, nézőket alkotói módszeréről, mondhatnám művészi metodikájáról, mely nem csupán páratlan verselési technikájában: szinesztéziáiban, az ölelkező és kereszt-, valamint ráütő rímek kaleidoszkópszerű allegorikus színekavalkádjában, s az asszonáncok, egyéni alliterációk, hexa-és pentameterek formai bravúrjaiban, de utolérhetetlen gondolatgazdagságban, humorban is megnyilvánul. Honnan a tűz, ez a fáklyalobogás, játékoság, könnyedség, lazaság, s mellette az érett, ó, mondhatnám kierielt drámaiság, mely kivételesen plasztikus képformáló géniusszal párosul, honnan ez a rejtelmes szimbolizmus, melyet titkok millió redője fed el (he..hehehe..he, hogy a másik óriást: Kosztolányit idézzem); milyen vulkáni lélekmélyiségekből ragyognak, bocsánat: bugyognak fel a szerelem, az élet és halál látványöngyszerű pezsgőbuborékai? Honnan e lebegés, e derengéses álomvi-

lág, e varázslatokkal teli papírsárkány-repüléssel kalandutazás, s honnan a közéleti szeizmografikus érzékenység, mely nem csupán bölcsességgel, de kínnal, szenvedéssel kimunkált sámáni, váteszi égi üzenet-hangokkal emeli lelkünket a bolygóközi végtelen térbe, lángoló és kihunyt csillagok csöndvilágába? S honnan a lét-gondok, a szürke hétköznapok iránti fogékonyság, mely mindennapjaink hurkos kötelékeiben (ah, hát megint Kosztolányi!) kínál Ariadne-fonalat az elesett, tíz körömmel életbekapaszkodó embersokaságnak? Joggal kérdezi a Nyájas Olvasó, miből táplálkozik ez a virtuozitás, briliáns technika annál a nagy alkotónál, aki oly mértékkel képes kezelni az időt, mint Ön, Kedves Mester? Árulja el nekünk, mi a titok: hogyan születik a vers? Hogyan születik a mű???” Hallani vélem az öntudatos, büszke, de végtelenül szerény költő választát: „Khm, khmmm...khm...hát kérem, tudja, először eszembe jut a szöveg, majd odaülök az írógépemhez, azután leírom...”

Ezzel (*szinte* alig) szemben a valóság: „Érzem, közeledik a vers, már itt jár a kertek alatt, csak meg kell szólítanom. Van úgy, hogy elébe sietek, hízelgek neki, de rám se hederít. Sok versemhez készítek jegyzeteket, de végül ezek csaknem mindig jegyzetek maradnak...” Szóval nincs receptúra. „Van röptében készült sikerült versem, és hosszasan, nagy erők mozgósításával született gyöngye is.” Nekem mindenesetre eszembe jut Somlyó György visszaemlékezése: amikor ifjú titánként megmutatta verseit József Attilának, s panaszkodott, hogy milyen kétségek közepette és vérrel-verítékkel születnek művei, a mester csak ennyit szólt: „Az írjon verseket, akinek ez minden más tevékenységnél könnyebben megy...” Mint (például) Fecske Csabának...

Emlékezünk még az álríport közéletiségre vonatkozó – alig észrevehető – utalására? Szeizmografikus érzékenység? Ha valamit számon kérhetnék eddigi életművén, akkor az az ún. (nagyon) közéleti versek hiánya. Tudjuk: ez a – direktpolitikumtól való – nem előkelő, inkább szemérmes távolságtartás nála tudatos vállalás, semmiképpen nem póz; megtapasztalta, felmérte saját lehetőségeit, eszköztárát és alkati korlátait.

Maga Fecske is elismeri: nem elsősorban közéleti, inkább individuális, belső világu, mondjuk ki: elsősorban alanyi költő. Mégis: sokszor rejtett utalásaiban azonban (már megint *szinte*) minden esetben benne van a korunkról, társadalmunkról alkotott félreérthetetlen vélemény, sőt állásfoglalás. Nádas Péter – a Nyugat klasszikusaira vonatkozó – kitételének „megfelelve”: pártállása nincs, meggyőződése van. Szakrális, istenkereső, profán, rezignált vagy éppen nyelvöltögető, tréfacsináló bohóc éneki jól megférnek egymás mellett, sokszínűsége nem talmi bűvészkedés. Amikor a Napról, a Holdról és a csillagokról értekezik, akkor a teremtés, a végtelen és határtalan materiális és metafizikai titkainak megértésére törekszik, ha szeretett falujáról-városáról és szüleiéről szól, tudjuk, az otthon-hazáról beszél, amikor a születésről és halálról, akkor a múlt időről, a történelemről ad számot. Talán csak ha a testi szerelemről ír, akkor... igen, talán akkor lesz túl direkt, esetenként (nem feltétlenül az ízlésem szerint: „Így volt nem így volt”, „Véletlen találkozás”) naturális, mely stílus a közéleti lírában ag-

gasztóan bántó tud(na) lenni; és nem is állná ki (ismerjük a klasszikus példákat) az idő (örökkévalóság?) és a „művészelkiismeret” kegyetlen próbáját.

A gyakran parafrázáló Fecske Csaba azért a közélettől sem „parázik” (*Cégtáji ének*), és „...ha kell tíz körömmel kaparom ki a sátán torkából / lázasan a szót mert úgy gondolom akkor igaz a költő ha bátor és lángol mint Kuwait olajkútjai...” – írja (*Ezredfordulós ének*). Mégis inkább bölcs: az etikum és esztétikum egységének jegyében, mondjuk így: természetes gyógymóddal, nem erőszakos antibiotikumokkal kíván segíteni az egyelőre – minden eddig ismert eszközzel – gyógyíthatatlannak tűnő világonkon. A filozófiát többre tartja a napi politikánál... S ha már briliáns gyermekverseiben nem hajlandó a gögicselésre, miért lenne hajlandó éppen a „csak felnőtteknek” műfajban. Pedig *szinte* önkéntelenül is vátesz: „elkolompolnak az évek / egyszer én is felnőtt leszek / mint ősszel a költöző madár / ki tudja hová elmegyek” – jövendőli az *Egyszer majd...* című – nem a minap írott, e kötetben nem közölt – gyermek!versében (ma London a 3. legnépesebb „magyar” város). Még hogy nem közéleti! Pedig „gondolta a fene”, pontosabban: akkor még a fene sem gondolta. Nem is olyan régen.

Valamilyen (érthető: hiszen az iskolában így szocializálódtunk – vagy érthetetlen?) okból kutatom költőink ún. nagy verseit. Az általam személyesen ismertektől pedig – tisztesség ne essék – számon is kérem... Az „árnyas” kötet nyitóversének (*Az áldozat*) minden egyes sora mellbe vág, szíven üt. Elképesztően tömör, hihetetlenül pontos képet rajzol arról a létközegről, amelyben élünk, élünk és (egyáltalán nem reményeink szerint) vélhetően – még jó ideig – élni fognak utódaink. „A kiégett mezők jámbor ökre” költővel együtt tapasztalati úton gyanítjuk (miközben minden porcikánk tiltakozik ellene), hogy „az ostor az egyetlen igazság”, s „percek tapasztalatlan szolgálai mit mások kértek azt hozzák” nekünk... a halálig csodát remélő ember (még öntudatlanul, de) már paraszolvenciával jön világra, hogy aztán – megszenvedve a „legszentebb szerelmet is” – életének kétharmadából visszatekintve – pengéridegséggel megállapítsa: „korrupt emlékek áldozata vagyok”. Az „ostor igazsága” reflexszerűen előhívta belőlem a kéziratban fennmaradt Ladányi-sorokat: „Sok-sok írástudó / gebed valami megoldás után, / népkeresésre vetemedik, / meg kirakja az írásjeleket, / rázza a frász, / mint Tandori verebét macska láttán – / holott talán / éppen a macska / lesz a megoldás.” Örkenyt hívom segítségül: „Aki ezen elgondolkozik, s ügyel rá, hogy gondolatai ne kalandozzanak összevissza, hanem helyes irányban haladjanak, nagy igazságoknak jöhet a nyomára.”

...Az emberi létezés talán legnagyobb adománya (egyben célja) a szabadság. Minden más, így a hatalomhoz, a szerelemhez, a természethez, a tudományos, hitbéli és a többi kérdésekhez való viszonyunk – egyáltalán a világról alkotott képünk – origója. Érdekes módon ez a viktimológiai-látlet-ers mégsem szomorú vagy lemondó, ahogyan egy kegyetlen röntgenlelet, laboratóriumi lakmuszpapír sem lehet az, mert szerepe szerint híven tudósít a bajról, a hú diagnózis pedig megnyit(hat)ja a terápia előtti

utat. A költő tehát sejtet és szembesít. Itt nincs helye semmilyen hókuszpókusznak, hatásvadászatnak. Szóval ez a fránya közéletiség.

A sas nem kapkod legyek után, mondanám, de máris hallani vélem az e tekintetben nagyon is szemérmes költő harsány tiltakozását. Fecske nem alkuszik, de kompromisszumkész. Diplomata. Jószolgálati békekövet. Felvállaltan híd és komp a különböző (hú, de mennyire különböző) műhelyek, csoportok, civil közösségek között. Testi mivoltában is gyakran jelenlévő személye harmónia- és egyensúlyteremtő. Aranyfedezete: eddigi életműve, végtelen humanizmusa, el nem titkolt esendősége, sőt gyarlósága, Istentől örökölt emberarca. Élete nyitott könyv (olvasható), titkai (*szinte*) nincsenek. No, jó, nyilván vannak. Azok viszont már nem tartoznak ránk... Legalábbis ezt sugallja „árnyas” kötetének elején a bajsza alatt somolygó, csibészes tekintet, amely csupa huncutság, csupa derű és (bizony „ebben a mai világban” okkal *szinte* alig fényképezhető) nyugalom.

Költőnk nem kíván elszakadni a klasszikus formai elemektől, bár ő maga is halad előre a verselés új (nagyon korszerű?) eszközeinek, módszereinek alkalmazásában. Bőrből azonban nem tud kibújni: még szabadverseit is formába önti a gondolatok, a szavak ritmusa, belső zenéje. Ritkán direkt: nem retorizál-agitál, de alkalmasint kegyetlen őszinteséggel közli mondandóját, esztétikus, de nem esik az esztétizmus csapdájába, kifejezésmódja mértéktartóan emelkedett ugyan – éppen csak annyira, hogy ne legyen didaktikus és ne legyen patetikus –, érzelemmel és szenvedéllyel teli, de sohasem érzélgős vagy idilli, különösképpen nem geil. Nem újvantgard, dejszen nincs is rá szüksége, mert neki természetes sajátja a sokak által csak pózként felvett szójátékos, ironikus-önironikus-parodisztikus-fügemutató beszédmód (különösen a „Gellert kapott szó” ciklusban), és a sorskérdések mellett a legszimplább témákhoz is szívesen, nyúl („*Kerti party*”). Az arany középút (távrolról sem azonos az „arany közép-szerűséggel”), a saját útjának megtalálója, építője és követője...

Fecske a halál, az elmúlás nagy „szakértője” (is). „*Rekvium*” című verse drámai módon a kedves angol gyermekdalra: „Ten green bottles hanging on the wall” – hajaz. S mind Haydn búcsúszimfóniájában a muzsikusok, úgy fogynak el az öregek: „kísérte kilenc botorkáló öreg a koporsót”; „az idő talapzatán hallja csupán nyolc a lélekharangot”; „hét üres szempár mered a sírra”; „hat beomlott arc”; „egyik nap mint a másik néha fölnevet egy birs / a komódon”; „egyetlen öregember a pusztá házban / mely hajlék volt valaha nem a céltalanul / közlekedő napok évszakok elhagyatott órháza.” Az „Öregember” (nyilván nem – vagy talán mégis?) a költő mondja „...foggal-körömmel ragaszkodom mindenhez / ami az enyém lehetett volna / a világ egy öregember számára a legbecsesebb / hagyjátok hát őt rigolyáival önző szeretetével / méltósággal szabadulhasson meg / fogva tartó kötelékeitől”. Mert hogyan is a van „A dolgok egymásutánja”? Hát így: „még itt ülök kedves fotelemben / még én ülök itt / ahol minden valószínűség szerint / majd más fog ülni / hűtlen falak közt másik időben...” „A

második félidő” sorai lemondóak: „...a világot megváltani semmi kedvem / viselem ráncaim békésen öregszem”. Van egy „Még szomorúbb ének”: „...Dérütött a cserje kontya / Dalol a falu bolondja. / Húvös és öreg az este. / Nincs már aki megkeresse.” Félelmetes, lélekmegrengető és elszomorító. S mielőtt végleg elkomorulnánk, „*A kórházi dal*” játékosága felderít: „...kloroform szagú az este / az ajtón sötét rém les be / az emberi sors fatális / volt élet hát lesz halál is”. Hiszen már születésünkör beálltunk a sorba... Ilyen egyszerű ez...

Néhány, látszólag technikai kérdésről. A központosítás hiánya, a csak kisbetűk alkalmazása és a sorok elcsúsztatott tördelése számos esetben rejtett, két- vagy háromértelmű üzenetet is közvetít a figyelmesebb olvasó számára (Szögligeten esik az eső; Őszi sanszom). Az egyes művek terjedelméről csak szélsőséges esetekben szoktunk véleményt formálni; nos, Fecske Csaba versei olyan optimális méretű, könnyen befogadható remeklések, melyekből – Weöres Sándor szavaival élve – „...az alkotó és műélvező képzelet közvetítésével az időtlen dereng át az időbeli világba”

Fecske Csaba sokirányú és sokszínű, tiszta költészete – gazdag gondolatvilága, mély hazaszeretete és humanizmusa, etikuma és esztétikuma, egyéni stílusa, könnyen befogadhatósága okán – minden elemében alkalmas arra, hogy a bölcsőtől a sírig elkísérje az embert. Minden korosztályhoz szól. Egyszerre klasszikus és korszerű. Csak megismételtem: tanítani kellene. Multiplikátor és kulcs lehetne az általa mókásan is megidézett nagy elődök, a kortársak és a méltó utódok műveinek, a magyar költészet remekműveinek „fájdalommentes” megismeréséhez, befogadásához is. „Kötelező olvasmányként” sem maradna parlagon. Olvasóitól már egyébként is megkapta az őt megillető, annyira vágyott ajándékot: a szárnyas „ponnilovat”

Végezetül külön kell megemlékeznem a kötet címét (majdnem) adó árnyas kertről, pontosabban Az árnyas kertről. Diósgyőrvasgyári gyerekként azonnal jelzem: az Árnyas Kertről. Merthogy kocsmáról, vendéglőről van itt szó, kérem. Ahol műszak után a diósgyőri „dolgozó tömegek” fémtálcákról kapkodták le a féligsör-félighab békebeli korsókat, ahol a gesztenyék alatt „...légy pottyan a sörödbé”, ahol hétvégén a tangó-harmonika és a szaxofon vitte a prímet, ahol úgy érezhet(t)ed magad, mint Arany János az őszi Margitszigeten, hisz oly otthonos itten, és „...nem kell a sorssal pörölni”. Mondanom sem kell, mindez már szintén a múlté... Nincs ebben semmi csoda. Egyszer mindannyiunk útja (a sors fintora révén még az Árnyas Kerté is) végül „árnyas kertekbe” vezet.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2013)

Kántás Balázs

A mértani pontosság poétikája

Korpa Tamás Egy híd térfogatáról című verseskötetéről

Korpa Tamás első, *Egy híd térfogatáról* című verseskötete különös, nehezen megragadható darabja a fiatal kortárs magyar lírának. Olvasása mindenképpen kihívás, bármilyen irányból is kísérli meg értelmezni a mindenkori befogadó. Szándékos koncepció a költő részéről, hogy explicit állítások megfogalmazása helyett együttgondolkodásra készítse olvasóit, az értelmezésnek gyakran ellenálló, olykor már-már hermetikusan magukba zárkózó versszövegei által.

Ha kellő figyelemmel olvassuk őket, a kötet szövegei saját belső világokat tárnak elénk. Ezekben az – erősen elvont, intellektuális – versterekben meglehetősen nehéz dolga van a mindenkori olvasónak, ha valamiféle tradicionális megközelítés jegyében azt a kérdés teszi fel: voltaképpen mit is *jelentenek* ezek a sokszorosan rétegzett szövegek? Ez az a kérdés, melyre talán a kritikus, mint afféle hivatásos olvasó sem tud egyértelmű választ adni. Az értelmezéshez az autoreferenciális megközelítés adhat támpontot. Elsősorban az észlelések, érzetek, illetve a beszélő (és a nyelv) önvizsgálata, önmagára történő referenciája uralják és konstruálják meg a verseket.

Különleges, polifonikus költészet ez, ahol minden mindennel összecseng, egymásba játszik, valamiféle egyetemes harmóniára törekedve. Igazi gondolati-intellektuális líra, mely valamiféle szintetikus összhangban kísérli megragadni a lírai ént körülvevő valóságot, a lehető legapróbb részletekre kiterjedő alapossággal. A helyszín gyakorta valamely város, épületegyüttes, történelmi emlékhely – olyan helyek, melyek a lírai szubjektum számára személyes jelentőséggel bírnak, s egy idő után gyakorlatilag a beszélő ön-kiterjesztéseiként funkcionálnak.

Ha alaposan megfigyeljük, a kötet verseiben a lírai beszélőn kívül alig-alig találkozhatunk más megszólított vagy akár csak passzívan jelenlévő emberi szubjektummal. – A költő privát nyelvi tere, saját, olykor már-már steril belső valósága ez, ahol a nyelv egyúttal szabadon hozza létre a maga világát saját törvényszerűségei szerint. A városok és azok meghatározott helyszínei (pl. Drezda, Kolozsvár, Ilmenau stb.), valamint bizonyos földrajzi helyek, tájak számos vers domináns teret – a költő lírai topográfiát is elének tár, utazásainak helyszíneit (át)értelmezve. Precíz, (ön)analitikus költemények, melyek egyrészt a statikusság illúzióját keltik, ugyanakkor a nyelv működését tekintve dinamikusak, újszerűek, izgalmasak is – sok helyen botlunk nem várt nyelvi bravúrokba, valamint nehezen feltárható asszociációs hálókba, melyek hosszú gondolkodásra készítenek. A kötetre tipiku-

san jellemző idézeteket e kavargó, ám ugyanakkor zárt és mértani pontossággal megtervezett (a címben fellelhető „mérnöki” metafora is e pontosságra utalhat) szövegegyüttesből úgy vélem, szinte csak taláalomra lehet kiragadni. Egy találó példát mégis előhoznék. Többek között az olyan, egyszerre asszociatív és olykor szélsőségesen deskriptív sorok teszik érdekfeszítővé Korpa Tamás költészetét, mint például a *Trialógus* című, alapvetően a költő drezdai tartózkodásának élményeit tematizáló hármas-poéma második egységének kezdősorai:

*„az elba csobog csak rá a kikötőbakra.
a part reflektorsora szétcirkálja bizonyos, hullámaid.
könnyedén szelem át a reakciók éjét.
szűk leszek magam is a régi gépezetben, míg vissza-
élek vele. kőtáblatömör, menthetetlen szászország.
és Dresden? burgundvörös eminenciás, kit fáradásos
törés fenyeget? gazdatestéről levált magányos lépcsőfok.”*

Korpa Tamás verseit hosszú sorok és mondatok jellemzik, ehhez pedig olykor a központosítás részleges vagy teljes hiánya társul. A szövegek áradnak. A beszélő sokat időzik egy-egy tárgynál, helynél, képnél, szimbólumnál – célja, hogy a lehető legpontosabban körülírja, adott esetben pedig e mérnöki pontosság segítségével mintegy újrateremtse a látványokat a költői nyelv univerzumán belül. A halálosan, olykor már-már túlzottan is pontos, precíz leírás (tulajdonképpen a látvány lejegyzés által való nyelvi újra-létrehozatala) e zárt versterek egyik fő mozgatója, szövegszervező elve.

A kötet legkiemelkedőbb alkotása természetesen a címadó hosszúvers, mely szintetikusán összefoglalja Korpa Tamás költői törekvéseit. Bár első olvasásra leíró-analitikus költeményről van szó, a szöveg vége felé a valóságot boncmesteri pontossággal megragadó képek átsiklanak a gondolatiság szabadabb, elvontabb síkjaira, már-már a szürrealizmus határát súrolva – a híd antropomorfizálódik, a gyakorlatilag a lírai beszélő önkiterjesztésévé válik, a statikus kép lassan megtelik étellel, mozgással, s a költemény egyre inkább ars poetikus alkotásként (is) olvasatja magát:

*„A híd a völgybe épült erőmű felett ível
kandeláberekkel van két oldalon kirakva
ezek olyanok mint a gombok ahogy a hídra
kapcsolják a sötétet megadják a jelet
az estnek ha kigyúlnak és bevilágítják
a tehervonatok ólmos tömör útját (...)*

*egy szalamandra törperáják kőfűrő és kék halak
asztán üres halmazokra bomlik
az ellipszis pálya és felszívódik az éjszakában sejtekben a látvány:
a hét két lábra áll s a vízen mint futópadon lekocog néhány
kilométert (...)*

*a híd felnevet néz téged
galériában bús ikon
körbefut engedelmesen
éppen a3-on”*

A világanalízis és az önanalízis tehát egyszerre megy végbe Korpa Tamás lírájának olykor már-már hermetikusan zárt nyelvi tereiben. A beszélő gyakorlatilag a *nyelvben létezik*, egygé válik önnön kimondott szavaival, s kérdésessé válik, egyáltalán létezik-e még a külső valóság, melyet a szavak megpróbálnak leírni, vagy pedig az oly gyakran leírt városok, építmények, helyszínek immár nem mások, mint költői szavakból megkonstruált/újraalkotott zárt terek? Akárhogyan is, a pontos konstrukció a szövegekben mindennél előbbre való versszerező elvnek tűnik.

Még a kötet szerelmes költeményként olvasható versein is átüt a költő lírájára oly jellemző intellektualizmus és analitikus hangvétel – az irodalomtörténeti hagyományt évezredekre visszamenőleg megidézve antikizál, és nyilatkozik meg epigrammában az *Egy serdülőről* című rövid versben:

*te, rakacaszendi venus,
miért von be ez a dekoratív halogatás,
a mosoly örök pragmatikája, mint egy serdülő
tornásznőt, aki annyi fegyelem után, még nem
tudja a testi szerelmet?*

Még az érzelmek szavakba öntését is áthatja az analitikus attitűd és a minden apró részletre kiterjedő figyelem. Korpa Tamás versbeszélője folyamatosan figyel és töpreng, olykor pedig már-már túlzott megfontoltság és komolyság sugárzik a szavaiból. Nagy erudícióval és meglepően változatos nyelvi eszköztárral nyilatkozik meg, a megszólított maga is nyelvi létezővé lényegül át, szépsége pedig a költői nyelv szépsége lesz.

A kötet utolsó, *Vademecum* címet viselő, három egységre tagolt verse a cím értelmezéséhez (persze túl a címadó versen) is fogódzót biztosít:

„most még ennénk is – fogainkon az elszíneződés,

*korcs ónix kövek – de félünk, hogy öreg, hogy sziszeg,
hogy kígyófejben végződik a korlát –
úgyszólván híd voltam kettejük között.”*

– e sorokkal végződik *Az egy híd térfogatáról*, melyekből talán azt is megtudhatjuk, hogy tulajdonképpen maga a költői beszélő az, aki hídként funkcionált – médiumként, közvetítőként ember és ember között, valamint természetéből fakadóan ember és nyelv között.

Összesen hat verscikluson keresztül követhetjük nyomon a fiatal költőt a nyelvi tájain, városaiban, nagy műgonddal megkonstruált univerzumában. Illatok, ízek, történelmi események színhelyei, városok, épületek, formák, pillanatnyi költői impressziók és egyszerre mély valóságmegfigyelések tárháza ez a kötet. Korpa Tamás líranyelvének egyik fő erénye a határozottság, a pontosság és a magabiztosság, ahogyan a dolgokat megragadja, majd versben újraterelemi őket. Látszólag sok szót használ, a kelleténél mégsem többet. Mondhatjuk, hogy a mértani pontosságú érzékelés poétikáját igyekszik megvalósítani. Mindez magában foglalja a külvilág érzékelését is, látszólag paradox módon erősen *ön-reflexív* költészeti keretek között. A kötet egyszerre külső és belső költői utazás – analitikus és nyelvi teremtő erővel bíró naplója annak, amit a költő a világból meglátni és megragadni képes. Ez pedig egyáltalán nem kevés. Érett, megfontolt pályakezdés, mondhatnánk. Korpa Tamás talán egy kissé még koraérett lírikus is, aki túlzottan törekszik a komoly, analitikus hangvételre és mértani pontosságra verseiben. E koraérettség persze egyáltalán nem szolgál a költő kárára, hátrányára – a fő kérdés immár csak az, mennyire lesz kiérlelt a folytatás.

(Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013., 88 oldal)

Madarász Imre

Szerb Antal nagyban-egészen

Havasréti József: Szerb Antal

Havasréti József *Szerb Antal* című könyve már formátumával, méreteivel is tiszteleg hősének: hétszázhusz nagyméretű oldalt kitevő, impozáns kötet, elegáns kivitelben. A szerző széles körű olvasottsága, alapos felkészültsége s mindezekkel együtt is világos, tiszta, olvasmányos stílusa ugyancsak méltó ahhoz, akiről ír.

Poszler György alapműve után kereken negyven esztendővel olyan új Szerb Antal-nagymonográfia jelent meg, amely, elődjéhez hasonlóan, arra törekszik, hogy együtt mutassa be az életutat és az életművet, legalábbis a kiadvány fülszövege ezt ígéri. Ám az olvasónak rá kell jönnie, hogy az életrajz inkább csak keret a grandiózus értekezés elején és végén: elénk tárja az indulást s a tragikus végkifejletet, ám ami köztük történt, arra legfeljebb utal. Szegedi egyetemi magántanárságáról például szinte semmit sem mond, noha ez volt Szerb polgári karrierjének a csúcsa. S ami az életrajzi elemekből belekerült a szövegbe, az is olykor ellentmondásosnak és aránytalannak tűnik: külön alfejezetben kétes értékű feltételezéseket olvashattunk Szerb és kamaszkori barátja, Térey Benno állítólagos homoerotikus, „(talán-talán) tényleges homoszexualitás” (37. o.) fűtötte kapcsolatáról, a „Térey ügy”-ről, viszont az író halálának, illetve meggyilkolásának körülményeiről csupán három sietős, homályos, bizonytalanságban hagyó sor „tájékoztat”.

Szerb Antal kegyetlen elpusztításának fényében a mű retrospektív módon túlhangsúlyozza az irodalmár zsidó származását: a közös magyar kultúra nemzetet összetartó erejéről (252. o.), a „kisebbségi származású írók”-ról (254. o.) megfogalmazott szerbi gondolatokat, „a látszatok valóságossága és a társadalmi-kulturális distinkciók viszonylagossága iránti érzékét” (266. o.), különféle szorongásait (512. o.), nemzetkarakterológiai érdeklődését (635. o.) és még sok mindent ezzel kapcsol össze vagy magyaráz.

Havasréti általában szerencsésen egyensúlyoz az arany középúton a főhőse iránti szeretet és a tárgyilagos kritika között. Mégis, Szerb időnként meglepően heves nőellenességét mintha „elkenné” kissé (282–288. o.).

A könyvkolosszus fő erősségei a műelemzések, kivált a regényelemzések. Remekbe sikerült az *Utas és holdvilágé*, noha a történet „irodalmi párhuzamai és mintái” sorából hiányoljuk E. M. Forster *Szoba kilátással* című Itália-regényét. A *világirodalom történetét* mintha kissé alábecsülné a monográfus a *Magyar irodalomtörténet* javára. Szerb Antal világirodalom-történeti fő művét elemezve joggal mutat rá, hogy az irodalomtörténész-író „számára Goethe nem egyszerűen az iro-

dalmi fejlődés »tetőpontja« volt, hanem a *példaszerű irodalmár*, »az örök minta« (500. o.). Csakhogy ezzel az igazsággal nehezen egyeztethető össze az a vélemény, miszerint Szerb általában-egészében „kedvezőtlenül ítéli meg” a felvilágosodást, „idegenkedett a 18. század irodalmától” (535. o.). Meglehető, régebben túlhangsúlyozták Szerb humanista és racionalista voltát – Havasréti viszont mintha a másik végletbe lendülne át, sajátos „túlkompenzációval”. Spenglert megalapozatlanul vádolja „agresszív nihilizmus”-sal (553. o.). *A királyné nyakláncát* elemző fejezet érthetetlenül mellőzi Carlyle *Gyémánt nyakláncának* ihlető előzményét, jóllehet világirodalom-történetében maga Szerb Antal is utalt rá, mintegy „kikacsintva” a regényolvasókra.

Még érthetlenebb és súlyosabb – mert sokszor ismétlődő – hiányosságra bukkanunk a jegyzetapparátusban és a bibliográfiában: Havasréti bőségesen merít Wágner Tibor 1999-es kiadású kritikai antológiájából (*Tört pálcák. Kritikák Szerb Antalról*), de a szöveggyűjtemény „folytatásáról” (*Szerb Antal emlékezete. Akitől ellopták az időt*, 2002) nem vesz tudomást.

A fenti kritikák nem vonják vissza és nem kérdőjelezik meg a recenzió elején kifejezett elismerést. Olyan jeles „tudományos műalkotás” (450. o.), nagyszabású szintézis született, amelyet a „szerbológia” egyhamar nem fog meghaladni. Legfeljebb korrigálni itt-ott.

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2013.*)

Csontos Márta

Az erdélyi lélek antropológiája

Lőrincz György: *Isten köve*

Lőrincz György *Isten köve* című elbeszéléskötete igazi történelmi-szociográfiai-lélektani kaleidoszkóp, mely minden színváltozatával figyelemre méltó árnyalatot jelenít meg a palettán. A kötet olvasásakor egy novellafüzért kapunk ajándékba, hogy ilyen módon részeseivé válhassunk a székely parasztkultúra örökségének, megismerhessük a székely individuum és népcsoport identitásélményeit. Az 'erdélyi lélek' antropológiájának hiteles történetét tárja elénk a szerző, történeteinek olvasásakor a gyermekkorból felnőtté válás minden élethelyzetének megrendítően valóságos momentumait éljük át, melyeket az író úgy sző át mesés elemekkel, s a csodavárás varázslatával, hogy a hétköznapi misztikum valóságossága egy pillanatig sem csorbul.

A Pécsi Györgyi méltatásában „tündér arcú mesélő”-nek nevezett szerző a líra, a dráma és az epika elemeit ötvözve konglomerátumot alkot, Hargita hihetetlen szépségű paraszti mikrovilágát teszi számunkra roppant életszerűvé. Lőrincz György olvasztótégelyében a tájleírás, az emberi lélek kínlódásai, a hangulatváltozások, az explozibilis helyzetek drámai feszültsége sodorja magával a befogadót, mintha egy 3D-s filmet néznénk a moziban, olyan mélységekbe involválódunk a történésekbe, ahogy a fenyőekkel szegélyezett frontvonalon a titkok függőnye mögé nézünk.

Lőrincz György nevét a kortárs irodalomban, a szerző 65. születésnapjára írt méltatásában Lázár Emese együtt említi a nagy elődök, Tamási Áron, Nyíró József, Sütő András nevével. Ők mindannyian az emberi lélek mélyrétegeinek feltárói, ezek a rétegek azonban nem szigetelődnek el egymástól, szabadon átjárhatunk egyik helyszínről a másikba. *Az elveszített sziget* kötetnyitó írásának varázslatából magunkhoz térve a „szárnyas sötétség felfénylő álmából” kilépünk abba a valóságba, ahol nem megy ki szemünkből a fény, s ahol a balladaszerű sejtések semmibe zuhanásából is ki lehet emelkedni a magasztos fennsíkokra, ahol az emberek arcát kisimítja a vágy és a remény, mert közelében élnek annak a messzeségnek, amely valójában elérhetetlen, mégis lehet hinni benne.

Csak megerősíteni kívánom Fekete J. József frappáns alcímének autenticitását a kötet méltatásakor; valóban a „lélek és táj” novelláit olvashatjuk. Ott vagyunk Erdély fenséges tájain – a hegyek közé szorult székelység birodalmában titkos szigeten érezzük magunkat –, s *Az elveszített szigettől* elindulva megpihenünk egy kicsit *Isten kövén*, hogy csendes meditációba oldódjunk, majd onnan jutunk el a

záróakkordhoz, *Az uradalom elfoglalásáig*, miközben érezzük, hogy az elénk táruló erdélyi öntudat, az erdélyi alkat a maga sajátosságai ellenére is mennyire analóg az egyetemes magyar attitűddel; a nagy magyar vérkeringés egyik fő verőere.

A gyermeki kivagyiság virtusa kíméletlen macska-egér játékot villant fel a *Testvérek* című novellában, ahol balladai tömörséggel fogalmaz Lőrincz György, mikor a kisebbik „törekeny, szőke, csendes fattyú” kiállja a magát ’terminátor’ testvérnek tekintő idegen testvéri ütlegeit. A *Pofon* azonban már egy egészen más életképet tár elénk. A megragadó szépségű Ágnes esztergályosműhelybe érkezésével, egy „darabka nyár röppent” a gépeken dolgozó fiatalemberek közé, ahol a lány kegyeiért versenyző ifjak közül, kellő drámai fordulattal, a hallgatag, beesett arcú Pali nyeri el a pofon ütött lány szerelmét.

A lelkekben rejtőző titkok úgy tárulnak elénk, ahogy a ház előtt magányosan virrasztó fenyőn apró fényfoltok hullanak az ágakra, hogy megmutassák a hétköznapi varázslatokat. Ott állunk, és belélegezzük a tiszta októberi ég páráját, ahol a „tanya, mint csendsziget bújt meg a fenyőfákkal... fent egészen a hegy lábánál, ahonnan párszáz méterre már csak a sudár fenyők uralták a tájat zöldesen csillogó koronáikkal.” Reményik Sándor fái alatt állunk a szélzúgásban, ahol az erdőhomályban „egy örökkévaló szimfóniába csendesül a hallgatás”, s ott állnak mellettük Lőrincz György fái is, melyek alatt a hétköznapi létezés csodáiban dobogó emberszívek folytatnak párbeszédet egymással.

A végéhez közeledő világháborúban a tanyákon élők rettegését is megszólaltatja Lőrincz György a *Borcsa Márta özvegysége* című novellában, melyben a megsebesített német katona és Borcsa Márta bimbózó, majd egyre inkább erőre kapó szerelme szembesül az apai féltékenységgel, ami végül megkönnyebbüléssé enyhül a lányban fellobbanó szerelem önzésének megszűnésével, az örökre magára maradás dacos vállalásával, mely egyidejűleg emberi méltóságának mércéjéül is szolgál.

Minden történetben ott bujkál a szerző a sorok között. Nyilvánvaló, hogy az egyedi életsorsokat feltáró hétköznapi hősök történeteiben, a történéseket alakító személyek megnyilatkozásában ott van a szerző referenciája saját élethelyzetéről. Kulcsélményeket dolgoz fel Lőrincz György novelláiban, saját és mások megtapasztalása alapján gyűjtött élményanyagokat tesz közkinccsési hihetetlen realitásérzéssel, s narrátorként folyamatosan arra törekszik, hogy minden történet igazságtartalmát megőrizze, még akkor is, ha a szöveg fikcióként olvasható. A Lőrincz György-i narrációk statikus részei a varázslatos tájleírásokban s a karakterrajzokban előkészítik a dinamikus részeket, melyek a maguk kettősségében alkotnak homogén világot.

A jelen valósága és a múlt képzete, mint a fikció irrealitása jelenik meg, ahogy olvassuk az *Isten kövén-t*. Nemcsak dr. A. Zoltán ügyeletes orvos „homályos gyer-

mekkori hangulata rebben föl” a lapon, melyben meginvitálja az olvasót, hogy teledjék melléje Isten kövén, mely az Úr lábnyomát őrzi. Implikált benne a szerző is a maga képzettársításában, saját gyermekkori élménye varázslatát ilyen módon visszaidézve, de éppúgy érinti az olvasót is, aki belép a szöveg világába, hogy kiégésítse a maga emlékeivel, melyben próbálja újraélni és rekonstruálni mindazt, amiről úgy érzi, hogy megőrizhető. Mert „nézi a csendet, és látja is”, mert meg akar tartani mindent, mely borzongatóan szép a maga felismert tökéletlenségében is, mely a maga gyarló emberségében is az isteni tökéletesség felé nyit utat.

Az éjszakai csend finom neszei között az önmagukra figyelő *Óregék* félelemtől elgyötörtén, a lelkükben tornyosuló gyűlölet csapdájában túl későn veszik észre, hogy miközben borsot törnek egymás orra alá, magukon állnak bosszút.

Magányuk súlyát a hajnali órák teszik legelviselhetetlenebbé, gyanakvóvá teszik őket önmagukkal és környezetükkel egyaránt. A drámai feszültség a csúcspontjára hág a gyűjteményes kötet egyik utolsó darabjában, *A mesterember*-ben. Borbás István székely kapuja a székely dac, a megmásíthatatlan akarat megrendítő példája, a csodálatos motívumokkal díszített mestermunkát alkotója saját kezével teszi felismerhetetlenségig összeroncsolt torzóvá. A mű befogadása, a karakterrel való azonosulás miatt azonban nem ütközik nehézségekbe, a novella elvárásai horizontja és az olvasó elvárásai horizontja teljesen egybeolvad. Nincsenek az olvasónak előítéletei a megoldást illetően, mert képes a történetet újra rekonstruálni, s ezáltal nincs esztétikai távolság az alkotó szándéka és az olvasói megértés között; minden interpretáció a közös helyeslés állapotába vezet el bennünket.

Lőrincz György cinkosságot vállal a novelláiban megrajzolt karakterekkel, a szerző és a megjelenített szereplők sorsközössége teszi ezeket az olvasmányokat igazán életszerűvé és felejthetlenné. Az *Egy nap* történetében első pillanattól kezdve szimpatizálunk a munkát egy napra megtagadó Csortán Andrással, s azt várjuk, hogy a sztereotípiák ellen lázadó kisembert vakmerősége nemcsak váratlan és felejthetetlen élményekhez juttatja, hanem váratlan sorsfordulót is rejteget számára, a végén azonban győz a megszokás, s az élet visszatér a maga szokványos, sokak által helyeselt kerékvágásába.

A kis hegyvidéki székely falu nem mindennapi története *A szarvas*, melynek már az első lapján a szerző jegyzetben hangsúlyozza, hogy kitalált személyekről szól a novella, mégis érezzük, az események kegyetlenül valóságosak, a hasonló élethelyzetet meg nem élt olvasó megdöbbenéssel kíséri végig a patakban talált, elpusztult szarvas apokalipsziséét. A hatóságok kénye-kedvének alárendelt Bodza Márton története a patakba fült szarvassal szinte groteszkké válik, jóllehet, a számára kellemetlen esemény nem érdemelne ekkora figyelmet, ha nem tudná, hogy a hatalom tisztelete megköveteli az engedelmisséget, el kell viselnie, hogy beletámasszák a megaláztatás mélyrétegeibe.

Lőrincz György novelláskötetében a történetek olvasmányossága növeli az olvasóban a recepciókészséget, a szerző bevonja az olvasót a történetek folyamatába, a megélt életet mikroszkopikus közelségbe hozza; fókuszálva az átlagemberek univerzumára, melyben az elbeszélő mélyfúrászerű vizsgálódást végez egy-egy családi közösség, egy falu, egy embercsoport vagy akár egyetlen individuum megfigyelésével s az életüket irányító események hiteles bemutatásával.

Csak ideig-óraig tehetjük le a kötetet, mert újra meg újra olvasnunk kell ezeket a történeteket, mert mindig megtaláljuk bennük azokat az aktuális üzeneteket, melyeket a hétköznapi pillanatok átélése ünnepélyes, ismétlődésre, újraértékelésre érdemes aktussá tesz.

(Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2011.)

Szoviár János

Laska Lajos, korunk hőse – avagy korunk hős-e?

Zsidó Ferenc: Laska Lajos című rövidpróza-kötetéről

Zsidó Ferenc Székelykeresztúron élő író, tanár, szerkesztő, a bölcsész tudományok doktora. *Laska Lajos* című, 82 rövidprózai írását tartalmazó új kötetét, mely a címszereplő köré építkező „egyperces novellákból” áll, május 2-án mutatta be az egri olvasóközönségnek a helyi művelődési házban.

Zsidó Ferenc rövidprózái szembetűnő rokonságot mutatnak Örkény István egypercesével: szinte valóban egyetlen perc alatt elolvashatóak Laska Lajos életének epizódjai, s a terjedelem, illetve a novella szerkezeti sajátosságainak összecsiszolása hol parabolisztikus, hol groteszk, hol ironikus jelleget ölt.

Az epizódok lényegi vonása, hogy az írói közlés – Laska önvallomása – csak a legszükségesebbekre szorítkozik, nincsenek díszítések vagy fölösleges szavak (ld. *A tökéletes ajándék* című írás lábjegyzete). Minden „novellában” egyenesen és élesen haladunk a csattanó felé. Így nyilvánvaló, hogy a művek értelmezése során az írói közlés minimuma mellé a befogadás és a képzelet maximuma szükséges az olvasó részéről. Bár nagy fejtörésre, mögélátásra – szórakoztató szándékú műről lévén szó – nincs nagy szükségünk.

A groteszk megjelenítésének lényegi eszköze a helyzet és a szerkezet: a mű elemeinek egymáshoz való viszonya. A groteszkbe hajló epizódok világa zárt, s benne sok minden lehetséges: látszat és való egymásba játszik, ugyanúgy, mint a fenséges, az alantas és a naturális.

E művek prózapoétikai kiindulópontja azon rövid műfajokban rejlik, amelyek preformált szövegek, azaz javarészt sémákból, panelekből, sablonokból építkeznek, mint a vicc, az anekdota vagy éppen a csalímese. E rövidprózai írások ugyanakkor rámutatnak a Laska Lajos képviselte XXI. századi ember életképtelenségére, a személyiség korlátozottságára és teljes hiányára.

Zsidó Ferenc írásai a hagyományos szemlélet számára össze nem illő jelentéstegeket villantanak össze, intellektuális ihletésűek, s egyszerre mutatják korunk emberének, világunknak színét és fonákját. A művek leglényegesebb szerkezeti-tartalmi eleme a jól felépített, kihegyezett csattanó. A szerző ezekben a rövidprózákban meg akarja mutatni, milyenek vagyunk, s rá akar vezetni bennünket, hogy észrevegyük a megszokott, mindennapi életünkben a nem mindennapit, a jelentéktelenben a jelentőset, az általánosban az egyedit, és – persze – fordítva.

A Laska-történetek a töredékes eseményekkel, helyzetekkel eleven, életre keltett véleményt, ítéletet jelenítenek meg. Az író a valóságot eredetien, talán a legeredetibben rajzolja. Így az olvasó folyamatosan döbben rá arra, amit a megszokások, eddigi, egyedinek vélt élte mögött észre sem vett.

Laska Lajos társadalmi jelenség. Ahogy Krebsz János írja róla: „*Ha jobban odafigyelünk: Laskával nem történik semmi különös, ami ne fordulhatna elő bárkivel. Ha még jobban odafigyelünk, akkor is erre az eredményre jutunk. Ezért nagyon kell figyelni rá.*”

De miért is? Ki is tehát Laska Lajos? Laska velünk él. Közöttünk. Vagy helyettünk. Valahol panelszomszédunk, s lehet, hogy már a városban vagy a munkahelyen is találkoztunk vele. De nem tűnt fel, mert nem feltűnő. Jelentéktelennek ható, ugyanakkor szeretni való ember, akin mosolyogni, sőt nevetni is lehet. Ő az, aki tudat alatt is megmosolyogtat minket, mert sokkal jobb másokkal és másokon nevetgélni, mint magunkon. Még akkor is, ha Laska Lajos valójában mi vagyunk...

Laska semmiben sem tér el egy átlagos, XXI. századi embertől. Szokványosnak tűnik, de nem egyszer különként, deviánsként viselkedik vagy gondolkodik, íté meg helyzeteket, látja a világot. Így azonban kilóg az átlagemberek sorából, de igyekszik nem egyedül maradni, törekszik elvegyülni a tömegben, mint az igazságos Mátyás király, s lételeme, hogy olykor szabályszerűen viselkedjék: azt kívánja tenni, amit mások is csinálnak. Ugyanakkor Laska csak látszólag él, valójában elégedél. Sokszor nem a maga, hanem mások életét éli. Ezzel kicsit az orosz realizmus kisembereire emlékeztet: nevetséges, csetlő-botló, esetlen figura, akivel valójában nem történik semmi. De egyszerűségében és együgyűségében nem szárandó, mint a csinovnyikok: őt azonnal szimpatikusnak látja az olvasó.

Miért? Mert ő úgy néz tévét, mint senki más: nincs igénye arra, hogy bekapcsolja vagy működőképessé tegye a készülékét (*Tévé néz*). Mert leleményével és rábeszélőképességével néha két-három kilogrammnyi halat is összekéregget a hiúságukra sokat adó horgászoktól (*Nagy horgász*). Mert érzékeny a szépre, s lakberendezői babérokra törve egy furfangos terv és egy ijedt macska segítségével leleményesen lop magának szőnyegetek (*Szőnyegszerzőben*). Mert a nőknél ő a valódi kiválasztott (*A kiválasztott*). Mert a szomszédai által és segítségével szigorú napi-rend szerint él, de néha kibabrállhat az idővel (*A legmegbízhatóbb óra, Kibabráll az idővel*). Mert a társadalomnak akar megfelelni azzal, hogy követi a konvenciókat, tévét szerez és autót vásárol (*Ajándék a korszellemtnek*). Mert ő az igazán figyelmes, aki mindenkinek a kedvébe akar járni egy házibulin (*A jövő bulija*). Mert van benne tartás, s étel-italt potyázó újságíróként nem hajlandó mélyinterjút készíteni egy éhségstrájkolóval (*Mindig jóllakni*). Mert álmait megvalósítva a tengerparton üdül, de csak hazaérve adja át magát a megérdemelt pihenésnek (*Üdül*). Mert sajátos politikai meggyőződéssel bír, s ebből fakadóan mindenkire szavaz

a választásokon (*Politikai meggyőződés*). Mert tervei vannak (*A pályázat, Közigazgatási reform, Lázad*). Mert olyan viszontagságosan épül a háza, mint egykoron magas Déva vára (*Felépíti házát*). Mert sajátos szemszögből nézi, értékeli és szereti a honi futballt (*Hogyan lett focirajongó*). Mert önmagán folytat élettani kísérleteket, s tudni akar (*Nem alvás*). Mert kiváló üzleti érzékkel bír: olcsó és jó termékként megvásárolja a saját dísztárcsáját, majd a konkurenciát kirekesztve márciusban árul karácsonyfát (*Alkalmi vásár, Vállalkozik*). Mert ki mer lépni a szervezetből akkor is, ha ennek a szervezetnek soha nem volt tagja (*Kilép a szervezetből*). Mert igazi hazafiként aggódik nemzete sorsáért, s sajátos matematikájával és gasztronómiai ismereteivel igazolja, hogy nem is fogy a magyar népesség (*Nemzetféltő étvágy*). Mert állását féltő munkaerőként tudja, mit kell tennie, ha főnöke megorrolt rá (*Hibás*). Mert igazi férfiként viselkedik, ha egy tökéletes női testet lát (*A kultúrember*). Mert imád teóriákat gyártani (*Temet, Aforizma*). És sok más egyebet is tesz egyedien, vérmérsékletének és intellektusának megfelelően.

Laska Lajos bármibe is fog, egyrészt véghezviszi, másrészt elszenvedi a cselekvéseket. Sajátos alakja irodalmunknak. Vezetékneve – a jelentés tudatában is – lekicsinylőnek hat, keresztnevének szimbolikus jelentéstartalma és komolysága (*hangos, híres + harc*) szinte ellentmond a családnév megmosolyogtató hangzásának. Neve alliteráló név – így jobban tudatunkba ég, elfeledhetetlenné válik –, ugyanakkor szóösszevonással az önmaga habitusát is jelző becenevét rejti (Laska Lajos – Lala). Nevének első szótagjai valami furcsa ritmust, dallamot visznek történeteibe, ezáltal életébe.

A gombászok tudják: a laska gombacsaládnak kevés gyakori képviselője van, étkezési – s most már irodalmi szempontból – mégis jelentős, mivel kedvelt, ehető gombákat – fogyasztható irodalmi művet – is magában foglal. Laska Lajos kedves figurája ugyanúgy telepszik meg bennünk, rajtunk, mint „rokonai” a fák tövén...

(*Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2012.*)

Sipos Erzsébet

(Az ős) Kajám

(Ady után)

Rongyos kabátban jött telepről,
koszos szatyrokkal karján,
Jött boros kedvvel, csámpásan,
s leült mellém a vén zsvivány.

Zsírpapírból elővett pörkölttel kínált,
pedig nekem nem cimborám,
– Nagyságos úr, kegyes pajtásom,
Vacsorám megosztanám.

Van csömöröm, nagy irtózásom,
vállamra üt, nagyot nevet,
Ha ennék ebből, biztosan kihánynám,
azt hiszem, mindjárt elmegyek.

De a duhaj legény fülembé nótáz,
iszik, iszik, s én hallgatom:
– Volt egy asszony, egy-két gyerek,
nincs semmi már, csak szeméthegek...
Elhasznált, nagy bolond vagyok,
azért iszok, most már rogyásig,
Amott is iszik az a fonnyadt másik,
erőm elfogyott, s ha meghalok, nem keres senki.

Uram bocsásd meg borszagom,
ne javíts, ne bánts,
jó lenne jobbnak lenni, de látod folyton el akarok esni,
Nagy torna ez, bús, végtelen...

S ha megtalálsz télen a padon,
húlt testtel, mikor dermedt a láb, a kar,
Belátod, rádöbbsz,
Mit ér az ember, ha magyar?

A vadkan

Egy kiművelt vadkan levéltárakba jár,
szerinte a sok történész mind számár,
minden őst gyilkosnak tüntették fel,
hogy a nagy hadvezért, Zrínyit,
láb alól ők tették el,
No meg Imre herceget...
A vadkan cáfolta ezeket.

– Egyébként, ha megnézzük a sok vadászlatot,
tele van levágott trófeával, agyarral,
szóval, nem mi bántunk el a sok híres magyarral!

A lótetű

Egy lótetű büszke arra, hogy nemes telivérek sarja.
A másik ágat nem hangoztatja.

Állásinterjú

– Maga egy fekete éger?
– Az vagyok, de nem szeretném, ha ebből fai kérdést csinálna.

A tuskó

Tanulni akart a tuskó, s beiratkozott az iskolába.
Egy kocsányos hölgy fogadta, s betuszkolta egy szobába.
Kezébe nyomott egy feladatlapot, a tuskó bambán bámult,
bénán pislogott, földbe gyökerezett a lába, már nem akart járni az iskolába.
Végül megkérdezték tőle, mért akar ég felé törni, ha nincs koronája.

A bagoly

Egy bagoly ül a világháló tetején,
– nemzetközi nyelv lett az enyém:
www.hu sőt hu-hu!

Bene Zoltán

C. C. első tiszt néhány titkos bejegyzése*

– *kivehetetlen dátum* –

Összezárván ezen a szküneren, hánykódunk napok, hónapok óta. Szerafiniából Valenciába tartunk, az érthetetlenből az érthetőbe. Az ismeretlen felől közelítjük az ismerőst, amint közel egy évvel ezelőtt pontosan fordítva: az ismerős felől haladtunk az ismeretlen irányába, jóllehet még fogalmunk sem volt róla, hogy oda tartunk. Véletlenek, szokatlan erősségű áramlatok, makacs szelek hajtottak bennünket Szerafinia partjaihoz...

Húzom az időt, a papír fölé görnyedek, fecseg a tollam, ismétlem ezredszer és ezeregyszer önmagam. És nem mondom ki, hogy majdnem biztosan meghalunk.

– *....., 1, hétfő, szürkület idején* –

A krokodil, akiről egyre inkább azt gondolom, Delgado matróz és egy szerafiniai

* Egy spanyol szküner első tisztjének naplószerű magánfeljegyzései nemrégiben kerültek elő, csaknem egyszerre, a világ több pontján, különböző antikváriumokból és magángyűjtőktől. Mintegy tucatnyi papírkötegről tudunk, melyekhez szerzőként a C. C. monogramot használó hispán tengerészt köthetjük. A hajó neve, melyen szolgált, sehol nem szerepel az iratokban, s a dátumok is minden esetben elmosódottak vagy olvashatatlanok. Maga a szöveg is számos helyen rongált. Ami azonban a bejegyzésekből kétség kívül kiderül, hogy C. C. hajója vélhetően valamikor a XIX. század első felében egy ismeretlen szárazföldre járt, s mikor elhagyta azt a földet, hátrahagyott ott egy Serafini nevű genovai születésű olaszt. C. C. töredékes leírásai és utalásai alapján a fölfedezett világ (amit az ott maradó olasz iránti tiszteletből a szerző a Szerafinia névvel illet) egyfajta mesebirodalomnak tűnik; árulkodó, hogy az első tiszt többször János pap országához hasonlítja. C. C. naplórészletei leginkább azért érdekesek a figyelmünkre, mert 1981-ben Luigi Serafini olasz mérnök megjelentette a *Codex Seraphinianus* című albumot, amely egy ismeretlen világról számot adó, képekkel teli enciklopédia. A könyv ennek az ismeretlen világnak a nyelvén íródott, írásrendszere mindmáig feltáratlan. A szerző állítása szerint (2009, Oxford) a könyv nyelve jelentés nélküli, az írásmód pedig egyfajta automatikus írásszerűség; azt szerette volna elérni a könyvben használt ábécével, hogy megmutassa azt az érzést az „olvasóknak”, amit a gyermekek éreznek olyan könyv lapozgatásakor, amelyet ők még nem értenek, de azt látják, hogy az egyébként értelemmel bír a felnőttek számára. A kódex jelenleg is csodálat, ugyanakkor kutatás tárgyát képezi. A nemrégiben előkerült új dokumentumok, jelesül C. C. első tiszt titkos bejegyzései, amelyekről egymástól független szakértők állítják, hogy nem lehetnek hamisítványok, rációfolnak Luigi Serafini szavaira, s arra engednek következtetni, hogy az album egy létező világot mutat be. A C. C. által említett, a fölfedezett szárazulaton hátrahagyott genovai és a kódexet 1981-ben megjelentető olasz mérnök családnevének azonossága ugyancsak elgondolkasztó. (Az itt közreadott részlet egy segesvári gyűjtő tulajdonát képezi.)

nő megmagyarázhatatlan, de valóságos egybeolvadása, tegnap elpusztult. A tathoz láncoltuk indulás előtt, s bár a kapitány egy ideje lazított a kötelékein, s etetni is szorgosan etettük, számára mégis bevégeztetett az evilági szenvedés. Miután belöktük a tengerbe, szinte forrt a víz a cápától, véres habot vetett a tajték. – Émelyegtem, holott nem vagyok sem gyöngé, sem finnyás legény.

– *elmaszatólódott dátum* –

[Az első sorok olvashatatlanok.] ...a genovai hagyta itt. Sokat forogtam. Évekig szolgáltam francia hajókon, nem okoz nehézséget, hogy megértsem. Sokat tűnődöm mindazon, amiket ez a tudós ember lejegyzett. A kötet utolsó oldalán találtam néhány oldalnyi olasz nyelvű följegyzést, ezt bizonyonnyal maga Serafini vetette papírra, bizonyoságául annak, milyen érdeklődéssel mélyedt el eme traktátusban. Lefordítottam, amiket írt (olasz hajóval is hajóztam már életem során), s most idemácsolom egy hányadát:

„Descartes szerint az embert két minőség teszi együttesen, nevezetesen a gondolkodó és a kiterjedt szubsztancia, másképpen fogalmazva: a lélek és a test, vagy: az értelem és a hús. A kérdés ezek után már csak az, hogy mi a csoda biztosítja e kettő között a kapcsolatot, hogyan működik együtt két ilyen alapvetően különböző dolog? Descartes kínkeservesen, fogcsikorgatva alkot erre egy elméletet, amelyben az agyalapi mirigy válik közvetítővé anyag és szellem között, ám magyarázata erősen sántít. A racionalizmus pápája ezen a ponton finoman szólva sem racionális. Még kevésbé meggyőző. Mint kitűnő természettudós, Descartes korának leginkább haladó tudományából, a mechanikából indul ki, ám képtelen elfogadni azt a sok tekintetben logikusnak és igaznak tűnő konklúziót, amelyet az a sátáni angol, az ördögien okos Hobbes, amint a magam szemével olvastam, minden különösebb lelki megrázkódtatás nélkül vall, nevezetesen, hogy az ember teljes egészében mechanikus szerkezet. Az óránál pusztán bonyolultabb, de lényegét tekintve nem különböző. Descartes, Hobbesszal ellentétben, nem tudja a világnézetéből kiiktatni a metafizikát. Végső soron az Istent. Így aztán mindmáig marad a feloldhatatlan dualizmus: a test és a lélek (a res extensa és a res cogitans) különálló létező a kartéziánusok szemében, márpedig mindennapi gondolkodásunkat a mai napig ez az irányzat határozza meg.

A testek tehát pusztá automaták, olyan jól kifundált szerkezetek, amelyekbe (talán) beköltözik egy-egy lélek, akár hajléktalan madár az elhagyott fészekbe, ám az ellenkezője sem zárható ki. Ebből az következik, hogy mások vonatkozásában soha nem lehetünk meggyőződve arról, lakozik-e bennük értelem, avagy sem, ezt kizárólag saját magunk esetében tudhatjuk. Ennek folytán semmilyen módon nem juthatunk bizonyosságra afelől, a Másik Ember teste, amit látunk, vajon

átlelkesült test-e? Egyes-egyedül a saját lelkünk, értelmünk létezéséről lehetünk meggyőződve: cogito ergo sum: gondolkodom, tehát vagyok, vagyis bizonyosan létezik egy ego, egy szubsztancia, ami (vagy aki) gondolkodik, s ez vagyok én. Hogy benned is van-e ilyen, aki olvasod mindezeket, ha lesz olyan valaha is, abban ugyan hihetek, azt akár remélhetem, hón áhíthatom is, bizonyosságot szerezni róla viszont nem tudok. Talán egyetlen reményem lehetséges: a nyelv. Ha a Másik Ember beszél, nem lehet pusztán automata. Ha a Másik Ember elolvassa a soraim, s értelmezi őket, kell, hogy legyen benne res cogitans.”

Azért kopíroztam ide a genovai néhány oldalas kommentárjából éppen ezt a részt, mert kísértetiesnek találom, hogy akkoriban pont ilyen gondolatok foglalkoztatták. Mivel dátumot írt a szöveg alá, nyilvánvaló számomra, hogy Serafini ezeket a mondatokat két nappal azelőtt vetette papírra, hogy kikötöttünk Szerafinián. Mechanikus gépembereket emleget, s mi azon a különös földdarabon nem egyszer találkoztunk olyan emberi lényekkel, akik kézfejük helyén kalapácsot hordoztak, meg olyanokkal, akiknek késekben, bárdokban végződött a karjuk. Saját két szememmel láttam egy lányt, akinek a mellkasán – ott, ahol a melleinek kellett volna lenniük – két mécses világított. Föl nem foghatom, mi égett azokban a mécsesekben, de az vitathatatlan, hogy a testéből nőttek elő, a tövüket még bőr borította, a többi részüket azonban valami ismeretlen, kerámiára emlékeztető anyagnak néztem. Vajon teljes egészében mechanikus gépezet volt az a lány? Hasonló ahhoz a furcsa szerkezethez, amit az utolsó pillanatban hoztunk a fedélzetre, bár elképzelésünk sem volt, mire lehet használni, s amiről később kiderült, hogy a tenger sós levét iható vízzé alakítja? Vagy élő ember volt szegény, amilyenek mindannyian vagyunk, csak egy géppel ötvözték egybe?

Hajósinas koromban a *Carlos*on szolgáltam. Az ősrégi, ütött-kopott karak fedélzetmesterének a feje teteje, jól emlékszem, fémből készült. Valami verekedésben betört a koponyája, és egy ügyes kezű felcser a keletkezett lyukat ezüstlemezzel fedte be. A lemez széleit a csonthoz szegecselte, s az esztendőik során a lemez peremét körbenötte a bőr. A fedélzetmester még évekig élt, bár állandóan fájt a feje, ezért még többet ivott, mint a verekedés előtt. Vajon annak a lánynak is hasonlóképpen illesztettek mécseseket a mellkasára? Netán a kalapácskezü emberek jobbát levágták, hogy kalapáccsal pótolják az imígyen keletkező hiányt? Lehet, hogy Szerafinia tojástartó meg háromfejű madarai igazából tudományos eredmények, nem természetes lények? Az ember teremtette őket, nem az Úristen? Miféle eretnokség ez, Máriám!

– ..5.....,, *péntek, éjjel* –

Ma alaposan megvizsgáltam az egyik szerafinai madarat. Ezerféle színben

pompázó, a testéhez képest aprócska fejű szárnyas, gitár alakú farktoll-csokorral. Bekukkantottam a szárnyai alá, szétfeszítettem a csőrét, belenéztem a torkába. Ezeken a helyeken semmi különöset nem tapasztaltam. A lábán hat ujj van, a szárnyai végén hegyes, de puha túske, mint a macska bajsza. Nem találtam rajta semmi jelét annak, hogy mechanikus szerkezet lenne. Csípős szaga is élőlényre vall. Igaz, Descartes szerint a létező biológiai testek mind mechanikus gépek, a res extensa semmi egyéb, mint szerkezet. A kérdés ennek fényében tehát nem is az, micsoda a madár (organikus gépezet, mint jómagam), sokkal inkább azt kell firtatnom: Isten alkotta vagy ember? És a választ, bevallom, nem tudom.

Ha ember alkotta masinákkal van dolgunk, akkor nyilván azokat a férgeket is a szerafiniai tudósok készítették, amelyeket először a vitorlamester füle mögül, aztán a harmadtiszt vállából, majd a hajósinas talpából és az egyik matróz tomporából műtött ki a doktorunk. Alighogy előbukkantak a bőr alól, kisvártatva szétporladtak mind. Mindegyik férfiba különböző féreg költözött be, ám egyik sem emlékeztetett az otthoni nyüvekre. Ennek már két hónapja, be is számoltam már róla, ismétlem önmagam. Újabb férgesedés viszont azóta egyszer sem fordult elő. A kioperált élősködőket megvizsgálni magától értetődően nem lehetett, hiszen porrá lettek – mint a szivar hamuját, fölkapta őket a szél, és meghintette velük a tengert –, így azt sem tudhattuk meg, miféle szerzetek voltak.

Töröm a fejem, egyre csak töröm: mi lehet Szerafinia? Micsoda világ az valójában? Néha bánom, hogy eljöttem onnan. Talán maradhattam volna a genovai-val. Nem az ismeretlentől való szorongás miatt nem tettem – éltem már eleget, a halált nem félem. Hogy mégis fölszálltam erre a hajóra, a kötelesség szavának tulajdonítom. Bár, igazság szerint, akkor talán meg sem fordult a fejemben, hogy tehetnék másként is, csak azóta kínzó töprengéseim miatt merült föl bennem a lehetőség. Jézusom!

– *kivehetetlen dátum* –

Amennyiben Szerafinia János pap országával azonos, amint azt Serafini fölvetette, az ország nyelvét értenünk kellett volna. János pap nesztoriánus pap volt, népe bizonyonnyal leszármazottja azoknak, akik a rómaiak uralma alatt éltek Keleten. De ha feltesszük, hogy mégsem, akkor is megmagyarázhatatlan a teljes idegenség érzete, ami mindannyiunkon úrrá lett azon a földdarabon. Hiszen ha János pap népére akadtunk, legalább a vallási rítusokat föl kellett volna ismernünk, bármennyit torzultak is az évszázadok alatt. Mégsem láttunk kereszténységre utaló jeleket. Abban sem vagyok biztos, hogy egyáltalán templomaik vannak...

– ..8.....,, *hétfő, éjszaka* –

Ma délután megtaláltuk az utat hazafelé. Hasonlóképpen a véletlen műve volt, ahogyan ide érkeztünk, Szerafinia tengerére (azt sem tudom, persze, hogy ez a tenger valóban elkülönül-e a többitől, vagy csupán az érzékeink csálnak meg). Nem szorosan hajóztunk át, és nem átjáróra bukkantunk, egyszer csak zötytyent egyet alattunk a hajótest, mintha hatalmas hullámra futott volna, pedig csendes volt a víz tükre, s mikor újra nyugalmi állapotba kerültünk, szigetet pillantottunk meg bal felől: az Indiai-óceán egyik szigetcsoportjának előhírnökét, mint csakhamar kiderült.

Azt már csak az örömmámor múltán vettük észre, hogy minden élőlény, amit a különös földön rakodtunk a szkúnerra, egyik pillanatról a másikra elpusztult. A növények helyén száraz kórók kornyadoztak, az állatok tetemei orrfacsaró búzt árasztottak, úgyhogy mielőbb a tengerbe kellett őket vetni. Egyiket-másikat fölhasítottam előtte: zsigereket, húst és vért találtam a bensejükben...

Szinte semmi nem maradt bizonyosságul arra, miféle hihetetlen világban jártunk.

– Jobb is, ha elfeledjük – motyogta az atya, s a kapitány egyetértően biccentett.

– És a genovai? – kérdeztem.

A kapitány a fejét csóválta.

– Mondunk érte egy imát – jelentette ki a pap.

Dühösen otthagytam őket. A biztonságba érkezve felednek mindent, már a fölfedezés dicsősége sem érdekeli senkit. És azon sem tűnődnek el, hogyan kerültünk vissza hirtelen a hajózási útvonalunkra?

Félek, néhány hét múlva meg leszek győződve arról, csak álmodtam Szerafiniát...

Molnár József

Szemében fekete hattyú

Ül az elmúlás bokrában,
szemében fekete hattyú,
markol az érkező csendbe.

Olaj-barna évek
sikolyát súgják
a földre hajolt fák.

Felcihelődik, elindul,
mint akire várnak.

A gémes-kutas égben
szemét-ként a remény.
Még ég a szív-gyújtotta
perc-ölelés.

Már az átkok se fognak.

Kísértet üvölt
az évgyűrűk
szorításában.

Egy néma hegedű
rázendít a domboldalt
űző széllel.

Tulipántos ládában a
múlt,
örökét tudatlan
rablók mérik.

Csak a vizet nem
kérdi senki,
pedig ő halkan,
mint az eső-dob zápor,
pergeti bűneink.

Megérkezik, a hű eb-
Isten a kapuban várja.
Elmegy mellette,
miután belé rüg.

Kitaszítva

(Kiss Richárd – rézkarc)

Arcom

Arcom bolondok
gyülekezete,
gyászos fővel napozó
tudatlanoké,
arcom a bálványok
hirdető helye,
meg sem született
bárányoké.

Arcom a tenger hegyek-
hullámzása,
villámokkal átszúrt
napé,

arcom a gyémántok
üvöltő párája,
fedetlen keblű
sóhajoké.

Beszélő kövek

Szád helyén suttogás,
kilélegzett csend,
távolodó közeledések,
nappal átkozott álmok.

Szád helyén gyémánt lovak,
csillagtakarós sírok,
bólogató szomorú tüzek,
börtönre vágyó szabadulás.

Szád helyén kacagó holtak,
viharrá énekelt vallomás,
szád helyén beszélő kövek,
soha el nem múló villanás.

Verók Attila

Recenzió2 – új műfaj születőben?

(Tüskés Gábor: Hagyomány és kritika. Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez)

Különös öröm, ha az *Agria* lapjain bármilyen szempontból helyi vonatkozású írások bemutatására kerithetünk sort. Az újabb lapszámok összeállítása előtti, folyamatosan elő-előtörő kezdeti izgalmunk, mely szerint a helyi, regionális, országos, esetleg nemzetközi író- és/vagy kutatóközösség tagjai nem szolgáltatnak negyedévenként recenzió tárgyú tehető szövegeket, az elmúlt évek során mindenkor elszállt. Az Egerhez köthető témák vagy egri illetőségű szerzők munkái – számtalan esetben a kettő együtt – szép- vagy szakirodalmi írások kimeríthetetlennek tűnő forrásául szolgálnak, így önkéntelenül is felkínálva magukat a frissen megjelenő *Agria*-számokban történő ismertetésre. Mindezt megnyugtató tényként konstataálhatjuk, mert így biztosítottnak látjuk a helyi szellemi értékek felmutatásának, megőrzésének szerves folyamatát, ami a helyi társadalom kulturális, identitás- és mentalitásbeli kohéziójának fundamentuma.

Az alábbiakban bemutatásra kerülő „szöveggyűjtemény” szerzője Tüskés Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központjának keretein belül működő Irodalomtudományi Intézet XVIII. Századi Osztályának vezetője, aki egyben az Eszterházy Károly Főiskola Irodalomtudományi Intézetének óraadó tanára immár hosszú évtizedek óta. A szerzőt jól ismeri nemcsak a nemzetközi, a hazai, hanem az egri tudóstársadalom és olvasóközönség is, hiszen több írását szentelte már Eger kora újkori – elsősorban katolikus szellemiségű – művelődése bemutatásának. A neves irodalomtörténész most egészen új típusú kötetel rukkolt elő: 1979 és 2012 között napvilágot látott könyvkritikáiból, PhD- és akadémiai doktori értekezésekhez írt opponensi véleményeiből válogatott össze egy hatalmas csokorra valót, pontosan hatvan darabot. Munkájához írt előszavát a szerző a következő mondatokkal kezdi: *„Ez a kötet műfaji újítást jelez abban az értelemben, hogy míg a kortárs irodalom alkotásairól írt kritikák kötetbe gyűjtése és együttes újraközlése bevett gyakorlat az irodalomkritikában, az irodalomtudományi szakirodalom darabjairól írt, folyóiratokban megjelent bírálatok önálló kötetbe rendezése nem szokványos jelenség. Az sem túl gyakori, hogy az ilyen bírálatok szerzői tanulmánykötet részeként, mintegy a tanulmányok kiegészítéseként jelennek meg újra. Ez az egyik fő oka annak, hogy míg az irodalomtörténészek kritikus munkásságát többé-kevésbé módszeresen számon tartja a tudománytörténet, jóval kevesebb figyelem fordul az irodalomtudományi művek kritikai recepciójára. A szakbibliográfiákban ugyan folyamatosan zajlik a regisztrálás, a külföldi szakirodalom kritikái fogadtatásának számon tartása és értékelése azonban nem megoldott, s a*

tudománytörténeti áttekintések is gyakran figyelmen kívül hagyják különösen a régebbi korok irodalmával kapcsolatos szakkritikákat.” (Vö. 7. o.) A szerzővel egyetértésben magam is kijelenthetem, hogy a szakirodalmi bírálatok komoly ösztönző erővel bír(hat)nak a kutatások további elősegítése szempontjából, hiszen összegző, következtető, esetleges hibákat korrigáló, látens összefüggéseket feltáró és – optimális esetben – a további kutatásokhoz új irányt, nézőpontokat felvető szerepük termékenyítő lehet az adott témában kutatásokat folytatók számára.

Azon túlmenően, hogy a bemutatandó, izgalmas, egykori és mai irodalom- és művelődéstörténeti kérdésekre reflektáló írásokat szerzőjük egyfajta „*szakmai olvasónapló*”-nak (9. o.), egyéni kutatói érdeklődésének alakulását dokumentáló lenyomatnak is szánta, nagyon fontos didaktikai feladatot is felvállal jelen összeállításával. Felhívja ugyanis főként a szakmai utánpótlás bázisául szolgáló fiatal kutatói társadalom tagjainak figyelmét arra a kiemelt jelentőségű, ám mára elhalványulni látszó szakmai hozzáállásra, mely szerint az elődök munkájának ismerete nélkül a kutatásokban való előrelépés mind szakmaetikailag, mind módszertanilag kifogásolható. A szerző mindezt nagyon visszafogottan mondja el, amikor kijelenti: „*a hazai irodalom- és művelődéstörténeti kutatásokban gyakran előfordul a korábbi szakirodalom fontos tételeinek figyelmen kívül hagyása, s ez nem csak a külföldi publikációkra érvényes*” (vö. 8. o.). Könyve létrehozásának alapvető célját pedig az olyan bírálatok kiválasztásában látja, amelyek a „*maguk idején előremutató és ma is időtállóknak bizonyult munkákat értékelnek. E művek nem elhanyagolható része ma is ösztönözheti a kutatást, fejlesztheti a szakmai gondolkodást, s a bírálatokban megfogalmazott elvi, módszertani, terminológiai tanulságok és elvégzendő feladatok többsége ma is időszerű*.” (Vö. ugyanott.) A mindenkor tiszteletet ébresztő kutatói alázattól és az egyetemi tanár felvállalt nevelői, kultúraterjesztő igényt propagáló gondolataitól átítatott szavak megszívlelendőek mindazok számára, akik többek között a helyi kulturális-szellemi értékek felmutatását vállalták magukra. Nemcsak szűk szakmai berkekben, hanem a szélesebb olvasóközönség részéről is jogos kíváncsi vagyok, hogy a tárgyalt témák teljes kutatástörténeti spektrumát ismerjék, és munkáikba beépítsék az illető szakemberek. Hitelesen írni és közvetíteni a korábbi releváns megállapítások ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen! Ezt az ódiomot elhivatott tudós, kutatási eredményeit nagyobb nyilvánosság számára is elérhetővé tevő tanár vagy a legnemesebb kultúrákövetítő és hagyománymegőrző céloktól motivált helytörténész sem vállalhatja magára! A megmásíthatatlan alapelvet pedig a hasonló területen tevékenykedő, fiatal generáció tagjainak is magukévé kell tenniük. Ehhez a tanulási, bevésoedési folyamathoz kínál egyszerű kiindulópontot és lehetséges útmutatást Tüskés Gábor legújabb könyve.

A sokatmondó című kötet (*Hagyomány és kritika*) négy nagyobb tematikus egységre oszlik. A műfajokat, szöveg- és kiadványtípusokat bemutató első fejezetben, amely egyúttal a szerző eddigi kutatásainak egyik súlypontját is kijelöli, tizennyolc egykori

recenzió kapott helyet. Az írások főként a közép-európai kultúrtörténet 16–18. század időszakához kapcsolódó szakirodalmi munkák tanulmányozása nyomán születtek. A tizenegy külföldi és öt hazai szakirodalmi munkát lényegileg ismertető recenzió mellett helyet kapott ebben a részben egy hazai, magyar nyelven készített akadémiai doktori, illetve egy hazai, de francia nyelven benyújtott PhD-értekezés is. A témák és az írások sokfélesége nem teszi lehetővé minden egyes kritika bemutatását vagy akár felsorolását, így csupán kiemelek néhányat a tárgyalt kérdéskörök közül. A könyv első lapjain megismerkedhetünk a reneszánsz és a barokk idősza közötti irodalmi műfajokkal, a manierizmus problémájával. A későbbiekben olvashatunk a 16. századi meditációkról, Luther fabuláiról és közmondásairól, a francia levél- és utazási irodalom kora újkori remekeiről, a magyar, a lengyel és a román, főként latin nyelvű, jezsuita iskoladrámákról, II. Rákóczi Ferenc fohászairól, különféle katolikus prédikációgyűjteményekről és szerzőikről, Esterházy Pál elmélkedés- és példagyűjteményéről, valamint további magyar protestáns *exemplum*okról, a kora újkori vallásos könyv és a női olvasók várhatóan még sok új eredménnyel kecsegtető kutatási kérdéseiről, a 17–18. századi katekizmusokról, valamint a 19. században használt vallásos népi kalendáriummokról. A fejezetet a felsőnyéki halotti búcsúztatókat felvonultató és elemző kötetről készült kritika zárja.

Mivel a jelen sorok írója eddig ismeretlen helyzettel került szembe, tudniillik, hogy könyvbírálatokat tartalmazó kötetéről készítsen bírálatot, nem a megszokott kritikaírási sémát választja, hanem az *Agria* szellemiségéhez híven a „szöveggyűjteményben” felbukkanó, kizárólag egri vonatkozású megjegyzésekre, utalásokra fordítja tekintetét. Az első fejezetben egyetlen alkalommal ütközünk Eger nevébe, mégpedig az Irena Kadulka gdański professzorasszony könyvéről (*Teatr jezuicki XVIII i XIX wieku w Polsce. Z antologia dramatu*. Gdańsk, 1997) készült recenzióban (lásd 45–47. o.). A régi lengyel irodalom – és különösen a jezsuita iskoladrámák – kutatója nem ismeretlen az egri közönség előtt sem, hiszen a 2000-es évek elejéig háromévente megrendezett ún. „egri iskoladráma konferenciákon” hallhatták előadásait. A konferenciáknak azóta sem szakadt vége, csak az egri helyszín változott, hiszen az elmúlt évtizedben Kolozsvár, Nagyvárad és Nyitra adott otthont a rangos tudományos eseménynek, a következő helyszín pedig Edelény lesz (az egyik főszervező, az immár Egerben tevékenykedő Pintér Márta szíves közlése). A konferenciákon általában az egri iskoladrámák kérdése is terítékre kerül, amikor újabb szempontok merülnek fel a mára viszonylag jól feldolgozott szövegek kapcsán.

A Tüskés-kötet második nagy tematikus egységét a művelődés- és eszmetörténeti folyamatokat tárgyaló recenziók alkotják. A tizenhat írásban hat külföldi, kilenc hazai, egy pedig itthon megjelent, de angol nyelven kiadott szakirodalmat mutat be. A széles spektrumon elhelyezkedő írások sorában olvashatunk többek között Seneca latin és német nyelven kiadott filozófiai műveiről, a kora újkori nyilvánosság és közvélemény

problémájáról, a reformáció teológiájának elzászi és magyarországi recepciójáról, a 'patria' fogalmáról a kora újkori Európában, a 17. századi populáris irodalomhoz fűződő kutatásokról, a kolozsvári Lyceum-könyvtárról, misszionáriusok leveleiről, a csehországi jezsuiták és a magyarországi piaristák tevékenységéről, a közép-európai írásbeliség, a folklór, az irodalom és a művelődés összefüggéseiről, valamint a szerző által nagyra becsült és többször meghitt szeretettel emlegetett szegedi néprajzkutató, Bálint Sándor különféle írásairól. Ebben a részben többször is szó esik egri témákról és személyekről. A Tübingenben élő magyar történész, Fata Márta egyik könyvéről (*Ungarn, das Reich der Stephanskronen im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500 bis 1700*. Münster, 2000) készült írásában (vö. 96–98. o.) Tüskés Gábor többször is felelmeleti az egri kötődésű Bitskey István akadémikus, irodalomtörténész munkásságát és műveit, amelyekre a dicsérő kritikával illetett könyv hazánkban elszármazott szerzője is nem egyszer hivatkozik. Bitskey István írásainak jelentőségét mutatja, hogy közülük kettő is helyet kapott a kötetben mint recenzió tárgyául szolgáló írásmű. Az 1996-ban megjelent *Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés* című könyvből (vö. 107–111. o.) megtudjuk például, hogy az olasz intézményben 1559 és 1782 között hatszáznál is több magyarországi alumnus tanult. Ennek a jelentősége különösen akkor tűnik fel, amikor arról szerzünk tudomást, hogy a 17–18. századi magyarországi főpapok mintegy hatvan százaléka az egykori római kollégiumban diákoskodott. A közvetlen magyarországi hatást pedig – Bitskey István kutatásai nyomán – Tüskés Gábor az alábbiakban látja: „A római iskolázottságú klérus főpapságra emelkedett tagjainak az elemzések szerint meghatározó szerepe volt Magyarország XVIII. századi újjáépítésében, a papképzés újjászervezésében, könyvtárak alapításában és a barokk művelődés központjainak számító egyházmegyei székhelyek kiépülésében. A képzőművészeti mecenatúra vizsgálatakor Bitskey jóval több itáliai, ezen belül római hatásra hívja fel a figyelmet, mint amennyit a művészettörténet eddig számon tartott. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a kollégium egykori növendékei főpapi mecénásként nem átlagos szintű mestereket, hanem többnyire európai rangú művészeket kértek fel elképzeléseik megvalósítására. Mecénási tevékenysége mellett, azzal szorosan összefonódva számos egykori római alumnus maga is aktív művelője volt a tudományok és a művészetek valamelyik területének.” Azt hiszem, az idézett részből könnyedén ráismerni például gróf Eszterházy Károly püspökre, aki mára Eger ikonikus alakjává nőtt. Ezt a kijelentést csak erősíti az ugyancsak Bitskey István tollából származó *Püspökök, írók, könyvtárak: Egri főpapok irodalmi mecenatúrája a barokk korban* (Eger, 1997) című kötetéről készült bírálatban foglaltak (vö. 112–115. o.). A könyv alapján Tüskés Gábor is kiemeli, hogy az 1598 és 1799 közötti időszak tizenhét egri püspöke közül tizenhárom Rómában, az előbb megnevezett intézményben tanult, ami a magyar kléruson belül is átlagos felüli

arányának számít (76,5 százalék). Egerben tehát különösen sok itáliai hatással számolhatunk a kultúra minden területén a korai újkorban. A kötet legnagyobb része a 18. század két legjelentősebb püspök mecénásának, Barkóczy Ferencnek (1710–1765) és Eszterházy Károlynak (1725–1799) az irodalompartoló tevékenységét (fordítások, püspöki nyomda, könyvtáralapítás, építtetések stb.) tárgyalja, ezzel is bizonyítva, hogy a kora újkorban a püspöki székhely és a püspök személye különösen fontos szerepet játszott az egyházmegye és a régió szellemi életének alakulásában.

A harmadik fejezet az irodalom és a képzőművészet problémátörténeti kérdései köré szerveződik. A tizenkét recenzióban tizenöt (hét külföldi és nyolc hazai) szakirodalmi munka bemutatására vállalkozik a szerző. Értésülünk itt az ikonológia és műértelmezés, a képzőművészet és az irodalom kapcsolatáról, majd több bírálat is foglalkozik a történeti művek címlap-ikonográfiájával, címlapképeivel és keretszövegeivel a 16–18. századból vagy különféle német és angol emblémáskönyvekkel. Hírt kapunk továbbá a magyarországi barokk szentképekről, a múltszemlélet, a művész-kultusz és a műpartolás hazai viszonyairól, illetve Lipót Vilmos főherceg egyedülálló műgyűjteményéről. A Knapp Éva és Kilián István tanulmányaiból összeállított kötet (*The Sopron Collection of Jesuit Stage Designs*. Budapest, 1999), amely a soproni jezsuiták iskolai színjátszó tevékenységének állít emléket, azon kevés számú képi forrásról, jelen esetben egy díszlettervgyűjteményről számol be, amely rendelkezésünkre áll a kora újkor színháztörténet megfelelő fejezetéből. A tanulmányok szövegéből kitűnik, hogy a nagyszombati, a pozsonyi, a székesfehérvári és a sárospataki mellett az egri jezsuita gimnázium forrásanyagából készült az ismertetésre kerülő összefoglalás, melynek eredménye: a 18. századra megkétszereződött a világi témájú darabok száma a vallási tárgyúak rovására, és egyre többször dolgoztak fel antik mitológiai, ókori (főleg drámai) és a magyar történelem korábbi századaiból való témákat. A *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon* (Budapest, 2000) című kiállításkatalógusban ismét egri vonatkozású adatra bukkanunk (vö. 181–187. o.). Az irodalmi szövegek képzőművészeti alkotásokat ihlető szerepét vizsgáló részben Pyrker János László (1772–1847) egri érsek *Rudolphias* című, német nyelvű eposza kapcsán értesülünk arról, hogy ez a mű lehetett a forrása Anton Petter bécsi akadémiai tanár festményének, amelyen Ottokár cseh király fia elkéri apja holttestét, valamint Johann Nepomuk Geiger hasonló témájú, több kiadást megért litográfiájának is. A neves művészettörténész plébános, Szilárdfy Zoltán *Barokk szentképek Magyarországon* (Budapest, 1984) című füzetében részben saját gyűjteményére alapozva mutatja be a vallásos ikonográfiához fűződő tudnivalókat. Mindezzel párhuzamosan egykor nagy érdeklődéssel kísért kiállításokra is sor került, így többek között az egri Vármúzeumban, ahol a 17–19. századi kolostormunkákat tematizáló kiállítás önálló részét képezte a nevezett ikonográfiai gyűjtemény (vö. 188–189. o.). A Sinkó Katalin által megálmodott és életre hívott *Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művész-kultusz és mű-*

pártolás Magyarországon a 19. században (Budapest, 1995) című katalógusról készített kritikájában Tüskés Gábor külön felhívja a figyelmet az egrivé lett Tárkányi Béla (1821–1886) költőre, aki ódáival jelentősen hozzájárult a magyarországi Munkácsy-kultusz irodalmi beágyazódásához (vö. 193–196. o.).

A recenziós kötet utolsó nagy fejezete a neolatin és német irodalom, a komparatiztika és a tudománytörténet tárgyköréből vesz görcső alá szakirodalmi alapmunkákat. A repertoár itt is igen széles körű, hiszen ismereteket kapunk a 15–16. századi itáliai Homérosz- és Vergilius-recepcióról, Erasmus latin és német nyelvű műveiről, a 2006. évi budapesti neolatin világkongresszus előadásairól, a bécsi egyetemen folyó neolatin kutatásokról, a „kereszténység védőbástyája” eszme 15–16. századi történetéről, a Wolfenbüttelben folyó barokk-kutatásokról, a természettudományok és a művészetek kapcsolatáról a korai újkorban, a Gottsched házaspár irodalomszervező tevékenységéről, a Lessing-kézikönyvről, a Magyarország-képről a német irodalomban és historiográfiában, valamint a 16–20. századi moralistákról. Az utolsó recenzió a kötetben többször visszatérő Bálint Sándornak állít emléket, hiszen egy megható levelezés történetét mutatja be az egész életét Szegeden leelő néprajztudós és Ausztráliába emigrált tanítványa, Lang Ernő között (vö. 252–255. o.). Ebben a fejezetben sem maradunk egri hivatkozás nélkül, hiszen a kiváló szegedi filozófus-művelődéstörténész, Penke Olga három, akadémiai doktori értekezésnek szánt opuszáról írt bírálatában Tüskés Gábor *Filozofikus világtörténetek és történetfilozófiák* összefoglaló címen átfogó bemutatást nyújt sok minden más mellett a magyarországi filozofikus világtörténetekről is. Ezek sorában megemlékezik a Barkóczy Ferenc egri püspök körül csoportosuló literátus értelmiségéről is, melynek kiemeli erős történeti érdeklődését. Külön rámutat az intellektuális személyiségekből álló kör legtermékenyebb historikusának, Ambrosovszky Mihálynak latin nyelven kiadott, egyetemes történeti áttekintésére, amely még további kutatások tárgyát képezhetné a későbbiekben.

Tüskés Gábor újszerű kötete éles szemmel fókuszál az irodalomelméleti kutatás sarkalatos pontjaira, eddig felderítetlen területeire, amelyekre – tőle megszokott módon – orvosi pontossággal meghatározott iránymutatás keretében hívja fel a figyelmet. Mindezt pedig a nemzetközi és a hazai szakirodalom alapvető munkáinak bemutatásába ágyazva teszi, miközben didaktikai szempontokat is szem előtt tart, hiszen nem feledkezik meg az elődök kutatási eredményeire való rámutatásról, az újabb tudósgeneráció tagjainak lépéseit irányító szükségszerű pedagógiai munkáról sem. Legújabb könyve igazi kor- és kutatástörténeti áttekintés, melynek hitelességét és használhatóságát a kötet lektorának, Bitskey Istvánnak a személye csak még inkább alátámasztja.

(Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013.)

Lengyel János

Valamit mondani „kárpataljaiul”

Ferenczi Tihamér: Tölgyből gerincet

Ferenczi Tihamérral személyesen 2011 őszén találkoztam először a szülőfalujában Badalóban, amikor Dupka György és a település közössége ünnepséget szervezett a költő hetvenedik születésnapja alkalmából. A költő tiszteletére az ungvári Intermix Kiadó a Bethlen Gábor Alap támogatásával egy 70 verset tartalmazó kötetet jelentetett meg a pályatárs és jó barát, Nagy Zoltán Mihály szerkesztésében. A kötet utószavában írja: „Később egyre ritkábban jelentkezett, pár éve nem is jön, de úgy hiszem, barátságunk – a személyes kontaktusból látens kapcsolattá lényegülve – megmaradt.”

Akkor ott én egy alacsony megszeppent, félénk gyereket láttam ülni a zajos sokaság közepette, de szemében a boldogság lángja lobogott, a szája sarkában ott bujkált az a fajta mosoly, ami azon emberek sajátja, akik úgy vélik, nem éltek hiába. Sors tépázta életút áll mögötte, de ott akkor ő volt a középpontban, az a sok ember csak azért jött el, hogy Ferenczi Tihamért a költőt, a falu hírességét ünnepelje.

Hetven év, hetven vers. Egy ember, egy életút. A kötet három ciklusra tagolódik. Beszédes verssel indít, *valamit el kell mondanom / különben nem lesz oltalom* – írja Ferenczi a *valamit mondani* című művében. S ez a valami minden, minden, amit a költő átélt, gondolt, egy átszenvedett élet versekbe öntve. Majdnem azt írtam, ölvé, mert némely verset olvasva, olyan érzetemet támadt, hogy a vers végén a szerző is befejeződik, elmúlik, a pont az ő végét is jelenti. De mégsem, hiszen főnix madárként újra feltámad a következő költeményben, ahol éppen a rég elhalt badalói cigány zenész, Lámek hegedűjét szólaltatja meg, és az olvasó fülében mintha valóban felcsendülnének a régen enyészetté vált dallamok. *Mint mikor ha felsírt / Lámek hegedűje / istenek mennyei nektárja / fáradt a lelkünkbe (Lámek hegedűje)*

Ferenczi egész életét szülőfalujában töltötte visszavonultan, már-már rejtőzködve, ami főként a vele született látáshibának tudható be. *Bolyongok / az éjszakák / hold-mosta / szurdokjaiban. // Mégse tudom / nem tudhatom: / a csenden túl / mi van? (A csenden túl)* Költészetét a tömörség, a sallangmentes egyszerű közlési forma jellemzi. Verseinek többsége rövid tényközlés, egy gondolatot visz végig vagy csupán elindít, hogy az olvasó a költő által kijelölt úton jusson el a megvilágosodáshoz. *Űrt vájt belém / a csönd. / Benne lényem / ödöng. (Űr)*

Ferenczit olvasva az egyszerre önmagába zárkózó és a világra rácsodálkozó

ember tépelődése, már-már önmarcangolása tárul az olvasó elé. *Miért is hittem volna, hogy egyszer / a gyermek-nyárból férfi-ősz lehet, / hogy a fénymázás égbolt-porcelán / felhő-cserepekre töredezhetsz. (Férfiidő)*

Az 1990-es évek elején M. Takács Lajos magyarországi irodalomtörténész megszerkesztette a kárpátaljai magyar irodalommal foglalkozó *Vergődő szél* című antológiát. Ennek anyaggyűjtése során ismerkedett meg Ferenczi Tihamérral. Ő segítette abban, hogy Debrecenben megműtsék a szemét. A beavatkozás sikeres volt, a költő látása jelentősen javult. Ez ugyan nem vált sorsfordítónak a számára, de a változás a verseiben is megmutatkozott. Ahogy Dupka György mondta az ünnepi rendezvényen, kinyílt a költő szeme, a szürke, a fekete ezernyi árnyalatának világából kilépve meglátta a világ igazi színeit. *reggel / a Nap-kéve / kalász-fénye / meleg / laza // egy / hegy / kék / buborék / ez itt a / haza (grafika)*

Örök fájdalom számára a társ, a kedves hiánya. Több versében is felbukkan a sosem volt, a megfoghatatlan, a mindig változó, ám soha el nem halványuló szeretett lény(lány). *Kinyújtja a vágy / feléd a karom. / Fényedet, lényedet / akarom nagyon. (Napraforgó)* Szükszavúságát, féltékenységét személyesen is megtapasztalhattam a már említett születésnap rendezvényen, amikor interjút akartam készíteni vele. A költő minden kérdésemre rövid tömondatokban válaszolt, de amikor a feleség, a család hiánya került szóba, elhallgatott. Fiatalon ő is volt szerelmes, viszont a betegsége okozta kisebbségi érzet megakadályozta abban, hogy bárkihez is közeledjen, de a vágy, a várakozás örökre megmaradt. *Várlak, mint buszra várók / az utolsó kocsit / a fagyon topogva. / Kereslek, jöjj, mert rám száll / a nyugtalanság, / bevon, mint fémet a rozsdá. (Nyugtalanul)*

A félték költőben lakozó férfi nem tud belenyugodni a helyzetébe. *Reménytelenség, nem hiszek neked! / Perc-özegek ugrálnak / az Idő szikláin. / Te, Kedves: bárhol vagy, / megtalálalak, / mert hiányzol nekem ... (Nyugtalanul)* Ez a fajta hiányérzet megmérgezi a lelket, sosem hagyja nyugodni, űzi, hajtja, hogy szavakba öntve, versek által kitörjön börtönéből és szabadabbá válva a világ részévé váljon. *Játszani tengert, csillagot, / mert nem vagy sehol, / rakéta-robajú szerelem – / Elhúzni / lányszívek idegen bolygói mellett / tovább, feléd, / ragyogó álom – csillagom – / Elérlek-e? / – Nem tudhatom. (Nem tudhatom)*

Az egyedüllét, a magány próbára teszi az embert, hiszen ösztönénél fogva társas lény. Úgy érzem, Ferenczi számára az írás, a költészet egyfajta menedék, egy ön-maga alkotta fantáziavilágba költözve írja ki magából keservét, amit cipelni már képtelen. Nem, ennek az apró termetű embernek hatalmas lelke van, amit egyfelől jól álcáz a külvilág elől, másfelől meg „szemérmetlenül” kitarulkozik előtte. *Hánykolódom / a magány / szalma – zöreijű ágyán, / sóhaj – síneken / zakatol a vágy / elfojtott lámpákkal / feléd. (Hiányod)*

Nagy Zoltán Mihályt idézve: „Ferenczi Tihamér költészete romlatlanul, romol-

hataatlanul tiszta, benne minden az és annyi, ami és amennyinek látszik.” Mint fentebb írtam, némely versét a gátlástan kitárulkozás, az álszemérem nélküli igazmondás jellemzi. Nála a fájdalom valóban fájdalom, a hiány valóban hiány, a szerelem valóban szerelem, még ha annak tárgya csak a képzeletvilág rózsalugásában üldögél soha be nem teljesülő boldogságára várva. A kedves csupán a költő képzeletében létezik, de ott nagyon is valós, életteli. *Éjszakáim / Altamira- / barlang - / falára / téged rajzol / álmaim / grafit - / ceruzája. (Barlangrajz)*

A valóságba visszatérve, a költő életében fontos személy volt az édesanyja, aki míg élt, megpróbált enyhíteni a társtalanság okozta fájdalomon. *Anyám* című versében írja : *Zúgjak, / sugár – traverzek. / Róla szóljak, / fészek – szívemben / csipogó fióka – versek!* Átvitt értelemben de a *Hangvilla* című versben is felbukkan az édesanyja: *Mint / megütött / hangvilla, / kondul / anyám nyelvén / a számban / a szó.*

Ferenczi számára egyaránt fontos a szűkebb és a tágabb léte, a szülőfalu és a Haza. Magyarországot nem hangos melldöngető szólammal vallja, hanem a rá jellemző csendességgel, de egyben határozottan is. *Diaszpórában élek, / mint rahói fenyők / túlelén / a fények. (Rahói fenyők)*

Több versében is foglalkozik az öregséggel, az elmúlással, a halállal. *Jéggé kövült vén: / ülök untan / ezredvégi zugban. / Didereg a fény / odúmban. (Hangulat)* Mintha csak programszerűen készülne a halálra, írja a következőket az *Idegen anyag* című négysorosában: *Gyűl bennem / idegen anyag. // Megtermelem / halálomat.*

Ferenczi verseiből kirajzolódik egy önmagával hadakozó lélek, aki belső készítésre vonul száműzetésbe, bilincseit önmaga rakta fel. *Én vagyok a legkisebb, / aki nem kell senkinek (A legkisebb)* Oldhatatlanul vágyakozik a szeretetre, törődésre, hogy legyen valaki, aki meghallgatja, megérti őt. Legyünk hát mi, olvasók, akik meghallgatjuk és megpróbáljuk megérteni a költőt, aki több mint hetven éve álmodja életét önkéntes bezártságában a Tisza partján. *írni / annyi / bírni / a lét / lélegzetét // lét-nyersanyag / arany mása / a vers (filozófiák).*

(Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest, 2011.)

Petercsák Tivadar

Egy Agria-kötetről az Agria folyóiratban

Agria – Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XVIII.

Az 1960-as években megalakult megyei múzeumi szervezetek központi intézményei, a megyei múzeumok a gyűjteményi és közművelődési munkájuk mellett kiemelkedő tudományos tevékenységet is folytattak gyűjtőterületükön. Ezek eredményeinek közreadására jelentették meg évkönyveiket, köztük az *Egri Múzeum Évkönyvét*, amely 1981-től *AGRIA (az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve)* néven kerül kiadásra. Az 1963-tól megjelent 47 kötet jól tükrözi a múzeum gyűjtőkörét, a múzeumban művelt tudományos diszciplínákat. A publikált tanulmányok nemcsak a megye és az ország tudományos közéletébe, hanem a nemzetközi kutatásokba is beépülve járultak hozzá múltunk, nemzeti hagyományaink minél teljesebb megismeréséhez. Jelen ismertetés az *Agria* folyóirat „idősebb testvére,” a fél évszázados periodika, az *Agria* múzeumi évkönyv legújabb kötetének bemutatásával szeretné felhívni a figyelmet az immár megyei hatókörű városi múzeumban folyó tudományos kutatómunkára és publikációs tevékenységre.

Az évkönyv napokban bemutatott XLVIII. kötete a 2012. március 8–9. között rendezett nagysikerű játékkonferencia előadásait publikálja. Ezzel folytatja azt a gyakorlatot, amelyre példa a Palócok I–IV. köteteinek a megjelenése alkalmából 1991-ben rendezett Palóc konferencia vagy a 2002-es „Múzeumi évszázadok Heves megyében” és „Az egri vár kultusza” tudományos tanácskozások múzeumi évkönyvben történő publikálása. Így teljesülhet az a fontos szándék, hogy a játékkutatók előadásait közreadva, az eredmények segíthessék, inspirálhassák a tudományterület további kutatásait.

A Dobó István Vármúzeum méltán vállalkozott a „Múzeum és játékhagyomány – Továbbélő játékkultúra” című tudományos konferencia megrendezésére, hiszen a több mint 3000 darabos népi és polgári játékgyűjteménye országos jelentőségű kollekciónak számít. A múzeum munkatársa, a konferenciát szervező *Császi Irén* néprajz- és múzeológus intenzív kutatásokat folytat a témában, és számos játékkiállítást is rendeztek. Kiemelkedő a „Ki játszik ilyen? Játékhagyomány és játékkultúra” című tárlat, amelyet 2010-ben mutattak be a Dobó-bástyában. Ez a 19. század végétől az 1970-es évekig a sokféle anyagból készített hagyományos népi játékok mellett a polgári gyermekjátékok mívés darabjaival, majd a kisipari szövetkezetek és vállalatok termékeivel idézte fel az elmúlt évszázad játékkultúráját. Az anyagból vándorkiállítás is készült, amelyet több magyarországi múzeum mellett bemutattak Csehországban és Lengyelországban is.

Indokolt tehát és öröndetes, hogy a múzeum most megjelenteti a konferencia előadásait, amelyek a magyarországi játékkultúra dokumentálásának, bemutatásának és továbbörökítésének a problémakörét dolgozták fel. Interdiszciplináris szemlélettel adnak áttekintést a hazai játékmúzeumok és gyűjtemények történetéről, anyagáról, a játékkiállításokról, a tradicionális népi technikákról, az iparművészeti és gyáripari játékokról, a játékkervezésről, valamint az átadás-átvétel, örökítés formáiról és lehetőségeiről. A szerzők kutatási eredményeik közreadása és a játéktörténeti értékek közvetítése mellett választ keresnek korunk felmerülő kérdésére is: hogyan lehet életben tartani a 21. században a hazai játékkultúra hagyományait.

A kötet 20 tanulmányt tartalmaz, amelyek különböző témakört ölelnek fel. Legnagyobb számban az ország különböző múzeumaiban, intézményeiben és magánszemélyek birtokában található játékgyűjteményt bemutató dolgozatot olvashatunk. *Császi Irén* megemlékezik az egy évszázada született Faragó Lóránt egri játékgyűjtőről, akinek a 2000 darabos polgári játékkollekcióját 1985-ben megvásárolta a múzeum a város és a megye segítségével, és tájékoztat az egri gyűjtemény további gyarapodásáról, az ebből rendezett kiállításokról. *Györgyi Erzsébet* nagyívű áttekintést ad a hazai játékmúzeumokról és tárlatokról. Ezt követően az olvasó megismerheti a 30 éves kecskeméti Szókraténusz Játékmúzeumot és műhelyt (*Kalmár Ágnes*), a Magyar Nemzeti Múzeum 1907-es gyarapodását, egy füleki játékkészítő üzem fajátékait (*Peterdi Vera*), Stippek József ott lévő játékkerveit (*Haider Edit*), a magyar játékkultúra jeles gyűjtője, Moskovszky Éva magánygyűjteményének közgyűjteménnyé válását (*Nagy Veronika*), a szentendrei skanzen látványtárának (*Bereczki Ibolya*), a Sóstói Múzeumfalunak (*Bodnár Zsuzsanna*) és a szennai falumúzeumnak (*Kapitány Orsolya*) a játékkollekcióját. A vármúzeum művészettörténésze, *H. Szilasi Ágota* Lesznai Anna költő és iparművész kevésbé ismert képmeséit, meseképeit és a művész sajátos világát mutatja be a Hatvány Lajos Múzeum gyűjteménye alapján. *Szojka Emese* egy kaposvári nyugdíjas házban élő idős asszony családjában öröklődött és a lakásban elhelyezett gyűjteményének sajátos helyzetét, az ember és a játékok kapcsolatát, lassan már a lakásban élés lehetőségét veszélyeztető voltát tárja fel, és utal a kollekció lehetséges jövőbeni sorsára is. *Török Róbert*, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum időszakos kiállításán egy nagyon fontos témát, a budapesti játékkereskedelem történetét dolgozta fel. *Tészabó Júlia* a játékokat a gyermekek tárgyi kultúrájának összessége szempontjából vizsgálja gazdag nemzetközi kitekintéssel és elméleti megalapozottsággal.

A játékok gyűjtéséből számos óvodapedagógus is kiveszi részét. Ezért is öröndetes, hogy két tanulmány is foglalkozik a témával, a Martonvásáron működő Óvodamúzeummal (*Harcza Tiborné*) és egy budapesti óvónő (*Karlócai Mariann*) magángyűjteményének létrejöttével.

Két szerző – *Lázár Katalin* és *Sándor Ildikó* – is vizsgálja a játékhagyományok továbbélését, mai alkalmazhatóságának lehetőségeit.

A kötetben három múzeumpedagógiai tanulmány van. *Matúz Edit* a Budapesti Történeti Múzeumban rendezett játékiállítások áttekintése után a Petőfi Irodalmi Múzeumban döntően diákoknak rendezett tárlatok interaktív elemeiről, illetve játékaikról szól, *Szécsényi Orsolya* egrri, *Stepán Katalin* pedig szennai játéktanítási tapasztalatait vonultatja fel.

A múzeumi évkönyv jól áttekinthető, a tanulmányokat gazdag illusztrációs anyag szemlélteti. Folytatva az eddigi gyakorlatot, minden dolgozathoz angol nyelvű kivonat is tartozik, amely segíti a szakmai eredmények külföldi megismertetését. Az évkönyv immár harmadszor adja közre cikkeinek bibliográfiáját. *S. Fekete Ágnes* munkája a tematikai, szerzői és földrajzi szempontú tájékozódást segíti az 1995–2010 között publikált dolgozatok vonatkozásában.

A múzeum egykori munkatársaként szeretnék gratulálni a szerkesztőknek, *Bujdosné Pap Györgyinek* és *Császi Irénnek* alapos munkájukhoz, amelynek eredményét most kézbe vehetjük. Ez a kötet is jelzi azt a tudományos potenciált, amely a magyar múzeumokban, így az egrri Dobó István Vármúzeumban is megvan. Fontos, hogy a múzeum fenntartója a jövőben is építsen erre a tudományos bázisra, segítse az intézmény gyűjteményeit, a város és a megye történeti, néprajzi, művészeti értékeit feldolgozó munkáját és publikációs tevékenységét! És végezetül a Faragó-gyűjtemény megszerzésében aktívan részt vállalt muzeológusként és egrri polgárként bízom abban, hogy ez a párját ritkítóan gazdag múzeumi kollekciónak végre állandó kiállítóhelyként színesítheti a város múzeumi palettáját, célpontja lehet az óvodáknak, iskoláknak és családoknak, hiszen ahogy Bodnár Zsuzsanna tanulmányában Gágyor Józseftől olvashatjuk:

„A játék a gyermek vágya, hogy már felnőtt legyen,
s a felnőtt álma, hogy újra gyermekké váljon.”

(Eger, Dobó István Vármúzeum, 2013.)

Zsirai László

Napló – hármás vetületben

L. Burda Zsuzsanna: Ella könyve

Az első, ami feltűnt: a tenyérbe simuló formátum (100×165 mm), az ízléssel alkotott borító és a keskeny szedéstükör, amely lehetővé tette, hogy a hozzávetőlegesen 130 flekkes kéziratból 336 oldalas könyv készülhessen. A második szembeötlő tényező, hogy a jánosomorjai szerző nevét nem kapta szárnyra a hivatalos országos irodalom-szakmai köztudat, nem szerepel jelentős lexikonok szócikk-címeként, az alkotó nem kapaszkodik könyökkel-talppal a kitüntetések listáira kerülésért – mégis irodalombarát olvasókörok kedvelt szereplője. Szellemi meghatározottságából fakadóan igyekszik műveivel hozzátenni a nagy világteremtéshez a maga sajátos, picike érzelmi töltéséből, s ez a kisugárzás ad lelki támaszt másoknak is, akik szeretettel fogadják be költészetét, festészetét s nagyotmondó kijelentéssel folytathatnám a sort: írászatát.

Nagyon is egyet tudtam érteni Fodor András Kossuth-díjas költővel, amikor kijelentette, hogy a regionális irodalom jelentősége éppen abban rejlik, miszerint: „Miközben ugyanis mindegyre a költészet rangjának csökkenését huhogják bizonyos vészjóslatok, egyre többen írnak verset Magyarországon. Aki a sorjázó első köteteket, folyóiratbeli publikációkat figyelmesen olvassa, tudja azt is, hogy a reménybeli tehetségek száma nem csökkent. [...] Szomorú perspektíva volna az író nélkülivé váló vidéki Magyarország.” Nos, mintha a mai média nem vagy alig tenne az irodalom felkarolása érdekében! A napilapok évek óta megszüntették szépirodalmi rovataikat, nem közölnek már verseket, novellákat, s az utóbbi időben elszaporodott televíziók is inkább a „győzikes, alekoszos” bulvárműsorokat preferálják, mint az erkölcsösen lírai poézist. S folytathatnám a sort azzal is, hogy az irodalomért felelős kormányzatok évtizedek óta hanyagolják az írók egzisztenciális helyzetének széles körű javítását..., arra hivatkozva, hogy nem áll módjukban a lehetőségek kiterjesztése.

No de – mielőtt irodalompolitikai publicisztikává fajulna ez a könyvismertető – visszatérek Ella könyvéhez, ami *L. Burda Zsuzsanna* kitörési pontjának látszik az amatőrizmusként jegyzet alkotói közegből, amivel minőségében előrelépve elismertséget követel (rossz szó, hiszen a szerző sokkal szerényebb annál, hogy követeljen), alkalmasabb kifejezéssel élve: érdemel. E kisregény tulajdonképpen nem más, mint sajátosan megírt, kisregény alkatú napló, mégpedig hármás vetületben visszarévedve egy nő különböző életkori időszakában és – egyébként töretlen jellemű – látásmódjának változása keretében.

Elsőrendű értéke az őszintesége!

A világhoz szinte naiv természetességgel viszonyuló Ella sorsa egyetemes indokkal illeszkedik-viszonyul a hangzatos történelem anomáliáihoz. Saját, belső erkölcsi tartását őrzi meg – bármikor, bármilyen körülmények között. „*Izgalmas, sokszínű, keresztutas*” ember – ahogy az előszót író Herman Antal tanár úr jellemzi –, aki „*folyamatosan törekedett a szépre, a jóra, az igazra és a szentre*”. Igazat adok e vélemény megállapításának, s mindez a sorsvonulat a hazánkban megél(hetet)t XX. században is képes volt tiszta maradni. Forrás-tiszta lélek birtokosa a természetében törhetetlen jellemű főhős, s furcsa, hogy mindezt így felmutatni még ma is merészségnek tűnhet. Ma, amikor a napjainkban tevékenykedő, részben még a szocialista irodalomkritika emlőjén felnövekedett ítések jelentős hányada a rendszerváltás megírását kéri számon az írásművészekről, és elhalad figyelmük a kellő támogatottság hiányában nem reklámozott, kis példányszámban napvilágot látott, viszonylag szűk körben terjedő művek mellett. (Így szinte észre sem veszik például *T. Ágoston László Eltékozolt évek* című novelláskötetét vagy L. Burda Zsuzsanna most ismertetett kisregényét.)

Nem gondolnám, hogy a felfogásbeli különbség egyértelműen rosszat, mérhetetlen jelentene, hiszen az *Ella könyve* pozitív lélektani fordulatoktól hemzseg. A mű alaki újdonsága, hogy a szövegfolyamat szívárványszerűen átölelő érzelmi hidat négy vers pillére tartja. S annak ellenére vagy pontosan azért lehetetlen, egyvégtében olvasandó, mert kíváncsivá tesz. Hogy háromszor ismétlődnek Ella életének egyes fejezetei? Nem válik unalmassá, mert a pszichikai én tapasztalati érlelődésének előnyeit bontja ki ezáltal a cselekményformálás. Tárnyilagos, egyszerű, a változó élethelyzetnek megfelelően idomuló sorsfelmutatás. Eszközeit tekintve plasztikus, filmnovellaszerű előadásmóddal szembesül az olvasó, aki úgy érzi, talán én is lehettem volna Ella; mintha Elláé – az összes egyéni vonása dacára – valamennyi őszintén létező humánus sorsa lehetne, vagy azzá kellene, hogy váljék. Úgy vélem, rejtetten pedagógiai szándékú mű született, ám nem didaktikusan az, és a legfontosabb igény, hogy e kisregény olvasói nem tanulhatnak rosszat Ella történetéből.

(*Palatia Nyomda és Kiadó, Győr, 2007.*)

Petrőczy Éva

„Fünfkircheni” emberünk – avagy személyes/ kedő sorok egy példaértékű könyvről

Szirtes Gábor: Ötnegyed (Tanulmányok, esszék)

E sorok írója, aki nem jókedvében hagyta el szülővárosát, hanem azért, mert neki és két nagyobbik lányának egy kertvárosi panelház pincéjében, szükséglakásban kellett élnie, már nem teljesen ismeretlen költőként, bölcsészdoktorként s egy angol tagozatos gimnázium tanáraként: mégis, 1982 óta pesti lakosként holtig a városhoz tartozónak vallja magát. Bizonyítják ezt *Donátus* (Pro Pannónia, Pécs, 2004) és *Áfonyahegyi jegyzetek* (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2010.) című verses és prózakötetei, Pécssett és Baranyában forgatott „Szerelmes földrajz”-portréfilmje, számos ottani költői estje, előadása s legutóbb, 2012 márciusában a 100 esztendő Janus Gimnáziumot (egykori iskoláját) és annak névadóját köszöntő beszéde a Barbakánnál, a Janus Pannonius szobor mellett. Ez a kis magánbeszéd nem szerénytelen magamutogatás-magam mutogatása kíván lenni, (s a további személyes kitérők sem) csupán annak illusztrálása: amíg élek, emberszabásúbbnak, élhetőbbnek érzem a „kisvárosi” (azaz: dehogy kisváros a mai Pécs, Eger vagy éppen Székesfehérvár!), pontosabban a nem-fővárosi létet. Az, hogy egyáltalán odakerülhettem a magyar irodalomnak nevezett paletta színei közé, éppen Szirtes Gábor, az örök pécsi, az örök „fünfkircheni”, az örök „tüke” legújabb könyvében élénk lépő, nagyhírű (Weöres Sándor), illetve „helyiérdekűségében” is nagyhatású egyéniségek, költők, szerkesztők (Lovász Pál, Bárdosi Németh János, Pákolitz István, Tüskés Tibor rám (és sokunkra) figyelésének, segítő szeretetének volt köszönhető. Weöres Sándor – ahogyan Szirtes nagyon finoman és tapintatosan kifejti – kezdetben, a harmincas évek elejétől gyámolítottja, pártfogoltja volt ugyan Lovász Pálnak, a Janus Pannonius Társaság halk szavú, nagyon kulturált és biztos ízlésű titkárának, később azonban fordult a kocka. A hatvanas évekre – amikor én irodalmiszínpad-vezető magyartanár édesanyám révén jóformán hetente előforduló vendég lettem Pali bácsi és Dodó néni hozzánk nagyon közeli, Búza téri otthonában, a méltatlanul félretolt-mellőzött Lovász szorult volna rá az egykori „tündérr királyfi” segítségére. Lovász azonban – ez az őt valósággal feltámasztó, a magyar költészetbe visszaszóllító Szirtes minden, róla szóló publikációjából kiderül – *adó* és nem *kérő* típusú ember volt. Igaz, halálakor az addigra már nagyhírű költővé érett Weöres gyönyörű vers-rekviemben búcsúzott egykori tutorától, ahhoz azonban kevés menedzseri, de akár realitásérzéke volt, hogy Lovász Pál hely-

zetét, helyzetelenségét fölmérje. Mégis, részben neki, a tündérből manóvá vénült garabonciásnak lehetek hálás, annak, hogy Pali bácsi gimnazista kori próbálkozásaimmal megtűzdelt levelére biztatóan válaszolt, s így folytattam, s mindmáig folytatom a versírást. Hasonló, ha nem is ennyire végletes hátrátétel, mellőzés volt egy másik pécsi „irodalmi apám”, Pákolitz István sorsa is, akit az anyám rendezte költői estek egyik szerzőjeként ismertem meg, s akivel – meghatottan olvasom e sok, rejtett információt felfedő, érdekesítő és gazdagon rétegezett (hiszen írója jeles és aprólékos helytörténész is!) kötetben – 1988-ban egy közös *És*-kritikában kerültem a „lesöprendők” közé. Idézzük Szirtest és Pákolitzot: „Publikálatlan kéziratnaplójában (Nagy Imre közlése szerint) a következő bejegyzés olvasható: „Marx József az *És*-ben végképp letörölt a költők listájáról. A *Tűzbenéző*ből csak a *Csillagvédjegy*-ciklust vesézi ki, név szerint főlemlegetve, kikről írtam „kézfogó” verset: közjük tartozónak tudván magamat, holott csak voltam költő, méghozzá *elismert*; ám kegyetlen dolog, hogy – itt általánosságban beszél – rosszkor hal meg a költő és se kritikus, se irodalomtörténész nem támaszthatja föl. Világos – mondja Pákolitz – engem már nem tart költőnek. Köszönöm. Főleg a főcímet: Versek (költők?) közmegegyezésre. és velem együtt lesöpri az asztalról Gyurkovicsot, Petróczi Évát, Fábri Pétert és Rózsa Endrét.” Emlékszem erre a „felmagasztalásra”, amely nevetségesen egyhangú is volt, mert nekem többek között azt róttá fel, hogy Jékely Zoltánnal való barátságomba kapaszkodva igyekszem költőként elfogadtatni magam, s arra is, hogy anyai költő barátnőm, Rab Zsuzsa milyen felháborodott kis széljegyzeteket írt az *És* példány szélére. Ezt ma is őrzöm. Glosszába foglalt észrevételeit a lap nem közölte. Ezt az esetet azért is említem meg, mert a „kisvárosi”, maróbb indulattal „belterjesebb” irodalmi élet nem olyan szürke és lehúzó, ahogyan az sokak tudatában él. Ellenkezőleg: irigylésre és tiszteletre méltó védőháló, amely a hatókörébe tartozókat minden egzisztenciális gond, mellőzöttség, támadások és betegségek közepette is képes megoltalmazni, további alkotásra ösztönözni. Szirtes Gábor író hősei közül nagyon sokan – a felsoroltakon kívül például a Kossuth-díjassá érett, egykori csurgói diák, *Bertók László* vagy a szép pályát befutott Pék Pál, vagy akár a magyar irodalom Pécs egyik „szomszédvárában”, Kaposvárott pátriárkakort megért s Pécsre is gyakran ellátogató Takáts Gyula életútja az ékes bizonyíték arra, hogy nincs „fővárosi” és „vidéki” irodalom, csak jó, olvasható és rossz, olvashatatlan irodalom van.

Szirtes kötetének komoly érdeme továbbá, hogy ráirányítja a figyelmet a méltatlanul elfeledettekre, így a két világháború között sokat publikáló, Janus Pannoniusz Társaság-tagsággal és Zichy Nándor-díjjal is megkoszorúzott prózaíróra, az 1975-ben elhunyt Dénes Gizellára is ráirányítja a figyelmet. Akinek *Harminc ezüst* című regényét kiadója egyébként meg is jelentette. Csak remélni merjük, hogy ez a 19. századi, pécsi asszimilációs történet, a zsidó származású gyufa-

árus, a kis Züszke, a későbbi nagytőkésé váló, nemességet szerző Jánosi Engel Adolf felemelkedésének romantikus, de nagyon fordulatos s a régi Pécsset, azaz Fünfkirchent elénk idéző históriája sokak kedves olvasmánya lesz. Azoké is, mint e sorok írója, aki pécsi kereskedő-értelmiségi őseinek krónikáját hallgatva találkozott már az Engel névvel, s azoké is, akik nem Pécsről elszármazottak ugyan, de a mia, gyakran lehangoló időkben szívesen olvasnak egy ilyen, „míg élünk, remélünk” típusú regényt. Ugyanígy szép gesztus volt az ifjú *Halmai Tamás* verseinek rövid bemutatása is, azt bizonyítva, hogy Szirtes Gábor minden múltápoló buzgalma ellenére a jelen és a jövő embere is. A Janus Pannonius Társaságról szóló töprengése pedig felveti bennünk a kérdést: bármilyen nehéz időkben élünk is, nem volna esetleg mód – a Vörösmarty, a Mikszáth, a Berzsényi Társaság és számtalan más „vidéki” szellemi végvár példájából erőt merítve – újraindítani ezt az egykor országosan és határainkon túl is megbecsült szellemi műhelyt? Már csak azért is, hogy Lovász Pál, Dénes Gizella, Tolnai Vilmos (akinek lánya, Margit, „Rita néni” annyi pécsi politikai fogoly gyermekének volt fáradhatatlan, ingyenes háziornvosa!) és a Társaság többi tagja megkapják azt az elégtételt, amelyet oly rég megérdemelnének már. És persze a mai pécsi írófóókáknak is kellene egy kiröptető fészek!

(Pannónia Könyvek, Pécs, 2012.)

Kaló Béla

„Váram omladék fala”

Saitos Lajos: Eleven fény

A költészetnek tulajdonképpen a valláshoz van köze, mindkettő a prelogikai gondolkodásból fakad. Ugyanis minden kreativitás a prelogikusban gyökerezik, aki ezt értelmetlennek találja, az megöli magában a gyermeket.

Saitos Lajos új, karcsú verseskönyvét, az *Eleven fényt* olvasva az juthat a recenziens eszébe, hogy az élet korszakait a föltörekvés és lecsúszás, születés és elmúlás, beköszönés és leköszönés jellemez, s valójában minden mű erről szól.

Az alkotó ember alkotóereje arányban áll testi erejével. A testi erő arra jó, hogy kiláthassunk a világra. Hogy „otthon legyünk az időben”.

Ó-időmben ásványkoromban
 hol összeért földdel az ég
 holt anyag voltam Isten szemében
 ki értem könnyet ejtett éppen
 így áradt a sós tengervíz széjjel
 (Por Isten szemében)

Minden generáció saját tapasztalattal és emlékekkel rendelkezik, amit aztán továbbadhat, de mindez nem jelenti azt, hogy az utánad következőknek válogatás nélkül át kell venniük a te nézetedet. Egyik fél sem kívánja ráerőltetni magát a másikra, lírikus és versolvasó egy láthatatlan öltözőben levetik magukról a gondok tunikáit, nem háborgatják egymást.

a se oltár, se kereszt,
 se csillag ekrazitjába
 kinyúlni/kimúlni vagy
 éppen megmaradni,
 ha már miriád év is kevés
 volt – az örökkévalósághoz
 (Hátadnak oltár)

Saitos Lajos versei tömörek, aforisztikusak helyenként. A maximák az eszmék és képzetek, utazások világában kifejezhető közös tapasztalásaink sűrítményei. Olyan jellemző események, megrázkódtatások és eltolódások, egzisztenciális

rengések, olyan törések, amelyeket egyaránt érzékelhettek, átélhettek az azonos korúak.

A mai ember világképe egyre kevésbé ered a rácsodálkozó szemlélődésből, mint inkább a világ készen kapott vagy sztereotíp képeiből. A diagnosztikus pillantás csak azt látja meg, amit szándékában áll látni. A karakterizálás mindig merénylet a karakter ellen.

Költőnk ars poeticája maga az életút egy egyéni road movie, a tágasság keresése. S egyben a múlt vizsgálata, egyetlen embernek nem lehet bebeszélni, hogy nem pillanthat vissza a válla fölött.

A szó fennmarad.

Természetesen a szavakat is fel lehet használni gyalázatra, de a 'bölcshöz', az igazi, megélt anyag fennmarad.

Folyamatos ars poeticáról beszélünk, a poéta szellemi arcáról, hitéről. Amely József Attila után szabadon:

Babér ha nem jutott elég
közöny állt inkább elém
az ám
hazám.

Hatvannégy év vagy valahány
még tartja váram omladék falát
úgy remélem.
(Születtem föld – napomra ég)

Költőnk nem nagyon kötődik egyetlen magyar költői hagyományhoz sem, s ez talán nem nagy baj. Megadja magát sorsának, valahogy úgy, ahogyan a tenger lovasa a hullám hátára felkap, s keskenyke szörfdeszkán viteti magát, engedi-hagyja. Nyargalás ez valamely ihlettenger hátán, az olvasó öröme.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2013.)

Tamási Orosz János

Dyptichon hegyre menet

Vízesés

viadukt-paloták csöndje
terít köpenyt a völgyre.
;ölében moccanatlan pára;
szavakra fordított magány
a vers itt; mondhatatlan;
hiába várok nagy csodákra.
itt van már – de miattam
biccentésnyi gondot sem
vesz magára... torziós ihlet
ez a csönd; mérnöki, precíz
kihívás. ha szólsz róla,
vagy hozzá, akkor buksz el;
hallgatva dermedni robajlásba:
ezt várja el. s ez lehet csak
egyetlen jutalmad, azért,
amiért félévszázados léted
pazarló bolyongásai után
– – megtaláltad – –

(Bad Gasstein, 06.11.2001.)

Közelítő

deresre húzta a hegy gerincét
a teremtés rendje; de süt a Nap.
búcsúzz, üzeni, szépen és nyugodtan:
a tél sem rosszabb. jobb, mint
ott – a tavasz. de ne zúgolódj.
onnan úgyis ide vetődsz, mint
tavad hullámai a kifutó partnak...
s tengert álmodának az ő vízcseppjei
;miközben deresre húzzák a hajnalt;

(Grundlsee, 08.11.2001.)

Szűk Balázs

Szurokisten gyermekei

„S pályám bére,
Égető, mint Nesus vére.”
(Arany János: Epilogus)

Köztetek maradtam én fehér
Üldözött—kegyelemkenyér;
Köztetek egy sem érti meg,
Ha az ész Istenhez felér,
Már vár fent egy sziget,
Mi puha, bölcs és fehér.
Mit elverték itt minden nap,
Mi hozzuk ott rendbe majd.
Gyorsan robogtok, mint mozdonyok,
Füstölgő, tüzelő pofonok.
Zúdultok egymásra gyilkosan,
S mi e üszökben hátra van,
Éget, mint Nesus vére,
Ezernyi kovácsszeg ütése.

Malom

Szívemen halom,
Rajta két malom,
Őrölnek szépen
Égnek vízében.

Szurokisten gyermekei II.

Vadak közt nyomtalanul
Eltűnök. Jaj, gyászban halkul
Az ész s a védekezés:
Rajtunk szutyok, fekete vész.
Hazámban leszek hontalan,
Gyilkosok között magtalan.
Hátunkra köpnek jó nagyot,
Dühük takarja a napot.
Üvöltésüktől minden ég,
„Forr a világ”, tűnik az ég.
Maradunk füstben, maradunk,
Üszökre száll méz-szavunk.
Leszek még szép szutyoktalan,
Fehérek közt hangtalan.

H. Barbócz Ildikó

Az utazás filozófiája

Tizennyolc órai buszozás után érkeztünk meg toszkán földre, Casole di Elsába. Egy egész áprilisi csillagos égbolt és egy csonka hold üdvözölt bennünket, a felfelbukkanó ciprusok büszkén álltak strázsát az éjszakában. Az apartman valahol a városka túloldalán várt minket. Amikor leszálltam a buszról, a kőház egy másik toszkán tanyát juttatott eszembe. A csöndben távolról kutyaugatás és egy ismeretlen madárhang hallatszott. A ház romantikusnak tűnt belülről: tégl- és fa-mennyezet, faajtók, és ami a lényeg: körben az ablakokon spaletták. Reggel az lesz az első, hogy sorban kinyitom őket, és nappali fényben is felfedezem Toszkánát.

Szeretném, ha minden úgy történne, mint a mesében: a vágyaim teljesülnek, a történelem megelevenedik, beszívhatom a citromillatú ciprusok illatát, sétálhatok a piazzákon, a középkori sikátorokban, gyönyörködhetem a toszkán fényekben, elcsíphetem és megérthetem az olasz emberek széles gesztusait, hangos mozdulatait – vagyis részese lehetek, ha csak rövid időre is a toszkán életnek. A jelző számtalan variációja létezik: francia élet, angol élet, indiai élet stb. Az utazó ember elvágynak otthonából, hazájából új láthatárok, új távlatok, új kihívások, új lehetőségek felé. Megszokott életéből megpróbál kiszökni egy kevés időre. Leginkább az a kérdés foglalkoztatja, hogyan változtatja meg az embert új környezete, hogyan hat rá a hely szelleme. A fontos tudnivalók úgyis megtalálhatók minden útikönyvben. Nem elhanyagolhatók persze az érdekes történelmi, földrajzi, kultúrtörténeti adatok sem, de inkább az impressziókra tevődik át a hangsúly, az utazás során ért hatásoknak, élményeknek a befogadására, amelyek legtöbbször csak jóval később ülednek le az emberben. De a testen-lelken végbemenő átszűrődés minden esetben megtörténik! A látványért, az élményért cserébe sokszor nagy áldozat, kifacsarodott élet szükséges: rohanás, kényelmetlenség, kialvatlanság, testrészek zsibbadása, tettetett alvás a buszon, melyről egyszer le, másszor föl, egy szendvics unott elmajszolása, majd egy alma. Jelen esetben az articsókás sült húsról egész héten csak álmodoztunk, a minestrone-ról nem is beszélve. Egy-egy cappuccino erejéig azért részesei lehettünk az olasz életnek, a dolce vitának, de minduntalan sajnáltam a rajtunk átrohanó időt, a kezünkbe kacsúszerű lehetőségeket. Mint a galambok Velencében, csak morzsákat kaptunk, s a lelkesedés, az öröm, a napsütés mellé rögtön odaköltözött a szomorúság és egy picit bánat is, hogy a csodák számunkra csak föl-villannak.

Egy idő után teljesen telítődünk a látnivalókkal, a rengeteg adattal és névvel, a templomok méretével. Már a terek és a városok is összekeverednek. Legtöbbször csak átrohanunk a múzeumi termeken, a kerengőkön, fel és le szaladgálunk a lép-

csökön, sietősen benézünk az oldalkápolnába. Mintha egyszerre akarnánk magunkba zárni mindent, mert félünk, hogy most látjuk először és talán utoljára is. És mindent akarunk, ami abba az egy napba, ami abba az egy hétbe belefér. Aztán rájövünk, hogy ez képtelenség, mert ilyen rövid idő alatt az adott tájat megismerni lehetetlen, talán kísérletnek is kevés.

Az utazás a szabadságról is szól. Szabadon dönthetünk úti céljainkról, az ott eltöltött időről, a felkínálkozó számtalan szépség felfedezéséről és az elébünk táruló rejtélyek megfejtéséről. Szabadok és nyitottak leszünk, mint gyermekkorunkban, és egy kicsi időre megkaphatjuk azt a más világot, a nem mindennapit, a különlegeset. Odakint a nagyvilágban aztán a holnap mindig valami csábítót ígér, egy ismeretlen város megtalált örömeivel. Frances Mayes amerikai író szerint (aki Napsütötte Toszkána címmel indította útjára immáron hét kötetből álló úti élményeit naplószerű formában, és aki egy év alatt bebarangolta a világot) „... az utazás egyik villanásszerű kinyilatkoztatása az a felismerés, hogy léteznek olyan lüktető világok, amelyeket imádnál, csak éppen nem tudsz róluk”.

Az utazás során megvalósíthatjuk vágyainkat és ábrándjainkat, magunkhoz szoríthatjuk mindazt, amit meg akarunk nézni, amit valaha nem lehetett, amire korábban csak álmunkban vágyódhattunk. Mert az utazás az álmok valóra váltásának a lehetősége is, az utazó ember személyiségének építésére, jobbítására szolgáló titokzatos erő.

Az utazás növeli boldogságérzetünket. Afféle csokoládéhoz hasonló stimulá-lószert. Nyissuk ki a lelkünket, és hagyjuk, hogy csak úgy megtörténjenek velünk a dolgok, hogy beszippantson bennünket egy város, hogy elnyeljen egy sikátor, hogy elvegyüljünk a hullámzó tömegben, hagyjuk ringatni magunkat a tengerrel! Néha egyszerűen csak sétáljunk, és szívjuk magunkba az illatokat és a látványt! Az élet derűjével, a boldogságot fölfedezni és a másságot befogadni kész állapotban, kitért szívvel, öröme, szépségre éhesen induljunk útnak, hogy spongyaként szív-hassuk magunkba az apró csodákat. Mert csodák – vannak.

A csábító illatokat, a varázslatos hangulatokat, a különös ízeket, a föl-fözlűgó harangszókat, egy sienai dallamot, a tenger sirályos hangjait, kék-zöld színjáté-kait, az emberi találkozásokat láthatatlan dobozokba csomagolom. Remélem, az idők során nem törnek össze. S ha valahová egyszer majd szívem szerint vissza-térek, pillanatok alatt kibontom őket. De lehet, hogy a láthatatlan zsinór magá-tól is kioldódik, és eszmélő erővel újra zsigereimben érzem kibomlani az utazás gazdag, színes és kiapadhatatlan ajándékait. S nagyon megfogadni Hamvas Béla tőkéletesen ide illő gondolatait: „Úgy kellene utazni, ahogy a tűz terjed, s elemész-teni azt, amin az ember átment, és ne maradjon más, mint rom és hamu... Vagy otthon maradni, s még az ablakon se nézni ki...”

Szekeres Mária

Adventem

alszik bennem az Isten
tengermély álmodást.
némaságom csukott szemén
pihen. a csönd és kérdezőm
nem ébreszti – hallgat.
alszik bennem az Isten,
virrasztok fölötte némán.
izzik a bánat gyűlik a sóhaj,
alszik bennem isteni fénnel,
hatalmas csönddel, isteni jóval,
míg tengerek mozdulása
és hegyek omlása kísér.
hatalmas álmodás, mint
fázó bimbóban a mag.
virrasztó szemem az égen -
alszik bennem az Isten...
a vágy, szenvedés elül. csönd
csönd és csöndes figyelem.
vigyázom hiányát
keményült szemmel.
alszik bennem az Isten...

Jöttöd

az ég néz szemeddel,
Arcod sárban remeg.
eldobott cigarettacsikk
is drágább, mint foszlánnyá
sárgult képmásaid, ebben a bálban.
jöttöd mégis oly biztos,
biztosabb mint őszi barázda,
biztosabb mint tenger mozdulása,
jöttöd, ó, az áldott, megcsúfolt
Arcod fényes feltámadása.

Dombi Tinódy László

Titok

Rábízom titkomat régi utcákra,
lebontják, mert nem illenek a tájba.
Rábízom titkomat vén diófára,
kicsavarja szél, villám csap ágába.

Rábízom titkomat árva madárra,
meghal majd szegény, kínzó bánatába.
Rábízom titkomat zajló Dunára,
messze sodorja, tengernek habjába.

Rábízom titkomat hegyi visszhangra,
mindjárt felejt, miután kimondja.
Rábízom titkomat versnyi papírra,
megsárgul, elég mielőtt elmondja.

Rábízom titkomat végtelen égre,
lelkédért zengi majd, szférák zenéje.

Létünk ára

Lehet átok, jöhet kaszás,
lehet ármány, tiport szabály.
Létünk ára, jelölt kereszt,
lebegj, álmodj, táncolj, szeress!

Lehet adáz, jajos ködár,
lehet ábránd, titkos szeráj.
Létünk ára, jelölt kereszt,
lebegj, álmodj, táncolj, szeress!

Lehet ázott, jasszos kabát,
lehet áldott, tiszta szűzág.
Létünk ára, jelölt kereszt,
lebegj, álmodj, táncolj, szeress!

A szellő álma

Sárga csikó, kékbe szökken,
árva rigó, kérdeve röppen.
Szendén legel, felhő-nyáj,
lepkén szenderg, szellő-lány. -
Álma ringó, lélekszövet.

Színek üzenete

Piros fényű a Nap teste,
fehér színű a hang csendje,
zöld a lét-hű révészlepke,
nincsen, nincs még minden veszve.

Piros fényű a Nap teste,
fánknak ága nincsen nyesve,
feléd megyek, jössz nevetve,
álmot szítál békés este.

Fehér színű a hang csendje,
égi hitünk nincsen veszve,
az Úr figyel, szól szeretve,
áldott imánk ércce zenge.

Zöld a lét-hű révészlepke,
hazánk földje nincsen veszve,
remény éltet, bút feledve,
átkot zilál széppé rendje. -

Piros fényű a Nap teste,
fehér színű a hang csendje,
zöld a lét-hű révészlepke,
nincsen, nincs még minden veszve.

E számunk szerzői

- Aknay Tibor (1944) Budapest
Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Áldozó Tamás (1967) Pápa
Balázs Tibor (1958) Budapest
Baloghné Uracs Marianna (1966) Pápa
Barabás Zoltán (1953) Nagyvárád
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Bárány László (1948) Budapest
Bárdos Attila (1941) Budapest
Bárdos József (1949) Nagykőrös
Bene Zoltán (1973) Szeged
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Borbély László (1968) Budapest
Boros Edit (1949) Veszprém
Bozók Ferenc (1973) Vác
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csender Levente (1977) Budapest
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Csukárdi Tibor (1950) Mezőlak
Czirók Viktória (1941) Pápa
Demeter József (1947) Ballószög
Dombi Tinódy László (1958) Tolna
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Holló József (1944) Ostoros
Horváth Eszter (1988) Izsa
Horváth Iván (1943) Budapest
Horváthné Molnár Terézia (1942) Pápa
Hubert Ildikó (1949) Budapest
Hudi József (1956) Veszprém
Hutvágner Éva (1988) Dunaújváros
Iványi Tibor (1954) Budapest
Kaló Béla (1954) Szuhogy
Katona Zsanett (1995) Pápa
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kerpel Péterné Borisz Beatrix (1968) Pápa
Konczek József (1942) Pomáz
Kusper Judit (1976) Eger
Lengyel János (1973) Beregszász
Lipcsei Márta (1943) Nagyvárád
Lipcsey Emőke (1957) Göteborg
Lőrincz György (1946) Székelyudvarhely
Madarász Imre (1962) Üröm
Madár János (1948) Budapest
Magyaróvári Zsófia (1995) Győr
P. Maklári Éva (1943) Székesfehérvár
Marosi Lajos (1950) Budapest
Molnár József (1961) Vác
Mozgai Márk (1984) Pápa
Mátyus Aliz (1948) Budapest
Nagy Franciska (1996) Pápa
Nagy Zita (1987) Eger
Némethi Lajos (1951) Miskolc
Nyíri Erzsébet (1953) Budapest
Oláh András (1959) Mátészalka
Oláh József (1966) Micske
Ondrejcsák Eszter (1985) Tornalja
Pataki István (1953) Bihar
Petercsák Tivadar (1947) Eger
Petróczi Éva (1951) Budapest
Rózsássy Barbara (1979) Budapest
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Selény Balázs (1937) Cooperstown, USA
Serfőző Simon (1942) Miskolc
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sirokai Mátyás (1982) Budapest
Stankovics Mariann (1965) Döbrönte
Suhai Pál (1945) Budapest
Szabó Bogár Imre (1944) Miskolc
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szekeres Mária (1948) Újronátfő
Szentmártoni Szabó Géza (1950) Budapest
Szíki Károly (1954) Eger
Szoviár János (1975) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Takács Géza (1953) Monor
Tamási Orosz János (1953) Budapest
Tamás Tímea (1962) Nyíregyháza
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Varga Tibor (1947) Kissomlyó
Vathy Zsuzsa (1940) Budapest
Verók Attila (1975) Eger
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen
Leonyid Volodarszkij (1950) Moszkva
Zsille Gábor (1972) Budapest
Zsirai László (1956) Budapest

A kötetben található illusztrációk Herczeg István, valamint az Eventus Üzleti, Művészeti Középiskola, Szakiskola, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium diákjainak munkái.